

Çiftçi intiharları

Elif Şafak 2004.08.29

Dünyanın en yaşlı toplumlarından Hindistan'da nicedir zincirleme intiharlar yaşanmakta. Uluslararası gözlemcilerin ve sivil toplum girişimcilerinin raporlarında verilen sayılar değişmekle beraber sırf geçtiğimiz sene içinde 900 kişinin hayatına kıydığı öne sürülmekte.

Son beş sene içindeki intihar oranı 3000'i bulmuş durumda. Beş senede 3000 çiftçi intihar etmiş Hindistan'da. Sessiz, fevri, iz bırakmadan, konuşulmadan, araştırılmadan. Yakın zamanlarda bağımsız bir araştırma grubu verileri yayınlamasaydı belki de dünyanın geri kalanında kimsenin ruhu duymayacaktı. İntihar söz konusu olunca, hele hele böyle kabarık sayılarda, hep NEDEN diye sorulur, sonra sorunun kendisi ya çok ağır ya çok hafif gelir, cevaplar hep ertelenir ya, bu kez farklı, bu kez nedenleri analiz etmek o kadar da güç değil. Görünen köy kılavuz istemiyor. Ne de olsa yapılan araştırmaların çoğu aynı meşum malum sebebe işaret ediyor: Yoksulluk. İntihar eden çiftçilerin ezici çoğunluğu son derece dar gelirli ve bir o kadar da büyük, kapanmayan, kapanmak bir kenara günbegün katlanan borçlara gebe insanlar. Ödeyemedikleri ve asla ödeyemeyeceklerini anladıkları noktada kendi elleriyle kendi hayatlarına son vermeyi seçiyorlar. Öte yandan bu seri ölümlere "çiftçi intiharları" denmesinin tek sebebi faillerinin meslekleri değil. Yöntemler de benzeşiyor. Az gelişmiş toplumlarda vuku bulan intiharlar üzerine yapılan araştırmalar seçilen yöntemlerle yaşanan sorunlar arasında bir bağ olduğuna işaret eder. Örneğin, en incitilmiş, en ezilmiş, en horlanan kadınların çoğu zaman gene benzer şekilde sessiz sedasız gittikleri bilinir bu dünyadan. Batman'da sesleri istekleri bedenleri ellerinden alınan kadınların çoğunun kendilerini bir organla asmayı ya da suya ırmağa göle baraja bırakmayı seçtikleri gibi.

Ben küçükken, hayal gücü cüssesinden büyük her çocuk gibi sürüsüne bereket dizi dizi karabasan gördüğümünden ve muhtemelen gece denilen zaman dilimini cümle ev ahalisine zindan ettiğimden, beni yatıştırmanın bir yolunu bulmuştu anneannem. Ne zaman kötü bir rüya görsem, gidip akan suya anlatmamı öğütlerdi. Kendilerini suya bırakan kadınları gördükçe hep bu lafı hatırlarım. Hayat baştan sona kötü bir rüya imişçesine, ölmek değil de aslında sadece bu karabasandan uyanmak istercesine kendilerini ve bazen kendileriyle beraber çocuklarını, bebeklerini suya bırakan, suya anlatan, rüyaları hiç hayra yorulmayan kadınlar...

Hindistan'da da keza, yaşanan yaşam ile seçilen ölüm yöntemi arasında kudretli bir bağ var. Hep benzer bir yöntem izliyor çiftçiler kendilerini ortadan kaldırmak için: böcek ilacı! Uzmanlar kimi ülkelerde silah bulmak ne kadar kolay ise, Hindistan'da da böcek ilacı edinmenin o kadar kolay olduğunu söylüyorlar. Zahmetsiz ve ucuz. Her evde her dükkanda her tezgah altında zaten bir çuval böcek ilacı var. Bunları her gün avuç avuç kullanmaya alışkın çiftçiler, bir gün de kendi üzerlerinde deniyorlar. Meseleyi çözmek için böcek ilaçlarına ekstra bir vergi getirerek zam yapmayı öneren kimi sivri zekalar da var şimdiden, kendilerine "yetkili" diyerek demeçler veren. Böcek ilacını vergilendir, fiyatını artır, bu kadar kolay erişemesinler sonlarına, dökülemesinler sapır sapır, dökülemesinler daha henüz sistem onları yeterince sömürememiş, yeterince öğütememişken...

İntiharların arkasındaki esas dinamik tepeden tırnağa sorunlu bir sübvansiyon sistemi, köylüye çiftçiye bilhassa pamuk üreticilerine verilen kısa vadeli borçlar. Tefecilik had safhada Hindistan'da, alınan borç katbekat ödenmek durumunda. 1999 ile 2000 arasında yiyecek fiyatları ikiye katlanırken, kırsal bölgelerde temel tahılların tüketiminde %12 oranında azalma var. Özcesi şu: Açlık borçluluk ile düz orantılı. Her geçen gün, her ay çekilen yoksulluk arttıkça ödenmesi gereken borç da katlanıyor. Peki sahi tüketilmeyen tahıllar nereye

akıyor? Globalleşme maddesine yeniden bakmakta fayda var zihnimizin lüğatinde. Hindistan'daki pamuk üreticisinin intihar etmek için kullandığı böcek ilacı Batı'dan gelirken, onun yemediği tahıl da dışarı akıyor. Dünyanın geri kalanındaki sağlıklı yaşam endüstrisi, nice "sağlıksız" ucuz-emek-ülkesinden olduğu gibi, Hindistan'dan besleniyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yüze kapanan kapılar

Elif Şafak 2004.09.05

Yaklaşık yirmi üç-yirmi dört yaşındalar. Amerikalı, genç iki kadın. Hayatlarında hiçbir Ortadoğu ülkesine gitmemişler ama haritadaki yerlerini, şükür biliyorlar.

Dersimde izin isteyip, bana ve arkadaşlarına bir anılarını aktarıyorlar. Ne vakit başörtülü bir genç kız ya da kadın görseler ya babası ya ağabeyi ya da kocası tarafından zulme uğramış bir birey gördüklerini düşündüklerini söylüyorlar seneler boyunca. Ne vakit "türban" görseler otomatik olarak "baskı"yı, "kadınların ezilmişliği"ni çağrıştırdığını ekliyorlar. Ta ki bundan iki sene evvel Michigan Üniversitesi'nde Müslüman kız öğrenci kollarından birinin başlattığı bir kampanyaya merak edip katılana kadar. Kampanyanın sloganı "kendini benim yerime koy, hiç olmazsa üç gün için!" Amaç öncelikle, hayatında türbanlı bir kadınla iki çift laf dahi etmemiş beyaz/Hristiyan kızları türbanlı kızlarla bir araya getirmek, birbirlerinin hikayelerini kendi ağızlarından dinlemelerini sağlamak. Tek tek yaşam öyküleriyle tanışınca kafalardaki genellemeler birer birer çatırıyor. Ama önemli bir aşaması daha var kampanyanın, katılan Amerikalı kızlardan üç gün boyunca tesettürlü dolaşmalarını istiyor türbanlı öğrenciler. "Öteki"ler kabul ediyor. Ve bu iki Amerikalı kız, -birinin babası papaz, öteki güneyde bir çiftlikte büyümüş- üç gün boyunca tesettürlü dolaşıyorlar Michigan'da. Önce bir eğlence gibi başlıyor, bir oyun, bir merak. Sonra işin rengi değişiyor; çünkü gittikleri yerlerde tuhaf ve ters davranıyor onlara insanlar, bu oyundan bihaber olanlar.. büyük alışveriş merkezinde suratlarına kapıyı çarpıyor önden yürüyen orta yaşlı adam. "Burası benim alanım sen ne arıyorsun?" Herkesin birbirine kapıyı tuttuğu bir yerde türbanlı tesettürlü olunca kapılar çarpılıyor yüzünüze. Ve bu iki Amerikalı kız en çok "bakışlardan" rahatsız olduklarını söylüyorlar o üç uzun gün boyunca. Bakışlarla dışlanıyor insanlar modern toplumda.

İki Amerikalı öğrencimin bana anlattığı tecrübeyi biliyorum. Biliyorum ben bu hikayeyi. Nereden mi? Kendi ülkemden.

Yer Ankara. Hacı Bayram. Genç bir kadın dua etmek niyetiyle içeri girmek üzere. İçeriden iki adam çıkıyor o esnada. Aşağıyı yukarı aynı yaşlardalar. Ve saygısızca, kabaca önünde dikiliyorlar kadının, başörtüsüz kadının. Geçmesini engellemek istercesine. Çünkü bu alan, bu saha, kazanılmış toprak. "Onlar"a ait. "Camiler, dinî mekanlar, türbeler bizim, senin değil" dercesine. "Burası benim alanım, sen ne arıyorsun burada?" Başörtüsüz kadın gördüğü tavırdan incinmiş, tedirgin gene de giriyor Hacı Bayram'a, etrafını çevreleyen düşmanca bakışlara aldırmadan duasını ediyor. Çıkıyor sessizce. Dönüşte otobüste sarkıntılığa uğruyor, başka kadınlar da var otobüste; ama onlara böyle davranılmıyor, bir tek o tacize uğrayan, başını örtmediğine göre ahlakı da şaibeli olmalı, mütecavizin gözünde. Kendine kulp arayan mütecaviz, iktidarın söylemleriyle nasıl da buluşuyor,

nasıl da uyum halinde. Kadın sıkışıyor otobüsün arkasına, kendisine ayrılan topluluğna başı kadar, bit kadar boğucu yaşam alanına.

Resimleri yan yana düşünmek lazım. Amerika'da başörtüsü takan bir kadının alışveriş merkezinde düşmanca bakışlara hedef olması ile Türkiye'de ibadet yerlerinde başörtüsüz bir kadının maruz kaldığı düşmanca bakışları yan yana düşünebilmeli. Yoksa resim hep eksik, yoksa herkes sadece ve sadece kendi işine gelen kareyi alıyor büyüteç altına. Kadınların bedenleri ve giysileri üzerinden çarpışıyor ideolojiler, söylemler ve siyasetler. "Kendini benim yerime koy"manın yolu ötekinin kıyafetlerine bürünmekten değil, ötekinin "saha"sına adım atabilmekten geçiyor. Gündelik yaşamın ayrıntılarında düğümleniyor iktidar, oralarda kapanıyor hegemonyanın tahakkümperver kıskacı. Gündelik yaşamın ayrıntılarının iktidara nasıl da gebe olduğunu kadınlar kadar, yani hem başörtülü hem başörtüsüz kadınlar kadar iyi kim bilebilir, kim tecrübe edebilir ki her dakika anbean.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

BAKMAK...

Elif Şafak 2004.09.12

Elimde kova yavrusu büyüklüğünde bir karton bardak dolusu koyu kahve ama koşturmuyorum bu sabah. İçimden gelmiyor. Zaman tutkal kıvamında, dök dök akıyor. En iyisi çıkmayayım bu Starbucks'tan, kırk bin çeşit kahve seçeneği arasında, sırf seçebiliyor olmanın uyuşturucu rahatlığıyla kalakalayım.

İçerdeki tek gazete The New York Times. Amerikan basını yeterince yer ayırmıyor Rusya'dan gelen haberlere. "Yeterince" ne demek, ne kadar yer ayırsalar kafi gelir, ahret suallerine cevap yetiştiremiyorum. Tek bildiğim, yeterli değil işte. Daha çok görmek, daha çok okumak, aslında daha çok bakmak istiyorum. Zaten gördüğüm fotoğrafları, zaten okuduğum haberleri tekrar tekrar gözden geçiriyorum. "Günaydın!" diye bir ses bölüyor dalgınlığımı. Olamaz! Olmasın! Tanıdık görmekten köşe bucak kaçtığım, hele hele iyi kalpli insanlarla konuşmak zorunda kalmak istemediğim anlardan birindeyim oysa. Başımı kaldırıyorum, felaket, hem tanıdık hem de som iyi bir insan karşımdaki. Konuşmadan edemeyeceğin, asla kırmak istemeyeceğin insanlardan. Antropolog. Ne tebessüm etmek istiyorum, ne hal hatır sormak. Mümkünse görünmez, ulaşılmaz konuşulmaz olmak. Şakıyor karşımdaki. Cevaben ağızımdan ne "günaydın" ne "merhaba" çıkıyor. Sadece tek kelime: "Rusya".

Antropolog kavlıyor durumu. "Ya diyor, hatırlatma. Ne vakit Rusya deseler kanalı değiştiriyorum anında. Bakamıyorum haberlere. Bakamıyorum resimlerine."

Bakamamak nasıl bir şey bilmiyorum. Acıya bakamamak, yaraya bakamamak, eziyete bakamamak, hakikate bakamamak... Anlamış gibi aklımdan geçenleri, "çaresizsen çaresizliğini kabul edip bir hadise karşısında, aklını ruhunu korumak için kapatacaksın panjurları, yoksa kahırdan nefes bile alınmaz bu dünyada" diyor hiç görmediğim bir yılgınlıkla.

Kaldırımda, farklı farklı yönlerle koşturan insanlar arasından kampüsün yolunu tutuyorum. Çoğunluğu ya akademisyen ya öğrenci. Siyahlar, Asyalılar, Latin Amerikalılar, göçmenler, göçemeyenler, azınlıklar hep

beraber akıyoruz kaldırımda. Sabah oldu, yapacak işler uzunca bir liste. Hiçbirine elimi sürmüyorum. İnternete girip tek kelime yazıyorum: "Rusya". Sonra bakıyorum. Sadece bakıyorum bir saat, iki saat, kaç saat.

Öğlene doğru hatırı sayılır bir karşılaştırmalı edebiyatçı, aynı zamanda da bu Amerikan kampüsündeki sayılı Ruslardan biri olan bir öğretim üyesinin koluna yapışıyorum: "Rusya". Kafasını sallıyor, "bakmıyorum ki" diyor sert bir çehreyle. "Bakmıyorum haberlere. Kapattım televizyonu, ne duymak ne bilmek istiyorum." Bilinçli, kararlı, keskin bir tavır bu.

Bakmamak nasıl bir şey bilmiyorum. Acıya bakmamak, yaraya bakmamak, eziyete bakmamak, hakikate bakmamak... Anlamış gibi aklımdan geçenleri, "hayatta kaldığın için şanslı olduğunu bilip yürüyüp gideceksin yoluna, bu kadar net, yoksa nefes bile alınmaz bu dünyada" diyor hiç görmediğim bir katılıkla.

Katılık, yılgınlık... kelimelerden uçurtma kuyruğu yapıp tekrar dönüyorum internete. Türk gazeteleri daha çok yer ayırmış Beslan'da yaşananlara, tek tek okuyorum zaten okuduğum haberlere, yorumlara, resimlere bakıyorum, resimlere bakıyorum, resimlere bakıyorum. Yanan çocuklara, yaralanan çocuklara, ölen çocuklara bakıyorum. Ne yaptığımı düşündüğüm yok ki niye yaptığımı sorgulamaya fırsat bulayım. Tek tek, sayfa sayfa, resim resim bakıyorum Rusya'ya. Madem bir şey yapamıyorum, bakıyorum ben de, bakmayanların bakamayanların açığını kapatmak istercesine hoyrat, manasız bir azimle. Ne ba-ka-ma-ma-yı ne de bak-ma-ma-yı başarabiliyorum.

Guy Debord/Gösteri toplumu, Susan Sontag/ Başkalarının Acılarına Seyirci Olmak, Medya Teorileri, Post-kolonyal etütler, Edward Said, Chomsky,... hiç kimse umrumda değil şu an, ben sadece bakmak bakmak bakmak istiyorum "sadece bakma"nın tehlikelerine hakkıyla dikkat çeken kallavi bir literatürü tamamen hiçe sayarak. "Okudun da ne oldu, neyine yaradı, hangi yarana merhem oldu hayatta?" diye mızızlanıyor içimden bir ses. Yaşlı bir ses.

Uzaktan antropolog ile karşılaştırmalı edebiyatçı geçiyorlar. Yarın konuşurum onlarla; hem selam verir hal hatır sorar, hem ikramlarını kabul ederim, herhalde. Yaparım herhalde. Yarın olsun hele bir, normalleşirim, sosyalleşirim, mütebessimleşirim, herhalde, ama bugün durmak, sadece durmak ve bakmak istiyorum bakılmaz bakılmaz olan acıya.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yapı ustaları ve yapı bozucuları

Elif Şafak 2004.09.19

Hadi Evliya Çelebi'yi anladık. Dili sürçtü, "şefaath ya resulallah" diyeceğine "seyahat ya resulallah" deyiverdi, vurdu kendini yollara. Bana ne oluyor peki? Ne demeye elimde tekerlekli bavullar, kabaran uluslararası telefon faturaları, kitaplarım orda burda dağılmış, küçük taşınabilir nesnelere büyük anlamlar biçmeyi öğrenmiş, dostlarım dört kıtada, kütüphanemi bile bir arada tutmayı beceremedi bir mekandan bir başkasına taşıyorum kalıbımı, hem de çocukluğumdan beri.

Kisisel lüğatımda "gurbet", "hasret", "sıla", "yol",... altı çizili kelimeler, fosforlu kalemlerle. Bunca göçebelik tasarladığım bir şey değil. Zaten göçebelik tasarlanabilen bir şey değil. Ya içindesiniz, sürekli bir oluş halinde, yani bir türlü o-la-ma-yış halinde, ya da içinde değilsiniz, durmuşsunuz, demir atmış bir yerlere, bir kimliğe, bulmuşsunuz yerinizi, olmuşsunuz konmuşsunuz yerleşmişsiniz demek, ne güzel. İnsanlar ikiye mi ayrılıyor ne? Bir tarafta yapı-ustaları. Güzergâhlarından sapmadan geleceklerine adım adım varanlar. Babil Kulesi inşaatçıların kuşak kuşak torunları. Kat kat, kademe kademe, üst üste kurarak yükseltenler ömürlerinin yapısını. Yapı ustaları planlama uzmanıdır, o planlara her zaman uyumasalar bile. Onlardan iyi yönetici olur: memleket yöneticileri, banka yöneticileri, ev yöneticileri... hiçbir şey yönetemezlerse karılarını, kocalarını, o da olmadı çocuklarını, bakkalı, kasabı, mahalleyi, apartmanı yönetirler. Yönetmek ve yön vermek doğalarında var. İlla ki bir haritaları olacak ellerinde, haritaları ıslanırsa olmadık bir tufanda, dağılırlar. Daha lise ikiden karar vermişlerdir ne olacaklarına, üniversite birde kesinkes çizmişlerdir yollarını; yalpalamaz saçmalamaz, sapmazlar, akar gider ömürleri, önceden çizilen seyrüsefer uyarınca.

Öte tarafta da yapı-bozucuları. Güzergâhlarını silip silip baştan çizenler; geçmiş-şimdi-gelecek sıralaması şaşmış, pusulası bozuk, zamansal çizgiyi hepten şaşırmış, ayaklı kaos halinde dolaşanlar. Bir yere yerleşebilme özüllü. Duramamaktan değil durmaktan korkanlar. Klonlanamadan aynı anda birden fazla mekânda yaşayabileceklerini zannedenler. Her zaman kolay kolay itiraf edemesek de bunu kendi kendimize, hep öteleri düşleyen, öte yer ararken en yakınlarındakileri mutsuz eden bizler... ben... Göçebe ömrümün yeni durağı uyarınca Arizona-New York-İstanbul arası mekik dokumaya başlamışken dert oldu gene içime "daimi seyahat" teması.

"Kalküta hakkında bir film izledim geçenlerde. Çok enteresandı. Ödevimi Kalküta üzerine yapabilir miyim?" diye soruyor bir öğrencim derste, yüzünde tebessüm takdir beklercesine.

Dersimiz "Ortadoğu'da Kadın ve Edebiyat". "Kalküta Ortadoğu'da mı?" diye soruyorum alabildiğine sakın.

Kaşlarını kaldırıp burnunu kırıştırarak bakıyor bana. "Hayır, değil!" demekten ziyade "hadi ya, değil mi?" bakışı bu.

Ertesi ders elimde kırk tane harita, dağıtıyorum birer birer. Öncelikle haritayı inceliyoruz uzun uzun. Bakalım dünya nasıl bir yer. Bakalım şu Ortadoğu nerde?

"Hey, bu ülkelerin çoğu Teksas'tan daha küçük" diye serçe parmağıyla kağıt üzerinde ölçüm yapıyor bir başka öğrenci.

Öğrencilerimin çoğu tatil amaçlı dahi olsa başka bir ülkeye adımını atmamış; kendi yuvalarından kendi sularından çıkmamış, okulu bitirir bitirmez ne olacaklarını biliyorlar, şimdiden işleri, eşleri, aşları, düşleri hazır. Bazen gıpta ediyorum sonsuz yerleşikliklerine. Sevgili yapı-ustaları.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Köprü

Elif Şafak 2004.09.26

Korku deyip de geçmeyin, mühim kelimedir kendisi, birebir eş anlamlısı olmayan. Bize en çok korkmayı öğrettiler bu memlekette. Öncelikle dışardan korktuk.

Pencerenin dışındaki âlemden. Pencereleri külrengi boya ile boyanmış ilkokul sıralarında oturduk. Dünyanın kaç yerinde bulunur ilkokulların sınıf pencerelerini kaba saba renklerle badana boya etmeye kalkan zihniyetler? O boyaların dökülmüş yerlerinden, yama yama deliklerden gökyüzünü gözetledik. Gökyüzünden de korktuk, onu da korkutucu kıldılar. "Attığın her adımı Allah görür, hemen cezalandırır. Daha senin aklından geçtiği an kötü bir düşünce, başkaları bilmeseyse bile Allah'ın melekleri hemen yazar deftere." derdi babaannem. Kocaman kapanmayan bir göz gibi anlatırdı Yaradan'ı, aşkla değil korkuyla yaklaşılan. Aklımdan kötü bir düşünce geçmesin diye hiçbir şey düşünmemeye çalışırdım. Siz hiç düşünmemeye, donmaya, kıpırdamamaya çalıştıkça, inadına insanın beyni nasıl da hızlanır, fikirler fikirleri nasıl da kovalar bilir misiniz?

Hem iç hem dış mihraklardan korktuk senebesene. Az biraz korkmaz olursa içimizden biri, berikiler hemen hatırlattılar ona haddini. Dıştakilerden şüphelendik, kim bilir ne hain, ne meşum insanlar ve devletler ve milletler var orada, dışarıyı denilen o ucube diyarda. "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur, dört yanımız düşmanlarla çevrili, şimdi değilse sonra, bugün değilse yarın göz dikecekler cennet vatana" tehditleriyle yetiştirilmiş, korku ile büyümüş kuşaklarız. Sadece dış değil, bir de iç mihraklardan korktuk. Birisi azıcık farklı düşünse, mazallah bireyselleşse, kulağını büktük derhal. Ve en çok "dinciler"in gelip de kadınları zorla çarşafa sokmalarından, hepimizi gerisin geri evlere tıkmalarından korktuk. "Takiyye" suçlaması çoğu zaman bu katmerli korkunun bilinçaltımızdaki yansımalarından ibaret bir başka kelime idi. "Şimdilik iyi görünüyorlar ama takiyye yapıyorlar, hele bir iktidara gelsinler elbet gösterecekler gerçek yüzlerini..." Öğretmen Kubilay hadisesiyle büyümüş kuşaklarız. Kimseciklere güvenmeyiz.

AKP iktidarı seneler sonra toplumun farklı kesimlerinin nihayet korkularından silkindiğini göstermesi bakımından da anlamlıydı. Birebir AKP tabanından olmayan pek çok aydın, sanatçı, aktivist salt korku ile çizilmiş hudutların aşılabilmesi için gayret gösterdiler, köprüler oluşturdular. "Bunlara güven olur mu?", hatta ve hatta "iyi ki ordu var, gerekirse müdahale eder" diyenlere karşı, memleketin daha fazla korkuya değil demokrasiye ihtiyacı olduğunu, geleneksel siyasi ve kültürel elitin yumuşaması, esnekleşmesi ve en önemlisi yekpareliğinden, tahakkümperverliğinden arınması gerektiğini savundular. Bu aydınlar toplumun başka başka kesimleri arasında, hem de birbirleriyle aynı masada oturmayacak, iki çift laf etmeyecek kesimleri arasında köprüler oluşturdular.

Köprü deyip de geçmeyin, mühim kelimedir kendisi. Toplumun farklı kesimleri arasında çerçilik yapan, kültürün akmasını sağlayan, diyaloglar kuran, korkunun tahakkümünü kıran köprülere ihtiyaç var. "Avrupa bizim işimize ne karışır, biz Türk'üz" saptaması sadece ve sadece eski korkuların nüksettiğini, gene kendimizden başka kimseciklere güvenmemeye başladığımızı gösterir. Unutmamalı ki "dışarıdaki düşmanlar" korkusu ile "içerideki düşmanlar" korkusu el ele gider. AKP iktidarı köprülerin önemini göremediği anda, bu toplumdaki korkuları yeniden alevlendirmiş olacaktır, hem kendininkileri hem de karşıtlarıninkileri.

Köprünüz olmazsa ne sesiniz geçer karşı kıyıya, ne karşı kıyından bir yolcu gelir buraya.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Seyirlik

Amerika soluğunu tutmuş, yepyeni bir yarışma programını bekliyor bugünlerde. Her gün her saat her kanalda arka arkaya beliren yarışma programlarına bir yenisi ekleniyor.

Diğer yarışma programlarının aksine bu sefer Barbie-bebek modeli kadınlar, beyninden ziyade kaslarına yatırım yapmış erkekler görmeyeceğiz ekranda. Bu sefer yarışmacılar yüz kilonun üzerinde. Kimileri 160 kilo civarında. Kadın ve erkek. Farklı yaş gruplarından. Tüm ülkeden kilolu insanlar başvuruyor yarışmaya. Formlar doldurup, öz yaşam hikayelerini en acıklı şekilde dillendiren mektuplar yazıp, kuyruklarda bekliyorlar saatlerce. Sırf seçilebilmek için. İçlerinde en kilolu, en azimli ve en dişli olanlar ön elemenden geçip, yarışmaya girmeye hak kazanıyor. Seçilenler iki gruba ayrılacaklar kendi aralarında: Kırmızılar ve maviler. Her birinin başında bir antrenör, bir diyet uzmanı, bir de doktor, haftalar sürecektir bir kamp hayatına çekilecekler. Kamp dediysek izci kampı değil, dikkat buyurun, açık büfe mükellef sofralar, lüks mü lüks muazzam bir tatil köyü bu, her tarafı kameralarla dolu. Açık büfede iki yüze yakın ekmek hamur işi çorba dondurma tatlı tuzlu akla ne gelirse, Zekeriya Sofrası olacak her gün her öğün. Her seferinde farklı bir mönü. Ve yarışmacılar haftalar boyunca her gün sadece bakıp bakıp yutkunacaklar. Bu mükellef sofralara el sürmek yasak. Yaklaşmak serbest, koklamak serbest, tatmak yasak. Çünkü mümkün olan en kısa sürede en fazla kilo veren kazanacak.

Böylece biz seyirciler, kucağımızda bir kâse patlamış mısır, istersen tereyağlı istersen tereyağ aromalı ya da aile boyu devasa cipsler, tırtıklı baharatlı az yağlı yarım yağlı 2/3 yağlı çeşitli oranlarda karbonhidratlı % 10 % 70 % 100 azaltılmış sodyum oranlı, maksat çeşit ve daha fazla çeşit dünyası, oturup koltuklarımızda, yiyebiliyor olmanın özgürlüğüyle, seyirci kalmanın keyfine vara vara, arkamıza yaslanıp seyredeceğiz başkalarının hallerini. Günbegün izleyeceğiz çıktıkları çileyi, döktükleri teri, ne yiyip ne yemediklerini, sinirlerinin gerilip gerilmediğini, kimin kimi sevdiğini, kimin kimden hazzetmediğini bir bir gözetleyeceğiz. Olur da gizlice yemek yemeye kalkan olursa aralarında, gruptaki diğer yarışmacılar bilmesede hakikati, biz hafiye seyirciler bileceğiz kameralar sayesinde. Kapanmayan göz kesileceğiz ekran başında, her şeyi gören ve gözetleyen.

Beş hafta boyunca, yeterince dirayetli olmayanlar elenecekler birer birer. Şişmanlık karaktersizlik ile eş tutulacak. Yeterince kilo veremeyenler karakteri zayıf olmakla itham edilecek. Peki "yeterince" ne kadar? Ne kadar kilo verilirse "yeterli" sayılacak, işte ona da rekabet karar verecek. En kısa zamanda en çok kilo verenler kalacak geride. Sonra onlar da kendi aralarında kıyasıya mücadele edip birbirlerinin ayağını kaydırmaya çalışacaklar. Gündüzleri durmadan aerobik yapıp koşarak, geceleri kilo verdiren havlulara torbalara yorganlara sarınıp u-yu-ya-ma-ya-rak, doymamış yağ oranı hesaplayıp kalori toplayarak ve birbirlerinin yiyeceklerine şeker karıştırmaya çalışıp zavallılaşıp küçülecek, azalacaklar gözlerimizin önünde. Ayak kaydırarak ayakta kalan son yarışmacı 250 bin doların sahibi olacak.

Ama o kimin umurunda? Muzaffer olan ilgilendirmiyor ki biz seyircileri. Kazananı değil, kaybedenleri seyretmek için izleniyor bu yarışmalar. Başkalarının başarılarından bize ne? Mağlubiyetleri bizi esas ilgilendiren. Mağlubiyetleri seyirlik kılmak için tüm bu yarışmalar, seyirlik ve çitlemelik. Gösteri toplumunun mucitleri, varoluşsal bir ayrımdan yararlanmasını iyi bilirler. Bilirler ki denemeyenler, deneyenlerin yenilgilerini seyretmeyi sever.

Yerinden ayrılmayanlar, gidenlerin kös kös geri dönmesini ister.

Türk'ün imajı

Elif Şafak 2004.10.10

"Yurtdışında Türk olmak" iki şeyin fazlasıyla farkında olmak demektir ekseriyetle. Birincisi, yurtdışında olduğunun. İkincisi, Türk olduğunun.

Bir kez yurtdışında yaşamaya görsün insan, bulunduğu mekanın bilincini de kendi kimliğinin farklılığını da bir kartvizit gibi bastırıp yanında taşır, gerektiğinde çıkarıp göstermek üzere, illa başkalarına değil kimi zaman da kendine. Bilhassa Amerika olunca yaşanan yer, iyiden iyiye önem kazanıyor etnik kartvizitler. Ailen, soyağacın, büyük büyük annenin nerden geldiği.... bizzat bireyin nasıl algılandığını belirleyen etmenler. Bir öğrencimin arkadaşlarına ailesinin İskoçya'dan geldiğini anlatışına tanık oldum bir defasında. Ötekiler büyük bir heyecanla dinleyip, "vaaaav," dediler sonunda. "Coooo!" Amerika'da İskoçya kökenli olmak "cool"dur. Size ayrı bir hava katar. Hem farklı olursunuz hem de farklılığınızdan ötürü rahatsız olmazsınız, ne güzel! Peki ya Türk kökenli olmak? Popüler söylemin lugatlerinde "Türklük" maddesinin karşısında "coool" kelimesi yazmaz. Peki ne yazar?

"Bizim tek bir sıkıntımız var bu ülkede" diyor yaptığım okumayı dinlemeye gelen ama edebiyattan hazzetmediğini söylemeyi de ihmal etmeyen orta yaşlı bir Türk bayan. İyi eğitilmiş, gelir düzeyi yüksek. "Bu ülkeye Ermeniler de Yunanlılar da bizden evvel geldiler. Gelip de Amerikalıların beynini yıkadılar. Sonra biz geldiğimizde iş işten geçmişti, herkes çoktan Türk aleyhtarı olmuştu bile. Yeniden gönüllerini kazanıncaya dek anamız ağladı. Biz öyle sizin bildiğiniz gibi cani değiliz, katil kasap değiliz, Gece Yarısı Ekspresi'ndeki gibi değiliz diye diye tebessüm ede ede nihayet ikna ettik. Tam ikna ettik dedik bu sefer de buyrun, bu dinciler çıktı. 'E hani siz demokratsınız, laiksiniz bu ne iş?' diyen Amerikalıya ben ne cevap vereceğim şimdi? Senelerdir gıdım gıdım inşa ettiğimiz imajı iki senede alt üst ettiler."

Öteki Türklerden çoğu bu laflara bigane ama kimileri başını sallıyor hararetle. Bir başka kadın söz alıyor az sonra. "Türbanlının tamam anladık ama kötü giyinmek zorunda değilsin ki. Güzelce tak takıştır, renklerin uyumlu olsun, değil mi efendim? Tarzın olsun!"

Artık anladım, edebiyat hariç her şey konuşuluyor edebiyat toplantılarında. Her zaman değil ama bazen sadece dinliyorum, sevgili Cemil Meriç'in lafı uyarınca kitaplardaki ve romanlardaki insanları gerçek hayattakilerden daha "gerçek" bularak. Tarihin nelerle dolu olduğunun ve bunların ne kadar azının bilindiğinin, bilinmek istendiğinin, Ermenilerle hakikaten ne yaşandığının, bu ülkede insan hakları ihlallerinin ne boyutlara vardığının, geçmişin tutanaklarında nice zulüm, unutulmaması gereken, kolektif amneziye karşı inatla hatırlanması gereken kaç acı olduğunun ne önemi var? Aslolan Türk'ün çelik imajı. Tek ve mutlak ve cilalanmış bir suret, illa ki Türk'ü o temsil edecek. Türklük illa ki temsil edilecek. İlla ki ona buna herkese içeriye dışarıya karşı savunulmaya muhtaç bir sırça kimlik.

Bir boyalı yüz Türk'ün imajı; boyaları akmasın diye değil gülmekten ya da ağlamaktan, kıpırdamaktan dahi içten içe ürken.

Kıskanmak

Elif Şafak 2004.10.16

"Nereye bir ad verilmişse, bir sebebi olduğu için o ad oraya verilmiştir. Dünyada sebepsiz verilmiş hiçbir ad yoktur," diye yazar Hân-name'de.

Hâl böyleyse nicedir kendi kendime bile belli etmeden zihnimde evirip çevirdiğim "kıskançlık" kelimesinden ben mesul değilim. Kelime var olduğuna göre temeli de varmış demek ki deyip kolaylıkla işin içinden çıkabilirim. Asırlardır çözülmemiş sır. Çetrefil mesele. Teoride başka. Pratikte başka. Masa başında ahkam keserken başka, yaşarken başka. Hele hele kendi başına gelince bambaşka. Oysa mangalda kül bırakmamayı becerebilirim kolaylıkla. Kıskançlığın, insanların birbirleri üzerinde kurdukları bir başka tahakküm aracı olduğuna dair savlar sıralayabilirim. İki kişilik deli gömleği, elini kolunu bağlayan. Atıp tutabilirim hâlâ, daha evvel atıp tuttuğum gibi. Ne var ki işin aslı başka: doğrusu, ben kıskançlığın k'sinden nasibini almamış süttan çıkmış ak kaşık bilirdim kendimi, değilmişim. Öğrendim. Bu kadarını vicdanım kabul, dilim teslim etse de, acaba hiç bilmediğim gibi, hiç ummadığım kadar kıskanç biri kesildiğimi, durup dururken kendi kendime nasıl izah edebilirim?

Edebiyatçılık ifşa ile saklanmak arasındaki hudut boyunda düğümленir. Bir yandan açacaksın kendini en saklı korkularına kadar, bir yandan açtığın her sırrı bohça bohça katlayıp bağlayıp saklamayı başaracaksın. Kendinden bahsetmeden kendini dillendirmenin türlü türlü yollarına vâkıftır edebiyat. "Ben" demeden de Ben'i anlatır insan romanlar üzerinden. Kendini saklamanın en iyi yolu kendini anlatır gibi yapıp başkalarından dem vurmaktır. Göz önünde iken görünmez olmak. Romancılık bunun için biçilmiş kaftandır. Birinci tekil şahsın ağzından birinci tekil şahsı susturmak... Ama gelin görün ki şimdi ömrü hayatımın en kişisel yazısını yazmak üzereyim.

Her şey bir haftalığına New York'tan kalkıp İstanbul'a gelmemizle başladı. Saatlerdir (tastamam on saat kırk dakika) durmadan (tastamam hiç uyumadan) hem dedikodu hem analiz yapmaktan öteki yolculara baygınlıklar geçirtmiş, kendi kendimizi ise sadece daha fazla gaza getirmiş, bir de aç ama gayretkeş bir halde uçaktan adımımızı atıp da yağmur yemiş şehre düşünce, düşüp de bizi karşılayanların yollarda mahsur kaldığını ve havaalanından kolay kolay çıkamayacağımızı idrak edince Fatma bir sigara yaktı, cep telefonu ile sohbete daldı; ben çöküp bir koltuğa baktım pencerenin dışında çırpınan, zonklayan, yaşayan şehir-i İstanbul'a. Amerika'daki düzenli cetvelle çizilmiş yaşantılarımızın ardından daha ilk dakikada bir şamar gibi indi yüzüme İstanbul'un keşmekeşi, ucube güzelliği. İşte o zaman, orada öylece otururken fark ettim ilk kıskançlığı.

"Kıskançlık üç (belirlenemez) değişkenli bir denklemdir," der Roland Barthes, Bir Aşk Söyleminden Parçalar adlı kitabında. "Her zaman üç kişiyi birden kıskanır insan: sevdiğimi ve onu seveni kıskanırm. Rakib benim de sevdiğimdir: ilgimi çeker, kafamı karıştırır, beni çağırır durur."

Benim kıskançlığım dört boyut almış durumda. Ben yokluğumu kıskanıyorum. İstanbul'a döndüm ya bir haftalığına, bakakaldım burada bıraktığım yanıma. Burada kalsaydım yaşayabileceğim hayata, olabileceğim insana. Yokluğuma baktım da birden yokluğumu, daha doğrusu öteki yanıma öteki hayatımı kıskandığımı fark ettim. Burada kalan yanıma, gidemeyen yanıma.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tebessüm

Elif Şafak 2004.10.24

Tamam kabul, özür dileriz sağımız solumuz önümüz arkamızda oturan tüm "sobe" yolculardan.

Kabul, 10 saat 40 dakikalık İstanbul-New York uçuşunu bir dakika bile susmadan gerçekleştirmiş olabiliriz, iki adet cır cır konuşan kadın, malum her kıtalararası yolcunun korkulu rüyası. Kıtalararası yolculuk edenler iki yolcu tiplemesinden ölesiye korkarlar: Bir, ağlayan bebekler. İki, geveze kadınlar. İkisinin de yanına yöresine düşmek istemezsiniz, maazallah. Zor şeydir saatlerce susmadan uğuna uğuna ağlayan bebekler ya da konuştukça açılan, habire çene çalan kadınlarla yolculuk etmek durumunda kalmak. Kabul, İstanbul-New York seferinde, başkaları uyumaya okumaya müzik dinlemeye çalışırken, sevgili Fatma Müge ile ben susmak nedir bilmemiş olabiliriz; ama doğrusu etraftaki çatık kaşları, asık suratları sadece bizim çenebazlığımızla açıklamak kabil değil. Nicedir aklımı kurcalıyordu da tebessüm meselesi, bu seyahat daha bir netleştirdi kafamdaki karşılaştırmayı. Türkiye'den Amerika'ya uçarken, sadece saatlerimizin ayarlarıyla değil, tebessümlerimizin ayarlarıyla da oynuyoruz.

Keza Amerika'dan Türkiye'ye uçarken yeniden ayar gerekiyor. İstanbul'a adım atar atmaz kasılıyor çehreler, geriliyor alınlar. Ciddi ve mesafeliyiz tanımadıklarımıza karşı. Böyle öğretildi bize. Böylesini içselleştirdik. Tebessüm kıymetli mal Türkiye'de. Kıt değerler arasında. Öyle herkese tebessüm edip de savuramayız havaya bu kıymetli değeri. Gıdım gıdım harcarız olsa olsa. Bir tutam tebessüm yakın akrabalarımıza, bir tutam tebessüm çocuklarımıza, hadi bilemedin bir tutam tebessüm de komşularımıza. O kadar kıt ki kaynak, kalmaz yabancıya, tanımadıklarımıza, yolda uçakta otobüste karşıma çıkanlara.

Amerika'da durum tam tersi. Amerika tebessüm memleketi. Sokakta yürürken, kapılardan geçerken tanıdık tanımadık herkese tebessüm eden çehreler memleketi. E-mailler iki nokta tek parantez işaretiyle bitiyor burada, her vurgunun yanında gülen bir surat. Gönderilen mektuplar yazılan notlar yuvarlak gülen suratlarla taçlandırılıyor hemen her zaman. Birisi birinden bir şey istedi mi, dileğinin talebinin yanına gülen surat çizmeyi ihmal etmiyor. Tebessümün kıt kaynak olduğu Türkiye'den gelip de tebessümün böylesine bol keseden harcandığı Amerika'da, bence her Türk'ün dudakları ve çehresi bir kültür şokundan geçiyor. Gülmeye alışkın olmayan dudaklarımız kasılıyor hafiften. Ne bu kadar az ne de bu kadar çok, ne Türkiye'deki kadar kısıtlı ne de ABD'deki kadar bol keseden gani gani ve bu kadar yüzeysel olmak durumunda tebessüm. Merak ediyorum yok mu bu işin ortası. Bir üçüncü tebessüm yolu, bir başka tebessüm kültürü yok mu?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Elimi sıkmayan adam

Elif Şafak 2004.10.31

Günlerden bir gün Amerika'da bir grup Türkiyeli aydın ile kesişiyor yolum. Tanışıyorum her biriyle teker teker. İsimler, tebessümler, takdimler... Tanışma sıcak, doğal, kendiliğinden. Derken sıra bir başkasına geliyor, o da zannınca münevver. Elimi uzatıyorum "merhaba" diyerek; çünkü benim yaşadığım evrende insanlar birbirlerini böyle selamlar, böyle karşılar.

Çünkü benim kitabımda selam "kelam" demektir, kelam ise özün özü. Ama elim havada asılı kalıyor. Adam elimi sıkıyor. Benden esirgediği tokalaşmayı berikilerden esirgemiyor ama. Tek tek tokalaşıyor berikilerle, erkeklerle. Benimle tokalaşmıyor. Geri çevirdiği elimin gönlünü almak için herhangi bir hamlede bulunma gereği de duymuyor. Ne alıp kalbine götürüyor elini, ne baş kırıyor. Sanki elim ve dolayısıyla ben ayaklı bir kusurmuşuz gibi yüzünü başka yana çeviriyor. Elimi sıkmayan adam kendini "iyi bir Müslüman" beni de sadece ve sadece "kadın" addediyor.

Sahneyi olduğu gibi muhafaza edip karakterleri değiştirerek düşünüyorum. Diyelim ki iki farklı ırktan insan buluşup, merhabalaşıyorlar. Sonra biri ötekinin uzattığı eli havada asılı bırakıyor, sıkmayı reddediyor. Çünkü beriki farklı bir ırktan, mesela siyah. Ya da iki insan buluşuyorlar, ikisi de farklı milletlerden. Biri ötekinin elini sıkmayı reddediyor; çünkü beriki başka millettten, mesela Yunanlı ya da Ermeni ya da Yahudi. Bir Türk bir Yunanlının, bir Amerikalı bir Iraklının, bir Fransız bir Cezayirlinin ya da beyaz bir adam siyah bir adamın elini sıkmadığında ne hissedersiniz? Bu durumu nasıl tanımlarsınız?

Benim bildiğim bunun adı ayrımcılıktır. Düpedüz. Dosdoğru. Seni, senin yaratmadığın, içine doğduğun, doğuştan edindiğin kimlikten kisveden suretten ve bedenden ötürü, ya kendinden hakir ya da kendinden uzak görerek öteliyorsa biri, bunun adı ay-rım-cı-lık-tır.

"Yaradılanı sev, yaradandan ötürü" diye fısıldayan ve "Bir gönül kırdın ise bu kıldığın namaz değil" diyen tasavvuf geleneği, kadının elini sıkmamak suretiyle böyle orta yerde kalbini, onurunu, haysiyetini inciten ve onu öteleyen, meclislerden dışlayan bu davranışı nasıl olur da içine sindirir? Sindirir mi? Sahi?

Elimi sıkmayan adam! Sanmam ki taşları ayrımcılıkla döşenmiş bir patika olsun buradan cennete uzanan...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dünya basınının görmediği...

Elif Şafak 2007.07.17

Dünya basını Türkiye'deki seçimleri yakından izliyor. Ne var ki yakından izlemek demek "anlayarak izlemek" anlamına gelmiyor. Dünya basınında Türkiye büyük klişelerle değerlendiriliyor sık sık.

Öyle bir hava yaratılıyor ki sanki Türkiye ikiye bölünmüş: "İslamcılar" ve "laikler" diye. Yan yana gelmeyen, gelseler bile birbiriyle konuşmayan, konuşsalar bile birbirini dinlemekten aciz iki insan türü var adeta Türkiye'de. İki ayrı adada yaşayan. Öylesine farklılar ki ortak tek bir noktaları bile yok. Batı basınının bir kısmı Türkiye'yi böyle yansıtıyor ve sadece uçlara odaklanıyor. Bu klişelere çarpıcı fotoğraflar eşlik ediyor. Tepeden

tırnağa çarşafı bir kadınla bikinili bir kadının fotoğrafları yan yana... Altında bir yazı: İşte modern Türkiye'nin ikilemi!

Batı basınında Türkiye hakkında çıkan yazıların da görüntülerin de odak noktası kadın. Hep kadın. Kadınların bedenleri ve kıyafetleri (etek boyları, saç kesimleri, başörtülerinin şekilleri...), derin ideolojik ve siyasi bölünmelerin hem merkezi hem de sembolleri olarak algılanıyor.

Peki gerçek hayatta da bu kadar kutuplaşmış mı acaba Türk kadınları? Bu ülkede ortalama ailelerde bazen bir kardeşin başı açıktır, birininki kapalı. Annenin başı kapalıdır, kızlarınıninki açık. İki yakın arkadaşın birinin başı açıktır, diğerininki kapalıdır. Ya da genellikle başı kapalı olan bir aileye başı açık gelin gider zaman zaman. Veya bir evde temizliğe giden ya da aynı işyerinde çalışan iki kadından birinin başı açıktır diğerininki kapalı. Başı açık bir kadının doktorunun ya da dişçisinin başı kapalı olabilir veya tam tersi. Yahut bir sülalede büyük büyük teyzenin başı kapalıdır da eltininki açık... vs. vs. Binlerce, milyonlarca örnek sıralayabilirsiniz aynı minvalde. Gündelik hayatın içinde yaşanan ve durmadan tekrarlanan sayısız vaka. Budur Türkiye'nin gerçeği. Başı açık kadınlarla kapalı kadınlar, hayatın her alanında, her adımda, yan yana iç içedir sürekli.

Türkiye sentezler, melezlikler ve nüanslar ülkesidir. Klişelerle anlaşılamayacak kadar karmaşık ve değişken ve çok aktörlü, çok katmanlı. Pek çok açıdan nevi şahsına münhasırdır. Ne Ortadoğu'daki ne Balkanlar'daki ne Avrupa'daki ne de Müslüman dünyanın geri kalanındaki örneklerle aynı kefeye koyulabilecek, birebir örtüşebilecek. Her zaman bir "ama" vardır Türkiye analizlerinde. Her "ama"nın da bir "ama"sı...

Oysa içinde yaşadığımız dünya El Kaide'nin, Taliban'ın, 11 Eylül'ün, Irak'ta günbegün kötüleşen şiddetin, Londra'daki terör eylemlerinin, Pakistan'da cami baskınının dünyası... Böyle bir dünyada kimsenin durup da nüanslara bakmaya zamanı ya da hevesi yok. Bu dünyada geçer akçe klişelerle konuşmak ve ikiliklerden dem vurmamak. "Batı demokrasisi" bir tarafa "İslam medeniyeti" bir tarafa... Medeniyetler çatışması...

Türkiye'de uçlar yok mu? Var elbette. Temel yapısal çelişkiler yok mu? Bunlar da var. Ama bir o kadar ara alanlar, gri sahalar, karışıklıklar, geçişlilikler, sentezler ve dengeler var. Batı basınının atladığı nokta burası.

Türkiye'nin Batı basınında son derece basit değerlendirmelerle yer almasının bir sebebi Türkiye'nin kendini iyi anlatamaması ve gerek içeriden gerekse dışarıdan gözlemciler tarafından kolay kolay anlaşılamaması ise, bir sebebi de dünyada artan kutuplaşmadır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sanatın yası

Elif Şafak 2007.10.23

Bilgisayar başında kıpırtısız bekliyorum. Elim bir türlü gitmiyor klavyeye. Oysa ne kadar netti zihnim bu yazıyı kurgularken.

Edgar Allen Poe ile ilgili son zamanlarda edebiyat dünyasında dönen tartışmalar hakkında yazmak amacıyla geçmişim masanın başına.

1849 senesinde öldü Edgar Allen Poe. Ama ta o tarihten bu yana hakkında tartışmalar, iddialar eksik olmadı. Kimileri içkiden öldüğüne inanır Poe'nun, kimileri salgın hastalıktan. Kimileri ise zehirlendiğini iddia eder. Televizyondaki polisiye dizileri aratmayan bir gerilim ve dinmeyen bir muamma vardır hayatı hakkında. Yazıları çok sevilen ama kişiliği o kadar sevilmeyen, yer yer ürkütücü bir yazardı vakt-i zamanında. Bıraktığı edebi miras

da bunu yansıttı. Şimdi Mathhew Pearl, çok tartışılan son kitabında bu ünlü yazarın hayatına ve ölümüne yakından bakıyor. Ve onun sanıldığı gibi komplolar yüzünden değil, beyin tümörü sebebiyle ölmüş olabileceğini söyleyerek "efsane" ile "hakikat" arasındaki farklılıkları kurcalıyor. Ama gerçekten bilmek istiyor muyuz efsanenin ne denli aldatıcı olabileceğini? Yeğliyor muyuz hakikati efsaneye her zaman? Yazarlar ve şairler hakkındaki efsaneler çoğu zaman "hakikatler"den daha kalıcı, daha inandırıcı olmuyor mu?

Bunları yazmak amacıyla geçmiştim masanın başına. Yazının nasıl başlayıp, nasıl gelişeceğini biliyordum. Nasıl bitireceğimi de. Ama ne zaman ki bilgisayarı açtım, anlamsız geldi bu konular birden. 12 askerin şehit olduğu terör saldırısı haberiyle sarsıldı tüm Türkiye. Sarsıldık hepimiz. Askerlerin aralarında terhisi yaklaşanlar vardı. Hepsinin aileleri, sevenleri, yollarını gözleyenler vardı. Uluslararası haber ajansları için birer rakam ve resimden ibaretken, her birinin anlatılmamış, anlaşılmamış, yazılmamış hikâyeleri vardı. İçlerinde askerliği bitirir bitirmez evlenme hayalleri kuranlar olduğu gibi içten içe öleceğini anlayanlar, aileleriyle vedalaşanlar vardı. Tek tek bakıyorum isimlerine, yüzlerine. Geride bıraktıkları yetimlere.

Ve daha az evvel yazmayı kurguladığım edebiyat yazısı anlamsızlaşıyor, lime lime dağılıyor tahayyülümde. Böyle bir anda şiir konuşmak, sanat konuşmak, edebiyat konuşmak zorlaşıyor. Adeta bir lüks gibi geliyor insana. Kültür sanat sayfalarında yazan, edebiyat ve sanata ömrünü vakfetmeye çalışan bizleri ağır bir ikilem bekliyor böyle zor zamanlarda. Sanatın ve edebiyatın, sanatçının ve edebiyatçının sustuğu, acıdan donakaldığı bir kavşak burası.

Diyebilirsiniz ki sanat ve edebiyat tam da böyle dar zamanlarda insanların acılarını, öfkelerini, hüznlerini aktarmaya ve insanlararası empatiyi artırmaya hizmet edebilir. Etmeli. Ölenlerden geriye nice hikâye, yaşanmamış söz kaldı. Bir gün belki bunlar kaleme alınabilir. Alınmalı.

Ama henüz çok sıcak. Şimdi sadece sessizlik ve yas ağır basıyor. Sanatın sustuğu yerdeyiz. Söyleyecek söz yok. Ağır bir suskunluk. Kesif bir karanlık. Acılı ailelere başsağlığı dilemekten, yanan yüreklere sabır, metanet ve selamet dilemekten başka elden bir şey gelmiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul'da öğrenci olmak, Paris'te öğrenci olmak

Elif Şafak 2007.12.11

Her sene Avrupa ve Amerika'ya üniversite okumaya gidiyor nice öğrencimiz. Oralarda eğitimin daha kaliteli, kampüs ortamının daha rahat olduğuna dair kuvvetli bir kanımız var.

Peki ama ya Türk üniversiteleri ile Batı üniversiteleri arasındaki farklılıkları gereğinden fazla büyütüyor ve genelliyorsak? Batı'daki her üniversite aynı kaliteye sahip değil. Keza bizdeki üniversiteler de zannettiğimiz gibi uzak değil Batı standartlarından. Tam tersine. Haksızlık ediyoruz kendimize, kendi öğrencilerimize, öğretim üyelerimize. Dev aynasında görüyoruz Batı üniversitelerini zaman zaman. Elbette Batı'daki imkânlar muazzam. Ancak bizim üniversite sistemimizde üzücü olan esas husus, bir yerdeki standardın ne yazık ki başka bir yerde mevcut olmaması. Türkiye'nin bir köşesinden bir köşesine, bir üniversitesinden bir başka üniversitesine niteliğin çarpıcı bir şekilde değişebilmesi. Ama bu demek değil ki öndegelen üniversitelerdeki sistem Batı'dan farklı ya da daha aşağı bir yerlerde.

Bir dönem ya da bir seneliğine Türkiye'ye ders vermeye gelip de buradaki öğrencilerin kalitesi ve çalışkanlığı karşısında şaşırarak Batı'ya dönen pek çok sosyal bilimci tanıyorum. En çok duyduğum hayret nidası şöyle: "Buradaki öğrenciler ne kadar çok okuyorlar. Okumaya istekliler." Her hafta Türkiye'deki öğrencilerinin okuduğu kadar çok sayıda makaleyi Amerika'daki üniversitesinde vermeye kalksa oradaki öğrencilerin hemen isyan ettiğini söylüyor bir siyaset bilimci. Ve ekliyor ardından: "Orada öğrenciler okumadan tartışmaya meraklılar. Hepsinin kendi fikri var. Sınıflarda hep müzakereler oluyor bu yüzden. Ne yazık ki tartışmayı sevdikleri kadar sevmiyorlar okumayı. Buradaki öğrenciler ise çok farklı. Çok okuyorlar. Çeşitli filozofların, teorisyenlerin yapıtlarını hiç oflamadan okuyup analiz ediyorlar." Ancak bu övgüyü yapan Batılı akademisyenin bir de eleştirisi var: "Ne yazık ki buradaki öğrencilerim kendi fikirlerini geliştirip tartışmak konusunda Amerika'daki akranları kadar istekli değiller."

Bu çok temel ayırım küçük yaştan itibaren bireyselliği ve fikir ayrılıklarını takdir ve teşvik eden Batı kültürü ile bizim daha cemaatçi-kolektivist kültürel yapımız arasındaki farklılıktan kaynaklanıyor. İhtiyacımız olan şey üniversite öğrencilerimizin okumaya olduğu kadar, kendi fikirlerini ifade etmeye, yorumlarını geliştirmeye teşvik edilmeleri. Ancak çalışkanlık ve bilgi birikimi konusunda bizdeki öğrencilerin derinliği de gözden kaçmaması gereken bir husus.

Ve bir başka örnek: Fransa'da ders veren bir akademisyen İstanbul'daki özel bir üniversitenin davetlisi olarak İstanbul'a gelir ve burada bir süre kalarak ders verir. Akademisyen burada tanıştığı öğrencilerin kalitesinden ve derslerdeki şevklerinden çok etkilenir. Onların entelektüel bilgiye ve kültüre verdikleri önemden etkilenir bilhassa. Dönem bittikten sonra akademisyen Paris'e döner. Tesadüf bu ya döndükten bir hafta sonra öğrenci eylemleri başlar Fransa'da. Akademisyenin öğrencileri odasına gelip kendisinden bu ay ders yapmamasını isterler. Zira boykot halindedirler. Derslere girmemeye karar vermişlerdir. Akademisyen sinirlenir. Öfkeden küplere biner. "Nasıl olur da ders yapmayı istemezsiniz? Nasıl olur da elinizin altındaki imkânlarla karşı bu kadar nankör olabilirsiniz?" diye çatar onlara. Ve ekler ardından: "Bu ne laçkalık. Oturup beraberce okumak, beraberce öğrenip aydınlanmak varken, bu ne kibir sizdeki! Dünyayı Paris'ten ibaret sanıyorsunuz. İstanbul'daki yaşlılarınızdan utanın. Onlar okuyorlar. Siz okumuyorsunuz, ama onlar okuyorlar. Kültürü, eğitimi, bilgiyi ciddiye alıyorlar. Kıymet biliyorlar. Hepiniz gidin İstanbul'da kalın biraz!"

Parisli akademisyenin öğrencileri nasihatini dinledi mi bilmiyorum. Ama sanırım bizim de kulak vermemiz lazım bu kıyaslamalara. Zira bizler de unutuyor ya da görmezden geliyoruz üniversite öğrencilerimizin kalitesini. Birikimini. Çalışkanlığını. Ve dünyaya olan merakını...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Zaman zaman

Elif Şafak 2008.02.05

Size de olmuyor mu? Hani zaman zaman? Belki tam da bugünlerde? İçinizden gazete okumamak, televizyona bakmamak, radyo dinlememek geçmiyor mu? Hiç olmazsa bir müddet? Bir an, bir gün, bir ay...

Takip etmemek gündemi. Bilmeyi istememek. "O ne demiş, bu ne yapmış, ne olmuş?" diye meraklanmamak. Karamsarlıktan değil, bıkkınlıktan belki bir nebze. Olmuyor mu sahi bıktığınız, bunaldığınız, yorulduğunuz süregiden tartışmalardan? Habire bir gerilim, bir heyecan, bir hezeyan. Şüphesiz ki renkli ve çok sesli bir ülkede yaşıyoruz. Birbirini tekrar etmiyor günler. Monotonluk yok bu toprakların mayasında. Şüphesiz ki yüklü bir tarihsel birikim, katmanlı ve zengin bir kültür, değişimlere açık bir dinamizm... Üstelik zor bir coğrafyada tek

örnek demokrasi. Nice çelişkisiyle. Elbette konuşulacak, tartışılacak nice mesele. Ama gene de içinizden bir an için de olsa geçtiği olmuyor mu? Sahi biz milletçe niye bu kadar kırgın ve kızgın tartışıyoruz birbirimizle?

Hayatın hep önceden belirlenmiş bir rutini tekrarlamaktan ibaret kaldığı, herkesin herkesi tanıdığı, en büyük heyecan kaynağının okul müsamereleri olduğu sessiz, sakın ve steril mi steril Amerikan kasabaları vardır. Ya da standartların oturmuş, kuralların netleşmiş olduğu, ailelerin ve evlerin birbirinin tamamen kopyası gibi durduğu, her yeni gelen kuşağın bu ritme uyup büyüdüğü, düzenli ve yalıtılmış Avrupa banliyöleri... Böyle bir Batı kasabasında yaşamının nasıl bir şey olduğunu merak ettiğiniz olmuyor mu? Hani biz ki Türkiye'de daima çalkantılar, çelişkiler, iniş çıkışlarla yaşamaya alışmışız. Bir hafta, bir aylığına yer değiştirsek sakın-Batı-kasabası insanlarıyla, onlar mı daha çok zorlanır bu ritme ayak uydurmakta yoksa bizler mi daha çok zorlanırsak steril ve sakın hayatlarda?

Yoruluyoruz. Kendi kendimizi yoruyoruz. Bir türban tartışmasıdır gidiyor şimdi. Çetin, kutuplaşmacı, kırıcı sözler telaffuz ediliyor ortada, siyaset ve medya meydanlarında. Kırılan daha çok kırıyor. Bir Öteki kaygısıdır gidiyor. Çünkü biz o hale getiriyoruz. Hep beraber. El birliğiyle. Nasıl hırpalıyoruz kendimizi, birbirimizi milletçe, memleketçe. Birbirimizden Ötekiler yaratıyoruz. Anlamadan dışlıyor, görmeden iteliyoruz. Habire ama habire farklılıklarımıza yoğunlaşıyoruz, zerre kadar ortak noktamız yokmuş gibi davranarak. Birbirimizi "bizden olanlar" ve "bizden olmayanlar" diye ikiye ayırıyoruz. Arada kalanlara ya da herhangi bir kutuba ait olmayı reddedenlere dinmeyen bir şüpheyile yaklaşıyoruz. Arafta kalanları anlayamıyor, araf hallerini de öteliyoruz.

Ne kadar kolay yaftalıyoruz birbirimizi. "Filancacılar" ve "falancaacılar" diye ayıra ayıra. Zanlar, genellemeler, önyargılar ve yaftalarla yaşıyoruz. Sokaktaki adam da yapıyor bunu, entelektüeli yazarı gazetecisi siyasetçisi de. Hepimize sirayet etmiş adeta. Bilmeden konuşmakta, tanımadan damgalamakta, anlamadan anlatmakta beis görmüyoruz mesela. Kendi bakış açımızı sorgulamaya o kadar da alışkın olmadığımız için. İğneyi de çuvaldızı da hep ama hep başkalarına batıra batıra. Düşünmeden yargılamayı, kulaktan dolma bilgilerle şahıslara yahut temalara dair kanaatler geliştirmeyi nasıl da kolaycacık yapıyoruz? Tek bir kitabını dahi okumasak da bir yazar hakkında yorumlarda bulunabiliyor, tek bir filmini görsek de bir yönetmene not verebiliyor ya da bir konudaki bilgi ve hoşgörü eksikliğimizi görmezden geliyorsak nasıl ki, gündemdeki meseleler hakkında da yargı cümleleriyle konuşabiliyoruz. İki ayrı Türkiye varmış gibi davranıyoruz.

Halbuki değişime ve dinamizme bu kadar açık bir ritimle bizler başka, bambaşka şeyler konuşabiliriz. Başka türlü olabilir sohbetlerimiz, başka bir enerji. Bu kadar germeden, gerilmeden, ötelemeden... Felsefede, sanatta, mimaride, edebiyatta... Dünya neler tartışıyor biz nelerle kendimizi ve vaktimizi ve sevgilerimizi hırpalıyoruz diye hayıflandığınız olmuyor mu? Size de olmuyor mu? Zaman zaman içinizden gazete okumamak, televizyona bakmamak, radyo dinlememek geçmiyor mu? Olmuyor mu bıktığınız, bunaldığınız süregiden tartışmalardan? Habire bir gerilim, bir heyecan, bir hezeyan.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyatçılar ve kişilikleri

Elif Şafak 2008.02.12

Bizde yazar sevmek biraz takım tutmak gibidir. Okumaya giderek daha az kıymet veren bir toplum olduğumuz için belki de kitaplardan değil, kişilerden bahsederiz hep ama hep.

Bu yüzden hiçbir kitabını okumadığımız bir yazar hakkında yorum ve yargılarda bulunmakta bir tuhaflık görmeyiz mesela. Yazı değil yazar odaklıdır popüler kültürümüz. Filanca yazarı sevenler, falanca yazarı

tutanlar... olur. Bir yazarı sevince her şeyiyle alıp bağına basmak gerekir adeta. Nasıl futbol takımının renklerini ve aksesuarlarını -şapkasını, anahtarlığını, atkısını, flamasını- alıyorsan otomatik, bu da onun gibi. Sevmeyince de toptan ve baştan karşı olunur gene. Bu fanatik edebiyat taraftarlığı yüzünden, gene tıpkı futbol takımı tutar gibi bölünebilir; kallavi genellemelerle konuşabiliriz edebiyatçılar hakkında. Edebiyatın genellemeler değil ayrıntılar, kalıplar değil akışkanlıklar, ayrıştırma değil buluşturma, ahkam kesme değil anlama, antipati değil empati işi olduğunu unutarak. Edebiyatın malzemesinin insanı anlamak ve anlatmak olduğunu, insanı anlamak için emek vermek-zaman ayırmak-özen göstermek gerektiğini, dolayısıyla uzaktan ya da resimlerden yazarlara bakarak bir şey bilinemeyeceğini; ancak kitap okuyarak ve sadece kitap okuyarak edebiyat konuşulacağını unutarak...

Edebiyatı da siyaset konuşur gibi konuşuyoruz. Katı bloklar halinde. Oysa doğasına aykırıdır bu sanatın. Su gibi akışkandır edebiyat. Öyle olamadığında kurur kalır. Bir yazarın bir kitabını çok sevmek, bir başka kitabını daha az sevmek, bir başka kitabını ise hiç sevmemek, derken gene bir başka kitabına hayran olmak neden mümkün olmasın? Eğer yazarlardan değil yazıdan beslense fikirlerimiz, o zaman mümkün olurdu elbet. Ya da kalemini çokça sevdiğiniz birinin kişiliğini zerre kadar sevmeyebileceğinizi düşündüğünüz olmaz mı? Öyle şairler vardır ki, efsundur şiirleri; öyle romancılar vardır ki kurgu şaheseridir kitapları; okumaya başlar başlamaz hissedersiniz oradaki yaratıcılığı, zekayı, hüneri; yazı aracılığıyla kalbinize seslenir, içinizdeki nice saklı sırları ifşa eder. Okur, etkilenir, hayran olursunuz belki. Ama şairin ya da romancının kendisini tanıyınca düşkünlüğüne uğrayabilirsiniz. "O incelikler bu kaba adamdan/kadından mı çıktı?" diye hayrete düştüğünüz olabilir. Mümkündür pekala. Çünkü yazı ile yazan aynı şey değildir hiçbir zaman.

Doğrusu ben yazarların kendi kitaplarını en iyi bilen, en iyi anlayan insanlar olduğunu da sanmıyorum. İnsan yazarken çoğu zaman kapılır gider yazının akışına. Dolayısıyla şu veya bu ayrıntıyı niye yerleştirdiğini bilmeden, bilmeyi istemeden, yüreğinin sesini dinleyerek, hikâyenin kıvrımlarını ve sezgilerini takip ederek yazar. Sorsanız şu kitaptaki filanca ayrıntı neyi temsil ediyor, cevap veremez. Belki farkında bile değildir. Bir kitabı en iyi anlayacak olan gene onu hem severek, yüreğinde hissederek, hem de eleştirel bir gözle, sükunetle okuyan okurdur. Has edebiyat okurudur bir edebiyat kitabının hakkını en iyi verecek olan, onu en iyi kavrayan.

Aslolan yazıdır. Yazarlar değil. Konuşulması gereken yazının özellikleridir, yazarların nasıl insanlar oldukları değil. Günün sonunda, biz bunu kabul etsek de etmesek de, yazar kısmı genellikle pek de çekilir insanlar değildir zaten. Şişkin egolar yaratır roman da şiir de. Yaratıcılık nefsi pohpohlayıp, şımartabilir. Ya da fazla hassaslaştırıp, alinganlaştırabilir. Yazarlar duygusal insanlardır. Çabuk nem kapar, jet hızıyla küserler. En yakınlarına, birbirlerine, geçmişlerine, koca bir topluma, geleceğe, hatta kendilerine küsebilirler. Özünde en insani zaafarla yoğrulmuşlardır onlar da, hepimiz gibi hepimiz kadar. Sevmek isterler.

Yazarlara da yazıya/romanlara da gereğinden fazla "akılcılık" ve mantık atfediliyor ekseriya. Hani yazar demek böyle hafif, toplumun kıyısında önünde duran, oradan hadiseler ve meselelere belli bir mesafeye bakan, ağzını her açışında düşünerek konuşan, sürekli her adımını tartan, yazıyı da hayatı da daima kurgulayan, ince ince hesaplayan biriymiş gibi. Ne gezer. Yazarların da gayet sıradan gündelik hayatları, ipe sapa gelmez hayalleri, alabildiğine çocuksu yanları, bitmeyen zaafaları, kompleksleri, velhasıl inişli çıkışlı "nefs" sınavları yokmuş gibi. Oysa var. Hem de nasıl.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Amerika'dan bakınca türban tartışması

Washington'da gayet sempatik ve kalabalık bir kitabevinde düzenlenen edebiyat okumasında Amerikalı ve Türk okurlarla buluşuyorum bu hafta.

İçlerinde Türkiye'ye ve İstanbul'a hayran, hatta Türkçe öğrenmeye çalışan Amerikalılar da var, Türkçeyi ancak çatpat konuşabilen, burada doğmuş, Türk asıllı Amerikalılar da. Seyirciler her yaştan, her meslekten olmakla beraber genç kadınların sayıca fazla olması hemen dikkatimi çekiyor. Edebiyat, sanat ve kadın konuşuluyor ağırlıklı olarak. İzleyenler bu çerçevede çeşitli sorular yöneltiyorlar. Ancak soru dönüyor dolaşıyor gene 'o mesele'ye geliyor. O mesele, yani 'türban'...

Amerika'da katıldığım her edebiyat etkinliğinde er ya da geç seyircilerden aynı sorunun gelmesine alıştım artık. Hep o soru, yani "Türkiye'deki türban tartışmaları". Türkiye'nin nevi şahsına münhasır bir ülke olduğunu söyleyerek cevaplamaya başlıyorum her seferinde. Genellemelerden, kaba kategorilerden uzak değerlendirmek gerektiğini vurgulayarak. Müslüman dünya konusunda tek referansı İran olan, İslamiyet dendi mi ya yekpare ve durağan bir blok ya da 'köktendincilik' gibi aşırılıkları anlayan, meseleye kutuplaşmacı ikilemlerle yaklaşan ortalama Amerikalıya nasıl anlatmalı türban meselesini? Daha biz kendi kendimize bile tam olarak anlatamıyorken üstelik? Daha biz kendi kendimizi bile tam olarak anlamıyorken?

Duygusal bir milletiz. Çabuk kızıyor, çarçabuk küsüyoruz. Dinlemeden yargılıyor, anlamaktan çok anlatmaya önem veriyoruz. Oysa şu anda (ve aslında daima) ihtiyacımız olan temel şey sakın bir üslupla birbirimizi dinlemek, anlamaya gayret etmek ve daha fazla empati, empati, empati. Tartışmanın taraflarının sıklıkla unuttukları son derece başat bir nokta var: Aralarındaki görüş ayrılıkları ne olursa olsun, her biri ve her birimiz, aynı kültürel ve toplumsal ve manevi bünyenin parçaları, uzuvları, renkleriyiz. Beraber yaşamayı öğrenmek ve önemsemek için bundan başka bir sebebe ihtiyaç olabilir mi? Kadınlara düşüyor şu an en büyük rol. Karşılıklı olarak. İki yönlü bir yol bu. Bugün Türkiye'de başı açık kadınların, başını kapatan hemcinslerinin kırgınlıklarını, hüsrانlarını anlamak için bir adım atmaları şart. Keza başı kapalı kadınların da başı açık kadınların kaygılarını, endişelerini anlamak için bir adım atmaları gerekli.

Birinci kesimdekiler şunu görmeliler: Üniversite çağına gelmiş bir insan artık reşittir. Kendi kararlarını kendisi verebilir. Eğer tercihini başını örtmekten yana kullanıyorsa, bu onun hakkıdır ve yasakla engellenebilecek bir durum değildir. Öte yandan ikinci kesimdekilerin de şunu takdir etmeleri önemli: Türkiye'de laikliğin zedelenebileceğine dair yükselen kaygılar hafife alınacak bir unsur değildir. Asılsız, tabansız değildir. Bu korkuyu, kaygıları besleyen dinamikleri anlamak lazım. Kısacası hem başı kapalı kadınların hem başı açık kadınların birbirlerine empatiyle yaklaşmaları elzem. Peki nasıl gidereceğiz karşılıklı beslenen ve bileylenen önyargıları? Bir araya gelerek. Birbirimizi daha fazla dinleyerek. Anlamaya gayret ederek. Ve en önemlisi, birbirimizi ötelemeyerek, ötekileştirmeyerek.

Yoksa ipleri germek, kutuplaşmak, ha bire birilerini karalamak, kendine benzeyen insanlar arasında 'biz' ve 'onlar' ayırımı yapmak kolaydır. En kolay yoldur. Oysa zor olan bu tür ayrımları yapmayı reddederek insanlara 'cemaatler' ya da 'küteler' gözüyle değil, bireyler olarak bakmaktır. Yani ister başı açık ister başı kapalı olsun her kadına tek tek birey olarak bakmak. Bunu yapabiliyor muyuz? Her birimizde gizli kainat. Eşref-i mahlukat. Her birimiz kainatın aynasıyız.

Türban meselesi öylesine kaplamış ki gündemimizi, başka bir açıdan konuşamaz olduk. Oysa bugün hâlâ kızlarımız on dört-on beş yaşında, yani daha henüz çocuk yaştayken evlendiriliyorsa, okuldan alınıyorsa, evlendirilip aşrı aşrı memleketlere tek başına gelin gidiyorsa, henüz reşit olmadan anne oluyorsa, evcilik oynarcasına bebek büyötmek zorunda kalıyorsa, elalem namusuna laf etmesin diye sokakta başı önünde çekinerek yürüyorsa, tecavüzcüsüyle evlendiriliyorsa, namus cinayetlerine kurban gidiyorsa, çevre ve aile baskısıyla yaşamak durumunda kalıyorsa, kısacası bugün hâlâ cinsiyet ayrımcılığı diye bir şey varsa, bu durum

türban tartışmalarına filan indirgenemez, bağlanamaz. Onun ışığında anlatılamaz. Biz kadınlar oturup ataerkilliği konuşalım. Ataerkil toplum ve kültür nedir, nasıl işler, hepimizi nasıl biçimlendirir, kızlarımızı nasıl ezik ve ürkek hale getirir, bunları konuşalım. Takıldık kaldık bir türban tartışmasına. Çıksak, çıkabilsek keşke bunun dışına.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Simurg

Elif Şafak 2008.03.04

Yakın bir dostumun on iki yaşındaki oğlu tam bir bilgisayar oyunu tutkunu. Pek çok yaştı gibi başını kaldırmadan gece gündüz bilgisayar başında. Ama bu durumdan eskisi kadar kaygı duymadığını söylüyor arkadaşım.

Zira artık sırf vurdulu kırdılı oyunlar değil, eski efsaneler ve hikâyeler de oyunlaştırılıyor. İnanmaz gözlerle bakmış olmalıyım ki, bir tanesini anlatıyor. Dinledikçe gülümsüyorum. Bildiğimiz bir hikâye bu. Nam-ı diğer Simurg. Bugünün gençliğinin Simurg efsanesini nasıl anladığını, nasıl yaşadığını merak edip biraz araştırıyorum. Görüyorum ki bugün bilgisayar oyunlarından mangalara, Neverending Story (Bitmeyen Hikâye) gibi gençlik klasiklerinden yaratıcı oyunlara kadar çocukların ve gençlerin dünyasına hitap eden pek çok kaynakta Simurg ya bir kelime ya bir karakter olarak tekrar ve tekrar çıkıyor karşımıza.

Oysa biraz daha gerilere gidelim. "Simurg" başta edebiyatçılar olmak üzere tüm dünyada pek çok sanatçıyı cezbeden bir efsanevi kelime. Aradan yüzyıllar geçse de değişmeyecek sanki bu. Tüm kültürlerarası ve dönemlerarası farklılıklara rağmen Simurg'a duyulan merak ve özlem baki gibi. 1120 Nişabur doğumlu, büyük mutasavvıf ve şair Feriduddin Attar'ın geride bıraktığı eser ölümsüz. İnsanlık tarihinde çok az metin böylesine derin izler bırakabilir kendinden sonraki kuşaklarda.

Kuşların hükümdarıydı Simurg, bilgi ağacının dallarında yaşayan. Hep merak edilir, hep konuşulurdu uzun uzadıya, merak ve hasretle, aranırdı köşe bucak. Kafdağı'nın ardında yaşadığına inanılırdı, öylesine uzak ve masalsı. Ulaşılmaz ama ulaşmak istemeden durulmayan. Günlerden bir gün dünyadaki tüm kuşlar adını dillerden düşürmedikleri Simurg'u görebilmek için yolculuk etmeye karar verdiler. Dertlerine derman olması, şikâyetlerini ve taleplerini duyması için bizzat huzuruna çıkmak istediler. Bu niyetle düştüler yollara. Hüthüt kuşu önderlik edecekti onlara, kılavuz olacaktı. Günler günleri kovaladı, badireler badireleri. Yol uzun, yolculuk çetindi. Yorulanlar, yolda kalanlar oldu. Önce bülbül caydı, güle olan aşkının hasretinden. Ardından diğer kuşlar da vazgeçti birer birer. Her biri başka bir bahaneyle. En nihayetinde katile Kafdağı'na vardığında topu topu otuz kuş kalmıştı geride. Ancak o zaman anladılar neyi "bulduklarını". Otuz, yani Simurg.

Baştan aşağı metaforlarla dolu olan Simurg hikâyesi bugün Batı edebiyatçıları tarafından yeniden didik didik okunuyor ve bir referans olarak kullanılıyor. Tıpkı eskiden olduğu gibi. Mesela İngiliz edebiyatının klasik-Viktoryen döneminde gayet iyi bilinirdi Attar ismi. 1866 tarihli Yakutların Kraliçesi adlı kitap uzun uzun Simurg'u anlatır. Dönemin yazar ve sanatçıları hayli meşgul etmişti bu metafor. Çağımızın en önemli yazarlarından Borges, Feriduddin Attar okumuş muydu? Şüphesiz evet. Okumuş ve yararlanmıştı Attar'ın hayal ve inanç dünyasından. Bilhassa Hayali Varlıklar kitabında belirginleşir Attar'ın izleri.

Hak ve hakikat arayışı daim ve evrensel olduğça, tüm sanat ve edebiyat kollarına sızan bir içsel yolculuk olduğça, Simurg kelimesi de çok sayıda yerli ve yabancı sanatçı ve edebiyatçı tarafından yâd edilecek elbette. Ama sanat eserlerindeki Simurg efsanesi ile bugünün gençlerine satılan bilgisayar oyunlarındaki Simurg

karakteri arasındaki uzaklık görülmeyecek gibi değil. Bu zengin ve köklü, soyutlamalar ve katmanlarla örülü efsane bugünün bilgisayar programcıları tarafından "Bilge bir kuş"a dönüştürülmüş. Oyuncuların zaman zaman gidip akıl danıştıkları ölümsüz bir bilge oluvermiş. Özünden, içeriğinden uzaklaştırılmış. Tasavvuf arkaplanı olmadan Simurg anlaşılabilir mi?

Attar'ın anlattığı Simurg bu değildi. O da değişmiş modern zamanlarda.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sanatsever şehirler

Elif Şafak 2008.03.11

Dünya üzerindeki belli başlı şehirler, sanat ve sanatçılar için bir hazinedir. Sadece gezip görmek anlamında değil, yaşamak ve yaşamı anlamak, anlamlandırmak için.

Yüzyıllar evvel İsfahan veya Şiraz böyleydi. Bağdat böyle bir Bağdat idi, şimdi inanması zor olsa da. Paris, Londra, Berlin ya da Moskova'da orada yaşayan edebiyatçıların ve felsefecilerin hayaletleri dolaşır hâlâ. İzleri damgasını vurur şehrin atmosferine. Buralara gidenler farkında olmadan etkilenirler bu ortak ruhtan, soyut ama derin mirastan. Bugün Barcelona'nın bu kadar popüler ve dinamik olmasında şehri yaşayan ve yaşatan mimarların, sanatçıların rolü o kadar büyük ki.

New York şehri her zaman Amerikalı şair ve yazarlar için bir çekim merkezi olageldi. Tanınmış pek çok edebiyatçı eserlerini burada verdi ya da eserlerinde burayı anlattı. Şehrin Greenwich gibi bölgeleri bohem bir yaşam tarzıyla özdeşleştirildi. Kimi otel ya da lokantalarında edebiyatçılar düzenli toplantılar yaptı. Buralardan yeni edebiyat akımları ve felsefî tartışmalar çıktı. Bugüne kadar böyleydi. Ancak 11 Eylül sonrası New York'unda değişen pek çok şey gibi burada da bir değişim var şimdilerde. Artık yazarlar ya da şairler New York'ta yaşamaya o kadar da hevesli değil. Bu şehri daha ziyade bir "ilişkiler ağı merkezi" olarak görüyorlar. Daha sakin ve düzenli bir yerde yaşayıp, senede birkaç defa New York'a gelerek burada yayıncılarıyla buluşmayı tercih ediyorlar. Böylelikle bir yaşam merkezi olmaktan çıkarak bir ara durağa dönüşüyor New York. Bu şehirde yaşamayı tercih eden edebiyatçılar ise daha ziyade "dışarıdan" ya da "sonradan" gelenler. Göçmenler mesela. Onlar anlatıyor yeni New York'u edebiyatlarında.

Gelelim İstanbul'a. Bugünün sanatçıları için tam bir penah olmasını beklediğimiz İstanbul'da durum nedir peki? Bilhassa son on senede giderek tüm dünyada daha çok merak edilen ve konuşulan, Batı basınında muhakkak görülmesi gereken şehirler arasında anılan ve hep göğsümüzü kabartan şehir-i şehir İstanbul aslında o kadar az yansıyor ki edebiyata, potansiyeliyle karşılaştırıldığında inanılır gibi değil. Diyeceksiniz ki anlatmadı mı nice kıymetli yazar ve şair bu şehri mısralarında ya da romanlarında? Anlattı ve anlatıyor da muhakkak. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halide Edip, Orhan Veli... niceleri. Anlattılar elbette. Ama bu şehir, sonsuz ve eşsiz bir hazine. Daha nice sanatçıya ilham ve feyz kaynağı olabilecekken, tüm dünyada daha iyi okunuyor ve tanınıyor olabilecekken nedir İstanbul'u hâlâ bir muamma kılan?

Bugünün İstanbul'u elli sene evvelinden de yüz sene evvelinden de farklı. Şehir yeni bir kozmopolit doku kazanıyor. Moldovalı, Ukraynalı, Bulgar, Romen, Filipinli, Ugandalı, Tunuslu, Lübnanlı, Kazak, Özbek... Yeni yeni kimlikler geliyor, Anadolu ve Balkanlardan gelen göçlerin yanı sıra. Bir de Avrupa'da yaşayan Türklerden bir kısmı geri dönüş yapıyor, yaşamak için İstanbul'u seçiyor. Gelenlerin arasında fotoğrafçılar, müzisyenler, şairler olduğu gibi bir de çeşitli konser ve etkinlikler için şehre uğrayan profesyoneller var. Böyle bakınca şehir durmayan bir "sanat trafiği ağı" gibi. Peki bu hareketliliğin ne kadarı yansıyor kitaplara, albümlere, filmlere,

sergilere? Batı'dan ve Doğu'dan İstanbul'a gelen sanatçıların üretecekleri eserleri önemsiyor muyuz sahiden? Büyük Avrupa şehirlerinde olduğu gibi onların konaklayabilecekleri, oturup yazabilecekleri merkezler neden yok bu şehirde? Tüm bu soruları bir kenara itip, "edebiyat içre lüks bir ayrıntı" sayabilirsiniz belki de. Ancak İstanbul'un gerek Türk gerekse yabancı sanatçılar tarafından bugünün dünyasının ışığında nasıl anlaşılıp nasıl anlatıldığı sorusu tahmin ettiğimizden de önemli, uzun vadeli etkiler yaratıyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir hatun edebiyat eleştirmeni

Elif Şafak 2008.03.18

"Yazarlar hakikaten eleştiriden beslenirler mi yoksa tam tersine kırılıp küserler mi eleştirilince?" diye sordu bir okur, keyifli bir edebiyat söyleşisinden sonra. "Hani aslında herkes beğenilmek ister, değil mi?"

Cevabım, "Elbette eleştiriden beslenirler, hem ruhen hem zihnen." oldu. "Edebiyat eleştirisinin olması değil, aslında olmaması yazarları ve yazı ortamlarını zedeler. Şair ve yazarların ilham ve fikir kaynaklarının çoraklaşmasına sebep olur. Ama eleştiri başka, saldırı başka şey. Yazıya odaklanmak ayrı, yazara odaklanmak ayrı. Bizde biraz bunlar karışıyor ne yazık ki. Yoksa işi yazı-kitap odaklı, samimi ve iyi niyetli eleştiriye hepimizin ihtiyacı var." Eleştirmenlik ve editörlük bizde ne yazık ki kadri yeterince bilinmeyen iki ciddi, iki temel alan. İğneyi başkasına, çuvaldızı kendimize batıralım. Eleştiri geleneği yeterince gürbüz değil; ama eleştirilen eser sahiplerinin de bunu kabullenecek olgunluğu göstermeleri lazım. Yazarların da kabahati var bunda. Editörlere ve eleştirmenlere ne kadar çok ihtiyacımız olduğunu çoğu zaman teslim etmiyoruz.

Ama bu yazının çerçevesinde benim size anlatmak istediğim eleştirmen, tamamen Türkiye dışından biri. Bugün Amerika'da hakkında en çok konuşulan, hem en çok ciddiye alınan hem de yıldırımları üzerine en sık çeken bir hatun edebiyat eleştirmeninden bahsetmek istiyorum: Michiko Kakutani. Time dergisinden sonra 1983'te The New York Times'da edebiyat eleştirmeni olarak yazmaya başlıyor. O tarihten bu yana bu gazetede. Ona "edebiyatın kamikazesi" diyorlar. Övdü mü tam övüyor yerdı mi tam yeriyor. Bir kitabı ya çok seviyor ya hiç sevmiyor, adeta ortası yok. İlginçtir, bazı eleştirilerini kendisi olarak değil, başkası olarak yazıyor. Mesela bir film kahramanının ağzından. Ya da bir roman kahramanının gözünden kitap eleştirileri kaleme alıyor. Kakutani son derece yaratıcı, zeki ve kadın sorunlarına duyarlı. Ancak eleştirilerinde sivri. Zaman zaman hayli "ağır" ve pervasız yazıyor. Haliyle seveni de çok sevmeyeni de. Ama neredeyse hiçbir yazar kayıtsız kalamıyor ona. Herhalde çok az eleştirmene nasip olmuştur onun kadar çok ve sık eleştirilmek. O kadar ünlü ki kimi Amerikan dizilerinde adının geçtiğine tanık olmuş olabilirsiniz. Dizilerde/filmlerde kitabı çıkan genç yazarlar ondan eleştiri almayı heyecanla bekliyor; ama eleştiri negatif olunca yıkılıyorlar. Zira Michiko Kakutani, hiçbir eseri beğenmemesiyle, illa ki her kitaba bir kulp ya da her yazara bir kusur bulmasıyla ünlü. Nadiren bir kitabı beğendiğinde bu "mucize" epeyce konuşulacak bir konu oluyor edebiyat çevrelerinde.

Bizde böyle bir hatun edebiyat eleştirmeni olsa, ne dersiniz, olur mu? Kavgacı, tartışmalı, kitapla yatıp kitapla kalkan. Bir değil, birden fazla olsa hatta. İş ve alanı sadece ve sadece edebiyat olan. Elbette son derece kıymetli kadın edebiyat eleştirmenlerimiz var, sayıca çok değiller; ama "kalemce" büyük ve etkililer. Jale Parla, Nurdan Gürbilek, Necmiye Alpay, Sibel Irzık, Füsun Akatlı ya da Hande Öğüt gibi gayet bilgili, yaratıcı ve özgün sesler. Ama ben bu yazının kapsamında biraz daha farklı bir edebiyat eleştirmeni tiplemesinden söz ediyorum. Biraz daha "tutkulu kavgalar yaparak", "sofistike olanla popüler olanı harmanlayarak", belki biraz daha Kakutani tarzında yazan bir "hatun" edebiyat eleştirmeni. Ama doğrusu zor bir denklem. Kimi eleştirmen var, baştan pozitif yaklaşımı. Zaten ekseriya sevdiği, severek okuduğu kitapları yazıp değerlendiriyor. Oysa nice

eleştirmen var, aslında eleştirmek için yazıyor. Sevmemek üzere şartlanmışçasına. İşte böyle bir ortamda kadın edebiyat eleştirmenlerinin getirdiği ve getireceği o farklı soluk iki kat önem kazanıyor, hem yazarlar hem okurlar için. Hepimiz için.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İçinden şiir yazmak gelmeyen şairler ülkesi

Elif Şafak 2008.03.25

Bugünlerde hangi edebiyatçı arkadaşım la konuşsam benzer yakınmalar işitiyorum. "İçimden yazmak gelmiyor," diyorlar. "Yeni bir kitaba başlasam da devam edemiyorum."

Kimi de diyor ki "içimden ne gazete okumak geliyor, ne televizyonun düğmesine basmak. Ama gene de takip ediyorum hem gazeteleri, hem haberleri her sabah, her akşam. Çünkü memleket o kadar çalkantılı ki gündemden tamamen habersiz kalmak da olmuyor. İnsan merak ediyor. Kaygı duyuyor. Koltuğuna oturup Proust okumak lüks gibi şimdilerde. Gazete okumaktan, gazetelere kafa yormaktan roman okumaya fırsat kalmıyor. Ne fırsat, ne istek." Bunları söyleyenler, severek yazan çizen, hayatları boyunca hep okuyan, romanlarla şiirlerle yaşayan insanlar. Onlardan bu tür sözler duymak düşündürüyor beni.

Oturup roman yazmak, hikâye kurgulamak, şiir yazmak zorlaşıyor toplumsal ve siyasi çalkantıların ivme kazandığı zamanlarda. Sadece zorlaşmıyor, anlamını da yitiriyor adeta. Edebiyat için hayal kurabilmek lazım. Bu ilk koşul. Özgürce, hayal edebilmek, hikâye kurabilmek. Bunu yapabilmek için ise insanın zihninde bir köşeciğe kaçabilmesi elzem. Edebiyat yapabilmek için muhakkak özerk, her şeyden ve belki de herkesten uzak ve muaf bir özgür alan, yalnız kalınacak bir mekân, Virginia Woolf'un ifadesiyle "kendine ait bir oda" lazım. İşte o alanı yaratmak, yaratsak bile o alana çekilmek zorlaşıyor sanki. Hikâyeler kurmak, şiirler yazmak için kendi alanlarına çekilmeyi başarabilse bile edebiyatçılar, akılları toplumda, dışarda kalıyor habire.

Hakikaten romana, sanata vakti olmayan bir toplum mu oluyoruz? Siyaset ve ekonomi o kadar önemli ve o kadar belirsiz ki bu ülkede, sanat ve edebiyat giderek dışlanıyor mu hayatlarımızdan? Gündem gergin. Gündem karmaşık ve yüklü. Herkes birilerine kızgın sanki. Her kafadan bir ses çıkıyor bu günlerde. Çıkın bir dolaşın İstanbul sokaklarında, kafelerinde, metrolarında. Gencinden yaşlısına herkes habire gündemi konuşuyor. Durmadan yeni toplumsal ve siyasi senaryolar tartışılıyor, "bugün" ya da "dün" olan biteni anlamak değil sadece, yarın ne olacağına dair tahminler yürütülüyor. Her yerde her an. İnsanlar karamsar. Kimin vakti ya da tahammülü var böyle zamanlarda roman ya da şiir okumaya... Belki sinema ya da tiyatro edebiyat kadar etkilenmiyor bu süreçten. Zira her ikisi de, bir yanıyla da olsa, dışarı çıkıp, arkadaşlarla buluşup, belli bir sosyallik taşıyan, tabiri caizse "gidilen-varılan aktiviteler". Halbuki edebiyat öyle değil. Edebiyat dışarıda değil içte. Tamamen bir içsel yolculuk, özde de şekilde de. Edebiyat insanların evlerine konuk oluyor. Bir şiir kitabı ya da roman okumak için insanın kendi içine çekilmesi gerekiyor. Kendiyle baş başa kalması. Sadece yazarın değil, okurun da kendine ait bir odaya ihtiyacı var aslında.

Doğrusu Türkiye'de siyaset o kadar hızlı, öylesine yoğun ve kafa karıştırıcı bir gündemle akıp gidiyor ki, her sabah "bugün ne olacak?" diye uyanıyor, her akşam o günü anlamaya, anlamlandırmaya çalışarak uyuyoruz. Gündelik yaşamın hızı ve kaosu hemen her şeyi gölgeliyor. Moralsizleşiyoruz. O moralsizlik edebiyata ve sanata duyulan inancı da zedeliyor. Siyasi ve ekonomik gündemin böyle çalkantılı olduğu durumlarda ve dönemlerde, sanatçıların ve edebiyatçıların üretmeleri zorlaşıyor. Sanatçılar daha duyarlı insanlar. Toplumdaki endişeleri, gerginlikleri, hassasiyetleri, moralsizlikleri daha da yoğun yaşıyorlar. Bu ruh haliyle yazamıyor, üretemiyorlar. Ama işte bundan bahsetmek bile bir "lüks" belki de.

Zamanı akan bir nehre benzetmek insanlık tarihi kadar eski bir metafor olsa gerek. Ama eğer öyleyse, bu nehir tüm dünyada her yerde aynı hızla, aynı kuvvetle akıyor. Öyle coğrafyalar var ki son derece ağır akıyor nehir, aheste revan, suları çekilircesine. Türkiye'de ise zaman pek çok Batı ya da Doğu şehrine kıyasla hızlı mı hızlı akıyor. Bir çılğın, bir erişilmez tempo edinmiş kendine, tutabilene aşkolsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Profesör ve deli

Elif Şafak 2008.04.01

Hangi dilde olursa olsun bir sözlük hazırlamak başlı başına bir serüven. İnsanın ana diline yapabileceği belki de en güzel katkı. Aynı zamanda en zahmetli, en çok emek ve zaman isteyen.

Oxford İngilizce Sözlük bugün bütün dünyada kullanılan bir kaynak kitap. Evlerde, raflarda, okullarda. İngilizceyi doğuştan edinenler için de sonradan öğrenenler için de hayat boyu referans. Peki acaba kaçımız bu sözlüğün hikâyesini biliyoruz? Ne de olsa sözlüklerin de bir seyrüseferi var şu hayatta.

Oxford İngilizce Sözlük'ün hazırlanmasının arka planı ta 1857 tarihine kadar uzanıyor. Dil ve kültür açısından son derece büyük bir adım, hem zor hem iddialı bir uğraş. Ancak bunu gerçekleştirmeye kararlı bir profesör var ortada. İsmi James Murray. Onun hayat hikâyesi de son derece ilginç. Öyle çok eğitilmiş ya da zengin bir aileden gelmiyor. Ayrıcalıklı bir çocukluk geçirmiyor. Tam tersine. Kendi eğitimi de 14 yaşında okuldan ayrılmasıyla noktalanıyor. Ama James Murray kitaplara hayran, okumaya düşkün bir adam. Okumadan, araştırmadan duramıyor. Bir anlamda kendi kendini yetiştiriyor. Bir bankada memur olarak çalıştığı dönemde bile bir yandan da İngilizcenin farklı lehçeleri üzerine araştırmalar yapıyor, kitaplar yazıyor. Bilgisi ve birikimiyle dikkat çekiyor, yükseliyor. Ne torpili var ne arkası. Oxford Üniversitesi Yayınevi bu büyük sözlüğün hazırlanmasında yardımını istediğinde seve seve kabul ediyor bu teklifi. O andan itibaren de canla başla çalışıyor.

Sözlüğü oluşturan ekip aynı zamanda halktan da yardım alıyor. Ülkenin dört bir yanından insanlar kelime ve deyim topluyorlar. Sonra da bunları yazıya döküp kurula gönderiyorlar. Bu gönüllü çalışanlar ordusu arasında bir tanesi var ki, onun yardımları olmasa Oxford İngilizce Sözlük çok daha geç ve zor tamamlanırdı. İşte hikâyenin gizli kahramanı da bu adam. İsmi William Chester Minor. Tam yirmi sene boyunca bıkmadan usanmadan kelime toplayıp gönderiyor. Minor ile Murray bu zaman zarfında hep yazışıyor, birbirlerine danışıyorlar. Oxford İngilizce Sözlüğünü hazırlayan profesör hayatında hiç görmediği, tanışmadığı bir sivil vatandaştan muazzam yardım ve ilham alıyor. Öyle ki sözlük tamamlandığında profesör bu gizemli arkadaşına bizzat teşekkür etmek için elindeki adrese gitmeye karar veriyor. Ancak oraya gittiğinde hiç ummadığı bir sürprizle karşılaşılıyor.

Verilen adres bir akıl hastanesi çıkıyor. Meğer profesör Murray'in seneler seneler boyu yazıştığı, dilin incelikleri konusunda akıl danıştığı Bay Minor bu hastanenin en uzun süreli kalan hastasıymış. Onun hikâyesi başlı başına bir roman konusu. Son derece eğitilmiş ve iyi yetiştirilmiş. Yale Üniversitesi'nden mezun. Mesleği doktorluk. Ancak zamanla paranoya ve ruhsal rahatsızlıklar yüzünden mesleğini icra edemez hale geliyor, toplumdan soyutlanıyor, akıl hastanesine kapatılıyor. Burada ne kadar akıllı ve bilgili olduğunu herkes teslim ediyor. Odasında yalnız kitap okumasına izin veriliyor. O da dinmeyen bir açlıkla okuyor. Oxford İngilizce Sözlüğünün hazırlandığını haber alınca kelimelerin etimolojik kökenleri ve anlamları üzerine kısa kısa notlar yollamaya başlıyor kurula. Zamanla sözlüğün baş mimarlarından biri haline geleceğini ne o tahmin ediyor ne de Oxford Üniversitesi'ndekiler.

Simon Winchester tarafından kaleme alınan "Profesör ve Deli" muazzam bir kitap. Bizlere sadece bir sözlüğün akıllara durgunluk veren hikâyesini anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda "akıl ve bilgi"nin kimde olduğunu kolay kolay bilemeyeceğimizi, profesör ile deli arasında sandığımızdan daha çok ortak nokta, ortak bir kültür ve dil merakı olabileceğini hatırlatıyor. İnsan okurken kıskanmadan da edemiyor doğrusu. Keşke keşke böyle kitaplar Osmanlıca Sözlükler için de yazılsa. Sahi ne kadar az bilgimiz var Osmanlı son dönem hazırlanan sözlüklerin ne şartlar altında derlendiği hakkında. Kim bilir ne hikâyeler var oralarda, dil ve kültür, edebiyat ve sanat meraklıları tarafından keşfedilmeyi bekleyen.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'İspanya'da Türk İmajı'

Elif Şafak 2008.04.08

Çocukluğumun belki de en güzel ve canlı yılları Madrid'de geçmiştir. İspanya'dan ve İspanyollardan bende geride alabildiğine güzel, renkli ve dostluklarla örülü anılar kaldı. Bu resmin aydınlık yanı. Ama bir de gölgeli kısmı var.

Zira doğrusunu isterseniz, biz Türklerin Batı'daki imajının ne denli yanlış ve olumsuz olabileceğini, üstelik bu önyargıların ve yanlış anlamaların tarihsel olarak ne kadar gerilere uzandığını çocuk yaşta bana ilk elden öğreten ülke de gene İspanya oldu. "Türkler geliyor!" cümlesinin hâlâ korkutmak için kullanılmasından tutun, çok sigara içen birine "Türk gibi sigara içmek" denilmesine ya da Cervantes'in İnebahtı Savaşı'nda esir düşüp kolunun kesilmesi hadisesinin sürekli hatırlatılmasına kadar. Haksız yere yerleşen, genellemelerden ve yanlış anlamalardan beslenen kötü bir imajı düzeltmek kolay değilken, bir de uluslararası gündemin ya da siyasetin iniş çıkışları her şeyi zorlaştırıyordu.

İşte size birkaç örnek: Ben orada ortaokulu okurken, seneler evvel Papa'ya düzenlenen suikastın hatırası hâlâ hafızalarda canlı idi. Son derece Katolik olan İspanyollardan karşılaştığım kimileri, "Nerelisin?" sorusuna "Türk'üm" cevabını alır almaz, "Ah Papa'mıza suikast düzenlediniz sizler" lafını yapıştırıyorlardı. Yarı şaka yarı ciddi. Ama gene de o dönemde çocuk hafızamda çok az şey Erovizyon şarkı yarışmaları kadar iz bırakmıştır herhalde. Bakmayın şimdi Erovizyon yarışmalarının eskisi kadar etkili olmadığına. Bir zamanlar önemli kolektif aidiyet meselesiydi her biri, en azından biz yurtdışında yaşayan Türkler için. Derken bir sene Türkiye Erovizyon'a "Opera" adlı şarkıyla katılmış ve beter bir performanstan sonra sıfır puanda kalmıştı. Aynı sene İspanyollar da pek parlak değillerdi hani. İşte o zaman İspanyol televizyonunun spikerinin canlı yayında söylediklerini unutmak mümkün değil: "Yanarım yanarım, sıfır puan aldığımıza değil Türkiye ile aynı seviyede tutulduğumuza yanarım."

Bana bu anıları hatırlatan, İspanya'daki Türk imajını yeniden düşünmemi sağlayan son derece çarpıcı bir çalışma. Bahçeşehir Üniversitesi öğretim üyelerinden Özlem Kumrular'ın çalışması farklı bir yaklaşımla Akdeniz'in öteki yakasından bakıyor Türk imajının nasıl inşa edildiğine. Hafta sonu Zaman gazetesinde hayli ilgi çekici bir söyleşi vardı kendisiyle. Kumrular, söz konusu korkunun ve önyargının ne denli eskilere uzandığının ve kuşaklar boyu sürdüğünün altını çiziyor. Bu yüzden Türk-fobisinin öncelikle askerî, sonra dinî kaynaklı olduğunu söylüyor. İber yarımadasında devlet ve kilise de bunu kendi propagandası için malzeme olarak kullanıp yayıyor. O dönemde "dağılmış Avrupa'yı birleştirmek için Türk korkusunu kullanıyorlar" diyor Kumrular. Farklı mezhepler ya da devletler bu ortak paydada buluşuyor. Bilhassa 16. yüzyıl kaynaklarında "Türk" bir anlamda "Öteki"nin genel adı. Keza bir "Berberi" için de, "Mağripli" için de kullanılıyor aynı kelime.

En geniş anlamda "Müslüman" anlamında da kullanılıyor. Dolayısıyla genel İslam korkusu Türk korkusuna ekleniyor.

Tarihsel Türk algısının olumsuz olmasında devlet aygıtının rolünün yanı sıra, bireysel anlatıların, bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli savaşlarında esir düşen Batılı askerlerin anı kitaplarının çok büyük rolü olduğunu belirtiyor Kumrular. Bir esir ortalama on sene geçiriyor Osmanlı'da. Bu zaman zarfında dili öğreniyor ve nice hadiseye tanıklık ediyor. Ülkesine geri döndüğünde bir kahraman olarak karşılanıyor ve anlattıkları iz bırakıyor. Ama genel olarak esirlerin tecrübelerinin ve savaş ortamının olumsuz olması, ortaya çıkan kitapların tonunu da belirliyor. Elbette bu esirlerden en ünlüsü Cervantes ve onun yazdıkları da olumlu değil.

Gelelim bugüne. Bunca deyim ve tarihsel önyargıdan sonra bin kat daha önem kazanıyor kültürlerarası diyaloglar. Devletlerin ve devlet adamlarının temasları başka, sivil toplumdan gelen oluşumların ve bireylerin zihinlerdeki kültürel hudutları aşabilmesinin önemi bambaşka. Bu konuda bilhassa kadınların yapacakları o kadar çok şey var ki. Türkiye'deki kadınları, tüm farklılıkları-çeşitlilikler-nüanslarıyla-, gene Türkiye'deki kadınlardan daha iyi kim anlatabilir, cinsiyet konusundaki önyargıları kadınlardan daha etkin kim azaltabilir? Akdeniz'in Doğu'sundaki Türkiye ile Akdeniz'in Batı'sındaki İspanya'dan daha çok sayıda kadını bir araya getiren oluşumları heyecanla bekliyoruz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Pippa Bacca'nın ardından

Elif Şafak 2008.04.15

Masanın üzerinde bir gazete sayfasından gülümsüyorsun. Üzerinde beyaz bir gelinlik, gözlerinde çocukça bir iyimserlik, samimiyet ve inanç. İtalya'dan yola çıkıp İsrail'e kadar otostopla bir başına gitmek, kim ne derse desin "kadın başına" yollara düşmek, yabancılara karşı önyargılı davranmamak ve küçük de olsa bir barış seyahatini tek başına tamamlamaktı amacın.

Tamamen bireysel, tamamen iyi niyete dayalı bir yolculuktan seninkisi. Ne kimseye zararın vardı, ne kimselere düşmanlık ettiğin ya da sataştığın. İnandığın temel evrensel değerler vardı. Barış gibi. Kardeşlik gibi. Özgürlük gibi. Sembollerini seviyordun belli ki. Gelinlik ve renklerden beyaz; yolculuklara çıkmak ve kavramlardan barış... hep sevdiğin semboller, önemsendiğin değerlerdi. Bunları bir araya getirerek tasarladın bu seyahati. Kimileri senin bu hayalini "fazla naif" ya da "tehlikeli" bulurken, sen sadece kendi yüreğinin sesini dinledin. Yolculuğun Gebze'de noktalandı. Olabilecek en trajik şekilde. Senden geriye bizde neler kaldı biliyor musun? Hüzün ve utanç. Bir de yas.

Masanın üzerinde bir gazete sayfasından bakıyorsun. Pazar sabahı kahvaltı için buluşan kalabalık bir grubuz. Her birimiz başka başka mesleklerden. Aramızda gazeteciler, akademisyenler, sanatçılar var. Gazetenin ilk sayfasının açılmasıyla beraber bir garip sessizlik düşüyor masaya. Kimsenin çıtı çıkmıyor uzunca bir an. Resmine baktıkça hüzün basıyor içimizi. Gözlerimizi kaçırıyoruz. Evvela senden, sonra birbirimizden. Derken içimizden biri, bir kadın, patlıyor, tutamıyor dilini. "O kadar kızıyorum ki olanlara, o kadar üzülüyorum ki. Bu kadıncağızın tek günahı insanlara güvenmek miydi yani? Bize güvendi. Tek başına yollara düşecek kadar." Utanıyor, sıkılıyor, söyleyecek söz bulamıyoruz. "İtalya'da da başına gelebilirdi bu korkunç trajedi." diyor içimizden birimiz. Ama kimseye teselli vermiyor bu sözler. Derken bir başkası katılıyor söze. Diyor ki, "Peki sorarım size, öldürülen kadıncağız İtalyan değil de diyelim Rus olsaydı, kamuoyu olarak bu kadar sarsılır utanır mıydık bu hadiseden? Bu haber tüm medyada bu kadar yer alır mıydı mesela?"

İtalyan sanatçı Pippa Bacca'nın hazin ölümü, Türk basınında ve kamuoyunda derin bir üzüntüyle karşılandı. En sağcısından en solcusuna kadar hemen hemen tüm gazeteler ortak bir hüznü ve utancı yansıttılar. İlk gün daha çok şok ve şaşkınlık vardı; ardından utanç ve kızgınlık geldi. Bu arada dikkat çeken bir nokta, gerek pek çok gazetede gerek gündelik konuşmalarda hep aynı vurgu vardı: "Avrupa Birliği'ne rezil olmak."

Halbuki Pippa Bacca'nın milliyetinin, dininin, kökeninin, fikirlerinin... hiçbir şeyin önemi yok şu noktada. Tüm bu zahiri kabuklardan arındığında o bir sanatçıydı, bir insan. En temel düzlemde bu kadar basit bir tanım yapmamız lazım belki de. Öldürülen bir Rus da olsa Çinli de, bir Azeri de olsa İranlı da bu böyle. Biz Avrupa Birliği karşısındaki imajımızı değil, yitip giden gencecik bir hayatı ve onun vermek istediği mesajı düşünmeliyiz. Avrupalıların ne düşündüğünü önemsemek yerine ya da İtalyan basınında Türkiye lehine yazılar çıktı diye teselli aramak yerine, velhasıl kendi imajımızın derdine düşmek yerine, samimiyetle ve iyi niyetle bir ölünün ardından yas tutmalı ve bir daha böyle hadiseler yaşanmaması için gene kendimize, kendi içimize bakmalıyız. Belki diyeceksiniz ki "Biz ne yapabiliriz? Dünyanın her yerinde olabilir böylesine saldırganlar, sapıklar." Elbette, ama bu lafla teselli bulmak yerine samimi bir yas tutmaktır şimdi yapmamız gereken. Hepimize düşen küçük sorumluluklar var. Kendi evlatlarımızı yetiştirirken onlara, bilhassa oğullarımıza, kadınlara saygı duymayı öğretmek; yetişen kuşakların kadını etten bedenden ibaret görmemeleri için elden geleni yapmak hepimizin boynunun borcu. Keza aşkı yasaklamamak, tecavüz olaylarında kadınları suçlamaktan vazgeçmek, sırf "namus kurtarma" adına kadınları tecavüzcüleriyle evlendirmemek, yasaları duyarlılıkla düzenlemek ve tatbik etmek, gençleri ezmek, gençlerin üzerinde baskı kurmamak gene hepimizin ortak sorumluluğu. Tüm bunlarla İtalyan sanatçının ölümü arasında bağ yok mu dersiniz?

Bir üniversite öğrencisinden e-mail aldım bu sabah. Pippa Bacca'nın ailesine Gebze'den başsağlığı kartı atıyormuş. Gazetelere bakıp kendi aramızda "vah vah" yapmak yerine, hepimiz kendi payımıza bir ders çıkarabiliriz bu trajediden. Ne de olsa semboller önemliydi Pippa Bacca için. Bizler de onun ölüsüne saygı göstererek gene sembollerle cevap verebilir, Türkiye'den İtalya'ya bir değil binlerce barış mesajı gönderebiliriz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sanat şen midir?

Elif Şafak 2008.04.22

Adorno'nun bir makalesinin başlığıdır bu. "Sanat şen midir?" diye sorar ünlü filozof. Dünya tarihinin en acı, en sancılı dönemlerine tanıklık eden, gene de insanı, insanlığı anlamaya çalışmaktan bir an bile vazgeçmeyen Adorno için önemli bir sorudur bu.

Şenliğe yer var mıdır sanatın içinde yoksa ciddi mi olmak zorundadır her zaman, çoğu zaman? Kısım de olsa hak verir bu tespite. Sanat insanlar için bir haz kaynağıdır. Eğer bir kitap ya da film veya beste keyif vermiyorsa, yarı yolda bırakacaktır sanatçıyı. Güzellik ve haz ve keyif sanatın olmazsa olmazlarıdır. Aslında belki de kaskatı bir donukluğun ve ciddiyetin eleştirisidir sanat. Gevşeyebilmeyi, gülebilmeyi, hayatın şen yanlarını öne çıkarabilmeyi isteyen ve savunan bir ses...

Bununla beraber bu tespite gereğinden fazla fazla prim vermek istemez Adorno. Zira "hüzün" de temeldir sanat için. En basit terimlerle ifade edecek olursak, "şenlik" ile "hüzün" arasında bir noktada konumlandırır Adorno sanatı. Ve bu konumlanışın yüzyıllardır çeşitli filozoflar, eleştirmenler, yazarlar ve şairler tarafından ele

alındığını, sorgulandığını vurgular. Bir şiirde geçtiği gibi: "Birçokları en neşeli şeyi neşeyle söylemeye çalıştı boşuna/ İşte sonunda anlatıyor kendini bana, burada hüznün ortasında."

Peki nereden çıktı bu tema diyebilirsiniz? Aslında sanatın alıcısını ne kadar eğlendirip, keyiflendirip, aynı zamanda ne oranda hüznü ve kederi anlatacağı sorusu hiç dinmeyen bir soru. Her zaman bizimle beraber gelen. Ancak bizde bir çifte standart var. Sanki "Ciddi kitap" eğlendirmez gibi bir beklenti. Öte yandan "popüler kültür" diye tanımladığımız ve aslında kolayca geçtiğimiz muazzam bir alan var ki orada da eğlencenin temel dinamik, eğlendirmenin esas amaç olduğu varsayılıyor. Yani şiir gibi, roman gibi, inceleme kitabı... gibi ürünler düşündürür, kederlendirir ama televizyon ve hatta sinema eğlendirir diye bir ayırım yapılıyor. Bu ayırımın temelinde şöyle bir hiyerarşi yatıyor. Ciddi sanat dalları daha yukarıda, daha âlâ, popüler kültüre hizmet eden sanat daha aşağıdaymış gibi bir algı var. Televizyon işi yapmak entelektüel dünyanın dışındaymış gibi algılanıyor bu yüzden. Ne yazık ki bilhassa edebiyatçılar ya da edebiyat eleştirmenleri arasında yaygın bu önyargılar. Televizyon izlemek bir kültürsüzlük, televizyon işi yapmaksa "gayri-entelektüel uğraş" olarak algılanıyor nice zaman.

Yaklaşık sekiz aydır hikâyesini yazdığım Menekşe ile Halil yakında sona eriyor. Kanal D'de gösterilen bu aşk hikâyesini kaleme alıp, gayet profesyonel senaristlerle ve başarılı bir ekiple beraber çalışmak, bir televizyon ekibinin nasıl hummalı bir tempoyla haftabehafta çalıştığına tanıklık etmek son derece zenginleştirici, aynı zamanda keyifli bir çalışma oldu benim için, baştan sona. Dizinin hikâyesi bütün engellere, toplum ve aile baskısına, ataerkil önyargılara rağmen aşkı yaşamaya çalışan, aşklarına inanan bir çiftin serüvenlerini anlattığından, hüznün de keder de dizinin yapıcı unsurları oldu. Ancak aynı zamanda bir televizyon dizisi eğlendirici, sürükleyici, şenlikli olabilmeliydi. İşte bu iki dinamik arasında örerken kurguyu Adorno'nun eski sorusu sık sık takıldı aklıma. Ne kadar hüznü? Ne kadar şenlik olmalı bir sanat yapıtında?

Sanatta hüznün-şenlik dengesi hayatın içindeki dengeden farklı değil aslında. Nasıl ki hayatımızın her adımında, her aşamasında içiçe geçiyorsa güzellik, saadet ve şenlik ile hüznün, karamsarlık ve kaygılar, sanat dallarında da bu böyle. Bir hiyerarşi olamaz, çizilemez sanatın farklı dalları arasında. Ne edebiyat üstün ve nezih bir mecra, daima ciddiyet gerektiren; ne de televizyon daima eğlendiren bir boş kutucuk, entelektüel dünyanın dışında. Popüler kültürü küçümsemek ya da ötelemek bir yana, önemseyerek anlamaya-okumaya-hissetmeye çalışmak daha doğru olsa gerek sanatçılar için. Yoksa elitist bir yaklaşımla, öyle tepeden inmecici bir bakış açısıyla insanı anlayamaz, anlatamayız. Ne hüznü ne neşeyi...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mevlânâ okuyanlar Rumî okuyanlar

Elif Şafak 2008.04.29

Bu hafta İstanbul'da öğretim üyeliği yapan Amerikalı bir sosyal bilimci arkadaşımdan dinlediğim bir hadiseyi aktarmak istiyorum. Hafta sonu büyükçe bir kitapevinde almış soluğu.

Geniş bir Türkçe koleksiyonunun yanı sıra başta İngilizce olmak üzere yabancı dillerde de epey zengin bir literatür bulunduran modern, şık bir mağaza söz konusu olan. Amacı tasavvufla ilgilenen ve kendisi gibi bu şehirde yabancı olan bir arkadaşına Sufilik üzerine birkaç kitap almakmış. "Mevlânâ'nın hayatıyla ilgili İngilizce birkaç kitap almak istiyorum", demiş oradaki yetkiliye. Gerisini şöyle anlattı bana:

"Kitapevindekiler son derece nazik davrandılar, ellerinden geldiğince yardımcı oldular. Ancak o kadar az kitap çıkarabildiler ki benim için, hayal kırıklığına uğradım. Halbuki Batı'da çok geniş bir literatür var bu alanda.

Buradaki İngilizce raflarda Dalai Lama'dan Buda'ya kadar aklına ne gelirse her türlü din felsefesi hakkında eser vardı. Ama nedense İslam felsefesi üzerine çok az esere rastladım. Dalai Lama kitapları iki raf tutuyordu. Mevlânâ ya da dönemin Anadolu'su hakkındaki kitaplar ise topu topu birkaç adetti. İnanamadım. Nerede Annemarie Schimmel, nerede Reynold Nicholson, nerede William Chittick? Batılılara tasavvufu anlatan ve sevdiren bu insanlar Türkiye'de pek bilinmiyor, okunmuyor olabilir mi?"

Diyebilirsiniz ki eğer Türkçe kitaplar tarafına baksaydı tasavvuf üzerine derya deniz son derece zengin bir kaynakça bulabilirdi. Doğru, bilhassa son on sene içinde bu alanda yazılan ve çevrilen kitapların sayısında inanılmaz bir artış yaşandı. Sadece kitaplar bazında değil, düzenlenen bilimsel etkinliklerin sayısında da muazzam bir artış var. Bu da son derece sevindirici. Ama hâlâ kapanmayan bir gedik var. Türkiye'de yaşayan ve yazan son derece kıymetli ama ne yazık ki sayıca kısıtlı bir avuç araştırmacıya rağmen, bu alanda basılan yeni eserlere ve düzenlenen tüm panellere rağmen, şurası bir gerçek ki bizler hâlâ Mevlana'yı Batılılar kadar dikkatle ya da yakından okumuyoruz.

İnsan ne vakit samimi bir merakla ele alır bir konuyu? Bir çocuk gibi saf bir merakla ilgi duyduğunda. Belki de biz o çocuk meraklığını yitirdik yolda bir yerlerde. Zira Türkiye'de kime sorsanız, Mevlânâ'yı, tasavvufu, dönemin Anadolu'sunu bildiğini düşünür. Bu konuda üç beş kelime edebilecek kadar. Peki bundan öteye gider mi ilgilimiz ve bilgimiz? Kolektif cehaletimizi bir kabuk gibi sarıyor kanıksamalarımız, alışkanlıklarımız. Kulaktan dolma birkaç cümleye indirgenmiş bir Mevlânâ imajı geziyor gözümüzün önünde. Az bilgiyle çok şey bildiğimizi sanabiliyoruz. Bu yüzden merak etmiyor, merak etmediğimiz için de okumuyoruz.

Halbuki bir Batılı okur daha ilk adımı atarken bu konuda merakla yaklaşıyor elindeki kitaba. Bir anlamda çocuksu bir merakla ele alıyor Rumi'nin eserlerini. Bu alanda bir şey bilmediğini baştan koyduğu için, her yeni bilgiyi heyecanla değerlendiriyor. Sonuçta daha çok şey öğrenerek, okuyarak çıkıyor süreçten. Bu arada bizler "aman nasıl olsa bildiğimiz şeyler" diye geçiştire geçiştire samimi bir Mevlânâ okumasından yoksun kalıyoruz. Bildiğimizi zannede zannede cahil kalıyoruz. Cehaletin en yanıltıcı olanı bu boyut olsa gerek. Bilmediğini bilmeyen, kendi eksikliğini göremeyen bir hâl.

Mevlânâ'nın eserlerini yeterince bilmiyor, okumuyor, araştırmıyoruz. Bu arada Batı almış başını gidiyor. "Mevlânâ" okuyanlar sınırlı kalırken, Batı'da bilinen adıyla "Rumi" okuyanlar artıyor. Oradaki kitapçılarda muazzam bir Rumi literatürü genişliyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir oğul, babasının kitabını yok edebilir mi?

Elif Şafak 2008.05.06

Bu köşeyi takip edenler bilir, bundan epey önce dünyanın en ünlü yazarlarından Nabokov'un oğluna vasiyetinden bahsetmiştim.

Temmuz 1977'de İsviçre'de hastalanarak ölen Nabokov, aslında aynı sene içinde yeni bir romana başlamış, şevkle yazmaktaydı. Romanın adı Laura olacaktı. En yakın çevresine bazı bölümleri okumuş, onların fikirlerini almıştı. Niyeti sene bitmeden romanı tamamlayıp, yayıncısına yollamaktı. Ancak hikâyeyi istediği gibi tamamlamaya ömrü vefa etmedi. Yaptığı işi her zaman en iyi biçimde yapmak isteyen ve daima mükemmel olma takıntısıyla tanınan yazar, bu romanı tamamlayamayacağını anlayınca oğlundan ve karısından onu yok etmelerini istedi. Bu talebini vasiyetine de ekledi. Zira Nabokov, sabık okurlarının bu yarım yamalak metni okuyup, kendisini böyle hatırlamalarını istemiyordu.

Aslında romanı yakma/yok etme vazifesini eşine vermişti. Ama Nabokov'un karısı buna yanaşmadı. Evlilikleri boyunca yazı yazmasına yardım ettiği, bu uğurda bunca fedakârlıkta bulunduğu kocasının kitabını nasıl yok edebilirdi ki? Bu ikilemle daha fazla boğuşmak istemediğinden o da sessiz sedasız biçimde romanla ilgili her şeyi oğlu Dimitri Nabokov'a devretti. Böylece genç bir adam kendini beklenmedik bir yükü omuzlamış halde buldu. Bir tarafta babasının son derece açık vasiyeti, bir tarafta edebiyat dünyasının beklentileri. Durmadan arayan ve metni görmekte ısrar eden editörler, peşinde koşan yayıncılar, bu haberi büyötmek isteyen gazeteciler... Tüm bunlardan bunaldı ama kaçamadı. Bir tarafta vicdanını kemiren sorular katlandı: "İnsan kitap yok edebilir mi? Kitapları yok edersek ne farkımız kalır tarih boyunca her türlü özgürlüğe karşı olanlardan, alanlara kitap toplayıp ateşler yakan Nazilerden ya da diktatörlerden?" Bir adım daha ileri gitti vicdanı: "Hele hele insan sevdiğinin bir yapıtını yok edebilir mi? Bir oğul babasının yayınlanmamış bir romanını, üstelik şu hayattaki son romanı-son çabasını yakabilir mi?"

Tam otuz sene boyunca bekledi Dimitri Nabokov. Laura'nın metnini bir İsviçre bankasının kasasına koydu. Böylelikle onu meraklı gözlerden uzak tuttu. Ancak metnin güvenliğini sağladıktan sonra kozasına çekildi tam anlamıyla. Ne yok edebildi kitabı ne yayınlatabildi. Arada bir yerde, dinmez bir kafa ve ruh karışıklığında demir attı. Bekledi. Bu konuda bir karar vermeyi erteleye erteleye bugüne kadar geldi. Ancak New York Times'ın dün verdiği habere göre, otuz senelik bekleyişin sonunda Dimitri Nabokov babasının son romanını yayınlamaya karar verdi.

Kararı duyunca oğul Dimitri'yi babasının sırtından para kazanmak ya da ün yapmak istemekle suçlayanlar oldu hemen. Ağır eleştiriler aldı. Ancak kararı alkışlayanlar çoğunlukta. Ama ister negatif olsun ister pozitif tüm bu uzaktan ahkam kesmeleri bir kenara itmişe benziyor. Laura'yı en çok hangi okurların seveceğini soran bir gazeteciye şu cevabı verdi: Bilemiyorum. Babam ideal okurunun her sabah tıraş olurken aynada gördüğü adam olduğunu söylerdi. Yani kendisi. Böyle bakınca şu şu insanlar bu romanı daha çok severek okuyacaklar gibi bir genelleme yapamam. Kitap okumayı seven herkes, herhalde...

Sonuçta Dimitri Nabokov babasının otuz senedir kasalarda bekleyen son romanını yayınlatacak, babasının vasiyetine rağmen. Dünyanın her yerindeki edebiyatseverler için güzel haber bu, anlaşılan yakında Laura'yı okuyabileceğiz. Bunca zaman gözlerden saklanmak istenmesi onu hem yayıncıların hem okurların gözünde bin kat daha cazip kılmışa benziyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki yazarın kapişması

Elif Şafak 2008.05.13

Yazarlık, pek çok mesleğin aksine tamamen tek başına yürütölen bir uğraş. Ne bir ofis var ortada, ne mesai saatleri. Ne çalışma arkadaşları, ne düzenli bir iş ortamı. Edebiyatçılar, başkalarıyla çalışmaya alışkın insanlar değil.

Yazının insanı asosyalleştiren bir mayası var. Herkesten ve her şeyden uzaklaştırıp, sadece kendine çeken. Kağıt, sudan bir aynaya dönüşöverir kimi zaman, kıpır kıpır. İnsan yazdıkça kendi ruhuna, bireyin hallerine doğru yolculuk yapar. Kolektivitelerden ziyade tekilliklere yoğunlaşır. "Biz" duygusuyla değil "ben" dürtüsüyle yazar edebiyatçı, ister şair ister romancı olsun. Ve ortaya çıkan eseri de gene "ben" duygusuyla sahiplenir. Tüm bunlar, genel olarak edebiyatçıların "şişkin ego" sahibi olma risklerini artıran özelliklerdir. İster Türkiye'de olsun ister dünyada. Her yazar az biraz kıskançtır aslında, diğer yazarlara karşı. Her yazar bir başka yazar tarafından kaleme alınmış iyi bir eseri içten içe kıskanır. "Bunu yazan ben olmalıydım," der. Mesele "derece meselesi"dir

aslında. Kimimizde ayyuka varır bu kıskançlıkların oranı, kimimizde minimumda kalır. Ama kimsede yüzde 100 veya yüzde 0 olduğunu sanmam. Kıskançlık skalasında yüzde 1 ile 99 arasında bir yerlerdeyiz hepimiz. Tesadüf değil edebiyat tarihinin kavgalar, tartışmalar, dedikodular, çekemezliklerle dolu olması. Tesadüf değil yazarların kolay kolay birbirlerini sevmemeleri, hatta okumamaları.

Bugün hayli ünlü iki yazarın kapişmasından bahsetmek istiyorum. Her sene biraz daha derinleşen ve vahim hal alan bir kavga bu. Bir tarafta gezi kitaplarında yeni bir tarz yakalamasıyla tüm dünyada ünlenen ve bu yeni dalda başarılar yakalayan Paul Theroux var. Öbür tarafta çağdaş dünya edebiyatının en meşhur ve tartışmalı isimlerinden V. S. Naipaul. Bu ikili 1966 senesinde Uganda'da tanışılar. O dönem Paul Theroux, Kampala Üniversitesi'nde İngilizce ders vermektedir. Hızla arkadaş olurlar. Aslında bir anlamda aralarında kurulan bağ usta-çırak ilişkisine benzer. Zira Paul Theroux, o dönem henüz genç bir yazı heveslisidir. Naipaul ise şimdiden ünlenmiş bir romancı. Üniversitenin davetlisi olarak o seneyi orada geçirmektedir. Uganda'da gayet iyi başlayan bu ilişki, ikilinin İngiltere'ye dönmesinden sonra hızla bozulur. Gene de iki yazarın senelere yayılan mektuplaşmaları, yazışmaları olur. Şimdi bu mektuplar üniversite kütüphanelerinde saklanıyor.

1996 senesinde dananın kuyruğu kopar. O sene her ikisi de Hay Festivali'ne konuşmacı olarak davetlidir. Beraber sahneye çıktıklarında birbirlerinin yüzüne dahi bakmazlar. Bu hadisenin ardından karşılıklı suçlamalar gelir. Naipaul, Theroux'yu Uganda'da iken doğru dürüst görmediğini söyleyerek bir anlamda onun kendi sırtından şöret yapmaya çalıştığını ima eder. Theroux'yu belki de en çok şaşırtan şey o dönem "hocam" dediği adama verdiği orijinal yazılarının bir kitap kataloğunda 1.500 dolardan satışa çıkarıldığını öğrenmek olur. Bu konuda Naipaul'e faks çektiğinde ondan şöyle bir cevap alır: "İşine bak ve orda burda benim hakkımda konuşmaktan vazgeç."

Paul Theroux ardından yayınlanan kitabında, Naipaul hakkında hayli eleştirel bir analiz yapar. Ancak yeni yazdığı bir makalede o dönem hakikatleri istediği gibi dile getiremediğini, kişilik haklarına saldırıdan dava açılması kaygısıyla kendisini sansürlediğini söylüyor. Yalnız makalesini okuyunca anlıyorsunuz ki bu sefer kendini tutmamış. Zira yazısında Naipaul'u, ırkçı, ukala, bencil, kendisinden başka kimseyi düşünmeyen ve sevmeyen, insanları kullanıp kenara atan biri olarak anlatıyor. Kadınlara karşı da son derece kompleksli ve köşeli bir adam portresi çıkıyor. Üstelik tepesi attı mı kadına el kaldıracak yapıda. 75 yaşındaki Nobel ödüllü Naipaul ile eleştirel yazılarıyla ünlü Paul Theroux'nun senelere yayılan karşılıklı husumetlerini okurken, edebiyat ve sanat aleminin aslında hep var olan ama fazla bilinmeyen bir başka tarafına tanıklık etmiş oluyorsunuz. Ayın karanlıkta kalan yanına...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sigaranın ardından

Elif Şafak 2008.05.20

Türkiye, bu haftadan itibaren büyük bir değişikliğe adım atıyor. Daha evvel kabul gören sigara yasağının kapsamının genişletilmesiyle beraber kamusal alanlarımızın demirbaş bir unsuru tamamen ortadan kalkıyor: Sigara dumanı.

Yeni düzenlemeye göre kamu binaları ile lokanta, bar, eğlence yerleri ve kahvehanelerde artık sigara içenler için ayrı bir alan oluşturulmayacak. Onun yerine sigara toptan yasaklanacak. Bu yeni düzenlemeye sadece büyük şehirler değil, kasaba ve köyler de uyacak. Velhasıl sigara yasağının uygulanacağı yerlere köy kahvehaneleri de dahil. Senelerin tiryakisi bir dostumun ifade ettiği gibi, "Amerika gibi olduk vesselam."

Uzun seneler sigara içen, sonra aniden bırakan biri olarak bu tartışmaları bir kenardan izliyorum. Eski bir dostumun hakkında yazılıp çizilenleri okur gibi. Sigaraya yirmili yaşlarımda başladım, ODTÜ'de öğrenciyken. O dönemde öğrenci olup, kitapları ve entelektüel tartışmaları sevip, zamanını kantinlerde geçirip de sigara içmeyen bir tek kişi bile hatırlamıyorum. Ekseriya bir kesif duman tabakası altında buluşur ve konuşurduk. Her şeyden evvel, paranın ve maddiyatçılığın hakim olduğu bir dünyada 'geleneksel bir paylaşımın sembolü' idi sigara. Paketler ortaya konur, herkes oradan uzanır alır ya da birbirine ikram ederdi. Bununla beraber bir adabı vardı paylaşımın. Aldığın kadar vermen beklenirdi. 'Otlakçılar' sevilmez, eleştirilirdi. Ama paketini çantasında ya da cebinde taşıyıp kimseye ikram etmeyenler de alırdı eleştirilerden nasibini. Sigara içmenin bir adabı vardı. Sessiz bir akit, asla yazıya dökülmeyen ama herkesçe bilinen ve önemsenen kaideler. Arada bazı asi ruhlu, kafa dengi ve kendileri de tiryaki olan hocalar çıkar, derslerinde sigara içmemize izin verirdi. Pencereleri açar, sigaralarımızı çaylarımızı alır, en yoğun, en entelektüel sohbetleri o derslerde yapar, en iyi onların derslerine hazırlanırdık. Sigaralı ortamlar bir anlamda özgürlüğün, bağımsızlığın, bireyselliğin imzası gibiydi. Türkiye'nin tarihine damgasını vurmuş bir ODTÜ efsanesi vardı. O efsaneye yetişemesek de etrafımızdaki binalara, yollara, ağaçlara başka bir gözle bakardık. Ayrı ve ayrıcalıklı bir öğrenci dünyasının içinde olduğumuzu bilir, o daimi aşk ve isyan hallerini severdik. Steril hayatlardan hoşlanmaz, sağlıklı yaşam hevesinde olanlara dudak bükerdik. Bunu yapabilecek kadar genç ve gamsızdık demek o zamanlar.

Zamanla sigaranın hayatımdaki rolü değişti. Artık illa da sosyal hayatın içindeyken değil, tek başıma kaldığımda, yazıya çekildiğimde, bilhassa roman yazarken duyduğum bir ihtiyaç haline geldi. Uzun seneler kahve ve sigara yazdığım her romanda bana eşlik eden şaşmaz ikiliydi. Artık öyle bir hal aldı ki bu alışkanlık, sigarasız kahvesiz yazamayacağımı düşünür oldum. Bu yüzden Amerika'ya gittiğimde, Boston'daki Kadın Çalışmaları Kampüsü'ne çekilip Araf'ı yazmaya başladığımda, belki de ilk ciddi kültür şokumu yaşadım. ODTÜ'den sonra benim gözümde üniversite sigara ile özdeşti. Keza yazmak da sigara ile özdeşti. Halbuki Boston'daki bu kampüsün her köşesinde sigara yasak, yasak, yasaktı. Ne bir kantin, ne bir kafe, ne bir lokanta. Baktım herkes gayet memnun bu yasaktan. Ama benim gibi yaşlı dünyadan yeni dünyaya gelenler hariç. Kampüsteki tekmi Macarlar, Polonyalılar, Türkler, Araplar, İranlılar, Pakistanlılar, Hintliler, Almanlar, İtalyanlar, İrlandalılar... Sigarayı henüz bırakmamış ulusların çocukları olan bizler pek bir muzdariptik bu yasaktan. Garip bir milletlerarası sigara dayanışması doğdu böylece. Neler denedik sigara yasağını delmek için. Tavanlardaki duman dedektörlerini süpermarket torbalarıyla kapatıp, silikon yapıştırıcılarla yalıtıktan, kapı altlarını havlularla sıkıştırıp, duman çeken tütsüler yakmaya kadar. Hiçbiri kâr etmedi. Sigaraya gulyabani muamelesi yapılan ortamlarda, en ufak bir duman bile anında fark ediliyor, kokuyor.

İtiraf etmeliyim ki sigara yasağı işe yarıyor. Bilhassa kapalı mekanlarda bir düzenlemeye nicedir ihtiyacımız vardı. Eski bir tiryaki olarak bunu kabul ediyorum. Ama bana sigarayı bıraktıran ne yasaklar, ne bu konuda bilinçlenmek oldu. Hamilelik, loğusalık, annelik... Kendiliğinden kesiliverdi sigara alışkanlığı. Gidiverdi. Sessizce.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir Batılı tasavvufu

Elif Şafak 2008.05.27

Bir okurum, şöyle bir soru sormuş: "Batı toplumlarında son derece önemli tasavvuf araştırmacıları olduğunu, hatta başta Mevlânâ olmak üzere önemli mutasavvıfların eserlerinin bizden çok oralarda okunduğunu söylüyorsunuz. Ama bu araştırmacılar kim, isim isim bahsetseniz. Bir de şunu merak ediyorum. İslam çalışan Batılılar Müslüman mı oluyor sonradan? Olmuyorlarsa ne kadar anlayabilirler ki bu konuları?"

Bugünlerde bu katmanlı soruyu bir nebze olsun açmak için kıymetli bir vesile çıktı. Takip edenler bilir, İbn Arabi konferansının İstanbul ayağı geldi geçti. Geride birbirinden güzel tebliğler ve önemli sorular, tartışmalar bırakarak. Konferans çok önemli bir ilke imza attı ve farklı kültür, yaşam tecrübesi ve dillerden gelen insanları İbn Arabi'nin eşsiz ve hudutsuz fikir mirası etrafında buluşturdu, tanıştırdı. Konferansın şüphesiz en önemli konuklarından biri William Chittick idi. Bu yazıda kısaca kimi Batılı tasavvuf araştırmacılarına değinmeye çalışacağım.

İslam konusunda ciddi önyargılar ve yanıltıcı genellemelerin sıklıkla telaffuz edildiği bir dünyada William Chittick'in eserleri ve yaklaşımı apayrı bir duruşu simgeler. Tamamen birincil kaynaklarla çalışan Chittick, doktorasını 1974'te Tahran Üniversitesi'nde Fars Edebiyatı alanında tamamlar. Gene bu ülkede kalarak hocalık yapar. Devrime kadar İran Kraliyet Felsefe Akademisi'nde hocadır. Daha sonra vatani Amerika'ya döner. Ancak Farsça ile ilgisi kopmaz. Yirmi beşten fazla eser çevirir. İslam tarihi, felsefesi ve bilhassa tasavvuf üzerine yoğunlaşır. Rumi ve İbn Arabi hakkındaki eserleri Batılı okurların bu iki düşünürü çok daha iyi anlamasını sağlamakla kalmaz sadece, gerek toplumlar gerekse yüzyıllar arasında bilgi akışı sağlar. Chittick'in eşi Sachiko Murata da önemli bir tasavvuf uzmanıdır. Taoizm ile tasavvuf arasındaki paralellikleri incelediği, evrensel arayışlara dikkat çektiği The Tao of İslam ve daha sonra kaleme aldığı İslam'ın Vizyonu bilhassa bu alanda çok ses getirdi.

Şüphesiz tasavvuf çalışan Batılılardan bahsederken Annemarie Schimmel'den bahsetmemek olmaz. İlk gençlik yıllarından son nefesine kadar tasavvuf ve dinler tarihi üzerine üretmeye devam eden bu kıymetli kadın araştırmacının on beşe yakın eseri Türkçeye çevrildi. Toplam elliden fazla eseri var.

Gelelim Mevlânâ'yı çeviren ve sevdiren iki önemli isme. Bu alanda iki farklı yaklaşım var. İnanç ekseninde bakanlar ile edebiyat ekseninde bakanlar. İkinci gruptakilere en iyi örnek Coleman Barks olsa gerek. Mevlânâ'yı daha çok bir şair, bir dil üstadı olarak ele aldı ve bilhassa Batılı okurları düşünerek İngilizceye çevirme gayreti içinde oldu. Öte yandan Reynold Nicholson daha dolaysız bir çeviri sundu. Kendi sesini daha az kattı işin içine, daha saydam bir dil çıktı ortaya. Bu iki farklı yol bugün kendi sevenlerini yarattı. Mevlânâ'yı Barks'tan okuyunca başka, Nicholson'dan okuyunca başka görüyorsunuz. Bu çeşitliliği bir çelişki olarak değil, kaçınılmaz bir farklılık olarak anlamaktan yanayım. Son tahlilde aslında her araştırmacı ve her okur kendi Mevlânâ'sını görüyor aynı metinlerde.

Okurun son sorusunu ele alalım. Hayır, İslam çalışan Batılı araştırmacılar illa da Müslüman oluyor diye bir genelleme yapamayız. Böyle bir beklenti içinde olmak bana pek de doğru gelmiyor. Anlattığı konuyu küçümsemeden, özenle ve dikkatle ele alan o kadar çok Batılı akademisyen ve yazar var. Bunlar başka başka dinlerden gelebildikleri gibi, bir kısmı agnostik. Kimin, neyi ne kadar derinlemesine bildiği ve anladığı öyle dışarıdan dayatılmış kimliklerle, şablonlarla anlaşılacak bir mesele değil. Keza bu konularla zerre kadar ilgilenmeyen ya da kaba genellemelerin ötesine geçemeyen ne kadar çok "buralı" araştırmacı var. Önemli olan kalp gözlerimizin açık olması. Kalp gözlerimizin ne kadar açık olduğu. Gerisi laf-ı güzaf.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İntihar eden kadınlar

Elif Şafak 2008.06.03

Kendimizi hemen her konuda Avrupa ile kıyaslamayı severiz. Spordan gündelik hayatın irili ufaklı meselelerine, siyasetten sanata kadar.

Bu tür genellemeleri ne kadar da sık ve nice zaman hakiki bir analizden tamamen uzak yaparız. Ama işte bir konu var ki o alanda genelleme yaparken belki iki kat temkinli olmak, klişelerden uzak, düşünerek konuşmak durumundayız. Konu kadınlar, kadınlarımız. "Batıda kadınlar daha mutsuz, zira kendilerini daha çok ispatlamak durumundalar. Sürekli beden ve maddiyat üzerinden tanımlandıkları için mutlu olmaları mümkün değil zaten," diye bir söylem var toplumumuzda. Bilerek ya da bilmeyerek kulaktan kulağa yayılan. Buna benzer saptamaları kadınlardan da erkeklerden de işitiyorum. Halbuki iğneyi başkalarına cuvaldızı kendimize batıralım. Biraz daha yakından bakalım, ne olur, Türkiye'de kadınların durumuna.

Bizde aile değerleri daha sıkı ve derin olduğu için genç kızların intihara ve depresyona Batı ülkelerinden daha az eğilimli olduklarını konuşuyoruz. Bu ne yazık ki doğru değil. İstatistikler tarafından da doğrulanmıyor zaten. Türkiye'de, bilhassa Türkiye'nin daha ezik, çok daha sancılı yerlerinde kadınlar ve genç kızlar intihar ediyor. Kabul etmeliyiz ki bizde aile içi şiddet, genç kız intiharları, depresyon, enest başta olmak üzere nice sorunla yaşamak zorunda kalıyor kadınlar. Üstelik sessizce, kimselerle paylaşmadan. Bilinen sayılar hiç de az değil. Unutmamalı ki benzer vakaların ancak dörtte biri istatistiklere geçiyor. Zira pek çok kadın bu konuları konuşmuyor, konuşamıyor. Anlatamıyor. Dolayısıyla sorunun sadece ufacak bir kısmıdır görünen. Ama o bile bizleri hakikatlerle yüzleşmeye davet ediyor. Genel tabloyu kabul etmeliyiz ki çözüm bulabilmek için adımlar atabilelim. Yoksa başını kuma gömen deve kuşu misali kendi kendimizi kandırmış ve "Batı ve biz" genellemelerinin ötesine geçememiş oluruz.

Batman'da kadınlar intihar ediyor. Bir dönem bu konuda çok şey yazıldı. Ama değişen bir şey olmadı. Kimileri için "haber değeri"ni yitirdi konu. Pek çoklarımız içinse üzücü ama uzak bir mesele olarak kalmaya devam etti. Çözüme yönelik kaç adım atıldı? Ne kadar sorumluluk hissettik omuzlarımızda? Sınıfta kaldık hepimiz başta Batman olmak üzere Türkiye'nin nice yerinde kadınlara daha yaşanılabilir bir hayat sağlamak hususunda. Hala genç kızlar intihar ediyor. Ömürlerinin en güzel dönemlerinde. Gazete köşelerinde ufacak haberler olarak kalıyorlar. İsimleri değil isimlerinin baş harfleri yansıyor gündeme. O kadar. Birer sayıdan ibaretler istatistiklerde. Son 6 ayda 7 kadın daha intihar etti Batman'da. En son lise birinci sınıf öğrencisi Ceylan Aslan kıydı canına. Genç kız son anda eve giren arkadaşlarının yardımıyla hastaneye kaldırıldı ama kurtarılamadı. Batman Valiliği'nin bu konuda temel girişimleri var. Gençlere yönelik paneller, imam ve muhtarlardan yardım alınması, "Alo Bunalım" hattı... Hiçbiri yeterli değil.

Gazeteci Müjgan Halis'in Batman'da Kadın İntiharları adlı eserini muhakkak okumalı. Halis, intihar girişimlerinden kurtulanlar ve intihar edenlerin akrabaları-dostlarıyla yüz yüze görüşmeler yaparak yazmış. Kitabı elinize alır almaz anlıyorsunuz ki sadece "inceleme&araştırma konusu" olarak yaklaşmamış meseleye. Yüreğini koymuş. Yüreğiyle bakmış ve yazmış. 2003'te basılan kitap dün olduğu gibi bugün de geçerli. Ve öyle bir ithaf yazısı var ki insanın aklından çıkmayan, her şeyi özetleyen: "Hayatını bizlerin eğitime adan babam İsmail Halis'e ve hayatı boyunca üstünden çıkarmadığı şalvarıyla ömrünü bize vefa eden annem Makbule Halis'e minnet duydum. Onların özverisi olmasaydı, Doğu'nun, Güneydoğu'nun intihar kurbanı kızlarından biri olabileceğim ihtimali bir kez daha canlandı kafamda..."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul İstanbullular

Elif Şafak 2008.06.10

Dünyanın en başdöndürücü ve sanatçılar açısından en ilham verici şehirlerinden biridir İstanbul. Zor ve zorlayan. Buram buram yaşam, hız ve dinamizm.

Bir yandan kalabalıklar, kabalıklar, trafik, metropollere has sorunlar ama bir yandan da muazzam bir kültürel, sosyal, tarihsel sentez. Çünkü böyledir bu şehir. Belalı bir med-cezir. Yorar insanı hırpalar. Alır eline yoğurur. Bir ana kadar şefkatlidir, bir ana kadar sakınmasız tokatlarında. Onu ancak sevenler anlayabilir. Hem usandıran, hem onaran. Öylesine bezdirici, öylesine yaşanılabilir. Buna rağmen uzun seneler boyu yeterince tanınmayan, kıymeti anlaşılamayan ve anlatılamayan. Kadri kıymeti yeterince bilinmeyen İstanbul. Ne dünya basını, ne de içinde yaşayanlar tarafından.

Ancak son zamanlarda bu hususta büyük bir değişim var, adeta kendiliğinden. Biz belki bunun yeterince farkında değiliz ama gerek İstanbul'a gelen ziyaretçi sayısında, gerekse İstanbul ile ilgili yayınlarda belirgin ve sevindirici bir artış var. Tüm dünyadan insanlar, bilhassa meraklı turistler, gazeteciler, fotoğrafçılar, yazarlar, akademisyenler.... bu şehrin sihirine kapılıyor. Konferans ya da birkaç günlük gezi için gelip de burada ev tutanlar, iş bulanlar, âşık olanlar, evlenenler, yuva kuranlar sandığımızdan daha fazla. Peki onların gördükleri ve aktardıkları İstanbul nasıl bir İstanbul? Hepimiz aynı şehirde mi yaşıyoruz acaba? Yoksa birbirimize değmeden akıp gidiyor muyuz aynı sokaklardan?

Her şehir için kolaylıkla 'kadın' ya da 'erkek' diyemezsiniz. Ama kimi şehirlerin cinsiyeti baştan belirgindir. İstanbul ise daima dişi. Yüzyıllardır kadına benzetilmiş. Ele avuca sığmayan, kolay kolay yaşlanmayan bu kadının birden fazla ruh hali var. Birden fazla İstanbul var. Yan yana, iç içe yaşayan ama çoğu zaman değmemeyi başaran dört ayrı şehir var bu şehrin bağrında.

Birincisi öteden atadan beri burada yaşayanların İstanbul'u var mesela. Aileleri kuşaklardır burada olan. Onlardan dinlerseniz İstanbul'u, biraz daha nostalji kokar kelimeleri. Eskiye ararlar hep, şehrin daha sakin, daha düzenli olduğu zamanları. İkinci İstanbul ise buraya dışarıdan ve sonradan gelenlerin İstanbul'u. Yirmili yaşlarında, belki otuzlarında kırklarında, her halükârda sonradan gelenlerin şehri. Üçüncüsü uzaktakilerin İstanbul'u... Ben ancak gurbete düşünce yolum anladım bunu.

Uzakta, onu görmeden yaşayan, gene de daima adını sayıklayan ne çok insan var. Hollanda'da, Fransa'da, Almanya'da, Avustralya'da... İstanbul'u hasretle yad eden, bu şehre uzaktan methiyeler düzen, öğrenim amacıyla, ekonomik sebeplerden ya da kişisel hikayelerinden dolayı İstanbul'da yaşamayan ama gene de ondan kopamayanlar. Uzaktakilerin İstanbul'u bir ayna kadar somut, bir ayna kadar kişisel. O aynaya her bakan kendi gurbetini görür İstanbul'un yokluğunda. Bilmezler bu şehre âşık olmayanlar, bilemezler onsuz yaşamının ağırlığını. Bilmezler bu şehrin yangınına yüreğinde kor kor taşımayanlar, yokluğunun nasıl can yaktığını...

Dördüncü bir kategori daha var. Gurbet sona erdiğinde, dönülmez sanılan yollardan döndüğünde bulunan (ya da bulunamayan) İstanbul. Dönenlerin İstanbul'u... Bunları daha evvel uzun uzun yazmıştım. Ama işte şimdilerde bir beşinci kategori ekliyorum. Yabancıların İstanbul'u. Yabancı gelinlerin, damatların ya da bu şehre gelip de ondan kopamayan Avrupalıların, Kanadalıların, Hintlilerin, Arapların, Japonların, Moldovyalıların İstanbul'u. Bir de onlardan dinlemek lazım bu canım şehri. Hatasıyla sevabıyla.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tatil yapmak ya da yapamamak

Elif Şafak 2008.06.17

Yaz geldi ya aldı beni bir "tatil tasası". Tatilin de tasası olur mu demeyin. İnsanına bağlı. Kişiden kişiye değişir. Olur olur. Bu mevzuda insanlar ikiye ayrılır: "Tatilseverler" ve "tatil özürölüler". Tatilseverler, adı üstünde, "tatil" mefhumuyla en ufak sorunları bulunmayan, adeta tatil yapmak için yaratılmış olanlar.

Deniz kenarı, göl evi, kayak kampı, ormanda kulübe ya da tekneyle tur... Ne olursa olsun, mutlak bir uyum içinde yeni duruma ayak uydurup dinlenmeyi becerebilen şanslı insanlar onlar. Görür görmez tanırırsınız bir tatilseveri, bilhassa alışverişlerde belli eder kendini. Ailenin hangi ferdine kaç numara güneş kremi lazım, nerede hangi böcek ilacı kullanılmalı, hangi tip alerji ilaçları bavula konmalı... Tatilsever her şeyi inceden ve önceden bilir tartar hesaplar. Ve tatil yerine gelir gelmez doğal bir rahatlıkla çıkartır "şehir kıyafetleri"ni, giyindir tatil hallerini, bir dakikada bu yeni ortamın parçası oluverir. Bir hamakta aheste revan sallanırken ya da elde kitap uykuya dalmış vaziyette veya bir oltayla saatlerce balık beklerken görebilirsiniz onları. Mutlu, dingin, telaşsız... Tatilseverler zinhar anlayamazlar nasıl olup da bazı insanların onlar kadar, onlar gibi tatil fikrine düşkün olmadıklarını.

Tatil yapma özürllüleri ise eklektik bir gruptur, çeşit çeşit insan: İçlerinde çalışmaktan başka bir yaşam şekli bilmeyen işkolik işadamları ya da habire yazmaya okumaya alışkın akademisyenler de var, kafalarına devamlı bir şeyler takan evhamlı-huzursuz kimi ev hanımları da. Kimisi de ayrılmaz ayrılamaz şehir hayatından kolay kolay. Çehov'un sözü kulaklarında küpedir daima: onları ancak çalışmak kurtarır. Ben de bu gruba yakınım galiba. Ortak noktamız: Nasıl tatil yapılacağını bilmememiz. Rehavetten, güneşten sıkıntı duymamız.

Yazın ilk günleri geldi mi, hatta henüz bahar iken dem, hani kuşlar cıvı cıvı, sanırsın yeni bir beste keşfettiler; hani renkler bir başkalaşır, açılır saçılır; hani ağaçlar donanmış, kokular katmerlenmiş; şehir kendince kadrince sil baştan donanır ve hani insanlar baskıdan kurtulmuş yay misali fırlar ya sokaklara, dışarlara, atarlar kendilerini illa ki kamusal alana; hani işte o dönemlerde, öyle günlerde, benim moralim bozulur oldum olası, kendime kapanırım. Yazmakta, keyiflenmekte zorlanırım. Bedenim bir türlü ayak uyduramaz yazın ritmine, sanki yürümeyi unutmuşum. Adeta herkesin işittiği bir ritm var, bir ben sağır olmuşum... Güneşi neden sevmediğimi bilmiyorum. Açıklayamıyorum. Kim bilir belki vardır bilmediğim ulvi ve derin bir sebebi, belki de sırf sıcak olduğu için. O kadar basit.

Tatilde roman yazamayışım, yağmuru çamuru özlemelerim bu yüzden mi? İlla ki güneşten uzak bir köşeye çekilmeliyim, ortam durgun ve yarı kasvetli olsun, daha iyi. Ne vakit kararsa ağırlaşsa hava, hani kurt havası derler ya, ha yağdı ha yağacak, bir keyif bir enerji patlaması içimde. Yarasalar gibi güneşten uzak çalışmam, illa ki hafif karanlıkta yazmalarım; güneş altında araba yolculuğu yapıyorsak camlara eşarptan atkıdan artık ne bulursam perdeler çekmem; deniz kenarına gidilmişse, keyif çatmak bir yana acı çekmem bu yüzden.

Yaz geldi ya, hatırlayıverdim ister istemez "tatilseverler" ile "tatil özürllüleri" arasındaki o ezeli ayrımı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Masumiyet

Elif Şafak 2008.06.24

Her edebiyatçı için farzdır adeta, çocukluk ve çocuklar üzerine kafa yormak. İnsanın, yüreği ve ufku sonsuza açık bir çocuktan kapalı, önyargılarla dolu bir bireye, kapalı bir bireyden de çoğu zaman kolektivitinin tek boyutlu yansıması-yankısına dönüşümünü anlamak hem zor hem elzemdir.

Peki sizce nerede yaşanır ilk kırılma? Nasıl başlar dönüşüm? Kimi insan var ki her çocuğu melek beller mesela. Hakikaten doğuştan 'iyi kalpli' mi gelir insan dünyaya? Yani sonradan mı edinirer kötü huylarını ve yitirir masumiyetini? Yoksa ta baştan beri bazıları bazılarından daha meyyal midir iyiliğe? Vicdan, tıpkı parmak sayısı, kollarımızın adedi gibi aşağı yukarı hepimize eşit miktarda verilen bir özellik midir doğuştan? Yoksa kimileri

kimilerinden daha vicdanlı mıdır ta başından beri? Hepimizin içinde mevcut mudur hem iyi hem kötü özellikler, hem aşağı hem yüce?

Kadim sualler bunlar. Asırlar boyunca sorulmuş. Her üç monoteist dinin öndegelen düşünürleri tarafından uzun uzun cevaplanılmaya çalışılmış, filozoflar aydınlar tarafından tekrar tekrar ele alınmış sualler. Ama gel gör ki bir edebiyatçı gibi kimse ele alamaz insanın içindeki fena ile iyiliğin çatışmasını. Edebiyatın işi anlamak ve anlamlandırmak ne de olsa. Edebiyatın sahası nüanslar, bir amacı da empatiyi artırmak farklı farklı gibi görünen bireyler arasında.

Bir kültürün kötülüğün ve iyiliğin kaynağını nerede gördüğü sorusunun edebiyatçıları ne kadar yakından ilgilendirdiğine çarpıcı bir örnek A. H. Tanpınar'ın 19. Asırda Türk Edebiyatı adlı kitabıdır. Orada Tanpınar "kötülüğü dışarıda aramak" ile "iyiyi de kötüyü de kendi içine bakarak anlamak" arasındaki farklılığa dikkat çeker. Birinci yoldan giden yazarlar devamlı "dış sebepler" bulurlar ele aldıkları karakterlerin yoldan çıkmasına. Anlattıkları kişiler karakterden ziyade karikatüre yakındır. Daha tek boyutlu. İyiler ve kötüler diye ikiye ayrılır adeta roman tipler. İkinci bakışa sahip olan yazarlar ise yarattıkları karakterleri daha çelişkili ve katmanlı, dolayısıyla daha sahici yaparlar. Her iyinin içine en az bir kötülük, her kötünün içine en az bir iyi özellik serpererek. Kahramanları olmayan kitaplar çıkar ortaya. Tüm çelişkileriyle insanın anlatıldığı kitaplar...

Keza çocukluğu da farklı anlatır bu iki ayrı yazar tiptemesi. Birincilere göre mutlak güzeldir çocuklar, ikincilere göreyse güzeldirler güzel olmasına da gaddardır kimi zaman. İktidar ilişkilerinden arınmış değildir çocukluk. Kıskançlıklardan, bencilliklerden, Ego'dan uzak değildir sandığımız ya da sanmak istediğimiz kadar. Çocukların kendi yaşlılarına yönelik acımasızlıkları, haksızlıkları, nice edebiyat ve sinema eserine konu olmuştur şimdiye kadar. İzleri kalır bunların, seneler seneler boyu... Hepimizin bir Ömer Seyfettinvari Kaşığı hikayesi vardır belki de. Çocukken incittiklerimizden geriye kalan bölük pörçük hatıralar. Belki de orada saklıdır o kırılma noktası. Ne melek ne kağıt bebek, tam tersine zaafı, çelişkileri ve hırsı olan birer Adem oğlu Havva kızı olduğumuzu idrak ettiğimiz an.

Edebiyatın işi o anı yakalamak ensesinden ve anlamak... ve anlatmak...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gençleşemeyen Avrupa ve genç Türkiye

Elif Şafak 2008.07.01

İkinci kez anne olmaya hazırlanmamın bu durumla ilgisi var mı bilmem ama dünyadan gelen nüfus haberlerini dikkatle takip ediyorum nicedir.

Hangi ülkede nüfus artıyor, nerelerde tehlikeli biçimlerde inişe geçmiş merakla inceliyorum. Bilhassa Avrupa'da çalan tehlike çanları ilgi çekici, düşündürücü. Yaşlı kıta olarak bilinen Avrupa kıtası hızla ve görünür biçimde yaşılanıyor, yeni kuşaklar arasında doğum oranları düşüyor. Kuzey Avrupa ülkeleri ve Almanya bir süredir nüfusun yeterince artmamasından muzdaripti, malum. Ama şimdi ilk defa Güney ve Doğu Avrupa'da doğum oranları 1,3'ün altında kaldı. Bu oran önümüzdeki 45 sene içinde son derece ciddi toplumsal, ekonomik ve siyasi değişikliklere yol açabilecek nitelikte ve vahamette.

Düşünün, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa nüfusu dünya nüfusunun 12,5'ini temsil ediyordu. Bugün bu oran 7,2'ye düşmüş durumda. Avrupa kıtasının aldığı tüm göçlere, göçmenlere rağmen. 2050 senesinde dünya nüfusunun sadece yüzde beşi Avrupalı olacak. Mesela İtalya gibi tipik bir Güney Avrupa ülkesinde ortalama bir

ailenin iki çocuğu vardı, bundan çok değil kırk-elli sene evveline kadar. Şimdilerde bu oran 1,3. Pek yakında 1 olması bekleniyor. Yani ortalama her ailede bir çocuk.

Aslında Avrupa kıtası genelinde üç ana eğilimden söz etmek mümkün. Bir tarafta eski komünist ülkelerdeki nüfus değişimi var. Mesela Bulgaristan. Nüfusunun 8 milyondan 5 milyona düşmesi bekleniyor. (Sovyetler Birliği de dahil olmak üzere pek çok eski komünist ülkede nüfus düşmekte). İkinci kategoride Almanya ve Avusturya var. Onlar başlı başına ayrı birer vaka. Buralarda çocuk sahibi olmamayı seçen, yani baştan bu tercihi yapan evli kadın ve erkek oranı hayli yüksek (kadınlar arasında yüzde 28). Avrupa genelinde görülmeyen bir durum bu. Almanya'da kadınlar anne olmak istemiyor. Bir de üçüncü eğilim olarak Akdeniz ülkelerindeki düşüş ele alınıyor. Bilhassa İtalya, İspanya ve Yunanistan, Avrupa kıtası içinde ailenin daha ön planda olduğu ülkeler olarak biliniyordu. Ancak şimdi buralarda da ciddi bir nüfus azalması söz konusu. Uzmanları kaygılandıran temel gelişmelerden biri bu. Bir yandan da Avrupa'nın bu genel gidişatına hiç uymayan bir başka istatistik var: Göçmenler arasındaki nüfus artışı. Bilhassa Müslüman ya da Katolik göçmen toplulukları arasında nüfus düşmek bir yana, artıyor. Önümüzdeki dönem Avrupa'nın çehresini değiştirebilecek gelişmeleri beraberinde getirerek.

Siyasetçilerin, diplomatların ve günün haberlerini takip eden nice gazetecinin göz ardı ettiği nokta burada. Avrupa "olmuş bitmiş bir yapı ya da kalıp" değil. Avrupa aslında halen oluşmakta olan bir proje. Ucu açık, sonu belirsiz. Önümüzdeki elli sene Avrupa son derece ciddi toplumsal ve kültürel dönüşümlere sahne olacak. Bizleri de yakından ilgilendiriyor tüm bu dönüşümler. Bu arada Türkiye'nin kendi nüfus artış oranını azaltması, kaderciliğe değil bireye ve bireyin özgürce yetişmesine önem vermesi, gençlerine daha kaliteli, eğitim seviyesi daha yüksek ve daha çok seçenekli bir hayat sunabilmesi elzem. Eğer önümüzdeki elli sene içinde bunu yapabilirsek bu ülkenin yetiştirdiği gençlere Avrupa'nın da ihtiyacı olacak.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Felaket ekonomisi

Elif Şafak 2008.07.08

Dünya peş peşe doğal felaketlerle sarsılırken, bu hafta sonu Boston Globe'da düşündürücü bir ekonomik inceleme yazısı yayınlandı.

Felaketlerin uzun vadede bir ulusun ekonomisine ve toparlanmasına nasıl katkıda bulunduğuna dair. Doğrusu hazmı kolay olmayan bir yazıydı. On binlerce insanı bir anda öldürüveren, yaralayan, evsiz bırakan deprem, tsunami ya da diğer doğal afetlerin neresinde nasıl pozitif bir yan bulabiliriz ki? Ama işte "felaket ekonomisi" diye anılan yeni bir tür doğmakta üniversitelerde. Ekonomistler, giderek bu konuda daha fazla düşünmek durumunda hissediyorlar kendilerini. Aslında 1950'lerde ortaya atılan bir kavramdı bu. O zamanlar Soğuk Savaş ve nükleer felaketler üzerinden yapılan analizlere "felaketler sonrası insanlık nasıl toparlanır?" sorusunu soran uzmanlar da katılıyordu. Sonra 1970'ler ve 80'lerde tavsar gibi oldu bu branş, ta ki günümüzde yeniden canlanıncaya kadar. Şimdi bir yandan terör saldırıları, savaş ihtimalleri, medeniyet çatışmaları tezleri... Bir yandan tsunami, deprem gibi doğal felaketlerin art arda yaşanıyor olması 'felaket ekonomisi' tezlerine duyulan ilgiyi artırmışa benziyor.

Doğrusu ancak zaman denilen mefhumu daha geniş bir açıdan bakınca söz konusu ekonomistlerin ne dedikleri daha iyi anlaşılıyor. Özetle şunu söylüyorlar: Binaları, yolları, barajları, en temel yapıları yerle bir edecek kuvvette bir deprem ya da felaket sonrasında ülkelerin çok daha iyi bir teknoloji, daha ileri bir zihniyet ve esneklikle yeniden yapılanma sürecine girdikleri gözlemlenmiştir. Dünyanın bu noktalarına para, yardım,

yatırım ve insan akışı hızlanmış, tıpkı bedenin bir yarayı iyileştirmesi gibi dünyanın kanayan yerleri kendilerini hızla onarmaya girişmiştir. Keza Çin'de yaşanan acılar, uzun vadede bu ülke için son derece olumlu bir atılımı bağrında saklıyor.

İşin ilginç yanı gene bu hafta bizzat Çin hükümeti tarafından açıklanan bir rapor bu savı doğrular nitelikte. Raporda yeniden inşa sürecinde Çin'e çok sayıda yatırım yapılmasının ve ekonomide büyük bir canlanma yaşanmasının beklendiği, büyüme hızının artacağı dile getiriliyor. Tüm bunları bir nebze de olsa şüpheyile karşılamak hakkımız. Üstelik ağır bir trajedi atlatan Çin halkına moral vermek için kimi açıklamaların, olduğundan pozitif gösterilerek yapıldığı da düşünülebilir. Gene de felaketler ve trajedilerden sonra insanların, insanlığın hızla toparlandığına dair kuvvetli kanıtlar var elde. Üstelik sadece günümüze özgü değil felaketlerden sonra yeniden yapılanma ve ilerleme ihtiyacı. Ortaçağlarda tüm bir Avrupa kıtasının nüfusunun üçte birini öldüren veba salgını sonrasında da Avrupa'da benzer bir canlanma olmuştu. Hem teknoloji ve tıp alanında ilerlemelerin önü açılmış, hem de sanatta, felsefede, eğitimde muazzam ilerlemeler kaydedilmişti.

Bununla beraber 'felaket ekonomisi' denilen alana son derece eleştirel yaklaşan kalemler de var. Mesela gazeteci-yazar Naomi Klein 'Şok Doktrini: Felaket Kapitalizminin Yükselişi' adlı bir kitap yayınladı ve burada büyük şirketlerin, birinci dünya hükümetlerinin ve hatta büyük yardım kuruluşlarının dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan doğal afetleri 'Pazar ekonomisinin büyümesi için bir fırsat' saydıklarını ve bundan kâr elde ettiklerini söyledi. Dolayısıyla yeni başlayan bir tartışma var ortada.

Fakat son tahlilde galiba uluslar da bireyler gibi. Nasıl ki kendi bireysel hayatlarımızda yaşadığımız iniş çıkışlardan, dibe vurup parçalanmalardan güçlenerek çıkıyorsak, kolektif ve makro düzeyde de benzer toparlanmalar oluyor, olabiliyor aslında. Her yıkım beraberinde bir doğumu getiriyor. Makro düzeyde bunu görmesi daha zor. Analizi daha karmaşık olsa da.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şair eşleri mutsuz mu olur?

Elif Şafak 2008.07.15

Bizde biyografi tarzı kitaplar ve incelemeler yeterince gelişmediğinden, geçmişte ve günümüzde pek çok sanatçının hayatı ve hangi koşullar altında yapıtlarını ürettiği sorusu genellikle bir muamma olarak kalır.

Aralamadığımız, kim bilir belki de aralamak istemediğimiz bir esrar perdesidir şairlerin, yazarların, sanatçıların gerçek hayatları ve kişilikleri. Zira okuyup da sevdiğimiz bir kitabın yaratıcısının kıymetli olduğuna, en az o oranda 'büyük' ve 'derin' olduğuna inanmak daha kolay gelir. Uzaktan atfettiğimiz sıfatlar ve imajlarla yetinmek daha rahat. Aksi takdirde sevdiğimiz kitaplarla o kitapları yazanlar arasındaki seviye farkını görmek kafamızı kurcalayabilir. Ya da tam tersi sevmediğimiz bir yapıtın ardındaki ismin ne denli canayakın, sevilesi olduğunu görmek de bir o kadar bizi şaşırtabilir.

Ancak Batı'da, bilhassa Amerika'da bizdekinin tam tersine biyografi geleneği alabildiğine palazlanmış durumda. Ve bu yakınlarda sadece şairler ya da yazarlar değil, onların eşleri de biyografi kitabı hazırlayanların ilgi odağı olmuşa benziyor. Bu sayededir ki edebiyat ortamlarında ilginç bir tartışma yaşanmakta. Şairlerin ve yazarların, edebi kabiliyetleri ne denli büyük ve yaratıcılıkları sınır tanımaz olursa olsun, mesele özel hayatlarına gelince, pek de iyi bir eş ya da baba olmadıkları savını doğrulayan kitaplar çıkıyor art arda.

Delmore Schwartz'ın bir sözü var: 'Tüm şair eşleri berbat hayatlar yaşamıştır,' diyor, mutluluk onlara haram dercesine. Bazen mutsuzluklarını, sıkışmışlıklarını anlatmak için benzer bir metaforan hareket ediyor edebiyat

ve basın çevresindeki kalemler; 'Bir şair eşi kadar mutsuzum,' lafını kullanıyorlar mesela.

Şüphesiz ki bu çok büyük ve haksız bir genelleme. Zira bu kalıba uymayan düzinelerce örnek bulmak mümkün. Mutlu şair eşleri de var. İyi bir eş ve baba olan şairler de. Ama öte yandan genelleme hatalı olsa da içinde bir doğruluk payı da var gibi. Gerek Türkiye'de gerekse Batı'da 1950'lerin, 60'ların, 70'lerin şiir çevrelerini yakından bilen pek çok sanatçı, bu sözün altına imza atacağını söylüyor. Biyografilerini okuduğumuz şair -ve yazar- eşleri bir yandan her biri birbirinden yaratıcı olmakla beraber, son derece şişkin egolara sahip konuklarına hizmet ediyor, servis yapıyor, küllükleri boşaltıyor; bir yandan da kendi eşlerinin senebesene ardında ve yanında durdukları halde kıymetlerinin yeterince bilinmemesinden şikâyet etmemeye çalışıyor.

Üstelik gerek sağ gerekse sol eğilimli entelektüel çevrelerde kadınlar adeta iki gruba ayrılmış. Bir tarafta 'eş tipi kadınlar' kategorisi var. Yani şairlerin, yazarların, sanatçıların kız arkadaşları, nişanlıları ve karıları bu grupta. Bunlar sevilen, hürmet edilen ama çoğu zaman kocaları üzerinden tanımlanan, velhasıl beyin değil daha ziyade beden olarak tanımlanan kadınlar. Bir de 'entelektüel kadınlar' var. Kendileri de yazan çizen üreten, beden değil beyin olarak tanımlanan. Erkek ağırlıklı düşünsel-sanatsal ortamlarda birey olarak var olmayı başaran, ancak çoğu zaman anne ya da eş olmayan, olamayan, 'korkulan' ve konumları karşılığında özel hayatlarından bedeller ödeyen kadınlar bunlar.

Birinci gruptaki eşlerle ikinci gruptaki entelektüel kadınlar arasında bir mesafe, belli belirsiz bir öteleme ve dışlama da mevcut ki o da başlı başına bir yazı konusu. Kategoriler ve zanlar ki sorgulaması, dönüştürmesi en zor olan... Sanat camiası da bol bol nasibini alıyor bunlardan.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Düşünürler eskir mi?

Elif Şafak 2008.07.22

Düşünce eskir mi? Elbette. Zaman içinde fikirler değişir, gelişir, yenilenir. Hep aynı kalmakta ısrar etmek, sağlam bir karakter belirtisi değil, tam tersine kendine hayran kocaman bir nefsin belirtisidir.

Zaman içinde en az değişen insanlar, genellikle egoları en şişkin olanlardır. Zira en hakiki değişimler öz eleştirilerden çıkar. Ancak kendini eleştirebilen, kendi hataları, zaafı ve noksanlarıyla yüzleşebilen, ruhu yara bere içinde olan insan samimi ve hakiki olarak değişebilir. Değişimin temel bir itkisi varsa bu ancak içeriden gelebilir. Dışarıdan dayatılan hiçbir talep ya da zorlama bireyde hakiki bir değişim körükleyemez.

Düşünceler eskir, peki ya düşünürler eskir mi?

Batı'da, bilhassa Amerikan üniversitelerinde okutulan ders programlarına yönelik ilginç bir araştırma yayınlandı bugünlerde. Tamamen tesadüfen seçilen üniversitelerin ders programları gösteriyor ki pek çok Amerikan üniversitesinde bazı düşünürler çoktan rafa kaldırılmış, adeta 'eskimiş eşya' muamelesi görüyor. Kimler yok ki bu listede? Psikoloji bölümlerinde Freud okutulmuyor mesela. Ya da şöyle bir bahsi geçiyor. Ekonomi bölümünden mezun bir genç Marx'ın adını doğru dürüst işitmemiş olabiliyor. Ya da felsefe bölümünden mezun olup da Hegel ile bir kez olsun karşılaşmayanlar var. Freud, Marx ve Hegel... Üçü de modern toplumun düşünce sistematığının şekillenmesinde muazzam rol oynamış fikir adamları. Onlarla uyuşmayabilirsiniz, fikirlerine zerre kadar katılmayabilirsiniz ama onları bilmemek, okumamak, zahmete değer bulmamak başka bir şey. Onları bilmeden psikolojide, ekonomide, felsefede yol kat etmek mümkün mü? 'Artık devir değişti. Bu insanları okumaya gerek yok,' diyerek modern toplumun düşünürlerini depodaki eskimiş eşyalar arasına kaldırabilir miyiz?

Ancak sözünü ettiğim 'trend' meselenin sadece bir kısmı. Marx-Freud ya da Hegel gibi düşünürler kendi akademik disiplinleri tarafından unutuladursunlar, ilginçtir, bir yandan da üniversitelerin yeni alanlarından sayılan, kültür ağırlıklı programlar tarafından harıl harıl okutulmaktalar. Mesela kültürel çalışmalar, şehir tarihçiliği (urban history), sinema ya da karşılaştırmalı edebiyat gibi bölümlerde. Böylelikle, ne tuhaftır ki, sinema okuyan bir öğrenci psikoloji okuyan bir öğrenciden daha iyi bilebiliyor Freud'u ya da bir edebiyat öğrencisi bir ekonomi öğrencisinden daha çok okumuş olabilir Marx'ı. Bunlar günümüz üniversitelerinin değişen trendleri.

Ancak eğer bilgi, eklenerek büyüyen bir kartopu gibiyse, eğer her kuşak her şeye sıfırdan başlamak zorunda kalmayışını kendinden öncekilerin yapıtlarını bilmesine borçluysa, 20. yüzyıl ya da evvelindeki düşünürlere eskimiş muamelesi yapmanın sonuçları sadece üniversitelerde değil, tüm bir toplum düzeyinde hissedilecektir. Er ya da geç. Fikirler elbette eskir. Ama fikir adamlarını o kadar kolay eskitemeyiz. Onları bu kadar çabuk tüketemeyiz. Fikren katılsak da katılmasak da durdukları yerlere, ne dediklerini bilmek, yapıtlarını okumak, tartışmak ve son tahlilde eleştirmektir yolumuzu açacak olan.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bu dünyaya çocuk getirmek

Elif Şafak 2008.07.29

Böyle kaotik bir dünyaya asla çocuk getirmemek gerektiğine inanan bir arkadaşımın buluştuğum geçenlerde. Feminist, nihilist, akıllı, bilgili, konuşkan, bir de kendini hırpalama potansiyeli hudutsuz olanlardan.

Oturduk karşılıklı, o masanın bir kenarında, ben bir kenarında, karnım burnumda. İkinci çocuğa fena halde hamile... 'Bravo doğrusu, bu kadar iyimser olduğumu bilmezdim,' dedi bir solukta. Neyi kastettiğini sorunca şöyle uzun bir açıklama geldi ardından:

'Entelektüel çiftlerin çocuk yapmaları delilik gibi geliyor bana. Hani dünya umrunda olmaz, ne kafa yorarsın, ne vicdanına fazla mesai yaptırırsın, o zaman bir sürü çocuk da yaparsın elbette, ne gam. Yahut alabildiğine kaderci birisindir diyelim. Hani Allah verdi, rızkını da verir diye diye, bir pasiflik, kendini koyvermişlik deryasında yüze yüze gene yaparsın bir sürü çocuk, onu da anlarım. Ama yazan, çizen, kafa yoran insanların bir çocuk yapması bile bir mucizeyken, siz ikinciye nasıl cesaret ettiniz, pes! İki çocuk peş peşe yaptığına göre hem şu dünyaya hem bu memlekete itimadın büyük demektir. Ben asla yapmam, yapamam. Baksana ne demokrasimiz demokrasi ne bugünden yarına çıkış belli.'

Cevap veremedim bir süre. Sorular soruları tetikledi zihnimde. Çocuk yapmak iyimserlik belirtisi mi hakikaten? İyimser olduğumuz için mi bu hayata bebek getiriyoruz acaba? Hani bir umut mu bizleri ayakta tutan? Geleceğin bugünden daha güzel, daha adil, daha yaşanılabilir olacağına dair bir umut kııntısı mı yanıp sönen yüreklerimizde? Yoksa bencil bir arzuyla, belki basit ve som bir ölümsüzlük arayışıyla mı hareket ediyoruz? Adımız, soyumuz, yani şu geçici dünyada bir 'devamlılığımız' olsun mu istiyoruz? Böyle bakınca romancının ölümsüzlük arzusuyla çocuk yapmanın ardındaki ölümsüzlük arayışı o kadar da uzak düşmüyor birbirinden.

Yoksa dünyaya ve dışarıya olan itimadı yitirdiğimiz için mi 'özel alan' denilen kozaya çekiliyoruz iyiden iyiye? Bunalıma girdikçe kendini yemek pişirmeye, ev işlerine, o küçük ve kontrol edilebilir gibi görünen ev içi dünyanın ayrıntılarına veren kimi kadınlar gibi. Bir hudut mu çiziyoruz özel alan ile kamusal alan arasında?

'Hani sessiz sakin düzenli bir Avrupa kasabasında yaşasak anlarım. Oralarda çocuklar huzurla büyüyor, her türlü imkânlardan faydalanarak,' diye devam etti söze arkadaşım. 'Ama dünyanın geri kalan yerlerinde, hele bizim

gibi her günü iniş çıkış olan bir memlekette çocuk yetiştirmek akıl kârı değil gibi geliyor bana!' Sustuk bir müddet. 'Peki ya bizler?' dedim. 'Biz hepimiz böyle böyle büyümedik mi? Bugün olduğumuz insanlar haline dönüşmedik mi?'

İnsan bir sarkaç umut ile umutsuzluk arasında salınan. Bizim gibi ülkelerde belki sarkaç daha hızlı, daha hareketli. Ama ne sakın düzenli Avrupa kasabaları gördük, çocukların son derece mutsuz ve depresif yetişkinlere dönüşebildikleri. Ne karman çorman kalabalık Doğu'nun limanlarını gördük, çocukların tüm yoksunluklara rağmen mutlu ve özgür olabildikleri.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eflatun günlük

Elif Şafak 2008.08.05

Cinsiyet rolleri doğar doğmaz yağmaya başlıyor üzerimize. Pembeler ile maviler dünyasını daha baştan kesin ve keskin hatlarla ayırmak istiyoruz.

Siz pembe-mavi ayırımına dikkat ya da itibar etmek istemeseniz bile toplum ve çevre hatırlatıyor daima. O kadar çok anne tanıyorum ki sırf piyasada, mağazalarda başka renkler ve seçenekler bulamadıkları için kızlarına pembe, oğullarına mavi odalar döşemek, takımlar düzmek durumunda kalan. Pembe ile mavinin toplumsal kodları bir değil. Adeta "cici bici bebeklik" sıfatı kızlara yakıştırılıyor da erkekler daha ilk nefeslerinden itibaren "ağırbaşlı bir mavilik"e yönlendiriliyorlar. Hastanede Emir Zahir'in tüm hediyeleri, süslemeleri, eşyaları illa ki mavi. Gelen çikolatalar bile mavi ambalajlı. Ama işte bir istisna var bu mavi deryanın ortasında: Eflatun bir günlük. Dayanamayıp aldığım hediye, kalıplara sığmayan bir renk.

Ben edebiyata, yazmaya günlük tutarak başladığımdan olsa gerek, çocuklara günlük hediye etmek hep cazip gelir, içimi ısıtır. Okuma yazmayı öğrenmemiştim henüz. Altı yaşında olmalıyım. Bir akşam annem fiyonklu bir paket koydu önüme. Açtım, içinden bir adet günlük çıktı. Pembe sarı sayfalar, eflatun kelebekler ve uğurböcekleriyle bezenmiş, tipik bir cici kız çocuğu güncesi. "Bir an evvel öğren ki yazmayı, bu deftere güzel güzel anlatabilesin yaşadıklarını..." Ben o sene okuma yazmayı bir an evvel günlük tutabilmek için öğrendim. Elimde kalemim, önümde defterim, aman ne saadet ne heyecan... Ne var ki iş ciddi ciddi günlük tutmaya gelince takıldım kaldım bir müddet sonra. Sahi ne anlatacaktım ben bu sayfalara her gün? Birdenbire fark ettim ki anlatacak çok da bir şey yoktu aslında. Yalnız bir çocuktum, evden pek dışarı çıkmayan, dolayısıyla arkadaşsız. Ailesiz bir çocuktum, dolayısıyla kardeşiz. İçine kapanıktım, dolayısıyla "macera"sız. Günler sıkıcı ve birbirinin aynı. Zamanla baktım ki günlüklerime anlatacak bir şeyim yok, hayalgücümünden başka. Böylece ta baştan bulandı hayal ile hakikat. Ben günlüklerime yaşadıklarımı değil, yaşamadıklarımı anlatır oldum. Olmayan insanlar ya da hayali hadiseler...

Olsun, yalan da olsa, kurgu da olsa, yazıya dökünce hakikat olur hayal. Böyle böyle kurarak uydurarak, ben edebiyatçılığa günlük tutarak başladım. Zamanla bıraktım bu alışkanlığı. Bıraktım dediysem, günlükler öykülere, öyküler romanlara evrildi seneler seneler içinde. Yazı ve hayalgücü baki kaldı bu seyrüseferde.

Bu sebepten dayanamadım, Emir Zahir'e eflatun bir günlük aldım. Gelen misafirlerden bazıları şaşırıp soruyor: "Kız olsa tamam anlarınız da oğlan çocuğuna günlük olur mu?" diyorlar. "Bizim toplumda oğlanların günlük tuttukları pek görülmuş şey değil. Daha çok kızlara özgü günlük tutmak." Neden, diye soruyorum. Düşünüyor onlar da; "Sahi neden böyle?"

Keşke kız çocuklara özgü olmasa günlük tutmak. Keşke erkekler de doğdukları andan itibaren duygularını, kaygılarını, beklentilerini, hayallerini anlatmaya, yansıtmaya teşvik edilseler en az kızlar kadar. Keşke içleri ile dışları arasına mesafeler örmeye yönlendirilmeseler, mavi bir durgunluk altında, mavi bir durgunluk adına.

Biliyorum ki insanlar ikiye ayrılır: günlük tutanlar ve günlük tutmayanlar. Ve ikinci gruptakiler birinci gruptakiler için günlüğün nasıl bir alışkanlık ve sorumluluk hissi olduğunu anlayamazlar. Yemek yemeyi atlayabilirsiniz, en temel alışkanlıklarınızı unutabilirsiniz, ama günlüğünüz varsa yazmayı, kendi içinize bakmayı atlayamazsınız. Öylesine bağımlılık yaratabilir günlükler... Bir erkek çocuk için bile...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Habermas'ın düşündürdükleri

Elif Şafak 2008.08.12

Bu hafta Spiegel'de Jurgen Habermas imzalı önemli bir yazı yayınlandı. Nicedir süregiden ve Türkiye'nin de geleceğini yakından ilgilendiren "Avrupalılık" tartışması üzerine. Bugün 78 yaşında olan Habermas, dünyanın yaşayan en önemli filozoflarından ve siyaset kuramcılarından biri addediliyor.

Yazıları, kitapları, tezleri üniversitelerde okutuluyor, tartışılıyor. Hem bizde (ODTÜ yüksek lisans programlarında az mı okuduk derslerde) hem Avrupa'da.

Habermas, şimdiden yankı uyandıran makalesinde İrlanda'nın Lizbon Anlaşması'nı reddetmesinin ardından ortaya çıkan Avrupa tablosunu değerlendiriyor. Avrupa hükümetlerinin "nasıl bir Avrupa?" sorusuna cevap vermekte artık ciddi ciddi zorlandıklarına dikkat çekiyor. Ve ekliyor: "Artık Avrupa hükümetlerinin bu durumu kabul etmesi lazım. Avrupa Birliği'nin geleceğini elit kesimler değil, halk belirleyecek. Yetkilerin ve söz hakkının halka devredilmesi lazım."

"Peki halkın nabızı ne yönde?" sorusuna ise şöyle yaklaşıyor: "Değişik Avrupa ülkelerinde halkın önemli bir kesimi Avrupa Birliği idealinden pek de hoşnut değil. Çiftçiler zorlaşan yaşam koşullarından, düşen tarım fiyatlarından ve bilhassa Brüksel merkezli ayarlamalardan muzdarip ve mutsuz. Toplumsal hiyerarşinin alt tabakalarında yer alanlar zengin sınıf ile yoksullar arasındaki uçurumun giderek büyümesinden şikâyetçi. Seçmenler politikacılara güvenmiyor ve genellikle onların sözünü dinlemiyor." diyor. "Ve en kötüsü halk siyasi elitin kendilerine tepeden baktıklarını, kendilerini gütmeye çalıştıklarını düşünüyor. Kendilerine sürü gibi davranılmasını istemiyor. Üst üste fire veren referandumlar baştan beri elit bir proje olan Avrupa Birliği projesinin sınırlarına dayandığını, yolun sonuna vardığını gösteriyor." diyor Habermas. "Bundan sonrasını elit değil, halk belirleyecek." diye ekliyor.

Özünde son derece demokratik gibi görünüyor bu saptama. Öyle ya, geminin dümenini elitlerin değil bizzat halkın tutması çok daha eşitlikçi geliyor kulağa. Peki ama Avrupa ülkelerinin halkları söz konusu olduğunda Türkiye'ye bakış nasıl görünüyor? Ne yazık ki çok fazla önyargı, klişe ve basmakalıplık var. Pek çok ortalama Avusturyalının, İtalyan'ın ya da Fransız'ın zihninde Türkiye'ye dair şablonlar var. Oturmuş, kök salmış, kimi tarihten gelen kimi korkulardan beslenen önyargılı şablonlar.

Eğer Habermas'ın dediği gibi Avrupa projesinin mimarları artık siyasi ve entelektüel elit olmayacaksa, eğer Avrupalılık kavramının uzantıları kapalı kapılar ardında temelde siyasetçilerin tartıştığı bir mesele olmaktan çıkacaksa, bundan sonra Türkiye'nin de kültürel, sanatsal, toplumsal projelere ağırlık vermesi gerekecek. Bilhassa da kadınların seslerine. Bu yüzden KAGİDER gibi iş kadınlarımızı öne çıkaran organizasyonların

emeklerine şimdi her zamankinden daha çok ihtiyaç olacak. Önümüzdeki on yılda kadınların yapıcı, köprüler kuran sesleri, belki de elit kesimden daha etkili olacak şablonları aşma konusunda.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ejderin müziği

Elif Şafak 2008.08.19

Bir toplumun tarihi boyunca nerelerde nasıl yol kat ettiğini (ya da edemediğini) okuyabilmenin en çarpıcı yolu sanatla ilişkisine yakından bakmak.

Müzik, resim ya da edebiyat... Nasıl gelişmiş ya da nerelerde tökezlemiş, serpilip yetişmesine izin verilmiş veya verilmemiş... Bugünlerde malum tüm dünyada en çok konuşulan ülke Çin. Ancak sadece olimpiyatlardaki performansıyla gündeme gelmiyor bu yaşlı medeniyet. Bilhassa kültürel dokusuyla merak konusu oluyor. Gün geçmiyor ki Batı basınında Çin kültürü ve sanatı üzerine yeni bir makale çıkmasın. Gözlerimizin önünde karmaşık bir labirent gibi yükseliyor Çin. Ve bu yapıyı çözebilmek için giderek daha fazla önem kazanıyor sanat.

Sanat Çin'in hem aynası hem de kör noktası. Ekonomik atılımlara hız veren, teknolojiye atağa geçen, pazar ekonomisine geçişte son derece hevesli ve hırslı ancak mesele sanatta ve edebiyatta açılmaya gelince frene basan, içine kapanan ama aynı zamanda dışarıdan almaya da devam eden, dolayısıyla ister istemez sentezler üreten bir ülke Çin. Bu konuda benzeşiyoruz. Böylesine köklü bir medeniyete sahip topraklarda modernleşmenin, demokrasinin ve Batılılaşmanın ölçülerinin ne olacağı, sınırlarının nerede nasıl çizileceği sorusu Çin için başat sorular. Keza bizim için de. Çin ve Japon modernleşme serüvenlerine bakmak Osmanlı'dan modern ulus-devlete bizim kendi seyrüseferimizi daha iyi anlamak, anlamlandırmak açısından da önemli bir örnek olabilir.

Çin'in klasik Batı müziğiyle tanışması 1601 senesine uzanıyor. Dönemin hanedanına bir müzik aleti hediye ediliyor o sene. Ancak hediye bir tuhaf, kimse nasıl çalıştığını bilmiyor. Enstrüman, bu vaziyette uzun seneler boyu sarayın duvarları arasında kalıyor. Ara sıra cariyeler gelip kurcalıyor orasını burasını, hizmetliler merakla bakıyor, gelen giden el sürüyor ama o kadar. Söz konusu enstrüman bir piyano. Zamanla, tıpkı bizde olduğu gibi, daha ziyade saray ve saray çevresi ilgi gösteriyor Batı müziğine. 20. yüzyıl başına kadar durum böyle. Kimin hangi tip müzikle ilgilendiği sınıfsal ve kültürel bir bölünmenin izlerini taşıyor. İlk konservatuvar 1920'lerde kuruluyor Şanghay'da. Nazi Almanyası'ndan kaçan Yahudi sanatçılar Çin'deki müzik ortamının canlanmasını sağlıyorlar. Ama uzun sürmüyor.

1949'da Mao'nun iktidara gelmesiyle beraber her şey değişiyor. İlk başlarda devrim sıcak bakıyor Batı müziğine. Ancak 1966'da konservatuvar kapatılıyor, Batı müziği 'istenmeyen unsur' ilan ediliyor. Mao ölene kadar pek çok müzisyen saklanmak durumunda kalıyor. Gene de baskılar hiçbir işe yaramıyor olmalı ki 1978'de konservatuvar yeniden açıldığında okumak için onsekiz bin kişi başvuruda bulunuyor.

Çin'de rock müziğin babası sayılan Cui Jian'ın müzikleriyle ilgileniyorum bugünlerde. 1980 sonlarında şarkıları öğrencilerin dillerinden düşmeyen Jian, Tiananmen Meydanı'nda yaşanan faciayı protesto etmek için gözlerini kırmızı bir eşarpı bağlayarak sahneye çıkmasıyla ünlü. Şarkı sözleri sert, eleştirel, kişisel. Sansürün yoğun olduğu bir ülkede çıkışları dikkat çekici. Tabii aynı sansür pop müziği de etkiliyor. Pop müzik olanca hızıyla genişliyor ama bir yandan da denetleniyor. Çin'in Madonna'sı olarak bilinen Anita Mui, 1990'larda fazla taşkınlık yaptığı gerekçesiyle yasaklanmıştı. O günden bugüne değişen çok şey olmadı.

Başlı başına bir inceleme konusu Çin'de sanatın ve sanatçının hikâyesine bakmak. Ve zengin, köklü bir medeniyetin kendisiyle, Batı'yla ve dünyayla ilişkilerine dair çok şey söylüyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Babamdan Hayaller: Obama'yı okumak

Elif Şafak 2008.08.26

Bizde ne yazık ki pek gelişmiş bir tür değildir biyografik ya da otobiyografik kitaplar. Bilhassa siyaset, ekonomi ya da tarih gibi alanlarda bireylerin hikâyeleri daha geri planda kalır daima.

Halbuki gerek geçmişte yer etmiş, gerekse bugünü şekillendiren kişileri tanımak, dönemleri ve olayların gelişimini takip etmek için insan hikâyelerini anlamaktan ve anlatmaktan daha sağlam bir yol var mı? Düşünsenize, bankacılıktan spora, siyasetten sanata, modadan medyaya kadar hemen her dalda isim yapmış, kulvarlar açmış insanların hayat öykülerini okumak, hem onlara dair hem de içlerinde yüzdükleri toplumsal dokuya dair ne çok şey söyler. Biyografiler zamanı anlaşılır ve 'hissedilir' kılar. Hem tarihe hem bugünün hadiselerine insani bir boyut, bir çehre ekler. Soyut olaylara, sadece birer isimden ibaret olan gelişmelere zemin kazandırır, empatiyi artırır. Bireysel kültürün daha gelişmiş olduğu toplumlarda, haliyle bireyin hikâyesi de daha çok anlatılır. Dolayısıyla bu tür film ve kitapların daha ziyade böyle toplumlardan çıkması doğaldır.

Elimde bir kitap. Barack Obama'nın "Babamdan Hayaller" adlı otobiyografik eseri Pegasus Yayınları tarafından Türkçeye kazandırılmış. Kitap birinci tekil şahıs ağzından samimiyetle yazılmış olmasına rağmen kolay bir çeviri değil, bu anlamda yayınevi de çevirmenler de kanımca oldukça iyi bir iş çıkarmış (üstelik Türkçeden şapkaları kaldırıp atmayan nadir yayınevlerinden biri Pegasus. İnsan kitabı okurken "hala" ile "hâlâ" arasındaki ayırımı hâlâ önem veren birkaç yayınevinin kalmış olmasından mutluluk duyuyor doğrusu.) Son tahlilde dünyanın geleceğine yön veren en önemli isimlerden birini daha yakından tanımak ve Amerikan toplumunun iç dinamiklerini daha iyi anlamak isteyen herkesin okuması gereken bir kitap. Üstelik birçok yeri bir roman tadında. Merak ediyorum bizim Meclis'ten bugün kaç siyasetçi hayat hikâyesini bu üslupla anlatabilir, kitaplaştırabilir acaba? Keşke çıksa, yazsalar, yazılsa.

Obama daha başta kitabın 'fanilik'ine dair bir uyarıda bulunuyor. Bütün otobiyografik çalışmaların özünde var olan tehlikeler burada da var elbette diyerek: "Olayları yazarın aleyhine renklendirmenin cazibesine kapılmak, birinin yaşadıklarının başkalarının ne kadar ilgisini çekebileceği konusunda abartıya kaçma eğilimi, hafızada tercihli boşluklar. Bu tehlikelerin hepsini ya da herhangi birini başarıyla bertaraf ettiğimi söyleyem." Okur daha baştan bu sınırları bilerek yola çıkıyor. Öte yandan olmuş bitmiş bir hikâyeyi değil, halen yazılmakta olan bir hikâyeyi anlattığını vurguluyor Obama: "Bir otobiyografide bir özet belirli bir son vardır ama bu hâlâ hayattaki yoluna devam etmekle meşgul olan benim yaşımdaki birine pek uymuyor."

Keza yaşadıklarının bir grubu ya da kolektif kimliği temsil ettiğini de iddia etmiyor: "Kendi yaşadıklarımı siyah Amerikalıların yaşadıklarının bir temsilcisi olarak kabul edemem." Öyleyse daha baştan sınırlarını bilen, yanlılığını teslim ederek yola çıkan bir kitap var elimizde. Şaşılacak derecede mütevazı, zeki ve insani. Chicago'da geçen seneleri anlatan bölümler bir roman gibi akıyor. Yapıcı bir yaklaşım göreceksiniz burada: "Ve bütün farklılıklarımıza rağmen ne kadar çok şey paylaştığımızı kendimize hatırlatmamız gerekecek. Ortak ümitler, ortak rüyalar, kopmayacak bir bağ."

Obama'nın karizmasındaki pırıltının nereden geldiğini merak edenlerin bu kitabı okuması lâzım. Bir siyasetçiye oy veren (ya da vermeyen) insanların o kişiyi yakından tanımak istemeleri son derece doğal. Keza siyasetçilerin

de kendilerini gündelik siyasetin hamasi dilinin dışında konumlanmış yapıcı bir dille anlatmaya ihtiyaçları var. Önümüzdeki senelerde Türkiye'de de siyasetçi biyografilerinin çoğalmasa umuduyula...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kadın yazarların kaleminden Anadolu

Elif Şafak 2008.09.02

Edebiyat dünyamız alabildiğine zengin ve renkli. Kuşaklardır böyle bu doku, ama son on sene içinde her zamankinden daha çok sesli, katmanlı ve dinamik.

Bununla beraber bir o kadar derine kök salmış eksiklerimiz, açmazlarımız var. Bunlardan biri de Türk edebiyatının ana damarlarının daha ziyade İstanbul-Ankara-İzmir üçgeninde atması, bu kültür havzasının dışında kalan okurlara yeterince ulaşamaması. Keza yazarlarımızın yeterince yolculuk yapmaması, kendi hayat kavanozlarından çıkmaması, çıkamaması...

Bu hafta PEN Kadın Yazarlar Komitesi'nin hayata geçirdiği ilginç bir proje var, bilmem dikkatinizi çekti mi? Edebiyatın değişik kulvarlarında üretmiş bir grup kadın yazarı Anadolu'ya götüren ve onlarla Anadolu insanını, bilhassa kadınlarını bir araya getiren bir çalışma bu. Bir ilk. Heyecanla takip ediyorum. Projede Karin Karakaşlı, Müge İplikçi, Nalan Barbarosoğlu, Nazan Haydari, Özlem Yılmaz ve Sezer Ateş Ayvaz yer alıyor. Ekip önümüzdeki ay içinde Antakya, Diyarbakır, Konya, Mardin, Kayseri, Trabzon, Şanlıurfa gibi illeri dolaşacak ve buralarda yaşayan-yazan amatör kadın edebiyatçılarla buluşacak. Amaç Anadolu'da edebiyatla uğraşan kadınları yazmaya, yazdıklarını yayınlamaya, daha özgürce üretmeye teşvik etmek. Büyük şehirlerde yaşayan kadın yazarlarla imkanları daha kısıtlı olan kadın yazarları ortak bir edebiyat sevgisinde buluşturmak, farklı hayat hikâyelerinden gelen bireyler arasında köprüler kurmak ve bunu yaparken kadınların bireyleşmesine yardımcı olmak.

Bu ve benzer projeler şüphesiz ki kadınlara yeni bir var olma, kendini anlatma ve anlama ve belki de beraber hayal kurma alanları açacak. Ayrıca ataerkil kültürde kadınların yaşadıkları sorunlara, önyargılara gene edebiyat aracılığıyla dikkatleri çekecek. Bu anlamda özel bir yeri var Türkiye'nin. Ne gelişmiş Batı toplumları gibi ataerkilliği sorgulayan ve sürekli aşmaya gayret eden, ne de Ortadoğu toplumları gibi ataerkilliğiyle genellikle barışık, kabullenmiş bir yapı arz ediyoruz. Amerika'da, Avrupa'da okullarda, işyerlerinde hatta televizyon kanallarında, popüler kültür araçlarında yaygın bir "feminist bilinç" var. Kadınların sadece dayakla kötekle ya da yasalarla yasaklarla değil, ekseriya soyut öğretilerle, ezberlenmiş kalıplarla, önyargılarla ve kallavi genellemelerle kısırıldıklarını bilen bir bilinç. Ataerkillik dendiğinde kaba kuvvet değil, hayatın her alanına nüfuz eden ayrımcılığı anlayan ve bunu değiştirmeye uğraşan bir bilinç. Bu yüzden bu tür gelişmiş ülkelerde akli başında kimse çıkıp da "Kadınlar ezilmiyor ki kardeşim" demiyor.

Ne tam Batılı ne tam Doğulu olan Türkiye'de ise ne "feminist bilinç" var ne "kaba, somut ataerkillik". Her konuda karmaşayı ve sentezleri severiz ya, bu konuda da farklı değil. Hem ataerkiliz, katman katman, hem de hadi canım ne alaka aştık biz bunları diyerek, ataerkil değilmiş gibi yapabiliriz pekala. Kadınlarımızın, genç kızlarımızın varoluş hikâyeleri hem bireysel serüvenlerine hem de bir toplumun dokusuna ışık tutacak. Ne çok hikâye var henüz anlatılmamış, dile gelmemiş. Kadınları anlatan ve inanıyorum ki gene ancak kadınların yazabileceği hikâyeler, şiirler, romanlar ve oyunlar, senaryolar. Koskoca bir cevher var Anadolu'da henüz yeterince anlaşılmamış, sesine kulak verilmemiş.

Eylül sonunda seyahat sona erdiğinde bu projenin izlenimlerini hep beraber öğreneceğiz. Ben şimdiden bir grup özverili kadın yazarımızın işlerini, güçlerini, rahatlarını, gündelik rutinlerini bir kenara bırakarak başladıkları girişimlerinin tanıklıklarını heyecanla bekliyor, profesyonel kadın yazarlarla amatör kadın yazarları bir araya getiren bu kıymetli yolculuğu yürekten destekliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hepimizin içindeki hikâyeci

Elif Şafak 2008.09.09

21. yüzyıl sadece iletişim teknolojilerindeki ilerleme açısından değil, hikâye anlatıcılığını toplumun her katmanına yayması açısından da yepyeni bir yüzyıl olacağı benziyor.

19. yüzyıl ortalarından itibaren daha çok "salon"lara, eğitilmiş, şehirli burjuva çevrelerine has bir uğraş ve tutku olarak algılanıyordu hikâye yazma sanatı. Oysa şimdi sınırlı çevrelerden çıktı, herkesin ulaşabileceği bir doku kazandı. Herkesin anlatacak bir hikâyesi var. Tek tek herkesin içinde bir hikâye anlatıcı var. Ve bunu kitap olarak yazma zahmetine katlananların sayısı her ne kadar az olsa da internet üzerinden hikâyesini anlatanların sayısı gün geçtikçe çoğalmakta. Tanımlar değişiyor. Hikâye anlatma sanatı değişiyor. Edebiyatçının dünyası hem zenginleşiyor böyle bir dinamizm karşısında hem de açıkçası oyunun kuralları zorlaşıyor.

Peki böyle bir ortamda bir de roman okumaya karşı olanlara ne demeli? Geçenlerde genç bir çiftten duydum bu sözleri: "Roman okumuyoruz, karşıyız." Kadın, son derece şirin bir tebessümle ekledi: "Şey yanlış anlamayın da..." Karı koca yirmili yaşlarda, ikisi de Amerika'da okumuş bir dönem. Başarılı, iyi eğitilmiş, burjuva. Hani sorsanız muhtemelen çocukluklarında anneleri, öğretmenleri tarafından durmadan kitap okumaya teşvik edilip, evlerinde anneleri tarafından oluşturulmuş bir kitaplıkla büyüyenlerden. Peki bir zamanlar roman okumayı hayatın normal parçası kabul eden ve muhtemelen seven bu insanlar ne olmuş da sonradan böyle bir yargıya varmışlar?

Doğrusu daha evvel "Roman okumaya vaktim olmuyor hiç" cümlesini epeyce işitmiştim. Ne de olsa hemen herkes vakitsizlikten şikâyet eder okumak söz konusu olduğunda. Ama "romana karşıyız" öyle sık sık duyacağınız türden bir saptama değil (neyse ki). Haliyle sordum: "Peki neden?" İlginçtir kadınla erkeğin cevapları farklı oldu bu noktada. Erkek "okumaya ayırdığı vakti, kendisi için daha yararlı kitaplar okuyarak geçirdiğini" söyledi. Daha yararlı kitaplardan neyi kastettiğini sorunca da, "Mesleğimle ilgili uzmanlık isteyen kitaplar." dedi. Kadın ise daha farklı bir açıklama sundu: "Romanlar hep hayal üzerine kurulu. O da ilginç ama ben tek bir kişinin hayallerini okumak yerine, evrensel hakikatleri okumayı tercih ediyorum." Her iki görüşün de altında şöyle bir varsayım yatıyor. Kitap illa ki insana bir fayda sağlamalıdır. Mesleğinde ya da hayatta karşılaştığı sorunları aşmada veya dünyada neler olup bittiğini takip etmede yardımcı olmalıdır. Etrafımızdaki insanlara, hayatımızdaki uğraşlara, tutkulara, aşklara işlev vermiyoruz, dostlarımızı, akrabalarımızı bize sağlayacakları faydalara göre kategorilere ayırmıyoruz. Peki kitaba illa da işlev vermeye kalkmak neden?

Gecenin sonunda beklenmedik bir sürpriz bekliyor beni. Tam kalkarken kadın yanıma yaklaşıp, "Ben de eskiden bir şeyler karalardım" diyor. "Şiir, kısa hikâyeler.. aslında zaman zaman hâlâ karalıyorum." Ağzım açık bakıyorum. Roman okumayı "hayalcilik" kabul edip reddeden bu genç kadın gizliden gizliye şiir yazıyor. Potansiyel şairler ve yazarlar memleketi burası. Edebiyata ilgi duymadan edebiyatçılığa ilgi duyan ne çok insan var. Oysa her yazar, her şeyden evvel ve daima iyi bir okur olmalıdır. Bizde genel eğilim, okuma faslını tamamen atlayıp bir an evvel yazarlığa terfi etme arzusundan ibaret. Yoksa nasıl açıklayacağız şiir okurundan fazla şair, roman okurundan fazla romancı olmayı arzulayan olmasını?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir yazarın ölümü

Elif Şafak 2008.09.16

David Foster Wallace, Türkiye'de yeterince bilinmeyen bir yazar. Eserleri henüz Türkçede yankısını bulamamış.

Oysa İngilizce konuşan dünya için hayli önemli bir isim. Bilhassa 1.080 sayfalık Sonsuz Jest isimli romanı Time dergisinin saptamasıyla 1923'ten beri yayınlanan İngilizce yazılmış en iyi 100 roman arasında sayılıyordu. Yer yer karamsar, ironi ve hiciv yüklüydü metinleri. Dilde cesur, üslupta yaratıcıydı. Dil cambazı addediliyordu kolay kolay kimseleri beğenmeyen edebiyat eleştirmenleri tarafından bile. Salt edebî ürünleri değil, makaleleri, denemeleri de dikkat çekiciydi. Gençti daha. Henüz 46 yaşında. En fazla gelecek vaat eden yazarlar arasında gösteriliyordu. En özgün seslerden biri.

Hayatına uzaktan bakınca hiçbir sorunu yok gibiydi. Malum, davulun sesi uzaktan hep tatlı bir nağme gibi gelir bilmeyene. Mutlu bir evliliği vardı ya da verdiği izlenim öyleydi. California'da bir özel üniversitede yaratıcı yazın dersleri veriyordu. Kitapları en önemli yayınevleri tarafından basılıyor, gittiği her yerde saygı ve sevgi görüyordu. David Foster Wallace, bu hafta evinde eşi tarafından ölü bulundu. Kendini asmış olarak. Yazarın intiharı bomba gibi düştü edebiyat çevrelerine. Kimi haber ajansları 'karamsar yazarın sonu' diye duyurdular haberi. Ya da 'postmodern yazarın hazin ölümü' diye geçtiler haberi. 'Karanlık, kasvetli şeyler yazarsanız bakın böyle olursunuz' dercesine.

Yazarın ardından başta yakınları olmak üzere pek çok kişi konuştu, yazdı. Tüm bunlar Batı'da önde gelen gazete ve dergilerde yayınlanıyor şimdilerde. Entelektüel birikimi, akademik performansı, yazar olarak yetenekleri tek tek dile getiriliyor. Ama tüm bu söylenenler arasında benim dikkatimi çeken bir başka nokta oldu: Merhamet. Foster Wallace'ı yakından tanıyan herkes ağız birliği etmişçesine onun ne kadar merhametli ve şefkatli olduğunu söylüyor. Tanısın tanımasın herkese karşı. Fikrine katılsın katılmasın tüm insanlara yönelik bir sevecenlik, şefkat. Yazarken ne kadar sinik ve eleştirel ise gündelik hayatta da o kadar yumuşak, paylaşımcı, barışçıl.

Halbuki çok düşünen, çok okuyan ve son tahlilde mizaç itibarıyla karamsar olan insanların, bilhassa bohem ve radikal yazarların, şairlerin gündelik hayatta da aksi olduklarını sanırsız çoğu zaman. Ekseriya yanlış çıkar bu kanı. Kalem sert olan pek çok yazar ve şair gündelik hayatta çocuksu, yumuşak ve hatta naiftir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sorun olmak nasıl bir şey?

Elif Şafak 2008.09.23

Amerika'da yeni piyasaya çıkan ve çok konuşulan bir kitaptan bahsetmek istiyorum bu hafta. Mustafa Bayumi(Moustafa Bayoumi)'nin araştırma kitabı: How Does It Feel to be a Problem?

Türkçeye şöyle çevirmek mümkün: Sorunlu Biri Olmak Nasıl Bir Şey? Ve bir de alt başlığı var: Amerika'da Genç ve Arap Olmak.

Bu bir roman değil. Yaratıcı bir inceleme. Yazar kendisi de Arap ve genç. Aynı zamanda önde gelen üniversitelerden birinde İngiliz edebiyatı profesörü. Bayoumi kitabını yazmadan evvel genç Arap Amerikalılarla uzun uzun görüşmüş, onların hikâyelerini derlemiş. Ve kendisine New York'un Brooklyn Mahallesi'ni temel almış. Burayı seçmesinin birkaç sebebi var. New York'ta en fazla Arap burada yoğunlaşıyor. Brooklyn genelde genç nüfuslu, dinamik bir yer, sürekli değişen, kendini yenileyen. Ve tabii bir de yazarın kendisinin senelerdir burada yaşaması seçiminde etkili olmuş. Yazar temel olarak 11 Eylül sonrası değişen Amerika'da, değişen New York'ta Arap ve genç olmak ne demek, yani 'sorunlu' addedilmek nasıl bir şey sorusuna cevap arıyor. Topladığı hikâyelerin içinden yedi tanesini seçmiş. Böylece okura yedi profil sunuyor. Bazı gençlerin isimleri değiştirilerek verilmiş ama bunun dışındaki tüm bilgiler gerçek.

Kitabın başında Yasmin ile tanışıyor okur. Lise öğrencisi. Ailesi Mısır'dan gelmiş. Okuduğu lisede başkan seçiliyor. Oldukça popüler. Ancak okul yönetimine bir mektup yazıp okuldaki bazı faaliyetlere başkan sıfatıyla katılmayacağını(sene sonu dansı, güzellik yarışması vs.), dinî inançlarından ötürü bazı uygulamalarda bundan evvelki başkanlardan farklı bir esneklik beklediğini yazınca yönetim tarafından başkanlığına son verilmiş. O da bir avukat kanalıyla haklarını aramakta bulmuş çareyi. Yasmin'in hikâyesi birkaç açıdan ilginç. Buluę çağını yeni tamamlamış bir genç kızın kimlik arayışı aynı zamanda. Müslüman, Arap, Amerikalı olarak kendini hem anne babasının kuşağından hem etrafındaki arkadaşlarından ayırıştırma ihtiyacının ve ayırıştıramadığı noktalarda yaşadığı hüsrânların hikâyesi.

Bir başka hikâye Hristiyan bir Arap gencinin hikâyesi. 11 Eylül olmadan evvel bir hevesle orduya yazılan, 11 Eylül'den hemen sonra Irak'a sevk edilen birliklerden birinin içinde kendini bulan, yaşanan dönüşümlere daha anlam veremeden kararlar almak durumunda kalan, New York'taki mahallesine dönüşte hem Irak'ta savaştığı için etrafındaki Araplar tarafından yadırganıp dışlanan, hem de Arap olduğu için Amerikalılar tarafından önyargılara maruz kalan, velhasıl tam anlamıyla arada sıkışmış kalmış bir insan, parçalanmışlık hikâyesi.

Bu kitap Türkçeye kazandırılrsa bizde de keyifle, merakla okunacaktır sanırım. 11 Eylül sonrası önyargıların, genellemelerin, makro teorilerin ve komplo teorilerinin arttığı bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir dünyada bireylerin hikâyeleri eriyip gidiyor. Oysa barışlardan ve savaşlardan, anlaşmalardan ve tarihî dönüm noktalarından tek tek bireylerin, sıradan kadın ve erkeklerin nasıl etkilendiklerini anlamadan söylenen her söz havada kalacaktır, her yorum bir soyutlamadan ibaret.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul'un halleri

Elif Şafak 2008.09.30

Bir şehrin "öteki" yüzünü keşfetmenin en temel yoludur öznesi belli ya da sabit olmayan duvar yazılarını takip etmek. Zira İstanbul demek camiler, saraylar, anıtlar, abideler demek değil. İstanbul demek kalabalıklar, sokaklar, evler demek değil sadece. İstanbul demek çöp yazıları demek aynı zamanda.

Beklenmedik bir dönemeçte, cinlerin oynadığı tenhalarda, tarihi konakların bahçe duvarlarında ya da modern binalarda, ibadethanelerin, mezarlıkların, okulların, resmi dairelerin, bankaların duvarlarında, çıkmaz sokaklarda ya da kalabalık meydanlarda... Yeni ile eskinin iç içe geçtiğı, İstanbul'un kokusunun sindiğı her yeredir çöp yazıları.

Kabul etmek istemeyiz belki ama bu şehir, çöplerine borçlu varlığını. İstanbul hakkında basılan turistik broşürlerde şehre dair pek çok bilgi verilir de bu temel nokta atlanır ekseriya. Temiz, steril, düzenli bir hayat ise

arzuladığın, o zaman İstanbul sana göre değil. Etraflarındaki her şeyi ince ince denetlemeyi seven o kontrol meraklısı insanlara göre değil burası. Hijyenik değil bu şehir, hiç olmadı ki tarihi boyunca. Hani eğer "kaos bana göre değil, isterim ki tamamen düzenli, tamamen hesaplanabilir, tamamen kontrol edilebilir olsun hayatım ve yaşam alanım" diyorsan, belli ki İstanbul senin mekanın değil.

Yok eğer dersin ki "kaosa da, kire de, pasa da, karanlığa da yer var hayatımda çünkü zaten hayat demek bunlarla yaşamak demek, çünkü zaten hijyenik değil hayat, temizlik kadar kir de, kozmos kadar kaos da, yenilenmek kadar eskimek de hayatın bir parçası, ayrılmaz bir parçası", o zaman gel dene bir İstanbul'u, yaşa burada, solu havasını, dokusunu, insanlarını, hikayelerini. Gel yaşa burada, yaşa aydınlıkla karanlığın harmanlandığı, eski ile yeninin durmadan karıştığı, diyalektiğin şaşmadan tıkr tıkr işlediği bu şehri... şehir-i şehri.

Hamileliğinin son aylarında aşırı kilo almış bir kadına benzer İstanbul. Attığı her adımda, azametle büyümüş karnından su sesleri yükselir dalga dalga. Sürekli yiyor ya, yıllar, yüzyıllar boyu şiştikçe şişmiş İstanbul. Gemiler ve kayıklar, arabalar ve TIR'lar, titrek bacaklı hamallar ve konvoylarla kasa kasa taşıyor içecekleri, yiyecekleri. Yiyor da yiyor İstanbul, daima aç.

Bildiğin hiçbir yere benzemez bu şehir, gördüğün hiçbir rüyada açık etmez kendini olanca çıplaklığıyla. Durmadan hareket halinde, durmadan kendini yenileyen, eskiyi de yeninin içine özümseyen, gelen her yeni göçmeni, her yeni yolcu ve her yolunu şaşırmış bünyesine çekip kimyasına sindiren, bir kendini içine sindiremeyen, kat üstüne kat, yazı üstüne yazı, devasa bir labirent bu şehir, girişi olmayan. Sonu yazılmamış bir masal bu şehir, kuyruğunu yutan bir yılan, hayali aslından güzel bir serap, dinmeyen bir devr-i daim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hayatın hikâyeleri

Elif Şafak 2008.10.07

Önümde açık duran gazete sayfası. Bir tarafta şehit düşen askerlerin acılı haberleri, gencecik yüzler, isim isim, fotoğraf fotoğraf.

Ailelerin yası insanın yüreğini acıtıyor. Bir tarafta değerli işadamı Esat Edin ve çocuklarının insanı kedere ve şaşkınlığa uğratan yolculukları. Bilerek "yolculuk" diyorum adına ve "son" kelimesini eklemiyorum yanına. Zira ölümün bir son olmadığını kendimize yeniden hatırlatmamız gerekiyor böyle üzücü zamanlarda. O yüzden gazete sayfalarındaki "hazin son" ya da "son yolculuk" gibi başlıklar doğru gelmiyor bana. Son değil ölüm. Ne o askerler ne de Edin ailesi bir son içindeler şu anda.

Esat Edin, Avrupa'da yaşasaydı ya da Amerika'da mesela, muhakkak bir film yapıldı hakkında, bir romana konu olurdu hayatı. Ve bir biyografisi yazılırdı. Yazılmalı da. Vizyon ve azim sahibi, son derece yaratıcı fikirleri ve bunları hayata geçirecek kadar sağlam bir özgüveni olan ama projelerinde hatalar da yapan bir insanın, bir babanın tüm iniş çıkışları, hataları sevapları, kusurları ve meziyetleriyle beraber hayatının kaleme alınması, sadece o kişinin tanıtılması açısından değil, bu ülkenin kültürel, toplumsal ve ekonomik dokusunun da daha iyi anlaşılması açısından önemli. Bireylerin, bilhassa böyle sıradışı insanların hikâyeleri olmadan toplumlar da anlaşılabilir, dönemler de.

Beni onun bir işadamı olarak yaptığı yatırımlar, girişimleri ya da yatırımlarında ne tür hatalar veya başarılar olduğu gibi daha teknik ya da özel sorular ilgilendirmiyor. Ben bir yazar olarak buradaki insana ve onun yaşam hikâyesine bakmayı tercih ediyorum. Ve böyle yaklaştığımda gördüğüm şey hem çok dokunaklı, hem alabildiğine sıradışı, hem de hüzünlü ve şaşırtıcı.

Bu yazıyı belki de kaleme almayacaktım. Ama Edin ailesinin yaşadıkları trajedi duyulur duyulmaz, bu haber gazete sayfalarına yansır yansımaz İstanbul'da bir kafede oturan insanların hadiseden nasıl bahsettiklerine tanık oldum. Eğitimli, şehirli, modern insanlardan bahsediyorum. Eğitimli olmanın duyarlı olmak anlamına gelmediğini bir kez daha hatırlayarak.

Çaylarımızı yudumlarken, gazetelere bakıp yorumlar yapmak o kadar kolay ki bahsettiğimiz koca bir hayat, kainatın aynası olan eşref-i mahlukat, yani bir insan olduğunu bile unutuyoruz galiba. Ölüye saygı göstermek çoktan yitirdiğimiz bir özellik olmuş bugün. Hepimiz yapıyoruz belki bu hatayı. O kadar kolay geliyor ki önümüze gazeteleri açıp başkalarının hayatları hakkında ileri geri konuşmak. O kadar kolay geliyor ki çekiştirmek, ayıplamak, kıskanmak, kurcalamak, yargılamak ve acımak acımak acımak... Tüm bunları kendimizi ayrı bir limana koyarak -koyduğumuzu zannederek- velhasıl zanlar içinde yapıyoruz. Oysa hiçbir şey bilmiyoruz. Ne konuştuğumuz insanlar hakkında ne de onları da kapsayan, içine alan kainatın ritmi, akışı hakkında.

Hem Edin ailesine hem askerlerin ailelerine başsağlığı dilerken düşünmeden edemiyorum. Sanatçılar bazen hakikati "abartmakla" eleştirilir. Bilhassa da yazarlar ve yönetmenler. Edebiyat ve sinema. Bir romanda ya da filmde sunulan hikâyenin, hayatın yazdığı hikâyelerden daha parlak, daha albenili, ama aslında daha abartılı olduğu sanılır. Halbuki öyle değil. Hayatın hikâyeleri romanlardaki hikâyelerden daha az çarpıcı, daha az şaşılmalı değil.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Okumaktan zarar gelir mi?

Elif Şafak 2008.10.12

Bu sayfalarda daha evvel Harry Potter furyası ile ilgili iki yazı yazmıştım. Okuyanlar, bu seriden çıkan kitaplara olumlu yaklaştığını bilir. Her iki yazımdan sonra epeyce emailer aldım, iki farklı türde. Kabaca genellersek, bir tarafta gençlerden gelen mesajlar var, son derece olumlu, sempatik, belli ki Harry Potter okumayı seviyorlar.

Öte yandan anne babalardan gelen mesajlar var, kah meraklı, kah kaygılı, eleştirel. Arada şöyle bir fark var. Gençler bu kitapları okuyor, dolayısıyla neden bahsettiklerini biliyorlar. Anne babalar ise bu kitapları okumamış ama onlar hakkında sağdan soldan bir şeyler duymuş, belki şurda burda bir şeyler okumuş. Bilgileri daha dolaylı, daha sınırlı ve daha önyargılı.

Bir tarafta Harry Potter serisini, beslendiği ve beslediği hayal gücü aleminden, yaratıcı karakterlerinden ve bilhassa gençlere yeniden okuma sevgisi kazandırmasından (Kabul edelim ki büyü çağında bir gencin oturup atari oynamak ya da internette boş boş dolaşmak yerine 600-700 küsur sayfalık bir kitaba yoğunlaştığını görmek hoş bir şey) dolayı seven, ciddiye alan bir yaklaşım var. Öte tarafta içinde cadılar ve periler olan, her şeyi hafife alan ya da sakıncalı bulan bir başka yaklaşım. (Bu konunun bir adım uzantısı ve yerel boyutu, bugünlerde Türk televizyonlarında yayınlanan perili cadılı diziler hakkında Diyanet İşleri'nin yaptığı açıklama oldu. Anlaşılan, daha çok konuşulacak bu tema.)

Peki içinde doğaüstü temalar, cadılar periler olan bir kitap, genç bir insanın zihnine zarar verir mi? Ben Afacan Beşler, Gizli Yediler ve çocuk klasikleri okuyarak büyümüş bir kuşaktanım. Bizler için maceranın tanımı, bu kitapların satırlarında gizliydi. Çocukluğumun kıymetli yol arkadaşları arasında Gülten Dayıoğlu'nun eserleri var. Kaç kez okumuşumdur Fadiş'i, bir yandan ağlayarak. Jules Verne'den Seksen Günde Devriale, Alexander Duma'dan Üç Silahşörler ve çok sevdiğim, hep sevdiğim Gulliver'in Seyahatleri... Ben çocukluğumdan beri yolculuk kitaplarını sevmişim demek ki.

Şimdi bakıyorum da öyle bariz bir tezat vardı ki benim gündelik hayatımla okuduğum kitapların heyecanlı, patırtılı, maceralı hayatları arasında. Ben ne kadar tek başına, kardeşsiz, arkadaşsız, eve kapalı, kah anneanneme emanet, kah annemle yurtdışında, daima içe kapalı, daima sıkılan bir çocuksam sevdiğim kitaplarım da o kadar dışa dönük, renkli, maceralıydı. O yüzden anlayabiliyorum insan nasıl ilgi duyar kendinde olmayana. Ve kitaplar nasıl kapılar aralar sıkılan, tekdüze hayatlarımızda. O yüzden anlayabiliyorum, gençlerin Harry Potter kitaplarında ne bulduklarını.

Şimdilerde Harry Potter tartışması bir evrim geçiriyor. Seri tamamlandığına göre şimdi ne okuyacak peki gençler? Başta Ursula K.Le Guin'in kitapları. Bir yandan muazzam bir hayal gücü, bir yandan yeni bir toplum okuması sunan ve eleştirel ütopyalarıyla meşhur olan yazar, ister inanın ister inanmayın sadece entelektüellerin değil, Harry Potter seven gençlerin de okuma listelerinde baş sıralardaymış. Ardından: A PRINCESS OF MARS - Marstan gelen Prenses- Edgar Rice Burroughs, THE CHILDREN'S HOMER -Homerin Çocukları,- TREASURE ISLAND -Define Adası-, THE HOBBIT- J.R.R. Tolkien ve bir de Arthur Conan Doyleun kitapları. "Ama çocuğum hep hayalperest şeyler okuyor" diye kaygılanan anne babalara söyleyebileceğim tek bir şey var. Bırakın okusunlar. Okumaktan zarar gelmez ama yasaklamaktan zarar gelir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Paramız suretlerimiz ve biz

Elif Şafak 2008.10.14

Türk parasının yeni görünümü epey bir tartışma kopardı geçen hafta. Tartışmadan olmuyor galiba. Her adımımızı tartışa tartışa atıyoruz. Banknotlarımızın yeni hali birkaç açıdan önemli.

İlk defa kültür hayatımızın değerli simaları böyle bir takdir buluyor. Bilim tarihçisi Aydın Sayılı, matematikçi Cahit Arf, bestekâr Buhurizâde Mustafa İtrî, Mimarlar Odası'nın kurucusu Mimar Kemaleddin, asırlara yenilmeyen ruhuyla Yunus Emre ve kıymetli romancı, kendi alanında bir ilk olan Fatma Aliye Hanım. Bilhassa bu son isim kadın olması itibarıyla iki misli tartışıldı medyada. Kadın haklarının en önemli ve en erken savunucularından Fatma Aliye seneler seneler sonra bu vesileyle anıldı, araştırıldı. İsimler kadar yanlarına eklenen motifler de ilgi çekti. Yunus Emre için gül, güvercin ve türbe. (Derviş denince nedense hep bunlar geliyor akla.) İtrî için ud, nota. Fatma Aliye için kitap, hokka ve çiçek. Cahit Arf için Arf teoreminin formülü. Aydın Sayılı için atom ve gezegen motifleri.

Merkez Bankası'nın açıklamasından kısa bir süre sonra basından, bilhassa edebiyat dünyasından epeyce arayan oldu. İlk soru: "Tartışmalara ne diyorsunuz?"

"Neyini tartışıyoruz ki?" diyorum şaşkın. "Gayet güzel bir adım. Bunda ters ya da olumsuz ne var?"

"Oo, haberiniz yok, çok insan eleştiriyor durumu, epeyce de yazar var eleştiren. Bir bilseniz," diyor telefondaki gazeteci.

"Anlamadım, yazarlar paramızın üzerinde bir yazarın resminin olmasını mı eleştiriyorlar?"

"Tabii ya, edebiyatçılardan bu işe sevinen çok az. Tek tük işte."

Böyle zamanlarda alıyor beni bir merak. Neyi göremiyorum acaba? Hangi komplo teorisini kavrayamıyor, hangi zararlı maddeyi tanıyamıyorum? İtiraf etmeliyim, fazla naif hissediyorum kendimi. Niye benim aklıma gelmiyor işin içinde komplo teorileri, art niyetler, entrikalar, tuzaklar, çukurlar aramak?

Ben saf saf yeni paraların tanıtımına baktığımda kültür, edebiyat, sanat ve bilim hayatımızın zenginliğini ve bu derya içindeki kıymetli suretleri tanıma yolunda gayet olumlu bir adım atılmış diye düşünüyorum. Paramızın üzerinde İtrî'nin, Cahit Arf'ın resminin olması, olabilmesi ne güzel. Çocuklarımıza sadece devlet adamlarını değil, müzisyenlerimizi, yazarlarımızı, bilim adamlarımızı (ve bilim kadınlarımızı), matematikçilerimizi, mimarlarımızı da örnek almalarını söylemekte ne beis olabilir? Bu insanlar zaten önemli eserler bırakmışlar geride. Bizim bugün onları paralarımızın üzerinde taşıyıp taşımamamız onlara bir şey katmayacak. Bize katacak esas. Kendi değerlerine daha iyi sahip çıkan bir toplum olma yolunda.

Elbette başkalarının da resimleri olsun. Elbette Fatma Aliye kadar Halide Edip Adivar'ı da görmek isteriz. Ama bu bir adım. Bir başlangıç. Her adımı "İyi de filanca falanca niye yok?" diye eleştirmeye kalkarsak sonu gelmeyecek bir eleştiri zinciri kurmuş oluruz. Olumlu şeyleri, yaratıcı ve farklı adımları yüksek sesle takdir etmekte niye zorlanıyoruz bu kadar?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Elemteraneler

Elif Şafak 2008.10.26

Frankfurt Kitap Fuarı'nda bir salon düşünün. Bir sergi salonu. Baştan ayağa fotoğraflarla süslenmiş. Her fotoğrafın altında bilgiler yazılı. Kitaplardan, hayatlardan kesitler. Etkileyici, hafızada kalan görüntüler. Yazar ve şairlerimizin fotoğraflarından oluşan devasa bir sergi bu. Binlerce kitap arka planda.

Salona giren Almanlar da Türkler de sessiz, meraklı, yarı şaşkın bakıyorlar duvarlara, panolara. Belki de uzun süre çıkamıyorlar etkisinden. Böyle bir salonda dolaşırken, Osmanlı son dönemden günümüze dek uzanan bir yolculuğa çıkıyoruz. Namık Kemal, Ahmet Rasim, Ahmet Haşim, Fatma Aliye Hanım, Halide Edip Adivar, Yahya Kemal,... Tek tek, isim isim, hikâye hikâye yazar ve şairlerimize bakarken, nedense çok kolay unuttuğumuz bir hakikat dikiliveriyor karşımıza: Bu topraklarda edebiyatın ne kadar eski bir mazisi var. Ve bizler, bugün yazar ve şair olan hepimiz, bir sürekliliğin parçasıyız. Mazisi derin bir akış, bir edebiyat nehri içinde yüzdüğümüz.

Oysa bizler kendimizi özel sanmayı severiz. Hem özel hem farklı. Kendimizi çağımızdan ve başkalarından ayrı sanmak isteriz. Halbuki hepimiz bir dönemin, bir mekanın, bir kültürün ürünüyüz. Böyle bir salonda yürürken insan bir kez daha idrak ediyor bu hakikati. Ve heyecanlanıyor, kıvanç duyuyor böyle bir edebi akışın parçası olmaktan.

Tuna Kiremitçi ile buluşuyoruz burada. Kamera karşısında. Sekiz ayrı Avrupa diline çevrilecek bir kültür sohbeti için bir aradayız. Fransız televizyoncu sorularını yöneltiyor. Biz elden geldiğince cevaplıyoruz. Dört temel soru var televizyoncunun odaklandığı: "Türk edebiyatının bugününü nasıl değerlendiriyorsunuz? Edebiyatınızın yurtdışında çok daha iyi tanınmasını arzuluyor musunuz?" "Türk edebiyatında ve sanatında kadınların ve gençlerin yerini nasıl görüyorsunuz? Türkiye'de kadın olmak, genç olmak nasıl bir şey?" "Türban, AKP vb.

tartışmalardan edebiyat ortamı nasıl etkileniyor?" Ve son olarak; "Türkiye-AB ilişkisini nasıl yorumluyorsunuz? Yazar ve şairlerin bir rolü olabilir mi bu diyalogda?"

Bir yandan bu soruları cevaplıyoruz, mütebessim, bir yandan ikimizin de kaçıp gitmek ister gibi bir hali var, tedirgin. Anlıyorum sebebini. Yazmak içe kapanık bir eylem. Duygusal, bireysel, yer yer hüzünden beslenen. Oysa bu tür söyleşilerde dışa dönük olmak gerekiyor. Kendinden pek bir emin cevaplamak sualleri. "Yazıyı yazan ben" ile "söyleşileri cevaplayan ben" farklı insanlarız hissine kapılmam bu yüzden.

Gene de güzel, keyifli bir sohbet gerçekleştiriyoruz. Bir o kadar mütevazı. Kimsenin egosu kimseyi ezmiyor. Özenli, dikkatli. İkimiz de ısrarla Türk edebiyatının ve sanatının ne kadar çok sesli ve dinamik olduğunu, nasıl köklü bir tarihi olduğunu ve Batı'da bu çoğulluğun tanınmasının önemini vurguluyoruz. Programın sonuna doğru arkadaki panoya takılıyor gözlerimiz. Hemen çaprazımızdaki panoda güzel, genç ve esrarlı bir çehre dikkat çekiyor. Şair Nigar Hanım'ın resmi bu. Objektife bakmıyor. Gözlerini kaldırmış, semaya bakar gibi. Salonun ve insanların üzerinden bakıyor uzaklara. Resmin altında hayatı ve yapıtlarıyla ilgili bilgiler var. Bir eserinin ismi dikkatimizi çekiyor. Elamteraneler. "Ne güzel bir müzik grubu ismi olur." diyor Tuna. "Ya da şarkı ismi." diyorum.

Oradan bize göz kırıyor Şair Nigar Hanım. Sanatın ve edebiyatın içinde hüzün, içine kapanıklık, endişe, yalnızlık hep olacak dercesine.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir yazar kaydı edebiyat semasından

Elif Şafak 2008.10.28

İnsan kaç yaşında bırakır yazmayı? Yaşlanınca mı? Sağlığı kötüleşip yatağa düşünce mi? Yoksa hayal gücü kuruyunca mı? Yazının bir yaş haddi ya da yazıdan emekliye ayrılan var mı? Kendi kendini emekli eden kaç yazar ya da şair sayabilirsiniz dünya ya da Türk edebiyatından? Tony Hillerman da yazıyı bırakmadı son ana kadar.

"Yaşlanıyorum, sağlığım da pek iyi değil ama hâlâ yazmayı seviyorum." demişti son söyleşilerinden birinde. Türkiye'de belki yeterince tanınmayan ama hatırı sayılır hayran kitlesi olan bir yazardı. 1987 tarihli Skinwalkers adlı kitabı 400 binden fazla satmış, okul kitaplarına girmiş, tez konusu olmuştu. Amerika'da "azınlık edebiyatı" ya da "alt kültür edebiyatı" denince akla gelen ilk isimlerden biriydi. Yoksul bir çocukluk geçirmiş, yazılı kültürden evvel sözlü kültürle tanışmış, yazıyı hep sonradan geldiği bir kıta gibi yaşamış, velhasıl yazı dünyasında bir yanıyla hep "göçmen" kalmıştı. Amerikalıların, Kızılderilileri hep ilkel ve basit olarak algılamalarına tepki duyuyor, kendi insanların daha iyi tanınması ve anlaşılması için roman yazdığını söylüyordu. Romancıya böyle kallavi bir "temsil misyonu" yüklediği için mesafeye baktığım, ama okumaktan keyif aldığım bir yazardı.

Zedelenen, tükenen ve hep klişelerle ele alınan bir kültürün yazarı olarak görüyordu kendini. Tüm edebî kariyeri boyunca ağırlıklı olarak Navajo yerlilerinin hikâyelerini anlattı. Bilhassa yarattığı iki karakter üzerinden gelenek, kimlik, aidiyet, din, batıl inanç... gibi konuları tartıştı. Navajo yerlileri ile Amerikan sistemi arasındaki ilişkiyi incelemekten de kaçınmadı. Amerika'daki egemen beyaz söylemin yerlileri nasıl azizleştirdiğini, basitleştirdiğini kıyasıya eleştirdi. Ve bir de belki her entelektüelin kafasını kurcalayan sorular attı ortaya. Bilgi ile inanç arasındaki dengeye, batıl inançlarla bilim arasındaki mesafelere dair sorular. Materyalist bir dünyada, anneanneden, anneden öğrenilen batıl inançlarını ne kadar kuruyabilir bir Navajo yerlisi? Devraldığı kültür ile

içinde yaşadığı kültürü ne kadar bağdaştırabilir kendi bünyesinde? Eğer bir folklorik temadan ibaret değilse inançları, bunu ne kadar yaşayabilir? Bu tür zor temaları polisiye roman gibi son derece apolitik bir düzlemde ele aldı.

Bir tarafta kendi halkının geleneklerini son derece iyi bilen, bunlara saygıyla ama bir o kadar mesafeye bakmaya çalışan, daha materyalist, daha Batılı bir dedektif tiplemesi. Bir tarafta "doğaüstü" denilen dünyaya algıları açık, batıl inançları olan ve bunları tartışmaya dahi yanaşmayan karakterler. Ve aydınlanmayı bekleyen gizemli cinayetler. Bugün televizyonda izlediğimiz pek çok dizi ve filmin arkasında Tony Hillerman'ın romanları vardır. Polisiye türüne Kızılderili inançlarını serpiştirdi. Bu türün klasik okurlarının alışkın olmadıkları temalar ve karakterler geliştirdi. Ve en önemlisi, "beyaz adam"ın yerlilerin hikâyelerini okumasını, yerlilerden öğrenecek çok şeyi olduğunu anlamasını sağladı.

Kızılderili geleneklerinde isim yerine lakaplar ağırlıklı olduğu için, o da karakterlerine isim veya soyadı değil, lakaplar verdi. Fiziksel özelliklerine göre adlandırdı onları. Keza bazı karakterleri roman içinde isim değiştirdi. Bir isimle doğmak yerine, isim kazandı. Tıpkı Kızılderili kültüründe olduğu gibi.

Önemli ve özgün bir sestir Hillerman. Bir yıldız kaydı edebiyat semasından.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Romantik bir çiftlik

Elif Şafak 2008.11.16

Şili'de bir vadi düşünün. Göz alabildiğine uzanan. Uzaktan bakıldığında romantik bir film karesi gibi. Vadi engin ve yemyeşil. Bir yanda orman, bir yanda gökyüzü ve ikisinin arasında sıkışmış gibi duran sevimli, şirin ve temiz bir yaşam alanı tasavvur edin. Bir çiftlik. Masal kitaplarından fırlamış gibi. Öylesine büyüleyici. Ama ne bu mekân, ne de yazıda anlatacağım konu bir kurgudan ibaret.

Bugünlerde dünya basınında en çok konuşulan, kafaları en çok kurcalayan ve yazarlara, sinemacılara ilham verebilecek bir hikâyeden bahsedeceğim. Yaşanmış bir hikâyeden.

And Dağları'nın eteklerinde bu vadi. Ve vadinin ortasındaki çiftliğin ismi Colonia Dignidad. Burada Almanya'dan Şili'ye uzun seneler evvel gelen ve kendilerine Güney Amerika'da yepyeni bir yaşam kuran Almanlar yaşıyor. Bu topluluğa dair çok az şey biliniyor. Sadece 1980lerin başlarında bir Şilili televizyoncunun çiftlikte çekim yapmasına izin veriliyor. Onun yayınladığı görüntülerde son derece barışçıl, huzurlu ve sevimli bir yaşamdan kesitler görülüyor. Kadınların nefis Alman ekmekleri ve pastaları pişirdikleri, erkeklerin kitap okuyup felsefi sohbetler ettikleri, çocukların mutlu mesut oynadıkları bir köy hayatı. Ama köy dediysem, son derece temiz, tertipli ve gelişmiş bir köy. Her şey gayet düzenli. Alman disiplini hakim her noktaya.

Tamamen içine kapalı bir topluluk bu. Dışarıyla temasları hemen hemen yok gibi. Kendi aralarında Almanca konuşuyor, geleneklerini sürdürüyor, kendi eğitimlerini ve kültürlerini veriyorlar çocuklarına. Ve kendi aralarında yapıyorlar evliliklerini. Çiftlikte yaşayanların dış dünyayla tek temasları ücretsiz hizmet sağladıkları günler. Haftanın belli günleri burada yaşayan Almanlar, civardaki yoksul köylülere ücretsiz bakıyor, yardımcı oluyor. Burası Şili'nin en yoksul köşelerinden biri olduğu için binlerce insan bu hizmetten faydalaniyor.

Ama işte buraya kadar anlatılan her şey resmin bir yüzü. Bir de bir başka yüzü var ki, daha yeni yeni konuşuluyor, tartışılıyor. Bu çiftliği kuran ve son derece katı dindar olan Paul Schaefer ile ilgili araştırmalar tüyler ürpertici bambaşka bir hakikat sergiliyor. Schaefer'ın bir rüyası var. Pürüzsüz, mükemmel, insanların

kusursuz, hayatın son derece düzenli olduğu bir hayat alanı kurmak. Komünizmden nefret ediyor. Avrupa'nın her noktasının komünizm tehlikesi altında olduğunu düşündüğü için, o ve yandaşları ütopyalarını gerçekleştirmek için Şili'yi seçiyorlar kendilerine. Schaefer son derece karizmatik ve lider özelliklerine sahip olduğu için insanlar da izliyor onu. Söylediklerini harfiyen yapıyor ve aynı zamanda korkuyorlar ondan. Her hafta işledikleri günahları, zihinlerinden geçen her şeyi ona itiraf etmelerini istiyor Schaefer. Böylece herkesin en derin sırlarını, en zayıf yanlarını biliyor.

1973 Eylül'ünde Şili'de Pinochet iktidarı ele geçirdiğinde, Schaefer diktatör ile beraber hareket etmeye başlıyor. Böylece bu sevimli ve romantik çiftlik, kara para aklamaktan işkence merkezi vazifesi görmeye kadar birbirinden korkunç amaçlar için kullanılıyor. Ama çiftlikte yaşayan sıradan Almanların bu durumdan haberi yok muhtemelen. Onlar belki de doğanın içinde ahlaklı, dindar, temiz bir hayat sürmeye çalışırken, kapalı kapılar ardında Pinochet rejiminin en karanlık sırlarının işlendiğini bilmiyorlar. Allende yanlısı olan, Pinochet rejimini eleştiren onlarca insana burada işkence ve deneyler yapılıyor. 2006 senesinde yakalanıyor Schaefer. Devran değişmiş. Yaşlı, hasta bir adamken tutuklanıyor. Niye tutuklandığını bile bilmiyor, çünkü o yaptığı kötülükleri kötü olarak görmüyor. Hi-kâyesi bir Hollywood filmine konu olursa şaşırmamalı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Rock Sınıfı

Elif Şafak 2008.11.18

Elimin altında bir müzik albümü. Adı Rock Sınıfı. Günlerdir dinliyorum. Bir o şarkı, bir bu şarkı. En sonunda dedim, ben bunu niye paylaşıyorum okurlarla. İşte şimdi yazıyorum.

Çocukluğunuzu düşünün. İlkokul ve ortaokul günlerinizi. Kara önlükler, yarıya kadar griye boyanmış pencere camları, sararmış tombul karpuz lambalar tepede. Bir de sorun kendinize. Sert, katı, aşırı disiplinli oluşuyla övünen, çehresi gülmez kaç hocanızı hatırlıyorsunuz minnetle ve takdirle? Zihninizde ve kişiliğinizde en derin iz bırakan insanlar, gülmekten ve güldürmekten, sevmekten ve sevmekten korkmayanlar!

En sevdiğimiz film, müziğini asla unutamadığımız, kare kare gözümüzün önünde seyretmeye doyamadığımız yapıt Hababam Sınıfı değil mi? Her bir bölümünü kaç defa izledik, kim bilir gene kaç defa izleyebiliriz. Kaç milletin kültüründe bu kadar önemli rol oynamıştır okul anıları, okul günleri. Oysa film bitip de "gerçek hayat"a dönünce, eğlenerek öğrenme fikrine yabancı bir toplumuz ne yazık ki.

Zannediyoruz ki ne kadar ciddi oturursa çocuk ya da genç dediğin bir köşede, ne kadar uslu ve sessiz, bir de itaatkâr, o kadar çabuk ve güzel yetişir. İyi bir insan olur. Topluma hayırlı. Bu yanlış kanı üzerine kuruyoruz eğitim anlayışımızı, çocuklara yaklaşımımızı. Kendi çocukluğumuzda ve gençliğimizde bizzat kendimiz böylesi bir dar yaklaşımdan mutsuz olduğumuz halde, anne-baba ya da yetişkin hoca olduğumuzda, ilk başta bizler tekrarlıyoruz aynı çarpık, katı anlayışı. Zinciri kolay kolay kıramıyoruz.

Batı'daki eğitim sistemleri ile bizdekini karşılaştırdığımızda en çarpıcı fark bu "eğlenme-öğrenme" ilişkisinde çıkıyor ortaya. Çocuklarımızın derslerini bir külfet ya da mecburiyet gibi değil, yani "ödev" gibi değil, keyif gibi yaşadıklarını düşünsenize. Eğlenerek, kıkır kıkır öğrenmek mümkün değil mi sahi? Korkuyla, notla yahut rekabet duygusuyla disiplin edilen ve illa ki sonunda birbirine benzesin istenilen beyinlerin yaratıcılık potansiyellerini gerçekleştirmeleri ne mümkün. Damarlarına su yürümeyen çiçek misali. Bize soran sorgulayan, kıkır kıkır yerinde duramayan, yüreği öğrenme sevgisiyle dolup taşan, okumayı, sanatı, yaşını ve insanları ve insanlığı seven sevebilen kuşaklar lazım. Ülke olarak buna muhtacız.

Tüm bunları bana düşündürten albüm Rock Sınıfı. İçinde birbirinden kıymetli rock müzisyenleri ders anlatıyor çocuklara. Coğrafya, hayat bilgisi, matematik, Türkçe, dilbilgisi... Hem de ne ders! Ne müzik! Aylin Aslım'dan Madde şarkısını dinleyin. Maddenin üç hali, gaz, katı sıvı. Ya da Özge Fışkın'dan Yedi Bölge'yi dinleyin, çocuklara Türkiye'nin yedi bölgesinin coğrafi özelliklerini anlatan. Uzunluk Ölçüleri, Vitaminler, Gezegenimiz, İlk Çağ'da Anadolu Uygarlıkları ya da Türkçe dersinde İsmi Beş Hali.. her çocuğun öğrenmesi gereken.

Keşke biz çocukken olsaydı bu albüm, böyle keyifle öğrenseydik derslerimizi. Müthiş bir proje bu. Gönüllülük esasıyla yapılan ve geliri tamamen eğitim için harcanan. Emegi geçenleri yürekten kutlamak lazım. Ve tabii başka müzisyenleri de görmek istiyoruz biz bu sınıfta.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yaşlandıkça zaman neden çabuk geçer?

Elif Şafak 2008.11.23

Çocukken farklı akar zaman. Kış aynı kıştır ama daha bir ağır geçer günler. Birbirine eklemlenerek. Bir uzun gündür aslında çocukluk. Geceden sabaha uzanan. Sonra, büyüdükçe kesintilerle algılamaya başlarız zamanı. Kopuk kopuk. Tek bir güneş ve ay değil, on binlerce güneş ve ay olur zaman, birbirinden kopuk. Geleceğe odaklanmış. Ha bire bir sonraki anı planlayan, planlamaya çalışan. Nice sonra başlar yaşlılık. Yeniden değişir zamanla ilişkimiz. İnsan ömrünün mevsimleri var. Zaman mevsimleri!

Bizi çok etkileyen bir mekânla karşılaşırız bir gün. Ya da birinin bir sözü yer ediverir o an içimizde. Veya bir kitap, film yahut müzikte bir şey yakalarız. Kendi kendimize tembih ederiz, 'sakın unutma bunu' diye. Not alırız zihnimizde. Oysa 'bunu hiç unutmamalıyım' dediğimiz pek çok şey üzerinden bir ay, belki bir hafta bile geçmeden silinip gider belleğimizden. Neden? Bu yakınlarda piyasaya çıkan son derece ilginç ve düşündürücü bir kitap işte bu sorunun cevabıyla ilgili.

Douwe Draaisma'nın ödüllü kitabı 'Yaşlandıkça Hayat Neden Çabuk Geçer?' sözünü ettiğim eser. Draaisma'ya göre belleğin kendine ait bir iradesi var. Bunu baştan teslim etmemiz lazım. Belleğimiz pasif, dilediğimiz gibi şekillendirebileceğimiz bir hamur topağı değil. 'Bellek canı nereye isterse oraya oturan bir köpek gibidir.' Peki tersini düşünelim. Peki ya hiç hoşumuza gitmeyen, bizi mutsuz eden, hatırlamak istemediğimiz bir hadise ya da an olduğunda? Draaisma'ya göre o zaman da köpek gibidir bellek. "Az önce attığınız şeyi kuyruğunu sallaya sallaya bize geri getirir."

Bilincimizin uyanışı belleğimizin başlangıcıyla paralel. Bize bir ömür boyu eşlik eden, kim olduğumuz fikrini şekillendiren, en derin üzüntülerimizi en büyük sevinçlerimizi bir bir kaydeden belleğin nasıl işlediği konusunda aslında o kadar az şey biliyoruz ki. Draaisma'nın kitabı, bunca araştırma, bu kadar çalışmadan sonra bile bellek denilen okyanusun hâlâ büyük ölçüde bir muamma olduğunu gösteriyor.

Biz edebiyatçılar için özel bir yeri var belleğin. Nasıl anlatır bir karakter geçmişini? Dün ne kadar yaşar bugünün içinde? Hikâyelerimizin ne kadarını geçmiş teşkil eder? Bir çocukluk anısı nasıl ve nerelerde nükseder gün içinde? Bunu anlatan en meşhur mesel Proust'un madlenidir muhakkak. Kayıp Zamanın İzinde. Proust okurunu çocukluk günlerine götürür. Soğuk bir kış günü, evine canı sıkın olarak geldikten sonra, annesinin ikram ettiği çay ve kekle ruh halinin tamamen değiştiği o sıradan ama bir o kadar büyülü ana taşır okurunu. Bir kokuyu anlatır. Ve kokunun harekete geçirdiği bir anıyı. Edebiyat tarihinde çok az anlatım bu kadar basit olduğu kadar böylesine evrensel ve ölümsüz olabilmiştir. Tanırız çünkü anlatılan anı, biliriz anlatılan tadı. Çaya batırılan kurabiye çocukluğumuzdan kalma bir sahnedir belleğimizde. Yazarın kitabında, tam da bu sahnede

kendimizi buluruz. Onun belleğinde kendi belleğimizi yakalarız. Kelimeleri koklarız okurken. Belleklerimiz kesir.

Belleğimiz son derece kırılgan ve hassas. Bir yanıyla da müthiş inatçı ve dirençli. Draaisma her iki yüzünü de anlatıyor belleğin. Edebiyat, psikoloji, felsefe, sanat tarihi... gibi farklı alanlardan beslenen, kitabında titiz ve duyarlı bir yaklaşım sergiliyor. Konuyu basitleştirmekten kaçınsa da, anlamak ve anlatmak istiyor bellek meselesini. Daha da karıştırmak değil. Bu kitapta birbirinden çarpıcı örnekler göreceksiniz. Ve kim bilir belki kendi belleğinizin derinliklerinde bir yolculuğa çıkarsınız. Belleğin sabit olmadığını, aslında her an yeniden inşa edilen bir yapı olduğunu unutmadan.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul'da bir sarnıç

Elif Şafak 2008.11.25

NTV'nin bir sohbet programı için Coşkun Aral ile beraber Tünel'de buluşuyoruz. Formatı önceden kesinkes çizilmeyen bir program bu. Konuşmanın akışına, konuşanların mizacına göre şekillenen.

Dışarıda hafiflemiş bir rüzgâr, lodosun ardından yeni yeni kendine gelen bir İstanbul var. Keyifli, samimi, dostane bir sohbet oluyor. Konu konuyu açıyor. Bir basın fotoğrafçısı-belgesel yapımcısı ile bir edebiyatçı yan yana gelince, sohbet ister istemez kelimeler ve resimler üzerine yoğunlaşıyor. Coşkun Aral'ın 2001'de açtığı bir serginin başlığı Sözü Bittiği Yer. Oysa edebiyat tam da sözün bitmeyeceği, kelimelerin devr-i daim olduğu inancından beslenir. Bunlardan bahsediyoruz ve bir de İstanbul'dan elbette. Uzun uzun, nüktelerle.

Merak ediyorum uzun senelerini, nice emeğini bu alana vermiş bir savaş fotoğrafçısı olmak nasıl etkiler insanı? Lübnan'da, Afganistan'da, Irak'ta bulunmak ve yaşamak, sonra kendi tempona dönmeye çalışmak nasıl bir kopukluk, nasıl bir zorluk? Dünyanın her yerinden çatışma, savaş, yıkım resimleri çekmek, insanların en acı anlarına tanıklık etmek, bu anların fotoğraflarını çekip tüm dünyada dolaşıma sokmak, insanlığın en zelil ve en hırçın ve en çaresiz olduğu noktalara gitmek, oralarda kalmak, bir köprü olmak, ses vermek resimler aracılığıyla, çığlık çığlığa bir dünyaya kulak vermek... Savaş fotoğrafçılığı son derece ilginç, insanın psikolojisini derinden etkileyen bir meslek. Meslekten ziyade bir yaşam biçimi. Bir yaşam biçiminden ziyade bir görme biçimi. Kanayan bir göz olmak gibi, dünyaya açılan kocaman bir göz!

Coşkun Bey'i dinledikçe bir roman karakteri canlanıyor zihnimde. Bir gün bir romanımda bir savaş fotoğrafçısı ya da muhabiri olsun isterim. 'Nankör bir iş bu' diyor. 'Ama sizin işiniz de öyle değil mi?' Değil ama. Bizim işimiz edebiyat. Bizim işimiz kelimeler. Bizim işimiz aşk işi. Hayal gücü. Hikâye anlatımı. Geçerlidir hâlâ o kadim kural: Söz uçar yazı kalır.

Sohbetin ardından, gene kameralarla Zeyrek'e gidiyoruz beraber. Bizans'tan kalma bir sarnıcı görmeye. Ve ben daha evvel burada bir belgesel hazırlayan Coşkun Aral sayesinde hiç bilmediğim bir noktasını keşfediyorum şehir-i şehirin. Dinmeyen sürprizler, takdir edilmemiş güzelliklerle dolu İstanbul. Bizlere rağmen.

Hoyratlıklarımıza rağmen. Bir sarnıç düşünün ki yer üstünde. Bir sarnıç düşünün ki muazzam bir teknikle asırlar evvel inşa edilmiş, su sağlamış bu şehrin ahalisine. İnsan böyle yapılar gördükçe sormadan edemiyor:

Hakikaten ileriye mi gidiyor insanlık, yoksa geriye mi? Yüzyıllar evvel yapılan güzellikleri biz neden böylesine hoyratça yıkıyoruz elimizin tersiyle ya da çürütüyoruz ihmallerimizle? Bir şeylerin sahibi olduğumuzu sanıyoruz. Şehrin tarihî dokusuyla ilişkimiz kullanmak ve atmak üzerine kurulu. Bir aymazlık içinde. Oysa her şey ve her an emanet. Unutuyoruz emanetlerin bakıcısı olduğumuzu, İstanbul'a karşı sorumluluğumuzu. Ne

yazık ki sarnıç uzun yıllar boyunca unutulmuş, kaderine terk edilmiş, şehrin tam orta yerinde duruyor öylesine, kapalı bir müzik kutusu gibi. İçi çöple, molozla doluymuş uzun zaman. Şimdi belediyenin çabalarıyla neyse ki epey bir temizlenmiş, restorasyon aşamasında. Ama anlaşılan ağır aksak gidiyor restorasyon. Dışı kapalı, inşaat alanını andırıyor. Önünden hayat akıp gidiyor. Sarnıç zamanını bekliyor.

Oradan ayrılırken temennimiz ortak. 'İnşallah bir an evvel biter bu restorasyon. Fatih Belediyesi muhteşem bir açılışla davet eder tüm İstanbulluları buraya. Ve sarnıç yüzyıllar sonra silkinir uykusundan. Gülümser gene. Affeder bizleri. Affeder dirençli dinginliğiyle!'

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hindistan'ın sesleri

Elif Şafak 2008.11.30

Ben bu yazıyı kaleme alırken Mumbai'de yaşanan terör dalgası henüz sona ermemişti. Daha hâlâ esirler vardı otel odalarında. Daha hâlâ tam olarak anlaşılamamıştı olayın büyüklüğü, karmaşası, korkunçluğu. 'Amerikalılar için 11 Eylül ne ise, ne ifade ettiyse, Hindistan için de Mumbai'de yaşananlar aynen öyle' diyordu bir Hintli yetkili kameralara. Bu geniş ve yaşlı ülkeyi değil sadece, aslında tüm dünyayı derinden sarsan saldırıların, şiddet eylemlerinin gölgesinde.

Peki bizler, memleketçe ne kadar tanıyoruz acaba Hindistan'ı? Mesela biz Türk yazarları ne kadar biliyoruz Hindistan edebiyatını? Okuyor muyuz ekserisi İngilizce yazmayı tercih eden yazar ve şairlerin yapıtlarını? Türkiye'de ortalama insanın aklına ne geliyor Hindistan dendiğinde? Ya da basınımızda nasıl ele alınıyor Hindistan? Hep Batı'ya baktığımız, bakmaya alışkın olduğumuz için farkında bile değiliz Hindistan konusundaki cahilliğimizin. Ne yazık ki aslında çok az tanıyoruz bu devasa ülkeyi. Derine işlemiş ve sürekli bir duyarsızlığımız var. İlgisiziz. Bizler için Hindistan birkaç klişeden ibaret. Renkli sarilere bürünmüş kadınlar, bir deri bir kemik yaşamayı tercih eden, alabildiğine mistik suretler, kalabalıklar, yoksulluk, solgunluk... 'İneklere tapıyorlarmış, yolda inek görseler arabayı durduruyorlarmış...' dışında pek bir şey bilmiyor, bilme gereği duymuyoruz.

Halbuki biz bu klişeleri üretirken Hindistan, başdöndürücü karmaşası, iç içe geçmiş renkleri, sesleri ve yankılarıyla, bitmez çelişkileri, dilleri, dinleri, sanatıyla ve son zamanlarda bilhassa genç kuşakların yarattığı ivmeyle alıp başını yürümüşü. Dünyanın merkezinin Çin'e ve Hindistan'a doğru kaydığını yazıyordu uzmanlar. Bilhassa son on senede muazzam bir rol oynamaya başlamıştı Hindistan dünya siyasetinde, ekonomisinde ve kültüründe.

New Yorker dergisinin son sayısında Naipaul hakkında çarpıcı bir saptama vardı. Dünya edebiyatıyla ilgilenen herkes için düşündürücü olabilecek bir saptama. Yazarın bir değil, iki ayrı sesi olduğu söyleniyordu yazıda. Birbirine uymayan, hatta zaman zaman taban tabana farklı olabilecek iki ses. Birine saksafonun sesi, diğerine oboe'nunki denmiş. Biri Yaralı ses, diğeri Yaralayan.

Yaralı ses köklerinden etkilenen, geleneksel damarlardan beslenen, ister bilerek ister bilmeyerek geçmişten izler taşıyan ve bu izlere kıymet veren ses. Hindistan ve Trinidad kültürlerinden unsurları yazıya taşıyan, doğduğu büyüdüğü yerleri aktaran, karakterlerini bunlarla yoğuran ses. Yaralayan ses ise malum, Naipaul'un sevgisiz yanı, sevmeyen yanı. Doğduğu yere karşı hissiyatını şöyle dile getiren ses: 'Evet orada doğmuşum. Ama bence bir hataydı.' Başka bir yerde doğmuş olmayı tercih ettiğini hep söyledi Naipaul. Bu yüzden çok eleştirildi. Umursamadı. Hindistan edebiyatından kimleri sevdiği sorulduğunda, "sadece kendi babam" diye cevap verdi. Doğrusu kendisi dışında hiçbir şair ya da yazara, fikir adamı ya da sanatçıya prim vermedi. İster

geçmişten olsun, ister bugünden. Yapıtlarında Yaralı Ses ile Yaralayan Ses yan yana barındılar. Birbirlerine değmemeyi başararak. Biri Hindistan'a yaklaşmaya, yakın durmaya çalıştı. Diğeri hızla uzaklaştı ondan. Kopmayı arzuladı.

Sırf tek bir yazara odaklanan bu tartışma bile bizlere Hindistan'ın karmaşası hakkında ipucu vermeye kâfi. Kendi içinde çelişen nice ses taşıyan eski, yaşlı, katmanlı ama bir o kadar dinamik, hareketli bir toplumsal yapı. Hindistan'ı daha yakından tanımak Hindistan edebiyatını daha yakından okumakla mümkün ancak. Bunun için Türk yazarlarının da daha fazla çaba göstermesine ihtiyaç var.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sanal intihar

Elif Şafak 2008.12.02

İnternet kim ne derse desin sonsuza uzanan bir açılım, ufukları genişleten bir nimet! Buluşmazmış gibi görünen şeyleri bir araya getiren bir olasılıklar zinciri.

İyi kullanıp kullanmamak gene bize kalmış, yani tüm insanlığa. Vaktiyle bilginin sadece belli meslekten ve kisveden insanlara has olduğuna inanılırdı. Kırıldı bu zan. Bilginin evrensel dolaşımında olması, yaşadığımız çağa bambaşka bir zenginlik getirdi, daha da getirecek. Ancak öyle olaylar var ki açıkçası internetin rolünü yeniden düşünmeye zorluyor insanı. Mesela sanal intiharlar!

Kevin Whitrick, İngiliz vatandaşı bir elektrik mühendisiydi. 2007 senesinin baharında ölümü ilk sanal intihar olarak geçti kayıtlara. O gün bir "sanal sohbet odası"nda onun üzerinde insanla aynı anda yazışmaktaydı. Her biri başka bir yerde bir grup insan. Kimi evinde bir odadan yazıyor, kimi internet kafelerden. Bir yandan da kameradan izliyorlar birbirlerini. İşte bu iletişimin ortasında, herkesin gözü önünde, Kevin Whitrick sandalyesine çıktı, ilmiğı boynuna geçirdi. O tüm bu hazırlıkları yaparken sohbet odasındaki diğerleri farklı tepkiler vermekle meşguldü. Birçoğu onun blöf yaptığını düşündü. Son ana kadar inanmadılar. Bazıları olayın ciddiyetini sezip onu vazgeçirmeye çalıştıysa da daha çok sayıda insan, intihara teşvik etti, alkış tuttu. O anda ruhsal dengesi zaten sallantıda olan bir insanı kıskırttılar. Whitrick bir sanal ortamda, hakikat ile hayalin buluşma noktasında kendini astı.

İlkti bu olay ama son olmadı. Ardından dünyanın başka başka yerlerinden sanal intihar haberleri gelmeye başladı. Geçtiğimiz hafta buluş çağında bir gencin intiharı bu üzücü, düşündürücü silsileye eklenen yeni bir halka oldu. O hayatını sonlandırırken, aynı yaşlarda diğer gençler de hadiseyi kendi köşelerinden izlemekte, hatta tempo tutmaktaydı. Polise haber vermekte, yetkilileri aramakta geç kalmaları, olayı durdurmak yerine seyretmeyi tercih etmeleri, acı çeken bir insanı hayata bağlamak konusunda isteksiz davranmaları bir cana mal oldu. Gençler daha sonra tek tek sorgulandı. Çok eleştirildi. Onlarla beraber aileleri, anne-babaları da eleştirilere maruz kaldı. Ama kimse bir sonraki sanal intihar teşebbüsünün nasıl sonuçlanacağını bilmiyor. Her gün internet odalarında, her yaştan, her kesimden onlarca insan buluşuyor, birbirlerine en mahrem sırlarını açarken, bazıları da hayatlarını orada sonlandırmaya kalkıyor.

İnsan tuhaf bir mahluk. En yüce, en asil yardımseverlikleri yapmaya da muktedir, en gaddar hallere bürünmeye de. Peki nedir gözümüzün önünde intihara hazırlanan bir insanı kendimizden bu kadar ayrı ve farklı görmemize, onu seyirlik bir malzeme olarak algılayıp kendi köşemizden heyecanla seyretmemize sebep? Sanal

bir sohbet odasında olunca değişiyor mu algılar? Hafifliyor mu trajediler? Keskinliğini yitiriyor mu hakikat? İnternet mi bunun sorumlusu? İçinde yaşadığımız tüketim toplumu mu? Her şeyin bu kadar seyirlik hale gelmiş olması mı yoksa? İntiharları da bir yarışma programı izler gibi izliyoruz nicedir. Seyirlik malzeme addediyoruz istisnasız her şeyi. Empati yeteneğimiz azalıyor damla damla. Başkalarının acısını yüreğinde hissetmekten aciz bir insanlık yetişiyor. Körelmiş duygularımız. Başkalarından beklediğimiz sevginin bir damlasını bile vermek konusunda isteksiz, ikircikliyiz... Topu internete atmak kolay. Zor olan kendimize bakmak. Kendi içimize. Sanal intiharları besleyen "başkasının trajedisini seyretme merakımızı", duyarsızlığımızı değiştirmek.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Temizlik hastalığı

Elif Şafak 2008.12.07

Dünyada her yüz kişiden ikisinin temizlik hastası olduğu açıklandı yakınlarda. Araştırmayı yapan Finlandiyalı bilim adamları bu sayıyı nasıl saptamışlar tartışmaya açık, ama belli ki Türkiye'ye uğramamışlar. Bir zahmet gelseler görürler ki temizlik hastalığı hayli yaygın bir durum. Zira bence bu oran Türkiye'de kat kat fazla. Her on kadından biri temizlik hastası bizde.

Anne olduktan sonra öğrenmeye mecbur hissettiğim ama ne kadar uğraşırsam uğraşayım doğrusu hâlâ sınıfta kaldığım dersler var. Bakıyorum karnemdeki kırıklara, sorunlu derslerin başında "ev çekip çevirmek" geliyor. Hayatı boyunca evini sırtındaki çanta, elindeki bavuldan ibaret addeden ben, sabit bir mekan, daimi bir çatı altında barınmayı istemeyen ben, ev çekip çevirmeyi öğreniyorum ya. Beceriksizlik beceriksizlik üstüne. Hele bayram öncesi iyice uzaylı gibi hissediyorum kendimi kadınlık dersinden pekiyilerle, takdimnamelerle geçen kadınların arasında.

Bayram geldi ya, hummalı bir faaliyet tüm evlerde. Kapı, baca, pencere, topyekûn bayram temizliğine tabi! Bir yanıyla ne güzel. Pırıl pırıl. Bir yanıyla düşünmeden edemiyorum. Evin dışındayken şehirlerin temizliğine zerrece itina göstermeyen bizler, ev içinde temizlik kaplanları kesiliveriyoruz ne hikmetse! Madem bu kadar titiziz, ne demeye atıveriyoruz o çerleri çöpleri ortalığa. Madem dışarıda bu kadar özensiz davranıyoruz, nasıl oluyor böyle ince temizlik yapıyoruz evlerde? Kapı kilitlerini tornavidalarla söküp, vida yerlerini kulak pamuklarıyla silen kadınlar tanıyorum. Bu kadar detaylı bir temizlik görmüş mü acaba Finlandiyalı bilim adamları? Kamusal alanları temiz tutmak konusunda bu kadar isteksiz olduğu halde kendi evlerinde bizim kadar titiz ve temiz millet az bulunur herhalde.

Öte yandan Finlandiyalı bilim adamlarının araştırmasının sonucu yürekten katıldığım bir tespitle taçlanmış. Rapora göre aşırı temizlik hastalıklardan korumuyor. Tam tersine, hastalıklara davet çıkarıyor. Her şeyi yasaklamak, evi ve yaşam alanını pırıl pırıl vaziyete getirip tüm mikroplardan arındırmak, bireylerin, bilhassa çocukların savunma sistemlerinin daha az ve daha geç gelişmesine sebep oluyor. O yüzden, kulağa tuhaf da gelse, az bir pislikten, bakteriden, mikroptan zeval gelmiyor kimseye. Tam tersine alerjilerden korunmanın en iyi yolunun az biraz pislik olduğu söyleniyor. Hadi buyrun!

Mikrobu, bakteriyi metafor gibi alalım bir an. Steril, korunaklı, her türlü farklılıktan arındırılmış, tekdüze hayatlar sürenlerin yaşamın iniş çıkışlarına karşı çok daha savunmasız, daha hazırlıksız olduğu sonucu çıkmıyor mu o zaman? İşte bu kısım her sanatçıyı yakından ilgilendiren bir nokta. Çünkü sanat ve edebiyat farklılıklardan, çelişkilerden, zıt gibi görünen unsurlar arasındaki bağlardan, tabiri caizse bakterilerden beslenir. Steril hayatlardan değil!

"Ev çekip çevirmeme gerek yok. Mademki sanatçıyım, steril hayatları sevmiyorum, öyle habire temizlik yapmamaya karar verdim," diyorum, vardığım sonuçtan gayet memnun.

"Tembelliğin teorisini de yaptın ya helal olsun sana," diyor Eyüp, yüzünde yaramaz bir tebessümle.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Engelli çocukların annelerinin dayanışması

Elif Şafak 2008.12.09

"Oğlumu hiçbir yuvaya almadılar. Çok üzüldüm. Ama şimdi onun da gidebileceği bir yer var, çok şükür. Hem de kendi ellerimizle kurduğumuz bir yuvamız var artık."

Bana bunları anlatan kişi gencecik bir anne. Ufak tefek, zayıfça. Yüzü de gözlerinin içi de gülüyor. Öylesine huzur dolu. Cüssesi ne kadar minyon ise, bakışları da öylesine derin, kararlı. Gültepe'de bir yuva burası. Tamamen bölgedeki dar gelirli kadınların girişimiyle kurulan, tabandan gelen bir inisiyatifle oluşturulan bir yer burası, üç-altı yaş arası çocuklar için. Bir avuç annenin sebatkâr, paylaşımcı, dayanışmacı, özverili ve inançlı girişimlerinin başarılı sonucu.

Bir an için düşünün. Öyle bir yuva olsa İstanbul'un orta yerinde, dar gelirli anneler buraya çocuklarını bırakabilseler. Ücretsiz. Bedelsiz. Böylelikle kendilerine ayıracak dar da olsa, az da olsa, kıymetli bir zaman dilimi bulabilseler. Soluk alabilseler. Belki part-time bir işte çalışıp kendi gelirlerini kazanabilmek için fırsat yaratabilseler. Bu kadınlar dönüşümlü olarak kendi aralarında kurdukları bir denge uyarınca bu yuvada ortaklaşa baksalar çocuklarına. Annelerden ikisi-üçü bakarken diğerleri dinlenebilse. Hatta burada semtteki diğer gönüllü kadınlar da olsa. Yardım etmek isteyen herkes bir ucundan tutsa, el verse.

Ve düşünün. Öyle bir yuva olsun ki burası, zihinsel engelli çocuklara kapıları kapalı olmasın. Kimseyi dışlamasın, kırmasın. Ülkemizde ne kadar çok engelli çocuk annesi var tecrübelerini kimseyle paylaşamayan. Karşılaştığı tüm zorluklara bir başına göğüs germek durumunda kalan. Maddi durumu iyi olan aileler için bile hayli zor bir tecrübe iken bu, dar gelirli anneler için yük daha da ağır. Ne yazık ki ne devlet yeterince duyarlı bu konuda, ne toplum. Hal böyle iken, öyle bir yuva olsun ki burası, ne zihinsel engelli çocuklar dışlansın, ne de onların güzel anneleri.

Başta herkes "bu bir hayal demiş" geçiştirmiş oysa. "Paranız yoksa yapamazsınız." Ama kadınlar yılmamış, düşlerinden vazgeçmemiş. Şimdi benzer bir modelle pek çok semtte kreşler açıldığını düşünün bir de. Kiralarını hayırsever vatandaşların verdiği, ortaklaşa, elbirliğiyle döşenen, çekip çevrilen, izinli, onaylı ama tabandan gelen taleplerle şekillendirilen, tamamen kadınların, annelerin kendi aralarındaki dayanışma ağlarıyla hayat bulan yuvalar...

Böyle bir yerde bir yarım gün geçirdikten, down sendromlu çocukların annelerinin hikâyelerini dinledikten ve o çocuklarda sevgi, şefkat ve azim üçlemesi sayesinde nasıl muazzam bir değişiklik olduğuna yakından tanıklık ettikten sonra, kendi zihnimdeki evhamlar, dertler, endişeler büsbütün küçülüyor gözümde. Kayboluyor. Babalar hiç alınmasın ama, zaten çocuklar küçükken onların bakımını çok büyük oranda kadınlar üstleniyor. Annelik ile babalıkta eşit değil şartlar. Babalık "sonradan" başlıyor adeta. Geriden geliyor. Bu pek çok aile için belki böyle ama engelli çocukların anneleri tuhaf ve hüzünlü bir şekilde büsbütün yalnız kalıyorlar çocuklarıyla. Üstelik bizzat kendi kocaları tarafından yalnız bırakılanların sayısı hiç de az değil. İşte böyle bir ortamda, sıkışmışlıkta kadınların birbirlerine destek çıktıklarını düşünün.

Düşünün ve düşününüzün hayat bulabileceğine inanın. Ve bu bayramda olur da fırsat bulursanız böyle bir yuvaya uğrayın. Ufak tefek bir anne ile ondan ayrılmayan, yüzde yüz annesine bağımlı olan, hatta onun kucağından senelerce bir an bile inmeyen bir oğlan çocuğunun, böyle bir yuvada yavaş yavaş özgüven ve beceriler kazanışının hikâyesini dinleyin. Dar gelirli ve down sendromlu çocukların annelerine kulak verin. Onların kelimelerini dinlerken kendi hayatınıza da başka bir gözle bakma gereği duyacaksınız muhtemelen.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Zor insan

Elif Şafak 2008.12.14

Bazen duyarız. Biri için "zor insandır o" denir. Şöyle bir kulağıımıza değer geçer bu söz. Belki çok fazla üzerinde durmayız. Bir de bazı insanlar vardır ki bizzat "zor adam" ya da "zor kadın" olarak tanımlarlar kendilerini. Kanıksamışlardır bu lafı adeta gönüllü bir yafta, taşıdıkları bir etiket gibi.

Evliliklerini, dostluklarını, başka insanlarla ilişkilerini ve ilişkisizliklerini anlatırken, açıklarken bunu bir özür gibi sürerler önümüze. "Zor insanım ben," derler. Bazen de eşlerden birinin diğeri için bunu söylediğine tanık oluruz. "Bizimki zor adamdır." "Benim hanım zor hatundur." Bu lafla her şeyi açıklamış gibi susarlar sonra gizemli bir tebessümle.

Hani elimize bir büyüteç alıp baksak, kavramı şöyle bir incelemeye alsak. Ne demektir zor olmak bilinmez ama belli ki kelimenin kendisi cazip bir şeydir pek çoklarının dillerinde. Hallerinden şikayet eder gibidirler ama aslında şikayet değil, gizli bir iltifat vardır konuşmalarında. Saklı bir kıvanç. "Zor adam" olmak ilginç bir şey gibi gelir kulağa. Hani cazip bir nitelik. Adeta meziyet.

Bilhassa sanat ve edebiyat çevrelerinde "zor adam" ve "zor kadın"lardan geçilmez. Nereye elini atsan, ne yöne dönsen, kiminle konuşmaya kalksan bir zor insanla burun buruna gelirsin. Sanki zorluk zihinlerimizde "özgünlük" ve "derinlik" ile özdeştir. Kolay insan basit addedilir. Zor insan ise katmanlı ve çekici. Hani zor olunca pek bir karmaşık, pek bir entelektüel, pek bir bohem olunmuş gibi. "Zor adam" olmak nedense geçer akçedir kuşak kuşak sanatçılar, edebiyatçılar ve aslında biraz daha genellersek, geniş bir şehirli, modern, genç kesim arasında.

Oysa bu yazıda tam aksini iddia edeceğim. Zor olan bir şey varsa eğer, hem kadınlar hem erkekler için, o da zor olmamak aslında. Yıpratmamak insanları, bizi sevenleri sevgilerinden ötürü cezalandırıcısına hırpalamamak, yani hayatı hem kendimiz hem başkaları için kolaylaştırmak, yumuşaklaştırmak, su gibi akıcı ve berrak kılmak var ya, işte en zoru bu. Yoksa kendine bir sıfat seçmek, o sıfatı benimseyip sabitleştirmek, bunu hem bir özür hem övgü gibi almak, bu hayali sıfatın arkasına saklanmak, onu bir bahane olarak kullanarak kalp kırmak ve bundan gocunmamak en kolay. Zor olmakta hiçbir zorluk yok ki!

Elimde bir kitap. Walter Benjamin'in Moskova Günlüğü'nü yeniden okudum bu bayramda. Moskova Günlüğü ince, sade bir kitap. Walter Benjamin'in Aralık 1926'dan Ocak 1927 sonuna dek Moskova'da geçirdiği iki ayın günlüklerinden oluşuyor. Durmadan kavga eden, kavga etmeden duramayan çiftler vardır. Tanırsınız onları. Belki başkalarından, belki kendinizden. Walter Benjamin ve Asja Lacis böyle bir çift idi.

Bir dönem düşünün. 1929-30. Öyle bir zaman ki dünya bir savaştan çıkmış ve çok daha beterine doğru doludizgin gitmekte. Bir adam düşünün. Döneminin sayılı entelektüellerinden. Bedbin, hassas bir ruh. En nihayetinde kendi canına kıyacak kadar. Moskova'ya gitmesinin üç sebebi var. Bir taraftan dönemin pek çok sol görüşlü aydını gibi o da Moskova'yı gözünde büyütüyor, tanıma gereği duyuyor. Bir taraftan edebiyat var.

Edebi yükümlülükler. Bu şehri yazmak istiyor. Kendi kaleminden kağıda dökmek. Üçüncü sebep ise hepsine ağır basıyor muhtemelen: Aşk.

Ama zor bir çift onlar. Her ikisi de "zor insan" olmayı benimseyen. Birbirlerini yoran, habire kelimeleri didikleleyen, kendilerini sevenleri hırpalayan tüm insanlar gibi...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hakaretsiz sanat eleştirisi mümkün değil mi?

Elif Şafak 2008.12.16

Ne zaman kalabalık bir mecliste sinema, tiyatro, sergi muhabbeti açılrsa; ne zaman filmlerden, oyunlardan, etkinliklerden bahsedilse, hani şöyle hararetli hararetli; orada bulunanlar arasında yeni bebek sahibi bir çift varsa şayet, anında ayırt edebilirsiniz.

Diğerleri konuşurken, onlar yarı mahçup ve mütevazı otururlar bir kenarda. Sessiz sessiz tavana bakar ya da halının saçaklarını sayarlar. Söyleyecek pek bir lafları yoktur zira. Ne desinler ki? Ne sineması, ne tiyatrosu, ne sergisi, ne etkinliği....? Ufak çocuk sahibi çiftler kolay kolay program yapamadıklarından, beraber dışarı çıkamadıklarından, gayet kültürsüz ve asosyal bir yaşam sürerler, en azından bir müddet! Kimi anne-baba vardır ki rahatsız olmaz bu durumdan, etkilenmez. Sinemaya tiyatroya gidip gitmemek o kadar da fark etmez. Ama eğer daha evvel kültürel ve sanatsal etkinlikleri yakından takip eden insanlarsanız, bebek sahibi olduktan sonra yaşadığınız "kültürsüzlük" dönüşümü sizi hayli zorlayabilir. Tecrübeyle sabittir.

Evde vaziyetimiz böyle olunca, haliyle ne Mustafa'yı izleyebildim henüz, ne A.R.O.G'u. Biz bugünlerde daha çok Oyuncak Hikâyesi-1, Oyuncak Hikâyesi-2, Orman Çocuğu Mowgli, Nemo'yu Kurtarmak, Deniz Kızı Ariel gibi filmleri izliyoruz. (Çocuk filmi deyip geçmeyin, bunlardan bazılarında inanılmaz toplumsal eleştiriler, derin diyaloglar ve usta bir mizah anlayışı bulacaksınız. O da ayrı konu tabii! Bilhassa Rudyard Kipling'e ait ve artık tüm dünyada edebiyat klasiği sayılan meşhur kitap Mowgli'nin maceralarının Walt Disney uyarlamasını tavsiye ederim.)

Bu şartlar altında Türk sinemasının son dönem ürünlerini uzaktan takip edebiliyorum. Ancak bir süredir hangi mecliste bulunsam, hangi gazeteye, dergiye el atsam, basından ya da sanat camiasından kiminle konuşsam Cem Yılmaz'ın son filmine dair olumsuz bir dizi söze denk geliyorum. Hayli ağır eleştiriler çıkıyor, yazılıyor.

Filmi izlemediğim için hakkında herhangi bir yorumda bulunamam ama bu yazıda beni ilgilendiren doğrudan film değil. Daha ziyade filmi tartışma biçimimiz! Bir filmi sevmeyebilirsiniz. Başkalarına tavsiye etmeyebilirsiniz. Kendi köşenizde sevmemenizin sebeplerini uzun uzun anlatabilirsiniz. Hatta bunu öyle bir üslupla yaparsınız ki o filmin arkasındaki insanlar da sizin eleştirilerinizden faydalanır, bir şeyler öğrenirler. Hepsine eyvallah! Ama bunu nasıl yaptığınız, ne dediğinizden daha önemlidir. Yani "üslup" belirleyicidir!

Evet, eleştiride üslup önemlidir, her şeyde olduğu gibi, tüm insan ilişkilerinde olduğu gibi, burada da üsluptur bir yazıyı bir yazıdan farklılaştıran. Bizde ne yazık ki sanat ve edebiyat eleştirilerinin üslubu çok sert.

Eleştirmiyor, patakıyoruz. Kalemlerimizi boks eldiveni gibi kullanıyoruz. Çıkmışız bir ringe, esere değil, eser sahibine bakıyoruz. Filme odaklanmak yerine, o filmi meydana getiren insanı büyüteç altına alıp, küçümsüyor, öteliyor, elimizin tersiyle itiyoruz. Ne kadar da çabuk kızıyor, pata küte saldırıyoruz. Basına bir bakın, nedendir

acaba o ona kızar, bu buna cevap yetiştirir, gazete köşelerinde çatır çatır isimler harcanır, karşılıklı kılıçlar kuşanılır. Sevdiğimiz şeyleri aynı ateşli üslupla yazmaz kendimize saklarız. Ama sevmediğimiz bir şey olursa, yazıyı birilerini parmakla göstermek için adeta bir araç gibi kullanırız. İyi yapılan işi takdir etmekte pek bir yavaş, hatta isteksiz davranırken, gözümüze batan şeyleri topa tutmakta pek bir celal, pek bir aceleciz.

Sağlıksız bir eleştiri ortamı bu. Bir o kadar hırçın ve hoyrat. Ne Cem Yılmaz gibi yaratıcı bir insan böyle topyekûn saldırıyı hak ediyor, ne başka bir yönetmen/yapımcı. Bir yapıtı eleştirmek başka bir şey, o yapıtı meydana getiren insanı topa tutmak başka bir şey. Bu ikisinin birbirine karıştığı bir ülkede daha çok sanatçı yıpranır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kızınız bir sanatçıyla evlensin ister misiniz?

Elif Şafak 2008.12.21

Yılbaşı yaklaşırken matrak ama bir o kadar düşündürücü bir araştırmanın sonuçları yayınlandı. Yediden fazla ülkede gençler arasında yapıldı bu araştırma. Bu ülkeler arasında gelişmiş Avrupa ülkeleri de var, Brezilya da. Sorulan sorular kısa ve basitti. Hangi meslekten insanlarla evlenmek istersiniz? Hangi meslekten insanlarla evlenmeyi düşünmezsiniz? İşte sonuç:

Yedi ülkede de en çok beğenilen, saygı duyulan, güvenilen ve dolayısıyla evlilik için tercih edilen meslek grubu aynı çıktı: Doktorlar. Ne doktoru olduğunun dahi o kadar önemi yok, yeter ki doktor olsun eş adayı. Kadınlar da erkekler de doktorlarla evlenmek istiyor. Tüm dünyada bu böyle.

Müthiş bir albenisi var doktor olmanın. Tüm zorluklarına rağmen. Bir yerde iki ayrı insana inanmak durumundaysak ve faraza bunlardan biri doktor ise, adeta otomatik bir biçimde doktor olanı seçiyoruz. Mühendislerden, bankacılardan, müteahhitlerden, öğretmenlerden bile... akla gelecek herkesten bir kazık bekliyoruz da, doktorlardan asla!

Onca sene eğitim, ihtisas, uzun ve özverili çalışma saatleri, evden uzak kalmalar.... Bir yerden bakınca doktor bir eşe sahip olmak o kadar da kolay değil. Ama olsun varsın! Doktorları seviyoruz! Ve genellikle doktor olmayı şefkatli, sabırlı, yardımsever, sevecen olmakla bir tutuyoruz. Bir insanı hayata döndürmenin, sağlığına kavuşmasına yardım etmenin neredeyse büyü, insanüstü bir yanı var hem de yüzyıllardan bu yana. Geleneksel toplumların Şamanlara atfettiği önem ve kutsiyet tamamen yok olmadı. Modern hayat pek çok eski öğretiyi yıkmış olabilir. Hatta hıza ve tüketime dayalı yaşam biçimiyle bizlere yeni değerler aşılamış olabilir. Ama modern hayatın bile yıkamadığı bir şey varsa o da doktorlara olan saygımız, hayranlığımız. İnanmıyorsanız etrafınıza bir sorun. Kızınızın ya da oğlunuzun hangi meslekten insanla evlenmesini isterdiniz? Çok basit ama insan ve topluma dair çok ipucu veren bir soru bu.

Peki aynı araştırmada en az güvenilen ve evlilik için en son düşünülen meslekler hangileri çıkmış dersiniz? İşin bu kısmı beni yakından ilgilendiriyor. Zira cevap: Sanatçılar, gazeteciler, film ve müzik dünyasından insanlar ve yazarlar! Bu gruptan insanların bencil, kibirli ya da fazla meşgul oldukları, dolayısıyla iyi bir eş olamayacakları, kazara iyi eş olsalar bile iyi anne ya da baba olamayacakları düşünülüyor. Hadi buna ne demeli?

Araştırmanın sonuçlarına yakından baktım. Biraz da şüpheyile yaklaştım. Doktorlarla yarışamayız elbette ama insan istiyor ki sanat ve edebiyat da saygın bir meslek olarak yer alsın gençlerin ufkunda. Öte yandan dikkatimi çeken bir başka nokta var: Etrafınıza bir sorun. Ne kadar çok insan var edebiyatçı, sanatçı (özellikle şarkıcı) olmak isteyen. Nasıl oluyor da sanatçılık bu kadar arzu edilen bir meslek iken, evlenmek istenilen meslekler sıralamasında sonlara düşüyor?

Ne ilginçtir ki gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında çok büyük bir fark yok bu hususta. Her toplumda sanatçı "az biraz kaçık" addediliyor. Sorumluluklarını unutan, kendine düşkün, hayal âleminde yaşayan, kafasına esti mi çekip gidebilen, dolayısıyla güvenilirmez... Yani doktorlara atfedilen sıfatlarla sanatçılara atfedilen sıfatlar neredeyse taban tabana zıt! Ve anlaşılan o ki gençler kendileri sanatçı olmak istiyor ama sanatçıyla evlenmek değil!

"Herkes yazar olmak istiyor ama kimse yazarlarla evlenmek istemiyor." diye söyleniyorum.

"Gördün mü, kıymetimi bil!" diyor Eyüp kenardan, muzipçe.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkçenin en büyük şairi kim?

Elif Şafak 2008. 12.23

Milliyet gazetesinin aylık kitap eki, son sayısında sanat ve edebiyat çevrelerinde hayli ses getiren bir soruşturma yürüttü: "Sizce Türkçenin yaşayan en büyük şairi kim?"

Bundan kırk sene evvel Dağlarca için kullanılan Yaşayan En Büyük Türk Şairi değerlendirmesinin bir nevi devamı olan bu çarpıcı soru farklı farklı kesimlerden gelen yazar, çizer, eleştirmenlere soruldu. Elli kişilik jüride herkes kendine göre (ve birbirinden habersiz) cevapladı. Sıra bana geldiğinde doğrusu bir tereddüt yaşadım. Zira edebiyat söz konusu olduğunda, "en büyük", "en ünlü", "en iyi" gibi yakıştırmalardan mümkün merteye uzak durmak gerektiğine inanırım. Nedir bir yazarı diğerinden "başarılı" kılan? Çok satması mı? Çok tutulması mı? Fazlasıyla bilinmesi mi? Yoksa yeterince bilinmemesi mi? Nasıl hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutabiliriz ki yaptıkları iş ve bizzat varlıkları gereği hiyerarşilere uymayan, kaplarına sığmayan sanatçıları?

Öte yandan Milliyet Kitap, çok beğenerek, takdir ederek okuduğum bir dergi. (Keza Milliyet Sanat dergisi de bu anlamda başlı başına bir duruş sergiler. Bir yandan sanatı sırça köşklerde sadece elit kesimin konuştuğu bir "lüks" olmaktan çıkaracaksınız, bir yandan düzeyi düşürmeyecek, çıtayı hep yüksek tutacaksınız. Edebiyatı sevdiren kaliteyi bozmayacak, ayağa düşürmeyeceksin. Kolay bir denge değil bu.) Soruşturmada, ben oyumu Sezai Karakoç'tan yana kullandım. Çok sevdiğim halde seçemediğim nice kıymetli şairde kalsa da aklım, kelimeleriyle bende senebesene derin iz bırakan Sezai Karakoç'un adını zikrettim.

Sonra soruşturmanın sonucu açıklandı. Türkçenin yaşayan en büyük şairi oyçokluğuyla Gülten Akın olmuştu. Ve ben o zaman kendi oyum farklı olduğu halde gülümsemeden edemedim. Sevindim, çocuk gibi. Bir kadın şairin ama bilhassa Gülten Akın'ın seçilmiş olması ne güzel, ne kadar isabetli! O her ne kadar "Ah kimsenin vakti yok / İnce şeyleri anlamaya" dese ve böyle demekte yerden göğe kadar haklı olsa da, bilmeli ki bu ülkede kaç kuşak insan Gülten Akın'ın incelikli dizelerini okudu ve okuyor.

Yüksekten bakmayan, okurunu kendinden aşağı görmeyen, gürlmek yerine fısıldamayı tercih eden, öğretmek yerine paylaşmayı seven, mürekkebinin hınç hokkasına değil, sakın ve kendinden emin bir bilgelik deryasına bandırarak yazan, dostane, mütevazı; ama bir o kadar zeki, çakmak çakmak eleştirel bir sestir Gülten Akın'ın şiirleri edebiyat tarihimizde. Varlığı bizim için feyz ve ilham kaynağıdır.

Bir şey daha var: Bilen bilir, güzel yaşlanmak edebiyat aleminde herkese nasip olmaz. Ne yazık ki şair olsun, yazar olsun, eleştirmen olsun, kadın olsun, erkek olsun, hepimizi bekleyen bir tuzaktır yaşlanırken sirkeleşmek. Ne çabuk kararır yüreğimiz. Kızır, köpürür, kıskanır, söylenir; gençlerin bizi anlamadığını, yaşlılarımızın bizi sevmediğini düşünür, ha bire şüpheler ve gazezler besler, başka yazar ve şairlerin başarılarını bize yapılmış bir haksızlık gibi algılarız içimiz sirkeleşince. Ben-merkezci bir uğraştır edebiyat. Nefsini kabartır kişinin. Her yazar ve şairde az da olsa vardır bu sirkeleşme temayülü. Kiminde az, kiminde fazla. Ama işte Gülten Akın bütün bunların çok ötesinde duran, tamamen dışında kalabilen nadir sanatçılarımızdan biridir. O, güzel yaşlandı. Aslında hiç yaşlanmadı ki! "Deli Kızlar" yaşlanır mı hiç?

Bugün bir Gülten Akın şiiri okuyun. "Ben yalnızlığımı gözlerim gibi taşıdım / Unutmak olmazdı unutmadım" diyen sıcak sesini duyun yüreğinizde. Yaşadığınız şehrin kumunu yollayın ona. Sevgiyle...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Siyaset ve şiir

Elif Şafak 2008.12.28

Obama'nın yemin töreninin nasıl olacağına dair haberler daha şimdiden dünya ve Türk basınında peş peşe yayınlanırken, ben bu törenin farklı bir boyutuna dikkat çekmek istiyorum: Şiirselliğine. Tıpkı seneler evvel JF Kennedy'nin yaptığı gibi, Obama da yemin töreninde milyonlarca seçmenin önünde söz verirken yanında bir şair bulunduracak. Törende sadece müzik ve müzisyenler değil, şiir de olacak.

Geçtiğimiz aylar boyunca son derece çekişmeli bir başkanlık yarışına tanıklık ettik. Tüm dünya soluğunu tuttu, Amerika'daki iktidar değişimine odaklandı. Ama bu süreçte gözlerden kaçmayan önemli bir ayrıntı vardı. Başkan adaylarının konuşma metinleri! Merak ediyor musunuz kim yazıyor bu metinleri? Hangi kalemlerden çıkıyor politikacıların ağızlarından dökülen sözler, metaforlar? Seçim sadece siyasi farklılıkların değil, kelimelerin de yarıştığı bir arenaydı. Ve en büyük farkı gene kelimeler yarattı.

Barack Obama "ne şiiri, ne edebiyatı, kitap okumaya vaktim yok ki" diyen, o alıştığımız siyasetçi tiplerinden olmadığını çabuk gösterdi. Çeşitli söyleşilerde kendisinin de karısının da edebiyata ne kadar düşkün olduklarının ısrarla altını çizdi. Geçen ay elinde, dünya şiirinin en ünlü isimlerinden Derek Walcott'un kitabıyla yakalandı objektiflere. Keza Obama'nın yemin töreninde, aynı zamanda Yale Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan, prestijli ödüllere sahip ama o kadar meşhur olmayan siyah bir kadın şair, Elizabeth Franklin yer alacak. Bu uygulama daha evvel Bill Clinton tarafından da yapılmıştı. Siyasi hayatının dönüm noktası olan törenlerde Clinton'ın yanında muhakkak şairler, sanatçılar olmuştu. Mesela son derece yetenekli, cesur bir ses olan siyah kadın şair Maya Angelou. Şiirle siyaset, en son 1961 senesinde Kennedy'nin yemin töreninde yan yana görülmüştü. O zaman da Robert Frost törende şiir okumuştur. Bir anlamda Obama, Bush yönetiminin rafa kaldırdığı bu latif uygulamaya sahip çıktığını gösteriyor. Böylelikle sadece şu veya bu şaire değil, şiire, edebiyata, sanata ne kadar önem verdiğini milyonlar önünde vurguluyor.

İnsan ister istemez kıyaslıyor. "Türkiye'de siyasetçilerin ne kadar okudukları, edebiyata ne kadar kıymet verdikleri" sorusu ne yazık ki olumlu bir cevap bulmaya muhtaç. Bizdeki seçim konuşmaları ekseriya husumet,

hamaset, kallavi iddialar, suçlamalar ve hatta zaman zaman böbürlenmelerle dolu oluyor. Her sözü bekliyoruz bir siyasetçinin ağzından. Ama duymayı beklemediğimiz tek bir şey var: Şiir. Kavgacı olmayan, ötelemeyen, ötekileştirmeyen, tam tersine tüm dünyayı ve varoluşun tüm hallerini anlamaya, anlatmaya, kucaklamaya çalışan şiir.

Hayatımızda şiire ne kadar yer var? Başka ülkelerle kıyasladığımızda, farklı kültürlerle baktığımızda nasıl bir tablo ortaya çıkar dersiniz? Bizim için şiir bir "romantik uğraş" mı yoksa hayatın özü, büyü, ritmi diyebilir miyiz gönül rahatlığıyla? Gündelik hayatımızın ne kadarında var şiir? Var mı? Belki de "şiir okuru"ndan fazla "şair aday" var bu ülkede. Hemen herkes şair olmaya özenirken, bu ne garip çelişkidir ki kimsenin şiir okumaya vakti yok!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cehaletler çatışması

Elif Şafak 2008.12.30

Son elli senenin en etkili, en tanınmış ve tezleri en çok tartışılan siyaset bilimcisi öldü. Samuel Huntington seksenbir yaşında, geride pek çok kitap, makale, sav ve onu seven sevmeyen, bilerek bilmeyerek hakkında habire konuşan bunca insan bırakarak vefat etti.

Tam ellisekiz sene Harvard Üniversitesi'nde profesörlük yapmış ve yüzlerce, binlerce öğrenci yetiştirmekle kalmayıp, dünyanın farklı yerlerinden çok sayıda akademisyene, uzmana ve entelektüele kılavuzluk etmişti. Onyediyi kitap, yüze yakın bilimsel makale bulunuyordu külliyyatında. Ama işte tüm çalışmaları içinde bir tanesi vardı ki; yazarından bile meşhur olmuştu: Medeniyetler Çatışması Tezi!

Hani bir kitap yazarsınız ya da bir teori geliştirirsiniz veya bir filme imza atarsınız ya da bir albüm çıkartırsınız ve o çalışma onu meydana getiren kişiden daha ünlü ve önemli olur; alır başını kendi yolunda gider ya, Medeniyetler Çatışması tezi de böyle bir şeydi. Kimisi kızarak ve yererek, kimisi destekleyerek ve överek, dünyanın her yerinde sayısız insan bu teze atıflarda bulundu ve hâlâ da bulunuyor.

Huntington, Soğuk Savaş sonrası dünyada kültürel ve dinî kimliklerin etkili, hatta belirleyici olacağına inanıyordu. Aslında kendi kuşağındaki pek çok siyaset bilimciden farklı olarak "kültür"e "siyaset"ten daha fazla önem vermesiyle dikkat çekmişti. Bu yüzden ki erken çalışmalarından birinin başlığı "Culture Matters" (Kültür Önemlidir) idi. 1993 senesinde Foreign Affairs dergisinde, Francis Fukuyama'nın Tarihin Sonu tezine tepki olarak geliştirdiği savını yayınladı. Fukuyama ne derse desin, Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle beraber tarih sona ermiyor, ideolojik kırılmalar kapanmıyor, çatışmalar bitmiyor, tam tersine sadece şekil ve suret değiştiriyordu. Bundan böyle dünya medeniyetler arası çatışmaya ve uyuşamamazlığa sahne olacaktı.

11 Eylül sonrası yaşanan keskin dönüşümlerle beraber dünya tarihi Fukuyama'dan ziyade Huntington'u haklı çıkardı. Ama ne yazık ki Huntington'un kendi tezi de eski önyargıların pekişmesine ve yeni önyargıların filizlenmesine sebep oldu, çanak tuttu. İslam dünyasının, "özünde ve tanımı gereği", başka bir kültür, farklı bir toplumsal ve siyasî dokusu olduğuna ve dolayısıyla Batı dünyası ile yan yana duramayacağına inanan kim varsa Huntington'un tezlerine dört elle sarıldı. Böylelikle bu ünlü siyaset bilimci dünyanın bölünmüşlüğüne sadece çözümlemekle veya yansıtmakla kalmadı. Aynı zamanda bu bölünmüşlüğü derinleştirdi. Zihinlerde pekiştirdi.

Huntington'a yöneltilen eleştiriler arasında en güçlüsü Edward Said'den gelmişti. Said, "Cehaletlerin Çatışması" adını verdiği makalesinde, medeniyeti sabit ve yekpare, değişmez ve verili kabul eden yaklaşımı yerden yere vurmuştu. Huntington'un sandığı gibi zamanda donmuş kalmış, mekândan ve tarihten azat bir "medeniyet"

tanımı yoktu ki. Huntington hayalî bir Doğu, hayalî bir Öteki, hayalî bir coğrafya üzerinden konuşuyor ve en beteri, kendi zihninde ürettiği ayrımları sabitleştirip öteliyordu.

Said'in eleştirileri dün olduğu gibi bugün de kuvvetli ve geçerli. Ancak Huntington ve ona inananların da bir ağırlığı var bu dünyada. Bu yüzdendir ki bilhassa İslam dünyası "Medeniyetler Çatışması" söylemine alternatif söylemler yakalamaya çalışıyor. Bu arayışların özellikle bu çatışmada "öteki uç" olarak algılanan İran'dan gelmesi manidar. Hatırlarsanız Muhammed Hatemi "Medeniyetler Arası Diyalog" kavramını vurgulamıştı. Aynı kavram daha sonra Birleşmiş Milletler'de de benimsendi. Keza Türkiye'de de yankı buldu. Huntington, dünyanın din ve kültür ekseninde ciddi çatlaklar yaşadığı bir dönemin sesi, akademisyeniydi. Onun tezine temel oluşturan kültürel kırılmayı aşmak ise hepimizin meselesi. Zira hâlâ ve ısrarla cehaletlerin çatıştığı bir çağda yaşıyoruz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ağızdan çıkan söz

Elif Şafak 2009.01.04

Albert Camus, geçtiğimiz yüzyılın entelektüelleri arasında en karamsar, en zeki, en bedbin seslerden biriydi. Sisiphos Efsanesi'nde şöyle bir cümle kullanır: "Herkes kendi yükünü yeniden bulur." Efsaneyi hatırlarsınız, Sisiphos koca kayayı alır omzuna. Tırmanır, tırmanır, son anda aşağıya yuvarlanıp, her şeye silbaştan başlar.

Onca zahmet ve emekten sonra tekrar zirveye yaklaşır. Zannedersin ki bu sefer başaracak. Ama hop, yuvarlanır dağın eteklerine. Düşer. Ve bir kez daha başlar sırtında kayasıyla tırmanmaya. Anlarsın ki hiç bitmeyecek bu cendere.

Ve Mevlânâ Mesnevi'de insanın şu dünyadaki hayatını, varoluş adı verilen cebelleşmeyi bir dağ karşısında konuşmaya benzetir. Ağızımızdan çıkan her kelime aslında aynen bize geri dönmektedir. Nasıl bir enerjiyle konuşuyor, ne tür kelimeler telaffuz ediyorsak aynılarını duyuyoruz başkalarından. Ne söylersek ve neyi nasıl söylersek, aynen o şekilde sözlerimizi bize iade ediyor dağ. Eğer hakaretimiz kelimeler çıkıyorsa ağızımızdan, ya da alaycı, küçümseyici, yargılayıcı, çok geçmeden benzerlerini işitiyoruz ya o insandan ya başka birilerinden. Dağ aynen iade ediyor sözlerimizi, farklı farklı aktörlerin ağızından. Bu kuralı bilen mutasavvıflar, eleştiriye, hakarete ya da dedikoduya maruz kaldıklarında, benzer bir enerjiyle cevap vermekten kaçınırlar. Susmayı tercih ederler. Mevlânâ'nın lakabının Hamuş-Suskun (Sessizlik!) olması tesadüf değildir. Elli binden fazla dizesi olan, varlığını kelimeler üstüne kuran bir şairin kendine Suskun demesi ilginç değil midir?

Zamanın geçmiş-bugün-gelecek ekseninde çizgisel bir ilerlemeye sahip olduğunu sandı insanlık yüzyıllar boyunca. Halbuki 21. yüzyıla giren dünya Einstein'ın daha henüz anlaşılamayan teorilerini tartışmakta ve 'Kuantum Fiziği'ni her zamankinden ciddiye almakta. 'Kuantum Fiziği'nin izlerini takip edersek ilginç bir saptama çıkıyor ortaya. Ağızdan çıkan her kelime, yazılan her söz aslında yok olmuyor kâinatta. Duruyor bir yerlerde. Birikiyor. Bir başka insan hakkında edilen her gıybet, nam-ı diğer dedikodu, damla damla birikmekte bir yerlerde. Peki hiç düşündünüz mü eğer dedikodu böyle ağır bir yük ise ve bir başka insan hakkında ettiğimiz yıkıcı laflar bir şekilde dönüp dolaşıp bizi buluyorsa, Türkiye'de medyanın hali nice olsa gerek? Ne kadar çok köşe yazarı var dedikodu yaparak yazan. Tabii iki yönlü bu iş. Demek ki çok sayıda okur var bunları okumayı talep eden. O da başka mesele.

Bu hafta telefon açıyor bir arkadaşım. "Filancanın yazısını okudun mu? Nasıl dedikodu yapmış senin hakkında. Çok kızdım."

"Okumadım..." diyorum. "Okumayacağım."

"Ya tamam da bir karşılık vermeyecek misin?" diye üsteliyor.

Vermeyeceğim. Çünkü biri hakkında kötü laflar yazmak ağır bir yükür o insanın omuzlarında. Çünkü inanıyorum ki kalemlerimiz, dedikodu, suçlama ve hakaret aracı değildir. Mürekkeple hayaller kurarsın, hikâyeler yazarsın, dünyalar yaratırsın, empati köprüleri inşa edersin. Kalem kâğıtla düşünür, hüznlenir ve sevinirsin. İnanıyorum ki kainatta birikmekte kelimelerimiz. Herkes kendi kayasını kendi mizacına göre tekrar sırtlanıyor bu hayatta. Kırılmıyor bu döngü. Ha bire tekrar ediyor. Tabii eğer bir noktada durup, başka bir bilinç, bambaşka bir gözle olaylara ve kendimize bakmayı başaramazsak.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mahmud Derviş'in renkleri soluyor

Elif Şafak 2009.01.06

Ağustos 2008'de vefat eden dünyaca ünlü Filistinli şair Mahmud Derviş iyi ki bugünleri görmedi. Kalbi zayıftı; son krizden evvel üst üste kalp krizleri geçirmişti.

Doktorları sakın bir hayat sürmesini, "üzülmemesini" tembihlemişti. Şimdi hayatta olsaydı herhalde kendi insanların dünyanın gözü önünde bombalandığını, her gün yüzlerce sivilin öldüğünü görmeye dayanamazdı. Operasyonun dokuzuncu günü geride kalırken Filistin kaynakları ölü sayısını 500, yaralı sayısını 2.500 olarak veriyor. Ve geçen her saat, her dakika bu sayılar artıyor. Yaşadığımız çağda insan hayatı bir rakamdan ibaret. Ölü sayısı 500 iken 502 ya da 612 oluyor. Ekranın kenarında beliren rakamlara bakıyoruz aynı donukluk, aynı çaresizlikle. Gözlerimizin önünde renkler ölüyor.

Mahmud Derviş, şiirlerinde Filistin'i "yitirilmiş cennet" olarak tanımlardı. Vaktiyle doya doya yaşanan, çocukluk kadar şiirsel olan, sonra aniden yitirilen ve artık anılarda kalan, rüyalarda canlanan eski, ılık ve dokunaklı bir güzellik! "Vatan" kelimesi edebiyatının en önemli kavramlarından biriydi. Ve o, vatanını hep hüzn, sürgün ve hasretle andı ve yazdı. Son derece dar gelirli, eğitimsiz bir aileden geliyordu. Annesi okuma yazmayı sonra öğrenmişti. "Okuması olmayan" ümmi annenin şair oğluydu o! Çocukken ailesiyle beraber topraklarını terk ederek Lübnan'a göç etmek zorunda kalmıştı. Şiirleri tüm dünyada "Filistin halkının sesi soluğu, nefesi" diye tanımlanırdı. Kendisine Yahudilerden nefret edip etmediğini soran gazetecilere kızardı. Ne demek nefret etmek? İsrail hükümetlerine, siyasetçilerine tepkiliydi ama hükümet ile halkı bir tutmuyor, kin ve nefret gütmüyordu.

Son ana kadar hep ılımlı, hep sanatçı ve hep diyalogdan yanaydı. Keza Filistin'de Hamas gücü ele geçirdikten sonra son derece düşündürücü ve dokunaklı bir konuşma yaptı. Hamas'ın askerî kanadına eleştirel ve mesafeli bakıyordu. Görüşlerini bir şairin söyleyebileceği en çarpıcı şekilde ifade etti. Dedi ki: "Bir sabah uyandık ve gördük ki, Filistin'in dört renkli bayrağının yerinde Hamas'ın tek renkli bayrağı dalgalanıyor." Çoğul renkler gitmiş, tek renk gelmiş.

Kıdemli şair, Filistin halkının tek bir renge indirgenmesinden, kendi içindeki farklılıkları yitirmesinden, eleştirel sesleri bastırmasından, tek bir iktidarın herkesi ve her şeyi biçimlendirmesinden, tüm toplumun homojenleşip aynı renge boyanmasından endişe ediyordu. Çoğulluğuyla güzeldi Filistin. Yeryüzünde bu kadar acı çekip, bu kadar haksızlığa uğrayıp, gene de sanata, şiire, çoğulluğa, ılımlılığa ve her şeye rağmen diyaloga meyleden toplum azdır. Bu şaşırtıcı iradenin ve temayülün yitirilmesini istemiyordu Derviş. Onun çocukluğunun Filistin'i, onun kayıp cenneti tüm dünyayı şaşırtacak kadar çok sesli ve çok renkliydi.

Bugün Gazze'ye hem havadan hem de karadan ölüm yaşıyor. Düşen her bomba karşıtını güçlendirecek. Şiddet muhtemelen şiddet doğuracak. İsrail hükümeti operasyonun kısa sürmeyeceğini söylüyor. Ve dünya çaresizlik içinde bu orantısız güç kullanımını seyrederken, en kaygı verici şeylerden bir tanesi ılımlı seslerin bir bir sönmesi. Tıpkı karanlıkta parlayan, rüzgârda tutunmaya çalışan mumlar gibi. Bu operasyon Filistin'de ve Arap dünyasında ve aslında tüm dünyada uzlaşma yanlısı ılımlı sesleri susturuyor. Barış ve diyalog umutlarını baltalıyor. Hemen hemen tüm uzmanların buluştukları ortak nokta bu.

Filistin'de bugün siviller ölüyor. Ve aynı zamanda bir şairin üzerine titrediği renkler soluyor, tek bir renge iniyor. Savaşın rengine. Şiddetin rengine...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Otuz kitapsever bir araya gelirse...

Elif Şafak 2009.01.11

Kimi insan vardır, kütüphaneli evlerde büyür; annesi, babası, öğretmenleri tarafından habire okumaya teşvik edilir ama sonunda kitaplarla ilişkisi cılız bir ilgiden öteye geçemez. Aylarca kitap okumasa eksikliğini duymaz. Kimi insan vardır tüm zorluklara, maddi sıkıntılara rağmen tutkuyla sever kitapları. Bir yolunu bulur. Kendine bile açıklayamadığı bir tutkuyla sever kitapları. Hatta bazen onlarla olmayı insanlarla vakit geçirmeye bile tercih eder.

Bu hafta piyasaya son derece renkli, samimi ve okuması keyifli bir kitap çıktı. Günlerdir elimden düşüremedim. İsmi: Benim Kitaplarım. Sema Aslan'ın seneler süren titiz, sevgi dolu çalışmasının ürünü. Tıpkı insanlar gibi kitapların da etrafında gizli bir hale olduğuna inanasım geliyor bazen. Her kitabın kendine has renkleri ve onu sarıp sarmalayan bir enerji halesi var. Bu kitabın enerjisi ise çok güzel, anında geçiyor okura. Renkleri aydınlık ve sıcacık.

Sema Aslan bu kitapta Türkiye'nin sanat, edebiyat ve akademi dünyasından 30 ünlü ismin evlerine konuk olmuş. Hepsi kendi alanlarında tanınmış isimler ve ortak bir noktaları var: Kitap aşkları. Bunu derken, lafın gelişi kitap okumayı sevmekten, hani "müzik dinlerim, kitap okurum, resim yaparım" tarzı suya sabuna dokunmaz, iz bırakmaz, varla yok arası bir "sevme hali"nden bahsetmiyorum. Kitaplara düşkün ve meftun olmaktan, adeta koşullarına ve kendine rağmen kitapsız duramamaktan, tutkudan söz ediyorum. Sema Aslan bu tutkudan muzdarip otuz ismin kütüphanelerini görmüş, görüntülemiş. Onların kitaplarıyla olan ilişkilerini dinlemiş, yorumlamış ve anlatmış. Ve böylece ortaya birbirinden tamamen farklı kareler, cevaplar, anekdotlar çıkmış.

Kitabın hemen başında yer alan Sahaf Terimleri Sözlüğü o kadar şirin ki gülümsemeden edemiyorsunuz. Ve işte kitabı okumaya bu tebessümle başlıyorsunuz. Mesela kitaplardaki kurt yeniklerine "okra" dendiğini biliyor muydunuz? Ya da yazma kitapların tam ortasına yapılan yaldızlı, ışıltılı desene "şemse" dendiğini? Sürekli kitap alan, kitapsız yaşayamayan insanlara, malum, "kitap kurdu", kalın ve iddali kitaplara "tuğla gibi" diyoruz. Ama mesela, cildi dağılmak üzere olan, fazla hırpalanmış, fazla kullanılmış bir kitaba "yorgun" dendiğini biliyor muydunuz?

Kitapta Çetin Altan'dan Halit Refiğ'e, İpek Çalışlar'dan Perihan Mağden'e, Gökhan Akçura'dan Orhan Pamuk'a, Selim İleri'ye, Şakir Eczacıbaşı'na tanıdık simalar sıralanıyor. Her birinin kütüphanesi o kadar farklı ki. Naim Dilmener belki de en iddialı popüler müzik koleksiyonuna sahip. Evinde ses kayıtları, eski ve nadir albümler, müzik tarihimizden rengarenk yapraklar. Ya da Zafer Toprak'ın evinde alt alta üst üste sıralanan muazzam bir koleksiyon, yüz yirmi bin civarında kitap! Kendimle ilgili bölüme geldiğimde duraklıyorum. Benim kitaplarım

hep kutularda, kolilerde, farklı farklı şehirlerde oldu senelerdir. Çünkü hep taşındım, hep oradan oraya. Böyle göçebe olunca eşyalara, hatta en çok sevdiğiniz kitaplara bile fazla bağlanmamayı, üzerlerinde hak iddia etmemeyi, onları sahip olduğunuz nesnelerden ziyade "yol arkadaşı" olarak görmeyi öğreniyorsunuz. Aslında hiçbir zaman kelimenin tam anlamıyla bir kütüphaneye sahip olamıyorsunuz. Pek çok yazar ya da akademisyen tanırım, evlerinde alıştıkları düzenin dışında yazamaz, konsantre olamazlar. Bense fazla düzenden rahatsız oldum hep. Hareket ve dağınıklık daha yakın geldi mizacıma. Dolayısıyla kitaplarım da kütüphanelerim de payını aldılar bundan.

Kitaplarınızı düzenli bir şekilde saklar ya da saklamazsınız. Kitaplarla ilişkimiz de parmak izlerimiz gibi, kişiden kişiye değişir ama değişmeyen bir şey var: Her yazar öncelikle iyi bir okur olmak durumundadır. Ve Sema Aslan'ın özenli kitabında işte bunun tanıklığı var.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Medyada İslâm medyada Yahudilik

Elif Şafak 2009.01.13

Edward Said, Batı medyasında "İslâm" kelimesinin önyargıyla kullanılmasını en erken ve en çok eleştiren kalemlerden biriydi. "Medyada İslâm" kitabını bugün yeniden okumakta fayda var.

Bu kitabı 1980'lerin başında, yani İran'da rehine krizi devam ederken, dünya üzerinde din temelli gerginliklerin ve çatışmaların hızlandığı bir dönemde yazdı. Başka dinler ya da kültürler söz konusu olduğunda kullanılan temel ve akademik kriterlerin, İslam ve İslam toplumları söz konusu olduğunda nasıl rafa kaldırıldığını ve Müslüman kültürlerin nasıl bir küçümseme ve husumetle anlatıldığını uzun uzun analiz etti. Batı medyasından köşe yazarlarının yazılarını, üsluplarını inceledi. Görsel ve yazılı basında ötekileştirmenin nasıl işlediğini irdeledi. Bilhassa altını çizdiği bir husus vardı. Şarkiyatçılar İslâm âlemini tek ve durağan bir bütün gibi ele alırlar. Çok rahat genellemeler yaparlar. Hatta bu dünyanın neredeyse tamamının Batı karşıtı olduğunu iddia ederler. Onların gözünde İslâm dünyası durgun, yekpare, ağırçekim, herhangi bir içsel dinamizmi olmayan, dolayısıyla değişime kapalı ve "özü gereği" Batı dünyasıyla, dolayısıyla demokrasi rejimiyle uyuşamayacak, bambaşka bir yapıdır. İşte Edward Said en çok bu yaklaşımı ve onun sakıncalı sonuçlarını eleştirmişti.

"Dünyadaki bir milyar dolayında Müslüman'ın her biri öfke mi hissediyor, hepsi kendini aşağılanmış mı hissediyor? Endonezya, Pakistan veya Mısır yurttaşlarının hepsi Batı nüfuzuna hınç mı duyuyor? Böylesine temel sorulara cevap bulmak isteyen kişi işe nereden başlamalı?" diye sordu Said kitabında. Ve "İslâm" kelimesinin kolay bir genelleme olarak kullanılmaması gerektiğine dikkat çekti. "Onlarca ülke, gelenek, toplum, dil ve elbette sonsuz sayıda farklı deneyimi içeren, nüfusu bir milyarı bulan İslâm dünyasında olup bitenlerin sadece küçük bir kısmının radikal bir boyut taşıdığını, dolayısıyla bütünü yansıtmadığını, Batı medyasının İslâmiyet'i ötekileştirdiğini defalarca dile getirdi. Hep barıştan, empatiden, insanların ve toplumların birbirine önyargısız yaklaşabilmesinden yana oldu.

Bence bugünlerde Edward Said'in kemikleri iki kat sızlıyor. Zira bir yanda, Batı medyası ne yazık ki hâlâ İslâm kelimesini olumsuz bir genelleme olarak kullanıyor. Her tarafta "İslâmcı teröristler" ya da "Müslüman teröristler" gibi kavramlar rahatlıkla kullanılıyor. Bir yandan da, Gazze'de yaşanan trajediden sonra başta Ortadoğu olmak üzere, Müslüman dünyanın bir kesiminde yazılı ve görsel medya aynı hatayı bu sefer kendisi yapıyor. Bazı gazeteci ve yazarlar, ve ne yazık ki internette dolaşan e-mailler, aynı üslupla bütün Yahudiler

hakkında son derece ithamkâr genellemeler yapıyor ve basmakalıp önyargılar üretiyor. "Müslüman terörist" demek ne kadar yanlışsa, terörü dine bağlamak ne kadar yanlışsa, "Yahudi terörist" demek de o kadar yanlış. İsrail hükümetinin Gazze'de yaptıklarını eleştirmek başka şey, bütün Yahudilere düşman kesilmek, hepsini aynı kefeye koymak başka. Ve bu iki tutum arasındaki farkı kendimize ve birbirimize hatırlatmak insanlık borcumuz. Zira aksi takdirde bir linç ve bütün Yahudilere yönelik bir düşmanlık havası esiyor ki bundan herkes payını alıyor.

Evet, İsrail devletinin yaklaşımını sonuna kadar eleştirelim. Bu durumun değişmesi, barışın gelmesi ve Filistin halkına insanca yaşam koşullarının sağlanabilmesi için daha fazla emek ve söz sarf edelim. Ama bunu yaparken ırkçı söylemlere girmemeye, bir halkı ya da bir dini ötekileştirmemeye özen göstermek zorundayız. Bu hassas bir ayırım. Biliyorum, bazıları diyecek ki: "Dünya bu kadar hoyratken kim uğraşır hassas ayrıntılarla!" Ama esas dünyanın hoyratlaştığı zamanlarda önem kazanır üslup farklılıkları! Barışçıl ve yapıcı bir üslup hepimizin insanlık borcu.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Brüksel'de bir edebiyat akşamı

Elif Şafak 2009.01.18

Bu yazıyı Brüksel'den yazıyorum. Burada henüz kurulmuş olmasına rağmen son derece başarılı tanıtımlara ev sahipliği yapan İstanbul Merkezi'nde düzenlenen sıcak, içten ve renkli bir edebiyat etkinliğinin ardından. Etkinliğin başlığı 'Kadın Yazarlar Ne İstiyor?' Freud'un ünlü sorusundan hareketle konulmuş. Ve kadın ne istiyor? Sahi ne istiyoruz? Ne istemiyoruz ki? Edebiyat dünyasının neresinde yer alıyor kadınlar? "Kadın yazar" olarak anılmak istiyor muyuz ha bire? Sürekli bu vurguyla yaşamaktan ve yazmaktan memnun muyuz? Memnun muyum?

Masanın bir ucunda İngiltere'de yaşayan edebiyat eleştirmeni ve akademisyen Alev Adil oturuyor. Ve bana kadınlık, edebiyat, kimlik, çok kültürlülük, aidiyet, kozmopolitlik, hem yerel hem evrensel olmak, hem İngilizce hem Türkçe yazmak, sanatın hudutları ve hudutsuzluğu, Türkiye'de kadınların rolleri, ataerkil bir toplumda kadın sanatçı olmak üzerine sorular yöneltiyor. Seyircilerin önünde yaptığımız sohbet-söyleşinin ardından bu kez seyirciler sorular yöneltiyor. Ve ortaya oldukça canlı, uzun ve interaktif bir edebiyat akşamı çıkıyor.

Salon hayli kalabalık. Yan yana görmeye pek de alışkın olmadığımız seyirciler burada bir arada. Mekân Brüksel olunca elbette Avrupa Birliği çerçevesinde çalışan bürokratlar, diplomatlar, temsilciler de var. Ama sanılmasın ki kalburüstü, resmi bir ortam. Tam tersine herkes gayet rahat ve mütevazı. Siyaset konuşmaktan bunalan bürokratlar için edebiyat farklı bir ifade ve düşünme alanı. Onların yanı sıra çok sayıda Türk öğrenci oturuyor seyirci sıralarında. Aralarında doğma büyüme buralı olanlar da var, üniversiteyi Türkiye'de okuduktan sonra yüksek lisans için gelenler de. Bunların yanı sıra İspanyol, Portekizli, İngiliz, Hintli ve İtalyan okurlar da var. Salonda her yaşta kadın ve erkek seyirci göze çarpıyor ama ilginçtir, Türk seyircilerin çoğunluğu kadın. Uzun zamandır inandığım bir şeyi doğruluyor bu tablo: Bizde edebiyat okurlarının çoğu kadın. Roman okurlarının çoğunluğunu her kuşaktan kadınlar oluşturuyor. Türkiye'de erkekler roman okumak konusunda kadınların çok gerisinde.

Bu seyahatte dikkatimi çeken ve gene öteden beri sevinerek gözlemlediğim bir başka husus Türkiye'nin yurtdışındaki gençlerinin kalitesi! Avrupa'da ve Amerika'da yaşayan gençlerimizin cıvı cıvı sinerjisini keşke Türkiye'de yaşayan bizler daha fazla anlayabilsek, hissedebilsek, paylaşabilsek. Çünkü Batı'da okuyan ya da çalışan gençlerimiz muazzam bir yaratıcılık ve zihin açıklığı içindeler. Çok okuyor, edebiyat ve sinemayı

yakından takip ediyor, dünyaya kayıtsız kalmıyor, politikadan kültüre her alanda tartışıyor, beyin fırtınalarına girmekten hoşlanıyorlar. Türkiye'deki fazla kutuplaşmış ve politize olmuş, dolayısıyla gereksiz yere gerilmiş ortamlardan uzaklar. Avrupa'da ve Amerika'da bulunmanın etkisiyle farklılıklarla bir arada yaşamaya alışkınlar. Daha önyargısızlar. Zihnen son derece esnek ve ekseriya demokratlar.

Anadolu'nun her yerinden gelen ve Brüksel'de, Paris'te, Viyana'da, Londra'da, Roma'da yaşayan gayet çalışkan, meraklı ve dinamik bir genç kuşak var. Hem 'oralı' hem 'buralı'lar. Kolay kolay bir kaba, bir şehre, bir kimliğe, hele hele basmakalıp yaftalara sığmıyorlar. Bir bakıma arafta yaşıyorlar ama bir o kadar köklerine bağlılar. Her birinin yaşam hikâyesi ilginç bir sentez hikâyesi. Kimi Diyarbakır'da doğmuş Brüksel'e yerleşmiş, kimi Sivas'tan, Konya'dan, Amasya'dan Londra'ya geçmiş. Çok okuyor ve fikirlerini kendilerinden emin bir üslupla yansıtıyorlar. Avrupa'da ne zaman bir edebiyat etkinliği olsa bu gençlerle tanışmak, konuşmak umut ve ilham veriyor insana...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Güçlü kadınlar güçlü kadınları neden sevmez?

Elif Şafak 2009.01.20

Biraz tartışmalı ama gündelik hayatımızın siyasetinden uzak bir konuya değineceğim bugün.

Bir yazar, bir anne, bir kadın olarak merakla izlediğim bir konuya: Fransa Adalet Bakanı Raşida Dati'nin medyanın karşısındaki dimdik duruşuna! Raşida Dati'ye Paris'ten veya Strasbourg'dan bakan bir Fransız kadın romancı bambaşka bir resim görebilir. Onun "adalet bakanı" olarak vasıflarını, yeteneklerini sorgulayabilir. Bense ona İstanbul'dan bakıyorum. Daha uzaktan, daha sakin bir gözle.

Biz "erkeksi değerlerin" el üstünde tutulduğu, Güldünya'ların aileleri tarafından hayat haklarının ellerinden alındığı, ailelerin oğullarını kızlarından daha kıymetli bulduğu ve bunu saklamadığı; velhasıl kadın olmanın hiç de kolay olmadığı tepeden tırnağa ataerkil bir toplumuz. Diğer yanıla ilerlemeye açık, hızla değişen, kadınların hiç de sessiz ya da pasif olmadıkları, hatta yer yer "anahanlı" sayılabilecek bir dokumuz da var. Bir taraftan ataerkilliği o kadar kanıksamışız ki kadınların ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmesini adeta "normal" zannediyoruz. Bir taraftan aile çatılarımız altında neredeyse "geleneksel bir anahanlık" sürdürüyoruz. Bilhassa erkek çocuk annesi kadınların erk sahibi olduğu bir yapı bu. Bizde kadınlar yaşlandıkça, çocuk ve torun sahibi oldukça iktidar kazanır. Bu toplumda en zoru aynı anda genç ve kadın olmaktır.

Gel gör ki kimsenin vakti yoktur cinsiyet meseleleri konuşmaya. Siyaset ve ekonomi o kadar belirleyici ve ciddi addedilir, ülkenin gündemi öylesine kaygan ve değişkendir ki, "kadın mevzularına" olur da sıra gelirse, cahilimiz de entelektüelimiz de ağır birliği etmişçesine küçümser: "Bırak bu feminist ayakları!"

İşte böyle bir ortamda Raşida Dati'yi ilgiyle izliyorum. Kırk üç yaşında tek başına bir kadın. Bir bakan. Hem de Adalet Bakanlığı gibi zor bir alan. Gerçi gençliği ve çocukluğu da hiç kolay geçmemiş ki! 12 çocuklu yoksul bir aileden geliyor. Annesi Cezayirli, babası Faslı. Raşida Dati on altı yaşında çalışmaya başlamış. Gündüzleri çalışıp geceleri okumuş. Ta o günlerden alışkın mücadele etmeye. Ne var ki siyasetin erkek dünyasında var olmak için "erkeksi" görünmeye çalışmayan bir kadın o! Politika dünyasının basamaklarını çıktıkça sırf zayıf olmadığını ispatlamak için kulüpteki erkeklerden daha erkek, daha hamaset yanlısı, hatta daha militarist görünmeye çalışan kadın siyasetçiler profiline uymuyor hiç. Kişiliği ve yaptıkları, babasız çocuk dünyaya getirmesi ve bu

konudaki demeçleri o kadar çok tartışılıyor ki, bazıları onu "dişli bir dişi" olarak görürken, bazıları da "kadın hareketine ihanet eden kadın" diyor. Güçlü bir kadın o. Ve en çok da güçlü kadınlar tarafından eleştiriliyor. Yerden yere vuruluyor. Ama umurunda olduğunu sanmam.

Raşıda Dati, yakın zamana kadar karnı burnunda çalışmaya devam etti. Basının karşısına öyle çıktı, bakanlığın işlerini de öyle yerine getirdi. Erkeklerden geçilmeyen politika dünyasında hamile bir kadın bakan görmek sadece Fransız basını için değil dünya basını için de hayli sıra dışı bir hadiseydi. O da bundan sıkıntı duymak yerine, adeta tadını çıkardı. Sonra bebeğini doğurdu. Ve beş gün sonra inanılmaz bir şekilde kameralar karşısına geçip kaldığı yerden işine döndü. Halbuki Fransa'da doğum izni dört ay. Ve bu izni koparmak için kadınlar uzun süre mücadele vermişler.

Raşıda Dati, daha fazla doğum izni kullansaydı "iyi anne ama kötü bakan" olacaktı. Azıcık izin yaparak "kötü anne iyi bakan" olarak anılmayı tercih etti. Bense topuklu ayakkabıları, koyu renkli ama gayet kadınsı kıyafetleri, kararlı duruşu, silinmeyen gülüşü, meydan okuyuşuyla onu bir roman karakteri olarak canlandırabiliyorum. Etrafındaki diğer roman karakterlerini allak bullak eden canlı, renkli, her eve olmasa da her ülkenin parlamentosuna muhakkak lazım bir hayali karakter!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Okumak ya da okumamak

Elif Şafak 2009.01.25

"Yaşamak için okumalı" demişti Flaubert. Onun için öylesine vazgeçilmezdi kitaplar. Yaşıyorsan, düşünüyor, merak ediyor ve hayal kuruyorsan, kitapsız bir dünya mümkün olabilir mi?

Flaubert, bu çağda yaşıyor olsaydı o çok sevdiği kitapların yeterince okunmadığına, kitap sayfalarının yerini bilgisayar ekranlarının aldığına tanık olacaktı. Belki de karamsarlığa kapılacaktı. Zira kitaplar yavaş yavaş ama adeta önlenemez bir şekilde gençlerin dünyasından çekiliyor. Yerlerini bilgisayar ekranları alıyor. Ve bilgisayar söz konusu olduğunda, internetten elde edilen bilginin kalitesi, güvenilirliği o kadar tartışmalı ki...

Batılı sosyal tarihçiler bir odaya çekilip sessizce kitap okuma alışkanlığının aslında sanıldan yeni olduğunu, asırlar boyu insanların mırıldanarak, konuşarak, gayet yüksek sesle okuduklarını vurguluyor. Adeta kutsal bir yeri var kitapların insanların hayatında. Okuyor ve harflerin sırrını çözüyor olmak neredeyse gizemli bir serüven addediliyor. Bugünse tablo bambaşka. Yakın zamanda açıklanan verilere göre 18-24 yaş arası Amerikalıların neredeyse yarısı, "keyif için, kendin için, sevdiğin için kitap okumak" ne demek bilmiyor. "Eskiden üniversite çağındakilerin evinde sınırlı da olsa bir kütüphane bulunduğunu varsayarak hareket ederdik. Artık bu geçerliliğini yitirdi. İnsanlar okumuyor." diyor bu raporu hazırlayan enstitünün başkanı. Amerika'da durum böyleyse, bizde durum nasıl, düşünebiliyor musunuz? Düzenli kitap okumak sadece kitap alıp onunla zaman geçirmekle sınırlı bir edim değil. Bir yaşam biçimi. Dünyaya bakış ve varoluş biçimi. Gene aynı araştırma, düzenli kitap okuyan gençlerin dünyayı daha iyi kavradıklarını, sinemaya, müzeye, etkinliklere daha çok giden, daha kültürlü olduklarını altını çizerek ortaya koydu. Kitap, insanın hayatına tek başına gelmiyor. Beraberinde bir yaşam tarzı ve şuur getiriyor.

On yaşında bir oğlu olan yakın bir arkadaşım geçenlerde dert yanıyordu bana. "İnternete bağlanmasını yasakladık. Haftada sadece üç saat izin veriyoruz, o kadar. Çocuk kitaba dokunmayı unuttu. Ne zaman ödev yapması gerekse, internetten bulduklarını indirip yazıyorlar. Tabii bu arada bir sürü sakıncalı siteye girip

çıkıyorlar." Arkadaşımın oğlu sonunda ansiklopediler, kitaplar karıştırarak hazırlamış ödevini. Ama teslim ettiği zaman bir şeyi fark etmiş. Koca sınıfta kitap kullanarak ödev hazırlayan tek öğrenci oymuş.

İnternet, vaktiyle muazzam bir özgürlüktü. Şimdiyse bizi hapseden ve kuşatan bir cendere olmaya başladı. İnterneti bilgilenecek için kullanmak mümkün. Ama daha ziyade "bilgilendiğini zannederken cahilleşmek" için kullanıyoruz. Müthiş bir bilgi kirliliği var. Ve bu arada kitaplar ta yüzyıllardır taşıdıkları kokular ve sırlarla bir kenara atılmakta. Etrafınıza bakın, kaç genç tanıyorsunuz kitap okumayı "ödev olsun" diye değil, tutkuyla seçen ve seven? Son zamanların en çok konuşulan kavramlarından "Digital literacy, yani dijital okur-yazarlık", bilgi ile cehalet arasında incecik bir sınırdır duruyor. Her an bir tarafa devrilecekmiş gibi.

Ve tarihçi Alberto Manguel'den bir hikâye: 11. yüzyıl başında İran'da kitaplara düşkün bir şah yaşardı. Günün birinde bir sefere çıkması icap etti. Ama kitaplarından ayrılmak istemiyordu. 117.000 kitabı vardı. Sonunda kitaplarını da beraberinde götürmek için duyulmamış bir şey yaptı. Dört yüz deveyi arka arkaya dizerek hepsine kitap yükledi. Develer, harf sırasına göre sırtlarına konulan kitapları taşıyarak şahla beraber sefere geldiler. Böylece şah yol boyunca ne zaman bir kitaba ulaşmak istese, o harfi taşıyan deveyi bulup, kitabını kolaylıkla çekip alabiliyordu.

Böylesi tutkulu bir kitap düşkünlüğünden, bugünün kitap okumayan gençliğine uzun bir yol geldi insanlık. Ama bunun adı "ilerleme" mi, orası tartışmalı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kriz, edebiyat dünyasını nasıl etkiledi?

Elif Şafak 2009.01.27

Bütün dünyayı hazırlıksız yakalayan finansal kriz, edebiyat ve yayıncılık dünyasını da etkisi altına almış durumda. Henüz durumun pek farkında değil gibiyiz.

Bankaların, uluslararası finansal kurumların, büyük şirketlerin kriz raporlarını konuşmakla meşgul hemen herkes. Bu ortamda edebiyatın ve sanatın nasıl etkilendiğine pek bakıldığı yok. Halbuki önümüzde örnekler var. Ne zaman bir televizyon kanalında ekonomik darboğaz olsa, önce sanat ve edebiyat programları rafa kaldırılır. Ne vakit bir gazetenin ya da derginin ekonomik sıkıntısı olsa kültür sayfaları gözden çıkarılır. Genel kriz ortamlarından önce edebiyat, sanat ve kültür etkilendir. Çünkü ne yazık ki, yöneticilerin gözünde bir parça "tali", hatta "lüks" bir alandır bizimki. Esas meseleler, siyaset ve ekonomidir. Sanat, pastanın üzerindeki süsleme gibi görülür. Olsa da olur olmasa...

Halbuki sanatın, edebiyatın ve kültürün çoraklaştığı bir dünya, hayatın yaşanılabilir olmaktan çıktığı bir dünyadır. Giderek daha az film çekilir bu dünyada. Daha az kitap basılır. Daha az hikâye anlatılır. Ve daha az hayal edilir. Hayal etmek ki zinde tutar bizi. Diri tutar. Hayal etmek ki hep daha ileriye gitmeye teşvik eder bizi. Yerimizde saymamıza engel olur. Hayal etmek ki en çok yakışandır insana...

Amerika'nın önde gelen kitabevi zincirlerinden Borders'ın zor durumda olduğu haberleri yayılıyor bugünlerde. Halbuki bundan daha bir sene evveline kadar en çok kâr eden zincirlerden biri olarak görülüyordu. Amerika'da kitap dünyasının nabzını elinde tutan iki merkezden biriydi. Ama şimdi büyük zincirler sürekli işçi çıkartıyor. Bu durum beklenmedik bir şekilde küçük ve bağımsız kitabevlerinin işine yarayabilir. Büyük tekeller karşısında

ayakta kalmak için senelerdir ciddi mücadele veren kitabeveleri, beklenmedik bir şekilde, krizden daha az etkilenecek çıkabilir. Kitap dünyasında küçük yapılar görece daha az, büyük yapılar daha çok etkileneceğe benziyor bu kriz ortamından.

Öte yandan kriz yayınevlerine de çoktan sıçradı. En büyük yayınevleri bile kataloglarını sınırlama gereği duyuyor. Bastıkları kitap adedini sınırlamaktansa çeşidini sınırlama yoluna gidiyorlar. O yüzden bu sene Amerika ve Avrupa'da çok daha az türde kitap basılacak. Çeşit azalacak. İlginç olan bir nokta daha var. Amerikalı bir yayıncı bana durumu şöyle anlattı: "Öyle bir hale geldi ki artık yabancı, hatta bilinmedik bir yazarın kitabını basma olasılığımız, Amerikalı yeni bir yazarın kitabını basma olasılığımızdan kat kat fazla. Kriz ortamında insanlar şaşırtıcı bir şekilde kendi içlerinden çıkan yeni sesleri değil, dünyadan gelen sesleri duymak istiyorlar. İranlı, Türk, Çinli, Rus, Polonyalı... İlk defa Amerikalı yazarlar "Doğulu" yazarlar karşısında dezavantajlı bir duruma düştü. Hani Amerikan halkı dünya edebiyatını takip etmemekle eleştirilirdi. Şimdi durum tersine dönüyor. Ama dünya bunun farkında değil gibi..."

Krizin böyle bir etkisi oldu. Hepimize şunu gösterdi ve gösteriyor: Bu dünyada yalıtılmış, yalnız yaşayan tek bir toplum kalmadı. Globalleşen dünyada hepimiz sürekli etkileşim halindeyiz. Pakistan'da yaşayan birinin mutsuzluğu Kanada'da yaşayan birinin hayatını etkileyebiliyor. Bu bağımlılıklar ve zincirleme etkileşimler dünyasında artık kimsenin çıkıp da "dünyada olan biten beni ilgilendirmez" diyebilme lüksü yok. Her şeyin her şeye karıştığı, hikâyelerin iç içe geçtiği, insanlığın birbirine hiç bu kadar bağlı ve bağımlı olmadığı bir dünya bu.

Peki, Türkiye'de edebiyat ve kitap dünyası krizden nasıl etkilendi? Tıpkı Batı'da olduğu gibi bizde de yayınevlerinin ilk hamlesi çeşidi azaltmak oldu. Yani daha az kitap göreceğimiz raflarda. Yeni yazarlar için karamsar bir tablo bu. Adı sanı duyulmamış bir yazarın kitabını bastırma şansı 2009'da daha düşük olacak gibi. Ama eğer bu yazıyı okuyan ve edebiyata gizliden gizliye gönül vermiş, hikâyelerini ya da şiirlerini yayınlamak isteyen birileri varsa, onlara küçük bir tavsiyem olacak: Siz bakmayın krize. Yılmayın. Çünkü krizler gelir geçer. Bir irrasyonel dalgadır, sebebi ve boyutları tam olarak anlaşılamadan yaşandığı yerde biter. Oysa edebiyat ve sanat kalıcıdır. Hikâyeler daim. Siz yazmaya devam edin...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Görmediğim dedem"

Elif Şafak 2009.02.01

BBC'de uzun senelerdir devam eden bir program vardır, rastlayanlar bilir. İngiltere'nin çeşitli şehirlerinde yaşayan insanlar evlerinde bulunan atadan kalma eşyaları müzayedeye getirir ve uzmanlara gösterir; böylece eşyaların hem değerlerini hem tarihlerini öğrenme fırsatı bulurlar.

Aniden, tarihin ışığında bambaşka bir değer kazanır evde "sıradan" gibi görünen eşyalar. 19. yüzyılda yapılmış bir koltuk, Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir tütün tabakası, sömürgecilik dönemini yaşamış porselen bir çay takımı... Bu programı ne zaman izlesem, bir şeye hayret ederim: İnsanların aile hikâyelerine gösterdikleri merak ve özene!

Bizde eksiktir bu. Ha bire yarını düşünüp geleceğe odaklanmaktan, kendi aile hikâyelerimizi bile doğru dürüst bilmeyiz. Kulaktan dolma bilgilerle yetiniriz. "Büyük dedem filanca efendi Babıali'denmiş, şuralarda görev yapmış" ya da "bizim sülale filan yerden gelmiş" veya "anneannem saraydan çıkmış"... gibi cümleler kuranlarımız olur ama onların da bilgileri burdan öteye geçmez. Bir kuşaktan ötekine erozyona uğrayarak akar

kültür. BBC aynı programı Türkiye'de yapmak isteseydi zorlanırdı muhtemelen. Çünkü biz evdeki "eski" eşyaları kaldırıp atar, eskiciye verir, yenileriz.

Ama işte gene de her ailede bu bilgisizliği aşmaya çalışan bir maceraperest çıkar. Meraklı bir teyze, çalışkan bir dayı, titiz bir kuzen... Biri çıkar büyük dedesinin hayatını merak eder ya da aile soyağacını oturup araştırır. Vardır böyle geçmişin peşine düşenler. Az sayıda da olsa... Peki ya bir çılgın torun dedesinin hayatını kitap yapmaya kalksa? "Hiç görmediğim dedemle bir işbirliği, bir gönül birliği" dediği bu kitap fotoğraflar, şiirler, resimler ve bestelerden oluşan cıvı cıvı bir çalışma olsa! İşte bugün böyle bir kitaptan bahsetmek istiyorum. İsmi "Dedem Mehmet Rifat". Uğurcan Ataoğlu tarafından hazırlanmış. Sevgiyle, özenle yapılmış bu kitap kaliteli ama bir o kadar mütevazı bir mikrotarihçilik çalışması.

Kitabın içinde 1885-1937 seneleri arasında Ordu'da yaşamış Mehmet Rifat Bey'in hayatını ve şiirlerini, resimlerini bulacaksınız. Belki kimileriniz hiç duymadığım birinin hayatını neden merak edeyim diyeceksiniz. Ama kitabın gücü burada yatıyor. "Meşhur ve muktedir" tarihsel şahsiyetlerin hayatlarını (o da yüzeysel olarak) okumaya alışkınsınız. Ama tarihi bizim için hissedilebilir, anlaşılabilir kılan esas şey, bizzat bizim gibi insanların neler yaşadıklarını anlamaktır.

1944 tarihli Ordu Halkevi Dergisi'nde çıkan bir yazı Mehmet Rifat'ın kişiliğine dair ipuçlarıyla dolu. "O birçok ünlülerle yarışacak çapta bir hattattı. Eski yazının rik'a, sülüs, divani bölümlerinde hayranlığımızı çekecek kadar üstattı. İyi bir kâkmacı idi... Fırçasına da hakimdi... Hayatının son yıllarına doğru tambura heves etmiş, bunda da muvaffak olmuştu. Ara sıra çalar, dinlerdik. Bizi kendisine çeken biraz da bu saz idi." Okudukça hem üretken bir sanatçı hem bir tasavvuf erbabıyla karşı karşıya olduğunuzu anlıyorsunuz. "Ermek isterse adem irem-i mağfirete, kimseyi kırmayarak gitmelidir ahirete" diyecek kadar derviş gönüllü biriymiş Mehmet Rifat. Onun hayatına eğilirken Cumhuriyetin erken dönemine dair detaylar bulacak, Doğu ile Batı'yı, gelenek ile geleceği harmanlayan bir insanı tanıyacaksınız. Alametifarika Yayınları'ndan çıkan bu son derece keyifli kitabın arkasında bir de sürpriz bekliyor okuru. Dede Mehmet Rifat'ın bir bestesi değerli müzisyen Erkan Oğur tarafından bestelenmiş. "Onun nefes'i bu kitabın içine hayat üflemiş". Okurken düşünmeden edemiyorum: Her insan bir hikâyedir... Anlatıcısını bekleyen...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nasıl yazar olunur?

Elif Şafak 2009.02.03

Gizli edebiyatçılar ülkesidir Türkiye. Ortaya çıkmamış, henüz üretmemiş ama üretme hayalinden hiç vazgeçmemiş "potansiyel yazarlar ülkesi". Kitap okuma alışkanlığının görece sınırlı olduğu birçok ülkede, buna paralel olarak toplumda "şair ya da romancı veya aydın olma arzusu" da düşük kalır.

Başka meslekler ve uğraşlar revaçtadır. Bu da anlaşılır bir kalıptır. Halbuki bizde durum böyle değildir. Türkiye'de kitap okuma alışkanlığı, kitap yazma arzusunun fersah fersah gerisinde kalır. Uzun lafın kısı, bizde henüz "okur" olmadan, kısa yoldan "yazar" olmak istenilir. Pek çoğumuz, edebiyat şehrinin kestirme yollarının peşindedir.

Eskiden herkesin gönlünde bir şair yatardı. Diyebiliriz ki; 2000'lere kadar bu böyle devam etti. Ama şimdilerde pek çoklarının gönlünde yazarlık yatıyor. Herkesin illâ ki yazmak istediği bir kitap var. Günün birinde, işler biraz rayına oturunca, bir kenara üç beş kuruş para koyup çalışmak zorunda kalınmadığında oturup yazılacak bir kitap... Hayali bile güzel kitap! Kimisi hayat hikâyesini yazmak istiyor, kimi bir tanıdığının başından geçenleri.

Kimi geçmişin intikamını kitapla almak istiyor, kimi sadece kalıcı bir eser bırakmak. Kimi bir kurgu peşinde, öyle bir kurgu ki sürekli yeniden yazılıyor zihinde. Ayrıntılar ekleniyor, ayrıntılar çıkarılıyor. Ama kitap hayali hep sabit kalıyor.

Böyle bir ortamda sık sık "Nasıl kitap yazarım? Yazdığım kitabı nasıl yayınlattırım? Roman yazmak için önce ne yapmalıyım? Size yollasam okur musunuz?" konulu mesajlar alıyor ya da sorulara muhatap kalıyorum.

Doğrusu, beni zorlayan sorular bunlar. Çünkü her insanın hayatı ve kişiliği, mayası ve kimyası nasıl farklıysa, yazı serüveni de farklıdır. Herkese uyan evrensel bir reçete yok. Kimi kırkıdan sonra yazmaya başlar, kimi en güzel eserlerini gençliğinde verir. Kimi bir kitabı beş senede tamamlar, kimi beş ayda. Hiçbir yol, bir diğerine üstün değildir. Aslanan, ortaya çıkan eserin derinliği ve kalitesidir.

Ama işte gene de dinmiyor sorular. Her yaştan, mizaçtan ve meslekten insan benzer şeyler danışıyor. Sanki bildiğim ve kendime sakladığım bir formül var. Coca-Cola'nın açıklanmayan terkihi ya da simyacıların kadim bilgileri gibi saklı, özel bir formül... O formülü uygulayınca pat diye çıkıyor kitap. Baktım "herkesin yolu kendine" demekle bu işin içinden çıkamayacağım, ben de bu makalede kitap yazmanın formülünü açıklayacağım.

Aslında bir değil iki formül var. Zira iki temel itkidten beslenir kitap. Birbirine taban tabana zıt ama ikisi de son derece güçlü ve devingen iki süreç eşlik eder edebiyatçıya.

Formül bir: Hınç/Hırs çarpı Emek artı Disiplin bölü Yalnızlık. Kitap yazmanın ve "meşhur" yazar olmanın ilk formülü kişisel hınç ve hırsı ilgilidir. Kimi yazarlar kızgınlıktan, kırgınlıktan, hakkının yenildiği ya da kıymetinin yeterince bilinmediği saplantısından, bir konuda kimsenin kendileri kadar uzman olmadığı inancından yahut birilerine bir şeyler anlatma arzusundan, bazen de kavgadan, kavgacılıktan beslenir. Hınç, hırs ve öfke... üçü de kudretli çarklardır. İnsanı hayli üretken kılabilirler. Her halükârda tek başlarına yetersiz kalırlar. Muhakkak emek ve disiplin gereklidir, bir de tabii yalnız kalmak. Yalnızlık olmadan yazarlık olmaz.

Formül iki: Aşk/Tutku çarpı Emek artı Delilik bölü Yalnızlık. Yazar olmanın ikinci formülüdür. Burada temel etmen aşk ve tutkudur. Ve aşk demek irrasyonellik demektir. Akıl, mantıkla açıklanamayan bir öte boyut. İnsan niye âşık olduğunu bilebilir mi? Tek bildiği âşık olup olmadığıdır. Niyesi değil. Bu formüle uyan kişi severek ve tutkuyla yazar. Yaptığı işi o kadar çok benimser ki yazmadan yaşamayı, hatta nefes almayı bile düşünemez. Burada disiplinin yerini delilik almıştır. Kişi yazmaya koyuldu mu durmadan, duramadan, gece gündüz yazar. İçinden cin çıkartırcasına. Gene de muhakkak artı bir emek harcamak durumundadır. Saatler, günler, aylar ve senelerce gıdım gıdım biriken emek. Ve tabii bir de yazarlığın olmazsa olmazı: yalnızlık.

İki formülden hangisinin uyacağı tamamen kişiye, kişinin ruhunun rengine kalmıştır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yüksek IQ takıntısı

Elif Şafak 2009.02.08

"Çocuklarınızı filanca okula kaydettiniz mi?" diye soruyor bir tanıdığım. "Daha çok erken," deyip geçiştirecek oluyorum ama karşımdaki ısrar ediyor.

"Erken olur mu? Geç bile kaldınız. Anneler daha hamileyken sıraya girip yedek listeye yazdırıyorlar. Beş altı sene önceden yazdırmak gerekiyor."

"Anlayamadım" diyorum merakla. "İnsanlar okulların yedek listelerine doğmamış çocuklarını mı yazdırıyorlar?"

Sen de amma geride kalmışsın dercesine bakıyor yarı müstehzi yüzüme. Sonra bir sır verir gibi yaklaşıp fısıldıyor. "Peki IQ testleri yaptırdınız mı?"

Anlaşılan tek şaşırın benim. Bilmediğim ama kenarından köşesinden yavaş yavaş öğrenmeye başladığım çılgın bir "okul fetişizmi" ve "eğitim yarışı" var bu ülkede. Anneler babalar akşamları yemek sofralarında çocuklarının okul durumlarını, başarı puanlarını, TOEFL'dan ne aldıklarını vs konuşuyorlar. Ve çocuklarının kaç yaşında olduğu hiç önemli olmuyor. İlkokul birdeki de lise sondaki de aynı sohbetlere benzer şekilde konu oluyor. Eğitim dinmeyen bir yarış. Ve anne babalar bu yarışın gönüllü koçları. Habire hızlansın istiyorlar evlatları.

Tüm dünyada en çok satan ve tartışılan kitaplara imza atan Malcolm Gladwell'in yeni kitabı "Başarı Hikâyesi" bu konu etrafında dönüyor. Gladwell modern dünyada bir IQ fetişizmi olduğunu, bilhassa Amerika ve Avrupa'da insanların IQ testleri yaptırmak durumunda hissettiklerini ve kendilerine verdikleri değeri ne yazık ki buna göre belirlediklerini söylüyor. En zeki ve sıra dışı insanların IQ seviyesi çok yüksek insanlar olduklarını zannediyoruz. Hâlbuki elimizde böyle bir veri yok. Zekâ testinde yüksek puan alan insan sosyal ilişkilerde, aile ilişkilerinde ya da duygusal zekâda aynı şekilde ileride ve başarılı olacak diye bir kural da yok. Siz Nobel alacak kadar iyi bir fizikçi olabilirsiniz ama bu illâ da IQ seviyenizin yüksek olması anlamına gelmez. Ya da IQ'nuzun yüksek olması, hayatın her alanında başarı yakalayabileceğiniz anlamına gelmez.

Gladwell'e göre meselenin en çarpıcı ve aslında vahim boyutu anne babaların çocuklarının IQ seviyelerini kafalarına taktıkları an başlıyor. Parmak kadar çocuklar testlerden geçiyor, buna göre "özel" addediliyor ve tabii ki "iyi" okullara gönderiliyor. Bu kalıbın ilerleyen senelerde aynen tekrarlandığını söyleyen yazar, toplumda bir "Harvard takıntısı" olduğunu söylüyor. Belli sembolleri gözümüzde büyütüyor ve en kötüsü kendimizi ve çocuklarımızı bu sembollere göre şartlandırıyoruz. Gladwell "başarı" anlayışımızda fena hâlde yanlış bir şeyler olduğunu vurguluyor. Ve bunun yeni bir Sosyal Darwinizm olduğunu söyleyecek kadar ileri gidiyor. Artık ırk ya da sınıf temelinde ayrımcılığa uğramıyor insanlar. Bir acayip ve belirsiz zekâ yarışındaki puanlarına, gittikleri okullara göre ayrımcılığa uğrayıp ayrıcalıklar ediniyorlar diyor. Gladwell gibi çok popüler deneme yazarlarının başarısı, okurlarına keyifli ve renkli bir okuma süreci sunmaları ve temel örnekler üzerinden evrensel doğrulara ulaştıklarını düşündürmeleri.

Bu arada ben hem bu tür eleştirel kitapları okuyor hem bir ikilem hissediyorum. Uzaktan eğitim yarışını, çocukların bir sınavdan diğerine itilmesini, okullar ve IQ testleri üzerinden yeni sosyal kriterler kurulmasını eleştirmek kolay. Ama anne baba olup da bu söylemin ve sürecin tamamen dışında kalmak mümkün mü?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çizgi roman okur musunuz?

Elif Şafak 2009.02.10

Yurtiçinde ve yurtdışında edebiyat dergileri ruhen en çok beslendiğim, seyahat ederken muhakkak yanıma almak istediğim kitapları sorduklarında, edebiyatın neredeyse klasikleşmiş onca meşhur yapıtının yanı sıra bir de bir çizgi romandan bahsediyorum.

Böylece Doris Lessing, Paul Auster, Iris Murdoch, Joyce Carol Oates, Kazuo Ishiguro, Jose Saramago ya da Türklerden Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç, Sevgi Soysal, Oğuz Atay, İhsan Oktay Anar, Selim İleri... gibi hep severek okuduğum, yazımda ışığı olan gayet saygın isimleri sayarken arada bir de çizgi roman yapımcısını söyleyiveriyorum. Müdavimleri bilir: Neil Gaiman'ın Sandman serisi. (Şimdilerde piyasaya 1993-1996 arası eski sayıların koleksiyonu çıktı. Tam bir Sandman şöleni oldu.) Bu cevabı alan gazeteciler bazen boş boş bakıyor suratıma, bazen de hayretlerini saklamıyorlar: "Yani siz çizgi roman mı okuyorsunuz?"

"Çizgi roman okuru tiplmesi" tam olarak nedir, kimdir bilemiyorum ama ben o tiplmeye uymuyor olmalıyım ki epey yadırgıyor, inanmaz gözlerle bakıyorlar. "Evet," diyorum, bir kabahat işlemişçesine, yarı mahcup. Bir seferinde bir kadın gazeteci kusurumu mazur görmek istercesine anlayışla gülümsedi: "Tabii çocuklar olunca siz de çizgi filmlere, çizgi romanlara merak saldınız herhalde!" Ama başımı salladım: "Yok öyle değil. Bendeki çizgi roman sevgisinin anne olmamla bir ilgisi yok. Hayal kurmayı seven biri olmamla ilgisi var."

Çizgi roman okuyorum. Hem de nasıl. Senelerdir, büyük bir keyifle, azalmayan bir sevgiyle. Çocukluğumdan kalma bir huy belki de. Yazının çizgiyle buluştuğunu görmek, oradaki hayal gücü, sonsuzluk, sınırsızlık, akışkanlık.... Çizgi romanın dünyası sudur. Dönüşür, akar, her şeyi mümkün kılar. En asosyal çocukların çizgi romana düşkün olmaları tesadüf değildir. Bizim yapamadıklarımızı bizim için çizgi romanlar yapar. Eve kapanır, bir köşeye oturur, dış dünyanın hoyratlığından sıyrılır ve başlarsınız okumaya. Fantastik çizgi romanlar daha ilk kareden sizi alır başka bir dünyaya taşır. Ve bu dünyada süklüm püklüm dolaşanlar, hatta dışlananlar bile çizgi roman dünyasında kahraman olabilir. Yalnız çocukların ruhunun merhemidir çizgi roman. Bunu bilen bilir...

Doğu'nun Batı'yla, geleneklerin moderniteyle, en kadim efsanelerin en gelişmiş teknolojiyle nasıl buluşabildiğini merak ediyorsanız çizgi romandan öte mecra mı var? Kadın ve erkeğin eşitlenebildiği, kadınların da erkekler kadar aktif, yaratıcı ve başat oldukları ender alanlardan biridir çizgi roman. Orada beden sınırları, varoluşun sınırları değildir. Irk, cinsiyet, sınıf temelli ayrımcılıklar dışarıda kalır. Hayal gücü herkesi eşit ölçüde kucaklar. Beyin ön plandadır. Düşüncenin gücü. Bu sayede evrensel bir damar yakalar çizgi roman dünyası. Meksika'daki bir delikanlı da Sandman serisini okur, anlar. Lübnan'daki de Rusya'daki de, Çin'deki de... Zengin de anlar orta hallisi de. Kadın okur da anlar, erkek okur da. Ve size bir sır vereyim. Yaş ilerledikçe azalmaz çizgi roman düşkünlüğü. Genci de sever orta yaşlısı da yaşlısı da.

Neil Gaiman, Batı'da edebiyat ve sanat dünyasının çok iyi bildiği bir isim. Bizde de inanılmaz iyi sanatçılar var ama böylesi bir kabul gördüklerinden emin değilim. Popüler kültüre ilişkilendirilmiş bir tanımı var bizde çizgi romancılığın. Daha hafife alınıyor ve bir gençlik özelliği, "geçici bir mevsim" gibi algılanıyor. Başlı başına bir entelektüel dünya, apayrı bir sanat alanı olarak kabul görmüyor henüz. Ama müdavimleri bu önyargıyı umursamıyor. Onlar aralarında eski sayıları bulup değiş tokuş yaparak, koleksiyonlarının üzerine titreyerek okumaya devam ediyorlar. Okumaya ve çizgi romanın evrensel kucaklayıcılığında, önyargısız ve sınırsız kubbesi altında buluşmaya... Bir sır daha: Tekrar dünyaya gelsem, başka bir kabiliyet bahşedilmiş olsa çizgi romancı olmak isterdim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ön yargıları aşmak

Elif Şafak 2009.02.15

Bu yazı kaleme alınırken uluslararası haber ajansları Geert Wilders'ın Heathrow Havaalanı'ndan geri çevrildiği haberini tüm dünyaya geçmekteydi. Basit bir hadise değil bu. İçinde yaşadığımız dünyada sıklıkla yaptığımız ve "inanç", "ifade özgürlüğü", "medeniyetler çatışması", "zenofobi-yabancı düşmanlığı", "beraber yaşamının

yolları" gibi önemli kavramlarla örülen siyasî ve toplumsal tartışmaların tam ortasına düşüveren çarpıcı bir gelişme. Olaya biraz daha yakından bakalım.

Geert Wilders, Hollanda Parlamentosu'nun bir üyesi. Aynı zamanda bir siyasî partinin başkanı. Ve Londra'da bulunma sebebi İngiliz Parlamentosu'ndan bazı üyeler tarafından davet edilmiş olmasıydı. Peki ne oldu da böylesi "üst düzey" görünen biri havaalanında polisler tarafından durdurulup, ilk uçağa konularak aynen geri gönderildi? Sebep Geert Wilders'ın fikirleri ve sözleri ve uygulamaları. Wilders, aşırı sağ, ırkçı, dışlayıcı bir siyasî çizgiye sahip. İslamiyet'e karşı son derece önyargılı ve kallavi genellemelerle konuşuyor. Londra'ya gelme sebebi de zaten Kur'an hakkında yaptığı bir filmi göstermekti. Bu filmde Kur'an-ı Kerim'den "faşist kitap" olarak bahsettiği söyleniyor. Ve adeta şiddetin İslamiyet'e içkin olduğunu iddia ediyor. Wilders, bu görüşlerinden dolayı çok ciddi tepkiler aldı ve alıyor. Ama bir yandan da açık ve gizli hayranları, taraftarları var.

İngiliz hükümetinin mevcut siyasetinin mimarlarından Milliband, konuyla ilgili hemen bir açıklama yaptı BBC'de. Hükümet olarak ifade ve düşünce özgürlüğüne sonuna kadar saygılı olduklarını ama bir büyük semavi din hakkında böyle ileri geri konuşan bir insanın fikir değil nefret ve ırkçılık yaydığını, tüm Müslümanları itham altında bıraktığını ve buna izin vermeyeceklerini söyledi. Aynı zamanda Wilders'ın İngiltere'de bulunma sebebinin filmi göstermek olduğunu ve bu yüzden gezisinin iptal edildiğini belirtti. Yani Londra'ya turist olarak gelebilirdi Wilders ama filmi gösterip konuşma yapmaya değil. Geert Wilders, karara büyük tepki gösterdi. Oysa yola çıkmadan önce kendisine Londra'ya gelmemesi söylenmişti. Zaten biliyordu geri çevrileceğini. Gene de kameralara konuşurken, "Demek demokrasinin beşiği İngiltere bir demokrasi böyle karşılıyor?" gibi kinayeli laflar etti. Filmni Danimarka Parlamentosu'nda gösterdiğini, İtalya'da da göstermeyi deneyeceğini, İngilizlerin hareketine anlam veremediğini söyledi.

Öte yandan İngiliz hükümeti kendi Müslüman nüfusuna popülist bir jest yapmak için bu yola gitmedi, yasalarını uyguladı ve bu konuda titiz davrandı. Meselenin boyutlarını tam olarak anlayabilmek için bizde henüz tam olarak tartışılmayan, aslında Batı'da bile yeni yeni ele alınan bir kavrama yakından bakmamız lâzım: "hate speech", yani "nefret söylemi". Bilhassa 11 Eylül sonrası kutuplaşan dünyada bu kavramı ciddiyetle düşünmek büyük önem kazandı. Gelişmiş demokrasilerde nefret söylemi yaymak giderek bir suç sayılıyor. Tek bir şahsı ya da şahısları, bilhassa bir dini ya da mezhebi, azınlığı veya çoğunluğu doğrudan hedef alarak ileri geri yazılar yazmak, konuşmalar yapmak, ithamlarda bulunmak ve bu kanalla toplumda nefret söylemi yaymak ve hedef göstermek kışkırtıcı bir hareket kabul ediliyor. Mesela Asya'da yaşanan tsunami felaketi sonrasında Amerika'da bir ulusal radyoda Uzakdoğulular hakkında ırkçı, alaycı ve küçümseyici laflar eden bir konuşmacı benzer şekilde görevinden olmuş ve büyük patırtı kopmuştu.

Nefret söyleminin içeriğinin tanımlanması kolay değil, zira bunun sınırları ifade özgürlüğünden ayrı tutuluyor. Öte yandan böylesine politize olmuş ve kutuplaşmış bir dünyada bu konuda uluslararası bir mutakabat sağlanmalı. Geert Wilders, bir din ve o dine inanan milyarlarca insan hakkında dehşetengiz suçlamalarda bulunuyor ve bunu yaparken, zaten 11 Eylül sonrası kutuplaşmış dünyada nefret söyleminin artmasına katkıda bulunuyor. Öte yandan ona ve onun gibi düşünenlere verilebilecek en iyi ve en emin cevap, benzer şekilde nefret ve karşıtlıklar yaratmak değil, ılımlı olmaktır. Aksi takdirde İslamfobisi Batı-karşıtlığını, Batı karşıtlığı İslam fobisini beslemeye devam eder ve insanlık bu kısır döngüden çıkamaz. Radikallik radikallikle çözülmez, dışlayıcılık dışlayıcılıkla aşılmaz. İslam dünyası kendi içinden çıkan ılımlı, kucaklayıcı, liberal, yaratıcı ve demokrat seslerle zaten aşacaktır bu tür önyargıları...

Edebiyat sınıfta kaldı

Elif Şafak 2009.02.17

Bundan uzun zaman evvel kendi kendime bir karar aldım. Basit ama temel bir karar. Bu köşeyi olumlu, yapıcı, güzeli ve üretkenliği öne çıkaran yazılar için kullanacağım.

Övgüye değer bulduğum eserleri tanıtacak, sanatın ve hayatın her dalından yaratıcı seslerin daha iyi bilinmesinde kendimce kadrımce bir katkıda bulunacağım. Velhasıl, bu köşeyi tek taraflı eleştiriler, belden aşağı vurmalar, tepeden bakmalar, ithamlar, suçlamalar, ağız dalaşları için zemin olarak kullanmayacak ve bunlardan mümkün mertebe, yapabildiğimce uzak duracağım.

İşte aldığım karar böyle ve bu köşenin müdavimi olanlar bilir ki aynen bu doğrultuda yazıyorum. Diyelim bir hafta içinde iki filme gittim. Birini hiç beğenmedim, ötekini sevdim. Oturup beğendiğim filmi analiz ediyor, pozitif olanı yazıyorum. Bu arada senelerdir basın içinde olan eski tüfek yazarlar tembihliyorlar bazen: "Ama bu iyi bir yöntem değil. Bu memlekette çok okunmak için bol kavga çıkarmak gerekir. Baksana televizyon programlarında bile herkes saç saça baş başa. Kimse kimseyi beğenmiyor. En azından ara sıra kavga çıkaran ya da ona buna takılan takan yazılar yazmazsan veya tartışmalara bulaşmazsan okunma oranın düşer." Dinliyorum onları ama inanmıyorum söylediklerine. Ve ben sevdiğim konular hakkında yazmaya devam ediyorum. İstiyorum ki kalemimin mürekkebi aşk olsun, yaratıcılık ve ilham olsun; husumet veya haset değil. Kıskandıklarımı değil takdir ettiklerimi yazıyorum.

Zira biliyorum ki bu memlekette hepimizin esas takdir edilmeye ihtiyacımız var. Çocukluğumuzdan itibaren habire paylanıyor, eleştiriliyor, hizaya getiriliyor, sıradanlaştırılıyor. Sıradışı, yaratıcı, çığır açan ve bir kültürü ilerleten işler yapmak için teşvik ve takdir görmek o kadar önemli ki. Her yönetmen izlenmek, her yazar okunmak, her şarkıcı dinlenmek ister. Aksini söyleyenlere inanmayın. Okurunu umursamayan yazar, yazar değildir.

Peki bir yazarı en çok inciten şey nedir? Kayıtsızlık! Üretimde bulunan, bilhassa hayalgücünü başkalarına açan insanı en çok incitecek şey emeğine, özenine ve yüreğine karşı kayıtsız kalınmasıdır. Yusuf Atılgan'ın 1980'lerde Oğuz Atay'ı kaybettikten sonra yazdığı bir yazı var, diyor ki: Günlerden bir gün, bir paket geldi bana. Açtım içinden bir kitap çıktı: Tutunamayanlar. Kitap imzalıydı ve içinde de şöyle bir yazı vardı: "İlgileneceğinizi umarak..."

Yusuf Atılgan bu kitabı okur, çok da sever. Ama bunu hiçbir zaman Oğuz Atay'a söylemez. "Benim okuduğum kitap o kadar müthiş bir eserd ki, böyle muazzam bir kitabı kaleme alan birinin daha nice eserler yazacağını düşündüm. Benim yorumuma, iltifatıma, söyleyeceğim iki çift lafa ihtiyacı olmadığını düşündüm. Dolayısıyla hiçbir zaman takdirlerimi ona iletme gereği duymadım." Ama aradan seneler geçer, ortak bir arkadaşlarından öyle bir şey işitir ki bu hadiseyi yeniden hatırlamasına sebep olur. "Ben Yusuf Atılgan'a kitabımı gönderdim ama kendisinden tek bir kelime dahi duymadım. Tek gördüğüm kayıtsızlık oldu." demiştir Atay. Bunu duyan Yusuf Atılgan çok pişman olur; ancak geçirir artık. Oğuz Atay vefat etmiştir. Ve Atılgan bu anıyı anlatırken der ki: "Eğer bugün hayatta olsaydı, ne yapar ne eder muhakkak onu bulur, karşısına geçer, yüz yüze ona kalemini ne kadar takdir ettiğimi söylerdim."

Bizler de bugün aynı kayıtsızlığı sürdürüyoruz. Birbirimizin eserlerini okumuyoruz. Veleve ki okuduk ve sevdik, bu sefer de bunu kendimize saklıyoruz. Kayıtsızlık, köklü bir alışkanlık olmuş edebiyat çevresinde. Ve aslında işin ilginç ve ironik yanı, hepimiz hem bundan şikâyet ediyoruz hem de bunun yeniden üretilmesine katkıda bulunuyoruz. Yani başka yazarların kayıtsızlıklarıyla bizzat karşılaştığımızda sitem ve şikâyet ediyoruz, ama biz

başka yazarların -kendimi de işin içine dâhil ederek söylüyorum- kitaplarını, eserlerini, ne kadar okuyoruz? Okuduğumuz zaman bunu ne kadar yazıya veya söze döküyoruz? Birbirine ruhen ve zihnen destek olmak, ilham vermek konu olunca edebiyat dünyası her sene sınıfta kalıyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aman bana Euro yollamayın!

Elif Şafak 2009.02.22

Teknolojiden anlamayan bütün insanlar gibi ben de "hacker" denilen bilgisayar korsanlarına yarı hayret yarı gıpta ile bakardım. Bir romancı olarak hep uzaktan uzağa merak ettiğim bir konuydu; hatta günün birinde bir hacker'ın hikâyesini yazmak isterim.

Mesela Berlin'de, İstanbul'da, Mumbai'de ya da Moskova'da ufacık bir evde, penceresinden gri bir gökyüzü görünen bir odada tek başına bir delikanlı (muhtemelen bir üniversite öğrencisi) sabahtan akşama kadar bilgisayar başında oturup, yerinden kalkmadan sonsuz bir sanal alemde gezinir, ama dehasını insanlara yardım etmek için değil onları kandırmak için kullanmayı seçer, tanımadığı insanların bilgisayarlarına dadanır, hatta hükümetlerin, bürokratların bilgisayar sistemlerine girer, şifreleri kırar, çökertir.... İşte böyle bir roman yazmak isterim belki günün birinde...

Ben bunları düşüneydim geçen sabah yakın bir arkadaşımın gelen tuhaf bir telefonla uyandım. "Dün bana bir e-mail göndermişsin. Hollanda'da alışveriş yaparken paran çalınmış, otelde rehin kalmışsın, benden 14 bin Euro istiyormuşsun. Bari söyle, hangi adrese yollayayım?" dedi yarı şaka yarı kaygı dolu bir sesle.

Neden bahsettiğini anlayamadığım için sözlerini birkaç kez tekrar etmesi gerekti. Her seferinde aynı hayret ve endişe dolu sorular çıktı ağızdan: "Ben mi göndermişim? Ben mi yapmışım? Ben mi yazmışım?"

Sonunda meseleyi anladım, beraberce anladık. İnternette şu anda onlarca ülkede binlerce insanın başına gelen şey benim de başıma gelmiş durumda: E-mail adresim, kredi kartı ve kişisel bilgileri çalıp para toplamaya çalışan uluslararası "hacker"ların eline geçti! Kullandığım yahoo müşteri hizmetleri duruma el koyup sistemi tamamen kapatıyor. Ama onlar bunu yapana kadar onlarca, belki yüzlerce kişiye "benim ağızdan yazılmış gibi görünen" yüzlerce mesaj gitmiş bile. Hepsinde de aynı hikâye. "Cüzdanımı kaptırdım, bana para yollayın!"

İnternetin sayısız azizliklerinden birine uğramış durumdayım. Ben ki hayatımda kredi kartı kullanmam, yanımda öyle paralarla, hele hele Eurolarla meurlarla dolaşmam, hatta alışveriş yapmayı bile sevmem (bir de alışveriş yapmaya niye Hollanda'ya gidiyorum anlamış değilim), böyle garip bir hikâyenin içinde buldum kendimi. Hayrettayım, şaşkıyım. Bazen durumun komikliğine gülüyor, bazen "vardır elbet bunda da bir hayır" diyor, bazen de ciddi ciddi üzülüyorum doğrusu. Sanal alemin sanal oyunları. "Ben" diye adlandırdığınız etten ve kemikten bedeninin içinde yaşarken, bir başkası sizin adınızı, kredi kartlarınızı, kimlik bilgilerinizi kullanarak aslı olmayan, elle tutulmayan bir alemde geziniyor, sizmiş gibi davranıyor. Günün sonunda tanımadığınız insanlar tarafından kandırılmak, aptal yerine konmak, çaresiz kalmak, kimlik bilgilerinizi çaldırmak... hepsi insanın ağızına gidiyor ama belki de en zoru ucu bucağı belirsiz bir sanal dünyanın içinde ne kadar aciz ve ufacık kaldığımızı idrak etmek. Meseleye zahiri açıdan bakarsak, pek çok insanın başına gelen bir internet korsanlığına uğradım, durumun tatsızlığı ortada. Batını okumasına gelince bunun yorumu nedir, bilemiyorum. Bir mistik açıklaması varsa da, ki vardır herhalde, henüz ben bu kodu çözebilmiş değilim.

Bu yazıyı yazdım ki benim durumuma düşenler varsa ya da olursa, ki vardır ve olacaktır, aman bazı noktalara dikkat etsinler. Mesela kullandığınız e-mailin merkezi müşteri hizmetlerinden geliyormuş gibi görünen her

mesaja aldanmayın. Kısacası benim gibi saftirik olmayın, tutup da şifrenizi yazmayın. Bir de buradan sesleneyim: Olur da size bir mesaj yollayıp Euro istersem bilin ki o ben değilim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Semazenlerle buluşmak

Elif Şafak 2009.02.24

Sema, bir ayındır. Manevî, ruhanî, semavî bir buluşmadır. Kâinatın ritmini derununda duyarak ve benlik zannından sıyrılarak Bir'e varmak, Aşk'a akmak, akmaktır.

Ama günümüz dünyasında sema aynı zamanda bir gösteri niteliği taşıyabilir. Burada "gösteri" kelimesini olumsuz mânâda kullanmıyorum. Bugün başta İstanbul olmak üzere değişik şehirlerde sema sadece dinî sebeplerle yapılmamakta, aynı zamanda bir "sunum" niteliği taşımaktadır. Belli mekânlarda ve belli zamanlarda, seyirci topluluğu önünde sema ayinleri düzenlenmekte, hatta zaman zaman sema ve semazenler sanatın değişik kollarıyla buluşmakta, böylelikle ortaya yepyeni sentezler çıkmakta. Tüm bunlara gönlünü açan bir insan olarak ben bu hafta sonu unutulmaz bir sema gösterisine şahitlik ettim.

Yeni çıkacak romanım AŞK ile ilgili bir söyleşi yapmak üzere kültür-sanat dünyasında senelerdir kaliteden, derinlikten ödün vermeden gazetecilik yapan sevgili Filiz Aygündüz'le Muammer Karaca Tiyatrosu'nda buluştuk bu haftasonu. Orada Mevlânâ Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı Abdülhamit Çakmut ve semazenler gülyüzle karşıladı bizleri. Kapılarını açtılar, buyur ettiler, sağ olsunlar. Ve ben bir fotoğraf çekimi için gittiğim yerden yaklaşık bir saat sonra ürpererek, gözlerim dolu dolu ayrıldım. Tanıklık ettiğim an öylesine derin ve özeldi. Yanıbaşımda bir neyzen durdu. Üfledi, "ayrılıktan şikâyet ederek". O içli, kırılgan ama kudretli ses yüzyıllar ötesinden uzandı geldi, bizi buldu, hakikatini duyurdu. Bir an ne fotoğraf çekimi, ne gazetede çıkacak söyleşi, ne yapılacak işler, ne hayaller, projeler, beklentiler kaldı. Her şey buhar olup uçtu.

Ardından bir semazen başladı usul usul dönmeye. Açtı kollarını, bir avucu yukarıda bir avucu aşağıya dönük, Hak'tan aldığını halka vererek. O döndükçe büyüdü; ben küçüldüm. Derken semazenler üç oldu. Ve ben onların eteklerinin hışırtısını duyarak, dönüşlerinin rüzgârını kalbimde hissederek ve böyle bir anı yaşadığım için şükrederek oturdum orada, oracıkta. Omuzlarım çöktü, sesim çıkmadı.

Muammer Karaca Tiyatrosu'nda her hafta sema gösterileri düzenlenmekte. Bunun dışında tren istasyonları, tarihî hamamlar, şehrin iki yakasından başka tiyatro sahneleri gibi seçilmiş daha başka mekânlar var. Sema aslında her an her yerde ama biz İstanbullular bu durumdan pek haberdar değiliz. Bizler kendi hayhuyumuz içinde kavrulurken, işten eve evden işe koştururken yanıbaşımızda yaşanan bu ruhanî derinlikten ne kadar nasibimizi alıyoruz? Oysa İstanbul'a birkaç günlüğüne ya da birkaç haftalığına gelen turistler bizden çok daha iyi biliyor şehrin hangi köşesinde hangi sema gösterisinin düzenlendiğini. Ve en ücra kuytuda bile olsa gidip buluyorlar muhakkak. İzliyorlar saygıyla.

Ben kendi adıma, yanıbaşımda semazenler dönerken çok özel bir an yaşadım. Ama bu bir yana, ortada ciddi bir sıkıntı var. Galata Mevlevihanesi'nin tadilatı 2007'den beri devam etmekte. Bu demektir ki o tarihten bu yana bu canım mekânda sema düzenlenemiyor. Çoktan bitmeliydi bu tadilat, ama uzadıkça uzadı. Çalışmaların ne kadar yoğun ve hızlı ilerlediği tartışmalı. Hâlbuki Galata Mevlevihanesi, İstanbul'un öndegelen hazinelerinden biridir. Mezarlığından kitaplığına, meydanından bahçesine kadar her karesi kıymetlidir. Hem İstanbulluların hem de şehre gelen yabancıların ve tabii en başta, buradan feyz ve ilham alan Mevlevilerin böyle bir mekândan mahrum kalmamaları için onarımına hız verilmeliydi. Kültür Bakanlığı'nın yapacak çok işi,

yürüttüğü envai çeşit proje olabilir. Ama Galata Mevlevihanesi'nin onarımı o listede altlarda değil, başlarda olmalıydı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Milyoner ve korsan

Elif Şafak 2009.03.01

"Eğer bir şeyi çok istersen, şartlar ne kadar zor olursa olsun, hedefine ulaşabilirsin." En basit haliyle Amerikan rüyasının özeti olan bu şiar, İngiliz yönetmen Danny Boyle'un oldukça renkli, çok özneli filmi Slumdog Millionaire'in hareket noktasını teşkil ediyor.

Malum, sekiz Oscar'ı peşpeşe topladı film ve tüm dünyada dikkatleri üzerine çekti. Yakaladığı başarıyı fazlasıyla hak etti. Bu arada ben geçtiğimiz haftalarda bu filminden dolayı etik-vicdani bir muhasebe yaşamak durumunda kaldım. Neden mi? İşte hikâyesi.

Slumdog Millionaire filmi Batı'da gösterime girdiği ilk günden itibaren merak ediyordum. Hakkında okuduğum yazılar, yapılan yorumlar bu merakı kamçulamaktan başka işe yaramadı. Ancak filmin Türkiye'de gösterime girmesini beklemek haftalar alacaktı. Bu arada İstanbul'un değişik semtlerinde korsan DVD'ciler çoktan filmi kopyalamış, kestane kebab satar gibi satmaktaydı. Aldı beni bir tasa. Gidip korsanını mı almalı yoksa gösterime girmesini mi beklemeli? Ben ki korsana fena halde karşıyım ve bir edebiyatçı olarak karşı olmak durumundayım!

Biz yazarlar için "korsan" önemli bir sorun, dinmeyen bir dert. Bilenler bilir, Türkiye'de çok okunan bir romanın ya da kitabın korsan kopyasının çıkması an meselesidir. Ne zaman popüler bir eser piyasaya çıksa, hemen ardından silik, solgun, kötü bir kopyasını görürsünüz kaldırımlarda, tezgâhlarda. Yapılan her korsan kitap, sanatçının ve yayıncının emeğinden hoyratça çalınmıştır aslında. Hırsızlıktır. Haksızlıktır. Zaten Türkiye'de insanların yazarlık geçinmesi neredeyse imkânsız iken, yazar ve şairlerin kazandıkları sınırlı miktarlar da korsan yayınlar tarafından baltalanır. Meseleye kısa vadede, sınırlı ve "ben-merkezci" bir açıdan bakarsak, diyebiliriz ki, "canım ne var bunda? Öğrencilerin, memurların maddi olanakları zaten sınırlı. Gidip pahalıya kitappeviden alacaklarına, dışarıdan korsanını alsınlar daha iyi. Daha fazla kitap okunsun memlekette". Ama biraz daha uzun vadeli ve geniş bir açıdan bakarsak şunu da göreceğiz: Korsan yayınlar, yazar ve şairlerin, editör ve yayıncıların, aslında sanatın her dalından insanın üretimini derinden zedelemekte. Bir ülkede korsan ne kadar çok ve yaygın olursa, sanatsal üretim yapmak da o kadar zorlaşır. Koskoca bir kültür çoraklaşır.

Hiçbir Batı ülkesinde bizdeki kadar gevşek değildir telif hakları. Sanatçıların kendi alınterlerinin ürünü olan eserlerinden para kazanmaları, geçim sıkıntısı çekmeyip daha üretken ve bağımsız olabilmeleri önemsenmez bile bizde. Tek tek, her koyun kendi bacağından asılır diye bakmıyorsak eğer meseleye, kültürümüzün ve sanatımızın akıbetini önemişiyorsak, korsana taraftar olmamız mümkün değil.

Bazen bir imza gününde karşınıza çıkıverir kitabınızın korsanı. Bir okur gelir mesela, bilinçsizce uzatıverir korsanı önünüze, imzalamanız için. Gülümser saflıkla. Ne yaptığının farkında değildir çoğunlukla. Öyle yazar arkadaşlarım var ki, böyle durumlarda okurlarını azarlayıp tersliyor, uzaklaştırıyor. Ben şimdiye değin bunu yapmadım. Doğrusu, korsan olduğunu bile bile imzaladığım kitaplar da oldu. Sırf karşımdakini kırmamak için.

Ama her seferinde durumu okura iletmeyi ihmal etmedim. Bazı okurlar bir korsan kitabın yazarına nasıl rahatsızlık vereceğini ilk defa o an düşünmenin şaşkınlığıyla baktılar yüzüme.

Dolayısıyla "korsan" hep önemli bir mevzu oldu benim için. Ama gel gör ki itiraf ediyorum, Slumdog Millionaire filmini korsan bir DVD'den izledim. Vicdanım kendini yatıştırmak için formüller buldu bol bol; "Canım sen korsan DVD'yi izle, sonra film gösterime girince sinemada da izlersin, böylece emeğe saygısızlık etmemiş olursun" dedi bir ses. "Yahu memleketimizin yazar ve şairlerinin kitaplarının korsanının çıkmasıyla koskoca bir endüstri olan Batı sinemasından bir filmin korsanını yapmak aynı şey mi? Merak etme. Onların paraları bol. İstanbul'da bir kaldırımda satılan korsan onları etkilemez" dedi bir başka ses. Böyle böyle kendimi kandırarak oturdum izledim filmin korsanını. Güzel film, muhakkak izleyin. Ama sinemalarda!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hollanda'dan bakınca THY

Elif Şafak 2009.03.03

Hepimizi yasa boğan, çaresizlik hisleri içinde bırakan hazin uçak kazasından iki gün sonra Amsterdam'daydım.

THY uçağının enkazı henüz kaldırılmamıştı, hâlâ Schiphol havaalanında bir tarlada duruyordu. Enkazın yanına yaklaşmak mümkün değildi ve bir kenarda hayat, her zamanki hızlı ve hoyrat ritmiyle akmaya devam etmekteydi. Bilenler bilir, son derece büyük ve gelişmiş bir havaalanıdır Schiphol. Bu yüzden, o gün havaalanı binasında olan binlerce yolcunun ruhu bile duymamış kazayı. Hatta İran asıllı Hollanda vatandaşı bir kadın bana şunları söyledi: "O gün oradaydım. Belki üç yüz-dört yüz metre ileride. O kadar yakın. Ama kazadan haberim bile olmadı. Sonra Tahran'da yaşayan annemden bir telefon aldım. Meğer o da televizyondan duymuş haberi. Hemen beni aramış. O sayede öğrendim burnumun dibinde olan kazayı."

Hollanda'da en çok merak ettiğim nokta buradaki basının meseleyi nasıl ele aldığı oldu. Ve gerek görsel gerekse yazılı basında çıkanları takip edince, doğrusu Türk basını ile Hollanda basınının yaklaşımları arasındaki farkın büyüklüğüne hayret ettim. Oradaki basın ağız birliği etmişçesine THY uçağının benzininin olmadığını, benzin tankının boş olduğunu, öyle olmasa bir patlama yaşanacağını söylüyor. Böylece kazanın yükümlülüğünü ve yükünü olduğu gibi Türk Hava Yolları'nın omuzlarına bırakıyor. Bizde ise farklı yorumlar, değişik iddialar var. Kulenin hata yapıp yapmadığı tartışılıyor. Elbette konuya uzmanlar netlik kazandıracak ama bu arada ben kendi köşemde bir şeye dikkat çekmek istiyorum.

THY'nin yakın zamana kadar son derece prestijli bir konumu vardı Hollanda'da (ve tabii Avrupa'da). Hatta diğer firmaların ne kadar "cimri" oldukları, ya esmer ekmek ile kaşar (mesela Lufthansa) ya da esmer ekmek ile kuskus (mesela KLM) verip durdukları, halbuki THY'nin mutfağını sürekli yenilediği, kendini zenginleştirdiği konuşulurdu. Belki yazıya dökülmezdi bunlar ama sohbetlerde geçerdi. THY hep takdir edilirdi. Fakat bu kazayla beraber en azından Hollanda'da algı tamamen tersine dönmüş durumda. Ne yazık ki insanoğlunun psikolojisi böyle. Uzun senelerin iyi ve başarılı birikimleri pat diye unutulur. Bilhassa uçak firmaları için önemli bir kırılma noktasıdır bu. Kazalardan sonra sigorta ücretleri yükselir, güven azalır, en alttaki personelinden en üsttekine kadar bütün bir yapı bu durumdan olumsuz etkilenir. Ve siz istediğiniz kadar son on sene içindeki muazzam başarınızı hatırlatmaya çalışın, insanlar gene en son haftanın haberlerinden etkilenir. Beşerin hafızası zayıf, gözlükleri önyargılıdır.

Katıldığım uluslararası konferansta İstanbul'dan geldiğimi duyan hemen her Hollandalı aynı tepkiyi verdi. "Aman KLM ile uçuyorsunuz değil mi? Sakın THY ile uçmayın." Bu yargıyı üst üste duymak canımı yaktı. Belki iyi niyetle, düşünülmeden söylenmiş ama son derece üzücü, kırıcı sözler... Her seferinde aynı tepkiyi verdim. "THY son derece iyi bir firmadır. Bu kaza milletçe hepimizi derinden üzdü ama THY'nin güvenilirliğine dair şüphe uyandırmadı." Bu cevabı duyan Hollandalılar belki nezaketen belki samimiyetle geri çekilip, sözlerime hak verdiler. Belki de hafızaları benden yana çıktı. Zira konuştuğum Hollandalıların hemen hepsi geçmişte Türkiye'ye, bilhassa İstanbul'a defalarca gelmişlerdi. Ve işin ilginç yanı hep THY ile uçmuşlardı. Dolayısıyla ben böyle konuşunca kendi tecrübelerini hatırlayıp hak verdiler.

Ama ortada ciddi bir tıkanıklık var. Türk Hava Yolları bilhassa Hollanda'da prestijini düzeltmek durumunda! Bunun için bir şeyler yapmak zorunda. Artı bir çaba. Artı mesai. Şu anda Hollanda'da basında ve ortalıkta dolaşan çok fazla önyargılı laf ve yakıştıрма var. THY, Hollanda özelinde hem prestij hem güven tazelemeli. Bunu hem yeni bir kampanya aracılığıyla yapabilir, hem de Hollandalılara zaten bildikleri bir şeyi hatırlatarak, yani insanların hafızalarını tazeleyerek, son on sene içindeki performansının altını çizerek yapabilir. Ama şayet THY Hollanda'da hiçbir şey yapmazsa, fazladan bir çaba göstermezse ve durumun kendiliğinden unutulmasını beklerse, korkarım ki bu büyük bir hata olur. Ne yazık ki insan psikolojisinde kısa dönemli hafıza uzun dönemli hafızaya hep ağır basar. THY'nin son on sene içindeki yükselişi, hazin bir günün gölgesi altında kalabilir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kız kardeşlik

Elif Şafak 2009.03.08

Bugün 8 Mart Dünya Kadınlar Günü. Din, dil, sınıf, kültür, eğitim... diye ayırt etmeden tüm kadınların hem kendi aralarında eşit, hem erkeklerle eşit görülmeleri gerektiğini bizlere anlatan, hatırlatan sembolik ve evrensel gün.

Kimimiz önemsiyor bugünü, kimimizin umrunda bile değil, kimimiz ise çiçek bekliyor kocasından ya da kalp şeklinde çikolata... Benim önerim 8 Mart'ı bir "kızkardeşlik günü" gibi yaşamak. Bu vesileyle başka kadınları hatırlamak, onları anmak ve anlamak ve anlatmak. Hem şahsen tanıdığımız hem de hiç görmediğimiz, tanımadığımız kadınları. Onların şartlarını düşünmek ve nerelerde nasıl zorlandıklarını anlamaya gayret etmek! Hemcinslerimize yüreğimizi açmak ve bir kez olsun, önyargısız yaklaşmak! Senede bir gün olsun bunu yapabilesek keşke!

Kızkardeşlik bir çember. Her çember gibi o da minnacık bir noktadan başlar. Yani kendimizden. Kendimizle barışık olmaktan. Nokta büyür, halkaya döner. Öncelikle kendi etrafımızdaki kadınlardan başlamalıyız çemberi genişletmeye. Bizleri büyüten, yetiştirenlerden. Annelerimizden, ablalarımızdan, teyzelerimizden, ninelerimizden; sonra yeğenlerimizden, kızlarımızdan ya da torunlarımızdan... Geçmişte yaşamış olanları bir bir yâd etmeliyiz. Her ailede mücadeleci, sülalenin temel direği olan, dar zamanlarda dimdik ayakta duran metanetli, dirayetli efsane kadınlar vardır. Duyarız onların hikâyelerini, dinleriz. Onları anlatmak için "Anadolu kadını" gibi tabirler kullanırız, "eski toprak" ya da "eski kuşak" deriz. Ve ekleriz: "Benim anneannemin anneanesi Filanca Hanım şöyle şöyle bir insanmış.... Kaç çocuk büyüttmüş, tek başına!" O güzel kadınların Osmanlı son dönemde ya da Cumhuriyet erken dönemde nasıl yaşadıklarına, Kurtuluş Savaşı'nda ya da Cihan Harbi'nde yaşadıkları zorluklara nasıl göğüs gerdiklerine dair hikâyeler işitmişliğimiz vardır. 8 Mart bu dünyadan göçüp giden kadın akrabalarımızı başka bir bilinçle hatırlamak için bir vesile olabilir.

Sadece kendi akrabalarımızı değil, hiç tanımadığımız kadınları da anmalı. Osmanlı'da yaşamış kadın şair ve yazarları, Cumhuriyet boyunca kadın haklarının ilerlemesi için mücadele eden hemcinslerimizi, sanatçı ve hukukçuları, ev kadınlarını ve hocaları... İşte her 8 Mart ölü kızkardeşlerimizi hatırlayabiliriz; rahmetle, minnetle, berrak bir zihin ve açık yüreklilikle.

Bir okurum samimi ve eleştirel bir dille mektup yazmış: "Feminist olmaya gerek yok! Türkiye'de feminizme ihtiyacımız yok. Bu Batı'dan ithal edilmiş bir akımdır. Bizim aile yapımızda kadınlar zaten çiçektir; analarımız zaten kutsal." Aile yapılarımızda annelerimize, anneannelerimize verilen öneme ve bunun güzelliğine yürekten katılıyorum ama ne olur buradan yola çıkarak kendimizi kandırmayalım. Türkiye'de kadınlar ile erkeklerin eşit olmadıkları, kız çocuklarımız ile oğlan çocuklarımıza aynı imkânları vermediğimiz gerçeğini daha fazla görmezden gelmeyelim. "Batı'da aile yapıları yoz ve çürük, bizde ise geniş ve köklü" şeklinde kolay genellemelerin arkasına sığınmayalım. Ataerkillik, sadece erkeklerin kadınları ezdiği siyah-beyaz bir sistem değil. Ataerkillik bundan çok daha karmaşık ve katmanlı. Kabul edelim, kadınlar da kadınları eziyor. Yaştan, konumdan, hatta bazen analıktan (bilhassa oğlan çocuk anası olmaktan) güç alarak kendilerinden daha genç ya da zayıf olan kadınları denetliyor, yönetiyor, eziyorlar. Keza ataerkillik kadınları mutsuz ettiği gibi erkekleri de mutsuz ediyor. Ataerkilliği sorgulamak ve aşmak hem kadınlara iyi gelecek hem erkeklere!

Ama öncelikle kadınların bilinçlenmesi şart. Bunun ilk adımı kızkardeşlikten geçiyor. Renkli, şenlikli ve "bilinçli" bir gün olmalı 8 Mart. Kadınların kadınlar için hamur yoğurduğu, çörek yaptığı, şarkı söylediği, hikâyeler anlattığı... Kadının kadına çelme takmayıp, tam tersine, destek verdiği, kalbini açtığı bir gün olmalı. Evet, bugün 8 Mart. Kocanızdan ya da oğlunuzdan, etrafınızdaki erkekten çiçek beklemeyin ne olur. Bu sabah siz kalkın bir başka kadına, "kızkardeş"inize çiçek verin!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kadınların mizah duygusu erkeklerden daha mı zayıf?

Elif Şafak 2009.03.10

Önce güzel haber: Tüm dünyayı sallayan ekonomik krize rağmen Türkiye'de sinema seyircisinin giderek arttığı, buna koşut olarak sinema sektörünün büyüdüğü gözlemleniyor.

Kriz insanların sinemaya gidiş alışkanlıklarını baltalamışa benzemiyor. Hatta belki de tam tersine bir etki söz konusu. En azından şimdilik! Aynı şey kitap alma ve okuma alışkanlıklarımız hususunda da geçerli. Kitap alışlarda krizle paralel giden bir düşüş yok. Ve bu alanda da bir artış yaşanabilir. Bunlar şüphesiz sevindirici haberler.

Peki kriz Türkiye'de sinema ve edebiyata olan ilgiyi zedelememişse, okur ve seyirci oranını düşürmemişse, acaba daha farklı ve daha soyut bir etkisi olmuş olabilir mi? Sadece ekonomik değil, yaşadığımız tüm siyasi ve toplumsal belirsizlikler bu dönemde ortaya çıkan film ve kitapların içeriğini, hatta tarzını etkiliyor olabilir mi? Henüz üzerinde düşünmediğimiz, cevabını kestiremediğimiz bir soru bu. Ama şimdilik düşünce egzersizine devam edelim: Mesela, tesadüf mü dersiniz son zamanlarda mizahı öne çıkaran filmlerin kazandığı başarı ve popülerlik? Dünya böyle bir dünya, dönem böyle bir dönem olduğu için mi gülmeye, güldürülmeye olan ihtiyacımız katlanarak artmakta? Ekonomik, toplumsal, siyasi çalkantılar yahut zorluklar içinde hepimize sığınak oluyor komedinin cıvı cıvı dünyası. Orada tazeleniyor, enerji ve neşe buluyor, hayata, en azından "gündelik hayat"a bambaşka bir dirençle yeniden başlıyoruz belki de.

Peki eğer öyleyse neden bu sezon boyunca erkek komedyenlerin yanı sıra kadın komedyenlerin de yükselişine tanıklık etmiyoruz acaba? Sahi kadınların komedi dünyasında var olmaları, ayakta dimdik kalmaları mümkün mü? Bu soruları sadece ben değil, dünyanın hemen her yerinde kadın yazar ve gazeteciler soruyor. Hangi ülkeye bakarsak bakalım, komedi ve mizah dünyası bariz biçimde erkeklerin tekelinde. Bizde başarılı kadın komedyenler yok mu? Var elbette. Ama işleri zor. Var olmak için mücadele ettikleri alan sanatın hem en yaratıcı ve açık alanlarından biri, hem de kadınlara kolay kolay açılmıyor kapıları.

Kadınların komedi ve mizah dünyasında erkeklere nazaran sayıca çok daha cılız olmalarını nasıl açıklayalım peki? Bu konuda Batı'da bilinen üç teori var. Bir: Kadınlar, erkeklere kıyasla "gülünç duruma düşmek" istemiyorlar. Bu sava göre kadınların "hafife alınmak" korkuları var. Kendileriyle dalga geçilmesini istemiyor, saygın ve "ağır" olduklarını kanıtlama gereği duyuyorlar. Bu durumda sahneye çıkıp komedyenlik yapmaları zorlaşıyor.

İki: Kadınlar zaten kamusal alanda konuşmakta zorluk çekerken, bir de üst üste espriler patlatmakta zorlanıyorlar. Hep öyledir ya. Kadınlar evde konuşkan dışarıda suskundur. Kocaları ise evde suskun, dışarıda konuşkan. Kalabalık meclislerde ekseriya erkekler konuşur, kadınlar dinler. Bizde "kamusal alanda konuşma fobisi" var. Hâl böyleyken nasıl komedi yapabiliriz?

Ve gelelim en az katıldığım teoriye. Üç: Kadınların mizah duyguları daha az gelişmiş. Onlar hayata hep daha ciddi bakıyorlar. Erkeklerin çocuk kalabilmek gibi bir lüksleri var ama kadınlar bir an evvel büyümek zorunda kalıyor. Bunda bir doğruluk payı olsa da zannım odur ki kadınların içinde müthiş bir mizah duygusu var. Varlığını bizim bildiğimiz, sezdiğimiz ama dışı vurmadığımız bir mizah ve hiciv damarı, günün birinde gürül gürül açığa çıkmayı bekleyen.

Ne dersiniz?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyat konuşmak...

Elif Şafak 2009.03.15

Bir salon düşünün. Tavanları işlemeli ve yüksek. İçi her yaştan kadınlarla dolu. Gencecik üniversite talebeleri, asistanlar, öğretim üyeleri ve o öğretim üyelerini vaktiyle yetiştiren kuşak, yani hocaların hocaları ve kürsü başkanları oturuyor sandalyelerde. Her konumdan, kademedan kadın var belki ama kimse kimseye tepeden bakmıyor, hiyerarşiler kurmuyor.

Son derece kıdemli, çalışmaları kıymetli bir öğretim üyesi de, üniversiteye henüz başlamış gencecik biri de eşit söz alıyor, konuşuyor ve birbirlerini saygıyla dinliyor. Çünkü öylesine eşitlikçi ve dost bir ortam var burada. İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları'nın düzenlediği renkli, dinamik, interaktif bir etkinlik. Buradaki öğrencileri görünce umutla doluyor içiniz. "Zihinleri ne kadar berrak, okuyan, tartışan, yüreğiyle konuşan bir kuşak geliyor" diyorsunuz. Konumuz "edebiyat ve kadın". Kadınlık, yaratıcılık, kız kardeşlik... Konuşacak o kadar çok konu var ki; zaman yetmiyor, su gibi akıp geçiyor saatler.

Yaklaşık on gün sonra ikinci bir ortam düşünün. Bu kez tarihî bir medresedeyiz. Kuyucu Murat Paşa Medresesi. Tıklım tıklım dolu bu tarihî ve görkemli yapı. Bu kez doku biraz daha farklı ama benzer şekilde renkli, içten ve dinamik. Değişik bölümlerden kız ve erkek öğrenciler, asistanlar, öğretim üyeleri... Gençler her yerde. Her sene özveriyle ve özenle düzenlenen Akşit Göktürk'ü anma toplantıları çerçevesinde konuk yazar olarak davetliyim. Konu "kimlik, dil ve edebiyat". Elden geldiğince, dilim döndüğünce yazarın nasıl da göçebe, yazının nasıl da su

gibi akışkan olması gerektiğine inandığımı anlatıyorum. Edebiyat ve sanat insanları dışlayamaz, buluşturur. Ayırıştırırmaz, kucaklar. Son derece farklı gibi görünen kimlikler ve kişilikler arasında empati köprüleri kurar. Hikâye anlatma sanatıdır edebiyat. Hikâyeler ise hem yereldir hem evrensel. Hem derine uzanan kültürel kökleri vardır hem de sınırsız ve hudutsuz bir hayal gücünden beslenirler.

Öyle bir ortam düşünün ki seyircilerini hevesli, heyecanlı, meraklı, düşünen, okuyan, tartışan gençler oluştursun. Öyle bir ortam ki konuşmacılar arasında hem değerli akademisyenler hem de Türkiye'nin az sayıda, nadir bulunur edebiyat eleştirmenleri olsun. Edebiyat ve sanat kuramlarının içinden yazan ve konuşan, magazin dünyasıyla hiç ilgilenmeden dosdoğru kitapları, yani metinleri büyüteç altına alan eleştirmenler; Jale Parla, Asuman Kafaoglu Buke gibi. Biz yazarlar için hakiki ve samimi edebiyat eleştirmenlerini dinlemek adeta gıdadır. Besleniriz onların sözlerinden, yorumlarından, eleştirilerinden. Ruhen ve zihnen besleniriz.

Bir yanıyla bakınca Türkiye'de edebiyat çok konuşulan bir şeymiş gibi geliyor. Basının da ilgisini çeken renkli bir konu gibi. Halbuki öyle değil. Edebiyatı o kadar az irdeliyor, inceliyoruz ki aslında. Çünkü biz yazının kendisi dışında her şeyi konuşuyor gibiyiz. Yazı değil, yazar odaklı kültürümüz. Yazarların kılık kıyafetleri, saç kesimleri bile bol bol konuşuluyor da mesele metinlerin incelenmesine, okunmasına, yorumlanmasına gelince bir kelime kuraklığı yaşıyor. Ve bu arada eser bir kenarda kalıyor. Yani esas konuşulması gereken.

"Filanca filmi görmedim ama iyi olmadığına eminim" ya da "şu kitabı okumadım ama bence şöyle şöyle" ve hatta "falanca yazarın hiçbir eserini okumadım ama bence kötü yazıyor" diyen, diyebilen insanlar var. Hatta böyle yazan köşe yazarları mevcut. Okumadan fikir, yargı ve önyargı sahibi olanlar. Ama işte bir de muazzam bir sanat ve edebiyat alıcısı var ki Türkiye'de fark etmemek, sevinmemek mümkün değil. Okurlar, izleyiciler, dinleyiciler... Konuşan, okuyan, sorular soran, hayaller kuran, dünyayı takip ve merak eden, âşık olan, aşktan korkmayan bir gençlik. Ben bu tür güzel etkinliklerde dinleyicilere bakınca onlardan çıkacak yeni yazarları, yeni şairleri, yeni akademisyenleri, yeni sinemacıları heyecanla düşünmeden edemiyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir başka dilde yazmak...

Elif Şafak 2009.03.17

"Niçin romanlarınızı İngilizce yazıyorsunuz?" O kadar çok karşılaşıyorum ki bu soruyla! Öncelikle küçük ama önemli bir düzeltme yapmam gerekiyor.

Ben romanlarımı İngilizce yazıp sonra da dümdüz ve kupkuru bir şekilde Türkçeye çevirttirmiyorum. AŞK bu anlamda bir "çeviri roman" değil. Türkçede satır satır yeniden yoğrulmuş, yani Türkçe yazılmış bir kitap. Ben aslında iki dilde yazıyorum. Bir romanı iki defa inşa ediyorum. Hem İngilizce hem Türkçe. İki kat mesai. İki kat emek. Uykusuz geceler, hummalı çalışmayla geçen saatler, bana yetmeyen gündüzler. Peki neden? Tek bir açıklaması var: "Sevdiğim için!" Sevmezsen eğer, keyif almazsan, yapılabilecek bir iş değil ki bu. Ancak dille oynamaktan müthiş keyif alıyorsan, kelimelerin ahengini yüreğinde duyuyorsan ve diller arası yolculuklar yapmaya meftunsan yapılabilecek bir iş. Aksi takdirde düpedüz delilik!

"İyi ama niçin İngilizce?" sorusu tekrarlanıyor gene de. İçimde bir yerlerde bir fısıltı yükseliyor her seferinde: "Niçin bir başka dilde de yazmayayım? Niçin olmasın?" İngilizce benim için son derece matematiksel bir dil. Aklım ön planda. Türkçe ise son derece duygusal bir dil. Yüreğim ön planda. Akıl ve yürek, İngilizce ve Türkçe, matematik ve şiir ile kuruyorum romanlarımı. Zıtlıklardan beslenerek!

"Ama İngilizce yazınca İngiliz edebiyatının yazarı oluyorsunuz. Öyle değil mi?" Öyle değil! Bu ayrımların hepsi geçtiğimiz yüzyıla ait kategoriler. Artık yetmiyor. Bize yeni sözler, yeni kriterler, yepyeni kategoriler lazım. Yaşadığımız yüzyıl göçlerin, göçebeliliklerin, yerinden kalkıp başka yere gitmelerin, hareketliliklerin yüzyılı. Bu çağda kimlikler çoğul, heterojen ve esnek. Bu çağda sentezler ve melezlikler önemli. Öyle bir dönemde yaşıyoruz ki birden fazla dilde yazabilir, konuşabilir ve hatta hayal kurabiliriz. Mümkündür. Bunu ancak yaşayanlar bilir. Uzun süre yurtdışında yaşayan bir tanıdığınız varsa, sorun ona, hiç başka bir dilde rüya görmüş mü? "Evet" diyecektir. Eğer bir başka dilde rüya görebiliyorsak, bu da demektir ki bir başka dilde şiir, roman, öykü de yazabiliriz. Almanya'da, Hollanda'da, Fransa'da yaşayan Türklerden çok önemli edebi sesler çıkacak ve çıkıyor.

Doğrusu bir başka dilde kendini ifade etmek bir yazar için kolay iş değildir. Hele ki insan çift dilli büyümemişse, öteki dili sonradan öğrenmek durumunda kalmışsa. Ama dünya edebiyat tarihi bu minvalde birbirinden ilginç örneklerle doludur. Fransa'da yakın dönemde listeleri altüst eden bir yazardan örnek verelim: Jonathan Littell. Aslen Amerikalı. İkinci Dünya Savaşı üzerine 900 sayfalık bir roman yazdı. Ve bu romanı baştan sonra Fransızca kaleme aldı. Neden bu yolu seçtiğini soran gazetecilere kendisini Stendhal ve Flaubert'in dilinde ifade etmek istediğini söylüyor.

Sonradan öğrendiği dilde yazmanın en iddialı örneği Joseph Conrad'dır. Üstelik öğrendiği ikinci dilde değil, üçüncü dilde yazmıştır. Polonya kökenli yazarın ikinci dili Fransızcadır. İngilizceyi çok sonra öğrenir ama en güzel eserlerini bu dilde verir. Neden İngilizce yazdığını soranlara şu cevabı verir: "Bunu ben seçmedim. Bu dil beni çağırırdı." İngilizcenin çağrısını işittiğini söyler Conrad. Bugün muazzam bir saygınlığı olmasına rağmen yaşadığı dönemde çok ağır laflar işittiştir Conrad. Hatta bir nevi "ucube" olarak görülür. Ve işin ilginç yanı, en çok da diğer yazarlar tarafından eleştirilir. Mesela Virginia Woolf öyle beter sözler söyler ki. Ah kadın yazarların acımasızlıkları! Virginia Woolf, Conrad'ın İngilizcesiyle alay eder. Onu sonradan öğrendiği bir dilde debelenmekle itham eder. Ama Conrad'ın dünya edebiyatının en kalıcı eserlerine imza atmasına mâni olamaz bu tuhaf eleştiriler.

Üçüncü dilde yazan bir başka önemli kalem Nabokov'dur. Aksanı bozuktur ama yazısı müthiş. Samuel Beckett ise iki dilliliği seçer. Ne Fransızcadan vazgeçer ne İngilizceden. En önemli eserlerinden bazılarını –mesela Godot'yu Beklerken- Fransızca yazar ve sonra gene kendisi İngilizceye çevirir. Çok örnek var: İbranice yazan Arap yazarlar, Fransızca yazan İngiliz yazarlar ya da hem İngilizce hem Rusça yazan Doğu Avrupalı yazarlar... Ve elbette Halide Edip Adıvar. Hem İngilizce hem Türkçe yazan bir kadın yazar.... Dünya edebiyatı çarpıcı örneklerle dolu. Edebiyatta ve sanatta hayal gücü sonsuz, yazarlık yöntemleri farklı farklıdır. Hepsisi de mübahtır. Yeter ki zihnimizi önyargılarla daraltmayalım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir yazar daha küstü...

Elif Şafak 2009.03.22

Bir yazar düşünün, dünyaca ünlü. Bir yazar düşünün, kitapları hemen hemen her dile çevrilmiş olsun; hikaye, roman ve denemeleri iz bıraksın zihinlerde; ismi ulusal, bölgesel sınırları aşsın fersah fersah. Ve şimdi bu yazar küskün, köşesine çekilmiş, medyadan ısrarla uzak duruyor, gazetecilerle tek kelime konuşmuyor. Uzaktan takip ediyorum. Buruk bir merakla. Anlamaya çalışıyorum, anlayabildiğimce.

Bahsettiğim yazar Milan Kundera. Dünya edebiyatının en özgün ve saygın isimlerinden biri. 20. yüzyılda, totaliter rejimlerde bireylerin akıl ve ruh sağlıklarını nasıl yitirdiğinin tanıklığını yaptı hem de senelerce. Keskin

bir mizah, bolca ironi, şüphecilik ve zekice sunulmuş eleştirilerle yaptı bunu. Bireyselliğin, yaratıcılığın, çoğulculuğun ve özgürlüğün sembolü olarak algılandı. Ancak nicedir ortalıkta dolanan bir iddia Kundera'yı zor durumda bırakmakta. Respekt dergisinin ortaya attığı bir sav bu. Kundera 1950 senesinde bir arkadaşını casuslukla itham edip gizlice polise ispiyonlamakla suçlanıyor. Bunun kayıtlarda mevcut olduğu söyleniyor. Söz konusu adamın bundan ötürü on dört sene boyunca çalışma kampına mahkûm olduğu konuşuluyor.

Sözü geçen dönemde Milan Kundera, tıpkı Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliğindeki Sabina karakteri gibi asi, sert, hırçın ve fevridir az biraz. Ne kitlesel gösterilerden hoşlanır, ne halkın rağbet ettiği uğraş ya da meraklardan. Gençliğini analiz edenler sert bir portre gördüklerini söylüyorlar. Ama gerisi bir sis perdesi. Kundera ise adı geçen şahsı tanımadığını, bu iddia-iftiradan dolayı şaşkınlık içinde olduğunu söyledi. Hadisenin 1950 senesinde geçtiği söyleniyor. Bugün 2009'da yazar masumiyetini ispatlamak gibi ağır bir yükümlülükle baş başa bırakılıyor. Belki de bu yüzden, durumun saçmalığını bildiğinden, başkaca bir açıklama yapmadı. Kırgınlığı devam ediyor sanki.

Bu arada beni en çok düşündüren açıklamalardan biri seneler evvel casusluktan tutuklanan şahsın eşinden geldi. Kadın yaptığı açıklamada "İyi de ne fark eder ki?" dedi. "Kocamı ispiyonlayan insan ha sıradan biri olmuş, ha dünyaca ünlü biri. Filanca olmuş ya da falanca, bizim için neyi değiştirir?"

Kundera ise bu konuda daha fazla konuşmayı reddediyor. Geçmişin onun için ne ifade ettiğini, söylenenlerin onda ne yaralar açtığını biz bilemeyiz. Uzaktan ahkâm kesemeyiz. Ama ironik bir durum var ortada: Özgürlüğün sesi olarak bilinen bir yazar, bir başka insanın özgürlüğünün elinden alınmasına sebep olmakla itham ediliyor. Demokratik toplumlarda basın rolünü, totaliter rejimlerdeki baskı unsurlarına benzeten ve bireylerin mahremiyetine saygı gösterilmemesini eleştiren Kundera şimdi bu "ağırlığı" kendi omuzlarında hissediyor. Onu yalnız bırakmayanlar da var. Fransız yayıncısı bu konuda bir açıklama yaptı. Altında dünyaca ünlü yazarların isimleri vardı.

Milan Kundera benim kendi edebi yolculuğumda da hep severek takip ettiğim, okumaktan keyif ve feyiz aldığım bir yazar olageldi. Onun romanlarını olduğu kadar edebiyat ve sanat hakkındaki denemelerini de zekice ve yaratıcı buluyorum. Böyle derin yazılar yazan birinin kimseyi bilerek ve isteyerek ispiyonlayacağını sanmıyorum. İşin bir başka üzücü yanı insan hafızasının nankörlüğü. Tüm ömrünü sanata ve özgürlüğe adanmış birini ne çabuk yargılıyor ve yaftalıyoruz. Ne kolay insanları itham altında bırakmak! Ama bir şey daha var dikkatimi çeken: Bakıyorum da ne çabuk kırılıyor yazarlar. En "erkek" en kırılmaz, en eleştirel olanlar bile kırılıyor aslında. Çekiliyor köşesine. Bunca ilgiden, dedikodudan, sözden ve eleştiriden rahatsız.

Dedim ya izliyorum uzaktan. Küskün yazarlar üzerine bir kitap yazmak geçiyor içimden. O kadar çok örnek var ki... hem Türkiye'den hem dünyadan...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul'da kadın olmak

Elif Şafak 2009.03.29

Büyükşehir Belediyesi'nin belli aralıklarla düzenlediği kent söyleşilerinden birine konuşmacı olarak katıldım bu hafta. Konumuz "İstanbul'da Kadın Olmak" idi. Seçim öncesi yazılı ve görsel basında tartışmalar gırla giderken bizler bu şehrin sakinleri olarak dingin ve yapıcı bir toplantıda bir araya geldik, sorunlarımızı konuştuk ve bir de ortak çözüm önerilerimizi.

Nasıl bir şey bu şehirde "kadın başına" var olmak? Ve bizler neler yapabiliriz İstanbul'u hepimiz için çok daha yaşanılabilir, adına ve şanına çok daha layık kılabilmek için? Dinleyicilerin çoğunu kadınların oluşturduğu bir salonda bunları konuştuk uzun uzadıya. Organizasyonda genç yöneticilerin varlığı hem dikkat çekici hem umut vericiydi. Bu şehrin iyiliği, güzelliği, selameti için çalışan genç insan sayısı ne kadar artarsa o kadar iyi.

Çocukluğumdan beri hayatım hep başka başka şehirlerde-ülkelerde geçmiş olsa da, yerleşiklikten ziyade göçebelikten feyz alsam da, İstanbul'un hep apayrı bir yeri oldu bende. Hem hayatımda hem de yazımda, edebiyatımda. Tutkuyla, aşkla seviyorum bu şehri. Ve bilhassa sanat için, sanatçılar için, aslına bakarsanız hayata yakından bakmayı ve değerle yaşamayı seven herkes için İstanbul'un bir hazine olduğuna inanıyorum. Bakıyorum şehir-i şehiri romanlarımda bir arka plan ya da dekor olarak kullanmamışım hiç. Daha ziyade bu şehir hep başlı başına bir karakter olarak anlattım -illa ki bir dişi karakter. Kadındır İstanbul. Kadınsıdır. Şairler ve yazarlar tarafından yüzyıllar var ki hep böyle anılmıştır. Güçlü, cazibeli, ıslı ıslı parıltılı ama bir o kadar ona âşık olanı üzen, yoran, yıpratın bir kadın olarak...

İstanbul edebiyatçıların gözünde dişidir dişi olmasına da şehrin bugünkü hâline bakıldığında başka bir hakikat dikilir karşımıza: İstanbul'da meydanlar, deniz kenarları, parklar, alanlar hep erkektir. Sokaklar erkektir. Erkeklerle aittir! Ve hemen her kadın, kılığı kıyafeti ne olursa olsun, o kadar iyi bilir ki sokakların erkeklerle ait olduğunu. Rahat yürüyemez. Kamusal alan bizlere kapalı olmasa da hep yarı kapalıdır. "Evde kalın" dercesine; kabul günlerine, ev toplantılarına sıkıştırılırız. Dar alanlara. Ne kadar hazin İstanbul gibi dişi bir şehrin sokaklarında kadınların 2009 senesinde bile hâlâ tedirgin oluşları!

Ben bir şehrin sokaklarının kadınlara açık olabileceğini 13-14 yaşında İspanya'da, Madrid'de öğrendim. İlk orda gördüm sokakların erkek değil de kadın olabileceğini. Ve gıpta ettim. Sokaklarında kadınların rahatça, özgürce yürüyebildikleri bir şehir ne kadar güzel!

Şimdi seçim sonrası yepyeni bir sayfa açılacak önümüzde. Büyükşehir Belediyesi'nin önünde yapacak mühim işler olacak. İhaleler, yollar, köprüler... büyük projeler. Onların arasında benim bu önerim belki "küçük ve ehemmiyetsiz" bulunacak. Ama inanıyorum ki İstanbul'u yaşanılabilir kılmak ve çocuklarımıza çok daha güzel bir dünya devretmek istiyorsak ve bu isteğimizde samimiyssek bu konuya zaman ve emek sarf etmeliyiz: İstanbul'u sokaklarında kadınların rahatça dolaştıkları bir şehir yapmak için hepimiz kafa kafaya vermeli, beraber çaba göstermeliyiz. İdeolojik ya da siyasi çekişmeleri bir kenara bırakmalı, farklılıklarımıza rağmen değil farklılıklarımızla beraber üreterek ortak bir yaşam ahlakı ve edebi geliştirmeliyiz. Daha huzurlu, daha güzel, daha "kadınsı" bir şehir için... şimdi bunun tam zamanı!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Brüksel notları

Elif Şafak 2009.03.31

Bu seçimlerde yurtdışında olduğum için oy kullanamadım. Ben de bol bol Brüksel'de yaşayan Türklerle sohbet ettim, onların seçimlere ve Türkiye'ye dair fikir ve özlemlerini dinledim.

Saatler yaz saatine göre ayarlandığında gene oradaydım. Düşünüyorum da "yaz saati" ve "kış saati" uygulamasının yanı sıra bir de kimi şehirler için ayrı bir saat uygulaması olmalı. Mesela "Brüksel saati"!

Ne zaman İstanbul'dan Brüksel'e gitsem, zamanın yavaşladığı duygusuna kapılıyorum. Ağırlaşıyor, durgunlaşıyor, yekpare bir nitelik kazanıyor zaman. Çizgisel oluyor. Sabit bir düzene kavuşuyor. Brüksel'de mütevazî bir dere gibi zaman. Yan tarafta sakin sakin akıyor. Ne devamlı sizinle geliyor, ne size rağmen koşuyor. Burada insanlar telaş içinde bir yerden bir yere koşmuyor. Sokaklarda acelesiz taşıyorlar bedenlerini. Kimseyle rekabet hâlinde değiller sanki. Bürokrasinin, oturmuş kuralların, kanıksanmış düzenin ve alışkanlıkların ritmi duyuluyor fonda. Daha kolay sanki gündelik yaşam. Ya da dışarıdan gelene öyle görünüyor.

Oysa zaman daha hızlı akıyor İstanbul'da, daha yoğun, gümbür gümbür. Burada zaman çizgisel değil, dairevi. Kocaman bir çember. Ve biz dönüyoruz içinde sarmallar çize çize. Telaş, düzensizlik, gürültü, koşuşturma... hayatlarımızın ayrılmaz parçaları. Gündelik hayat daha zor ve yıpratıcı. Öte yandan İstanbul'da öyle bir ruh var ki, o kadar muhteşem bir doku, sanat için biçilmiş kaftan, sanatçı için tam anlamıyla hazine. Brüksel saatinde dinleniyorsunuz ama kulağınız İstanbul'un ritmini arıyor derinlerde bir yerde.

Şehirde bulunma sebebim edebiyat festivali. Etkinliğin düzenlendiği yer şehrin en büyük ve görkemli opera binası. Seyirciler localarda oturuyor. Bir film sahnesinde gibiyiz. Loş ışıktaki eflatuna çalan, parlak, kadife perdeler; ağır bir dekor. Sanki birazdan kabarık uzun elbiseler içinde, yelpazelerini sallayarak 19. ve 18. yüzyıldan kalma karakterler doluşacak salona. Kafalarında beyaz kabarık peruklar. Halbuki aristokratlar değil, öğrenciler, memurlar, öğretmenler, hayatın her kesiminden insan dolduruyor locaları. Sessizce bekliyorlar edebiyat konuşulmasını. Bu tarihî salonda kurulan platformda dünyanın her yerinden davet edilen on yazar buluşuyoruz. Aramızda Kübalı, Kolombiyalı, Fransız, Mısırlı, İrlandalı, Hollandalı... Hepimizin ana dili başka başka olsa da ortak dilimiz hikâyeler ve hayalgücü. Romanın özü evrensel. İçinde hem çizgisel zaman var, hem döngüsel zaman. Hem Batı edebiyatının kurgusu ve çatısı, hem Doğu edebiyatının dokusu. Hem Brüksel zamanı, hem İstanbul zamanı... Tek kelimeyle muhteşem ve son derece dostane bir akşam yaşanıyor opera binasında. Alkışlar edebiyata!

Ertesi gün benim bir başka etkinliğim var. Salonun yarısı Türk, yarısı Belçikalı. Türklerin çoğu ise gençler. Lise, üniversite ve yüksek lisans düzeyinde gençler. Hep söylüyorum: Yurtdışında, bilhassa Amerika ve Avrupa'da öyle güzel, öyle düzeyli ve birikimli bir gençlik var ki! Türkiye'deki pek çok siyasetçinin, hatta gazeteci ve entelektüelin analiz yaparken pek hesaba katmadığı, hatta bazen varlığını unuttuğu çok sayıda Türk genci yaşıyor Batı'da. Okuyor, çalışıyor ve durmadan kendilerini geliştiriyorlar. Son derece meraklı, birikimli ve zihnen ve kalben dünyaya açıklar. Onlarla tanışmak, onların gözünden dünyaya bakmak keyifli ve zenginleştirici.

Brüksel'den ayrılırken saatimi yeniden ayarlıyorum. İstanbul havalimanında bizim uçaktan inenlere bakıyorum, istisnasız herkes koşturuyor. Acelesi olmayanlar bile o hızlı ritme ayak uydurmuş, telaşla koşuyor. Ne de olsa İstanbul saatine geçtik. Koşturmak lâzım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kütüphaneler ve yazarlar

Elif Şafak 2009.04.05

Geçtiğimiz günlerde Kütüphane Haftası'nın açılışında bir konuşma yapmak üzere Ankara Milli Kütüphane'deydim. Ve orada sadece candan, ilgili ve dinamik bir dinleyici topluluğu ile karşılaşmakla kalmadım; aynı zamanda kitapların yaşaması, kütüphanelerin gelişmesi için muazzam emek sarf eden özveri sahibi insanlarla tanıştım.

Keza yeni açılan "Osmanlı'dan Günümüze Türk Dergileri" sergisini de görme imkânı buldum, merak ve takdirle. Ankara'dan İstanbul'a dönerken bir mesele zihnimi kurcaladı durdu: Biz büyük şehirlerde kendi dar çevrelerimizde "filanca yazar falanca yazara ne dedi?" ya da "o kimin hakkında acaba ne yazdı?" gibi son derece kısır ve kırıci tartışmalarla kendimizi ve birbirimizi yıpratırken, Türkiye'nin dört bir yanından, Kars'tan, Amasya'dan ya da Çankırı'dan insanlar, kısıtlı koşullarına rağmen kütüphaneler kuruyor, daha çok kitap okunması için yılmadan uğraş veriyor. Üstelik karşılık bulmadan ve karşılık beklemeden. Onların bu emeklerinin ne kadar farkındayız? Biz yazarlar, büyük şehirlerde daracık zihinsel gettolarımızda, bazen de anlamsız bir rekabet ve haset ortamında yaşıyoruz. Bu arada Anadolu'da kurulan yerel kütüphaneleri ne kadar önemsiyoruz acaba?

Hani çok sorulan, hep konuşulan ama son tahlilde tekrara dayanan sorular vardır. Neredeyse klişeleşmiş sorular. Uzak durmak istersiniz onlardan. Ama gelip gelip karşınıza çıkarlar. Bu yazıda böyle bir soruya daha yakından bakmak istiyorum: "Biz yeterince kitap okumayan bir toplum muyuz?" Bu soruyu neredeyse otomatik bir şekilde "ne yazık ki evet" diye yanıtlamaya o kadar alışkınız ki. Ama başka bir cevap sunacağım burada: "Aslında hem evet, hem hayır."

Kısmen "evet" çünkü rakamlar ortada. Nüfusumuza kıyasla basılan, okunan ve yazılan kitap oranına baktığımızda, ne yazık ki, sayılar çok parlak değil. Gönül isterdi ki daha çok kitap yazılsın, basılsın ve okunsun. Türk Kütüphaneciler Derneği Başkanı Ali Fuat Kartal kitapların, ihtiyaç sıralamasında son derece geride kaldığını, hatta her on bin kişiden sadece birinin okuduğunu belirtiyor ve haklı olarak durumun vahametine dikkat çekiyor. Etrafımıza dikkatlice bakmak bile bu rakamların gündelik hayattaki tezahürünü ortaya koyuyor. Otobüslerde, vapurlarda, velhasıl toplu taşıma araçlarında bir bakın kaç kişi okuyor, kaç kişi boş boş oturuyor? Televizyon programlarında, dört koldan pompalanan popüler kültürde kitap okumak ne kadar gerilerde kalıyor...

Öte yandan kısmen "hayır" cevabım. Zira her şeye rağmen kitapların ciddiye alındığı, "kalem erbabı" olmanın önemsendiği, yazardan okura okurdan yazara görünmez ruh akrabalıklarının kurulduğu, kitapların saygı gördüğü bir toplum bu. İmza günlerinde ya da okuma etkinliklerinden imzalamam için bana getirilen kitaplarıma bakıyorum da hep bir şey dikkatimi çekiyor: Aynı romanı birden fazla kişi okumuş. Okur eğer sevmişse bir kitabı annesine, yengesine, kuzenine, arkadaşına veriyor. Onlar da okuyor. Kitaplar elden ele dolaşıyor, insanların gönüllerine sızıyor, gündelik hayatlarının bir parçası oluyor. Okur ile yazar arasında nice sırdaşlıklar, ruhdaşlıklar oluşuyor. İşte istatistiklere, verilere yansımayan bir öte boyut bu. Batı'da çok kitap basılıyor, doğru. Daha çok insan okuyor, doğru. Ama orada kitaplar daha çabuk buharlaşıyor.

Osmanlı son dönemde çevirilerin hızlanıp kültürel canlanmanın yaşandığı bir ortamda Yusuf Kâmil Paşa Telemak çevirisini tamamlar ve önsözünde bir dua eder. "Bu kitap var oldukça hayırlara vesile olsun, insanların zihinlerine ışık tutsun" diye temennide bulunur. Ne zaman hatırlasam bu satırları, kafamı kurcalar: Bir zamanlar biz kitapların bekâsı için hayır duası eden, edebilen bir toplumduk. Bir zamanlar entelektüellerimiz birbirlerine sataşmak ya da burun kıvrırmak yerine kitapların daha çok okunması için emek harcardı. Başkalarının kitabı-benim kitabım diye ayrımlar yapmadan! Kültürel birikim öylesine kıymetliydi gözümüzde.

Gene de yitirmedik o damarı. Her şeye rağmen, Türkiye'de son derece samimi ve hakiki ve iyi bir edebiyat okuru olduğuna yürekten inanıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ruh akrabalığı

Elif Şafak 2009.04.07

Ben kardeşsiz büyüdüm. Savruk, içe kapanık ve biraz da tek başına. İnsan sahip olmadığı şeyin kıymetini daha iyi biliyor galiba.

Çocukluğum ve gençliğim boyunca uzaktan yarı merak, yarı gıpta ile baktığım olmuştur kardeşlik bağlarına. Seneler sonra, yirmili yaşlarımdan sonlarına doğru, az biraz arayla, ayrı büyüdüğüm erkek kardeşlerimin her ikisiyle de tanıştım. Onları tanımak yepyeni kapılar açtı gönlümde.

Ama işte zaman zaman içinde, bambaşka bir ders öğretti hayat bana: "Kardeşlik" illâ ki kan bağıyla, genlerle ya da ortak soyadıyla geçen bir özellik değil! Kardeşten yakın arkadaş olan insanlar tanıdım. Ve kendim kardeşlikten katbekat derin dostluklar tecrübe ettim. Kan akrabalığından daha yakın, daha özenli bir "ruh akrabalığı" var bazı insanlar arasında. Bir ruhdaşlık, sırdaşlık, yoldaşlık hâli. Akılla mantıkla açıklanamaz bir başka boyut bu. Kimyalarınız, renkleriniz, enerji hâleleriniz uyuşur işte, kendiliğinden, öylesine. Planlasan planlayamazsın. Zorlamakla yapamazsın. Varsa vardır ruh akrabalığı, yoksa zaten yok! Benim için "edebiyat okuru" öyle biridir özünde. Akrabamdır. Ruhumun yakınıdır. Bir kitabı severek okuyan, iç dünyasına buyur eden okur ile onu yazan insan arasında iplik iplik manevi, ruhani bağlar vardır. Okur ile yazar mânâyı beraber yaratır. Öyleyse yazar okurunun ne üstünde ne uzağındadır.

"Okurlarını sizin kadar seven yazar herhalde azdır" dedi bir İspanyol gazeteci bana geçenlerde. "Genellikle yazarlar ve şairler habire şikâyet eder durur okurların azlığından ya da sığılığından. Sizse sahiden seviyorsunuz okurlarınızı. Bir şikâyet duymuyorum ağzınızdan."

Roman okurlarının çoğu kadındır bu memlekette. Halbuki roman yazarlarının çoğu erkek! Dergi çıkaranların, editörlerin, eleştirmenlerin, yayıncıların çoğu hep erkek. Böylece biz, bir avuç kadın yazar, erkek egemen sularda kürek çekeriz. Kız kardeşimizdir kadın okur! Kız kardeşiyim kadın okurlarımın!

"Hemşire-i keremkârım efendim....."

Böyle başlar Emine Semiye, Nigar Hanım'a yazdığı mektuplarından birine. İlerleyen satırlarda bir seyahatini anlatır uzun uzun. Ve şöyle bitirir aynı mektubu: "Baki teveccüh ve muhabbet-i hâherânenizin bekasını niyaz ederim efendim."

Üst üste okuyorum Emine Semiye'nin mektubunun baş ve son kısımlarını. Kelimeleri tane tane sindirerek. Oradaki özen, hassasiyet, edep ve üsluba bakıyorum. Bir kadın yazarın bir başka kadın yazara hitap şekline takılmadan edemiyorum. İçim sızlıyor. Bugün siz hangi kadın yazarın hangi kadın yazara böyle bir incelikte hitap ettiğine tanık olabiliyorsunuz? Ya da daha geniş açıdan bakalım: Hangi kadının hangi kadına?

Kadınların kadınlara çelme takmadığı, köstek olmadığı, birbirleriyle anlamsız rekabetlere girişmediği, tam tersine, açıktan açığa ve dosdoğru destek verdiği bir ülkede yaşamak istiyorum. "Kız kardeşlik" bir bilinç meselesi. Haset değil muhabbet, köstek değil destek, antipati değil empati... Öncelikli kelimelerimizi, algılarımızın ayarlarını, gönlümüzün açısını değiştirerek ve genişleterek başlayacağız işe. Ruh akrabalıkları inşa ede ede...

Konaktan gelen entelektüel kadın

Elif Şafak 2009.04.12

Bu hafta Hülya Avşar'ın programında, birçok konunun yanı sıra, edebiyat dünyasında kadın olmanın zorluklarını konuştuk. Ve bir de "kız kardeşlik" kavramını. Son derece zevkli, sıcak, samimi bir sohbet oldu baştan sona. Bir o kadar sevecen ve mütevaziydi kendisi.

Kadın yazarların, içinde yaşadığımız dönemde ne kadar arttığına, çok daha bir görünürlük kazandıklarına dikkat çekti Avşar, haklı olarak. Sinemada, edebiyatta ve sanatın her dalında kadınların açtıkları patikalardan konuştuk.

Öte yandan, bugün yaşadığımız ortamın bir arka planı, taihçesi var. Eğer biz kadın yazar ve şairler, her ne kadar zaman zaman zorlansak da, görece daha kolay şartlarda yazıyor ve yaşıyorsak, bunu bizden önceki kadınların emeklerine de borçluyuz. Kültür bir birikim işi. Edebiyat bir birikim işi. Aslında hayal gücü bile bir birikim işi. Bizden öncekilerinin kurdukları hayallerin üstüne eklemeler yapıyoruz. Kimse sıfırdan başlamıyor hayal kurmaya ya da yazı yazmaya. Her yazar ve şair tek tek bu ortak yapıya bir tuğla koymakta. Öyleyse bizden öncekilerin katkılarını anlamak, hatırlamak ve hatırlatmak bir vefa borcu.

İşte bu niyetle bir haftadır merakla ve keyifle okuduğum bir kitaptan söz etmek istiyorum bugün sizlere. "Gölgedeki Kalem Emine Semiye: Bir Osmanlı Kadın Yazarının Düşünce Dünyası". Bu zengin araştırmayı bizlere kazandıran isim ise Kadriye Kaymaz.

1864-1944 seneleri arasında yaşayan Emine Semiye, devlet adamı ve tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı. Kimi yazılarında bunu bir mahlas olarak kullandığına tanık oluyoruz. Benim gibi babasının soyadını kullanmayan bir yazar için (Şafak annemin ismi aslında), Emine Semiye'nin eserlerini "Cevdet Paşa'nın kızı" diye imzalamasını anlamak bir parça zor. Ama dönem başka bir dönem. Şartlar başka. Emine Semiye'nin babası kadar ablası da önemli. İlk Türk kadın romancısı kabul ettiğimiz Fatma Aliye Hanım'ın kız kardeşi o. Ve işte burada düğümlenen son derece ilginç bir hikâye var, meraklısına.

"Konaktan çıkan entelektüel kadın" tanımlamasına uyan Emine Hanım, uzun yıllar Fransa'da yaşamış. Orada sosyoloji ve felsefe eğitimi almış. Avrupa edebiyatını yakından takip edebilecek bir donanıma sahip. Ancak yazarken "sanat" değil, "toplumu eğitmek" var aklında. Tıpkı Ahmet Midhat gibi. Tıpkı Osmanlı son dönem ve Cumhuriyet erken dönemdeki pek çok romancının yaptığı gibi, o da okurlarını "aydınlatmak" istiyor seçtiği konular ve çizdiği karakterler kanalıyla. Bu topraklarda uzun zaman "edebiyat yapmak" bir lüks olmuş adeta. Çok daha acil toplumsal ve kültürel meseleler tarafından gölgelenmiş.

Bu kitapta Emine Semiye'nin hem içinde yaşadığı çalkantılı dönemi daha yakından tanıyacak, hem de yazarı bir romancı ve düşünür olarak çeşitli açılardan anlama fırsatı bulacaksınız. Benim en çok dikkatimi çeken makalelerinden bir tanesi "İslamiyet'te Feminizm" oldu. Böyle bir konunun Osmanlı'nın son dönemlerinde kaleme alınmış olması son derece çarpıcı. "Kadından yazar mazar olmaz." diyenlerin çokça olduğu bir dönemde, bir kadın düşünün ki feminizm kelimesini çekinmeden, sahiplenerek kullanıyor.

19. yüzyılın en ünlü simalarından Charlotte, Emily ve Anne Bronte kız kardeşler İngiliz edebiyatında apayrı bir öneme sahiptirler. Bugüne kadar Batı'da onlarca araştırma yapılmıştır haklarında. Diziler çekilmiştir. Benimse hep bir mesele dikkatimi çeker. Düşünün bir, edebiyata meraklısınız, hatta tutkunsunuz. Yazıyorsunuz; belki gizli gizli, belki açıktan. Ve bu arada ablanız ya da kız kardeşiniz de bir hikâye ya da roman yazıyor. Babanızın gözünde favori olmak için yarışyorsunuz. Ve günün birinde kardeşiniz sizden daha ünlü oluyor. Daha çok

tanınıyor, daha çok takdir ediliyor ve okunuyor. Neler hissederdiniz? Bronte kardeşlerin ya da Emine Semiye ile Fatma Aliye arasındaki sevgiyle ve şefkatle karışık gizli rekabet, bir romancı ya da yönetmen için başlı başına bir yumak. Çözölmeyi bekleyen.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyattan para kazanmak ayıp mı?

Elif Şafak 2009.04.14

Edebiyat âleminde pek konuşulmayan tuhaf mı tuhaf bir durum var. Hani sanki hep geçiştiriverdiğimiz bir mesele bu.

Yok-muş gibi yaptıklarımızdan. Kendi kendimize kalınca bile sormayı sevmediğimiz bir soru söz konusu: "Acaba yazarlar ve şairler eserlerinden bir gelir edinmeyi önemser mi önemsemez mi?" Daha açık sormak gerekirse: "Bir edebiyatçı için yazdıklarından para kazanmak önemli midir?"

Gelin bu soruya yakından bakalım. Ve dürüstçe... Bu ülkede ne zaman bir müzisyen albüm çıkarsa, klip yapsa, konser verse ya da diyelim, bir yönetmen en son filmini yahut belgeselini tamamlasa, orta yerde hiç çekinmeden "bütçe" konuşulabilir. Edinilen kazanç dillendirilir. Keza, sanatçının eseriyle ilgili tanıtım yapması son derece normal karşılanır. Bir filmin, serginin, albümün reklamının yapılması olağan addedilir. Heykeltıraş heykellerinin, şarkıcı şarkılarının, ressam resimlerinin, yönetmen filmlerinin tanıtımı için uğraş verebilir. Ve tüm bunların karşılığında bir miktar kazanarak, kendi kendine yeterek, ayakları üzerinde durarak üretmeye devam etmesi gayet "anlaşılır" bir meseledir. Aslına bakarsanız, sanatın her dalında sanatçıların yaptığı işten para kazanmak istemesi doğal görülür. Bir tek alan hariç: Edebiyat!

Edebiyatıta, ne hikmetse, kurallar değişir. Bambaşka beklentiler ve kriterler devreye girer. Sular tersten akmaya başlar. Bir yazarın ya da şairin kaleminden, emeğinden para kazanmak istemesi pek de hoş karşılanmaz. "Yakışksız" bir konudur bu; kolay kolay konuşulmaz, hatta ayıplanır. Doğrusu, biz edebiyatçının yoksulunu severiz. Az biraz kenarda kalmışını. "Tutunamayan"ını. Öylesi makbuldür. İsteriz ki edebiyatçılar (ve bir de çevirmenler) materyalizmden, şu maddi dünyanın çarkından uzak kalsınlar.

Kalsınlar da peki nasıl yaşasınlar? Nasıl iki yakalarını bir araya getirsinler? Edebiyatçı dediğin ağaçta yetişmiyor ki. Gökten zembille inmiyor ki. Onun da kira derdi, geçim derdi, çocukların okul parası, sağlık sigortası, apartman aidatı gibi gayet "fani" ve "süfli" dertleri var. Ya ne yapsın? Nitekim Türk edebiyatına baktığımızda görürüz ki çoğu edebiyatçı hep ikinci bir iş yapmak durumunda kalmıştır. Kimi gitmiş memuriyet yapmış, kimi gazetecilik, kimi çevirmenlik, kimi öğretmenlik. Ek bir işten para kazanma ihtiyacı ise edebiyata ayrılan zamanın daralmasına yol açar. Nice yazar akşam işten döndükten sonra ancak yazıya vakit ayırabilmiştir. Halbuki şartları daha rahat olsaydı muhtemelen daha çok yazacak, daha çok eser bırakacaklardı geride. "Edebiyatçı işinden para kazanmasa da olur." demek, parayı ayıplamak, aslında ve özünde, "sadece zenginler roman yazsın" demekten farksızdır.

Edebiyatçıların para düşünmemesi gerektiği zannı pek dile getirilmeyen; ama aslında derine kök salmış bir yanılgıdır. Bu önyargı iki ayrı kanaldan beslenir. Birincisi, edebiyat âleminin dışından, yani yazarların ne koşullarda çalıştığını ve yazdığını aslında hiç bilmeyenlerden. İkincisi, ne ironiktir ki, bizzat edebiyatçıların kendilerinden. Evet, bazen edebiyatçılar da bu yanlış kanının yerleşmesine hizmet ederler. Nasıl mı? Edebiyatı

diğer sanat dallarının dışında ve üstünde görüp, sırça bir köşke yerleştirerek. Sanki daha yüce, daha halis bir sanat bizimkisi de, diğerleri popüler kültüre "bulaşmış", sulandırılmış sanatlar.

Edebiyat sanat da müzik ya da sinema daha mı az sanat? Ya ne demeye bu kadar ayırıştırıyoruz edebiyatçıları diğer sanat dallarından? Kabul edelim, her yazar okunmak ister. "Aksini söyleyenleri alkışlayalım ama inanmayalım onlara" demişti Albert Camus. Ve her yazar ister ki kitapları daha fazla sayıda okura ulaşsın. Okunmak istemekte ayıp bir şey yok. "Popüler olan her şey kötüdür" diye basmakalıp bir formül yok. Gizli seçkincilik yapmanın, edebiyatı "ari sanat" kabul edip tepelere koymanın, sanatta ırkçı olmanın ise hiç anlamı yok.

Şöyle bir dürüstçe ve rahatça söyleyelim artık: Evet, edebiyatçılar da yaptıkları işten para kazanmak ister. Ve dilerim, bu memlekette kitap ve yayın dünyası o kadar zenginleşir, büyür ki, yıllar yıllar içinde çok daha fazla sayıda yazar, şair ve çevirmen emeklerinin karşılığını alabilirler. Sadece manevi olarak değil, maddi olarak da!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tuhaf bir hırsızlık hikâyesi

Elif Şafak 2009.04.19

Bütün hırsızlık hikâyeleri az biraz tuhaftır belki ama anlatacağım hikâye hepsine parmak ısırtacak cinsten. 1911 senesinin Ağustos ayına uzanalım. Paris'te sıradan bir pazar akşamı, sakince. Louvre Müzesi'nde birbirinden kıymetli tablolar arasında sessiz bir bekleyiş içinde Mona Lisa. Gelmiş geçmiş portrelerin en ünlüsü, en gizemlisi.

Gece bekçileri, koridorları ve salonları son bir kez kontrol ettikten sonra ışıkları kapatır, kapıları kilitler. Ertesi sabah müze tekrar açıldığında bir sürprizle karşılaşırlar. Duvarı, ışıklar altındaki her zamanki yerinde değildir Mona Lisa. Çalınmıştır!

Basının durumdan haberdar olmasıyla beraber ortalık birbirine girer. Uluslararası kaçakçılık ihtimaller, komplo teorileri üzerinde durulur. Herkes bir şeyler yazar çizer. En çok da müzenin küratörleri ortalığı karıştırır. Ortalık toz duman! Neyse ki hırsızın yakalanması çok sürmez. Basına derhal bir açıklama yapılır. Son derece iyi giyimli, iyi eğitilmiş, "pek de hırsıza benzemeyen" bir genç adamdır Mona Lisa'yı çalan kişi. Cüzi bir miktar karşılığında satmaya kalkarken yakalanmıştır. Polis, hırsızın tek başına hareket ettiğine inanmaz. Arkasında muhakkak bir başkası, hatta başkaları olduğuna kanaat getirir. Ve yavaş yavaş ipuçlarını kovalamaya başlar. İşte hikâyenin bundan sonrası giderek tuhaflaşır.

Polisin şüphelendiği ve tâ başından beri genç hırsız yönlendirdiğine inandığı insan dünyaca meşhur biridir. Üstelik kendisi de bir ressam! Bu şüphe basına sızdırılmadan evvel Paris polis teşkilatının müdürleri kendi aralarında meseleyi uzun uzun tartışır: "Sahi bir ressam bir başka ressamın tablosunu çalmaya kalkar mı? Yapabilir mi bunu?" Hem de söz konusu ressam Picasso'dan başkası değilse!

Bir yanıyla bakınca, diyebilirsiniz ki, ünü tüm dünyayı sarmış son derece saygıdeğer bir ressam elbette böyle yasadışı bir işe kalkışmaz. Hele hele resim çalması düşünülemez. Öte yandan, diyebilirsiniz ki, belki de resim bir saplantı, bir tutku olmuştur artık sanatçının gözünde. Meşhur bir resmi müzeden gene bir ressamın çalmasından daha olağan bir şey olamaz. Picasso, Mona Lisa'yı niçin çalmak istemiş olabilir? Herkes başlar

spekülasyona. Kimi der ki, bu tablonun kıymetini herkesten iyi bildiği için. Kimi der ki sırf kıskançlıktan, gözü dönmüşlükten.

Böylece Picasso, bir gecede zanlı durumuna düşer. Mona Lisa'yı çal-dirt-mak-la itham edilmektedir! Üstelik bir de gene son derece ünlü bir suç ortağı olduğu düşünülmektedir: Şair Apollinaire. Ressam ve şair, fısıltı gazetesinden haberdar, meselenin vahametinin de farkındadırlar. Geceleri uyuyamaz olurlar. Buluşur, gizli gizli kaçma planları yaparlar. Yürekleri ağızlarında yaşarlar. Halbuki Mona Lisa'yı çalmamışlardır. Masumdurlar. Hırsız da tanımamaktadırlar. Peki o zaman bu kadar çok telaşa kapılmaları neden?

Picasso ve Apollinaire, iki bohem sanatçı, iki kafadar, Mona Lisa'yı çalmamışlardır ama Louvre Müzesi'nden çalınmış başka eserler vardır ellerinde, irili ufaklı, sanat aşkına edindikleri objeler! Şimdi bu objelerin ortaya çıkmasından endişe etmeye başlarlar. Picasso, zaten zor bir adamdır. İyice çekilmez olur. Önüne gelene çatmaya başlar. Kızgın, şüpheli. İki sanatçının garip garip davranmaları polis müdürlerinin şüphelerini artırır. İkisi de sorgulanır ve birbirleri aleyhine bir sürü söz söylerler. Bu arada basın gene yangına körükle gider. Bu uzun ve hayret verici hikâyenin sonunda neyse ki her ikisinin de masum olduğu anlaşılır. Mona Lisa'yı çalmaktan aklanırlar, üstelik evlerindeki eski çalıntı objeler de yanlarına kâr kalır.

Ama biz yazarlar için muazzam bir hikâye malzemesi kalır geride. Ne dersiniz? Dünyaca ünlü bir tabloyu çalmaya kalkan dünyaca ünlü bir ressamın hikâyesinden muhteşem bir roman ya da film olmaz mı?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul Modern'de bir akşamüstü

Elif Şafak 2009.04.21

Roman sanatların en yalnızıdır. Romanların yazarları da okurları da en çok yalnızlıktan beslenir. Okur dediğin alır kitabı eline, kendi içine çekilir. Bir yolculuğa çıkar.

Sonsuz hayaller, hikâyeler peşinde yelken açarak boyut değiştirir. Öyle bir yolculuk ki insanı başka yüzyıllara, mekânlara götürür. İnsanlığı kucaklamayı ve birlemeyi gösterir; bir de kimseyi dışlamamayı. Ve okur o yolculuktan döndüğünde değişmiştir. Belki kimsenin anlayamadığı bir başka hâl gelmiştir üzerine. Roman okumak insanı değiştirir. Okudukça büyürüz. Okudukça yüreğimiz yumuşar, kişiliğimiz olgunlaşır. Okudukça güzelleşiriz!

Biz yazarlar tek başımıza aylar, mevsimler, seneler boyu bir odada yazıyor, yazıyoruz. Ama ruhumuzun ve yüreğimizin bir köşesinde hep okurlarımız oluyor. Onları merak ediyoruz. Ve sonra ortaya çıkan kitabı suya bırakıyoruz. Gitsin kendi yolunu bulsun, bahtı açık olsun, okurlarla tanışsın diye. Bilmiyoruz ki kelimelerimiz kimlere uzanıyor, nasıl insanlarla buluşuyor. Bilmiyoruz ki bir kitap daha kaç kitap doğuruyor!

İtiraf etmeliyim ki eskiden daha az önemserdim okurla buluşmaları. "Ben kitabımı yazıyorum ya. Bundan sonrası okur ile kitap arasındaki bağıdır. Aslolan kitaptır. Yazarın görülmesi gerekmez." derdim. Halbuki zamanla iki şeyi açık seçik gördüm. Birincisi, okur sevdiği bir eserin yazarını bazen yakından görmek istiyor. Onunla sohbet etmek, fikirlerini paylaşmak istiyor. Bu sohbet okurlar için kıymetli. Ve ikincisi, okur-yazar buluşması esas yazarlar için bir pınar niteliğinde. O pınarla tazeleniyor, ilham buluyoruz. Türkiye'nin her yerinden gelen insanla buluşuyoruz. Yazar, okurundan uzak kaldığı zaman, okuru dışladığı zaman sirkeleşiyor, katılaşıyor, kararır kapanıyor. Bizler okurlarımızdan öğreniyoruz. Onlarla yapıyoruz bu yolculuğu.

Seneler geçtikçe daha çok kıymet verir oldum hem okurla hasbihallere, hem de 'sanatsal buluşmalar'a. Sanatın farklı dallarından yaratıcı insanların bir araya gelerek ortak işler yapmaları, ortak düşler kurmaları ne güzel! Beraber düşünmeyi, birbirimizin aynasında kendimizi görmeyi öğreniyoruz. İşte böyle bir niyetle geçtiğimiz hafta sonu İstanbul Modern'de Nil Karaibrahimgil ve ben sanatseverlerle buluştuk. Edebiyat okurları ve müzik dinleyicileri aynı salonda yan yana geldi. Her yaştan, her kesimden, her telden insan... O kadar çok soru soruldu ve sohbet öyle güzeldi ki zaman yetmedi. Organizasyonu yapan müze yetkilileri böyle bir kalabalığın görülmediğini söylediklerinde tek bir şey hissettim yüreğimde: Şükran!

Tıklım tıklımdı salon. Ayakta kalanlar, yerlere oturanlar, birbirini tanımadan sandalye paylaşıyorlar... İnsanı duygulandıran müthiş bir sevgiyle karşılandık. Öyle dinamik, sevecen, özenli ve çok sesli, çok renkli bir seyirci topluluğu vardı ki, orada olan bir yabancı gazeteci sonrasında şaşkınlığını gizleyemedi: "Türkiye'de böyle bir kitap okuru ya da sanat alıcısı olduğunu bilmiyorduk."

Kadın olmaktan birey olmaya, yaratıcılığın nimetlerinden eziyetlerine birbirinden farklı konuda uzun uzun konuştuk. Bir dinleyici şuna yakın bir soru sordu: "İnsanlar sizleri tanımadan tanıdıklarını zannediyor. Basından ya da kulaktan dolma bilgilerle. Seven çok seviyor ve takdir ediyor ama uzaktan bakan kimilerinde önyargılar da oluyor. O zaman ne hissediyorsunuz?"

Son derece içten ve doğaldı Nil. "İstiyorum ki herkes beni sevsin" dedi. "Birisi beni sevmediğinde hemen gideyim ikna edeyim istiyorum." Başka türlü bir cevap verebilirdi. Halbuki o dürüstçe içinden geçeni söyledi. Haklı, her sanatçı sevilmek ister. Doğru anlaşılmaq ister. Bir sözü azıcık bile çarpıtılsa acı duyar. Sanatçı eldivensiz dokunur hayata. Duygusaldır. Maskesizdir. Camdan bir kalptir taşıdığı. Kırılgan değil ama şeffaf.

Hafta sonu İstanbul Modern'e gelen, ayakta kalmaya aldırmayan, tüm sohbeti tebessümle dinleyen ve sonra sabırla imza kuyruğunda bekleyen tüm sanat ve edebiyatseverlere yürekten teşekkür ediyorum. Sayenizde bir şeyi bir kez daha gördüm: Sezai Karakoç'un vaktiyle dediği gibi edebiyatın üç sacayağı var. Bir ayağı eser (kitap), bir ayağı yazar, bir ayağı ise okur. Bu ayaklardan bir tanesi eksilmeyegörsün devriliverir. Duramaz ayakta. Okur yoksa yazar da yoktur! e.safak@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yazar olmak isteyen çocuklar

Elif Şafak 2009.04.26

Hemen hepimizin çocukken zihninde ve gönlünde yaşattığı ama sonra sessiz sedasız terk ettiği hayalleri var. Hani imkânsız şeyler isterdik küçükken, bize gayet sıradan ve olası gelen. Astronot olmak isterdik mesela. Bir uzay gemisinin penceresinden el sallaya sallaya uzaya gitmek...

Ya da dansçı veya şarkıcı olmak isterdik. Milyonlara konserler vermek. Önyargılarımız yoktu o zamanlar. Ne de hudutlarımız. Bilmiyorduk kuralları, engelleri, sınırları. Hayal kurmakta öylesine özgürdük. Her şeyi yapabiliriz zannediyorduk. Sonsuzlukta ve çeşitlilikte kısıtlama yoktu. Kurduğumuz hayallerin "imkânsız" olduğunu zamanla öğrendik. Ve he başkalarından öğrendik. Sosyalleştikçe kırıldı cesaretimiz, solmaya başladı düşlerimiz. Farklı olmayı değil başkaları gibi olmayı tercih ettik. Öylesi daha emin geldi. Daha sorunsuz. İnsan büyüdükçe hayal gücü daralıyor. Hayal alemi bakımından küçülüyoruz aslında yaşamız ilerledikçe.

Gün geldi düşleyemez olduk, böyle fuzuli işlere vakit bile yoktu artık. Hep bir telaş, koşturmaca, yapılacak işler, edinilecek unvanlar, çıkılacak basamaklar, dünyevi bir heva ve heves. O döngünün içinde fark etmedik, edemezdik. Yokluğunu bile hissetmez olduk vaktiyle içimizde demlenen o çocuksu ve hercai hayal aleminin. Astronot olmak isteyen yanımızı çarçabuk gerilere atıverdik. Hoş bir seda olarak bile kalamadı hafızamızın mabedinde.

Çocukluğunda ve gençliğinde, uzun seneler boyunca yazar ya da şair olmak isteyen ama bu sevdaya devam etmeyen çok sayıda insan tanıyorum. Ben nasıl oldu da kendi serüvenime devam edebildim ve yazıyı bırakmadım, ya da yazı nasıl oldu da beni bırakmadı, doğrusu bazen ben de bilmiyorum. Nedir gencecik insanları yazıya, hikâyelere, hayallere, yaratıcılığa, velhasıl edebiyatın ve sanatın evrenine çeken mıknatıs? Ve sahi nedir zaman geçtikçe onları bu tutkudan uzaklaştıran, gündelik bir rutine bağlayan, normalleştiren, aynılaştıran çark? Ben en çok gerçekleştirilemeyen çocukluk hayallerine üzülüyorum. Dalında henüz körpeyken kuruyan hayaller acıtıyor canımı. Buruk bir tebessümle bakıyorum. Keşke bir yolu olsa da gençlikteki cesaretimizi, girişkenliğimizi, hayalperestliğimizi kaybetmesek. Keşke sırf büyüdük diye böyle renklerimizi ve ışıltımızı yitirmesek.

Bir televizyon kanalının 23 Nisan özel programında yazarlar ile yazar olmak isteyen çocuklar bir araya gelme fırsatı buldu bu hafta. Bize ayrılan bölümde sevgili Tuna Kiremitçi ile beraberdik. İkimizin ortasında Kahramanmaraş'tan gelen 13 yaşındaki küçük Mihrünnisa oturuyordu. Elinde sıkı sıkıya tuttuğu kendi kitabı. Kısa hikâyeler toplamından oluşan cıvı cıvı bir eser. İsmi Üç Çift Yürek.

Onunla stüdyoda konuşurken kafamıza takılan bir hususu sormadan edemedik. Gençlerin ağırlıklı olarak internete ya da popüler kültür araçlarına yöneldikleri bu çağda, kitap okumanın yeterince teşvik edilmediği bir toplumda, Kahramanmaraş'ta yaşayan bir kız çocuğunun yazar olma sevdası nasıl gelişti, nasıl ilerledi acaba? Cevabını kısmen veriyor Mihrünnisa. "Evimizde çok kitap var" diyor. "Nerdeyse kütüphane kadar. Ve ben hep okurum. Severim kitapları." Basit gibi görünse de işin püf noktası burada. Belli ki kitaba kıymet verilen bir ortamda büyümüş.

Kendisini en çok teşvik edenleri sorduğumuzda ise tereddüt etmeden "babam ve annem" diyor. Belli ki duyarlı bir ailesi var. Birçok anne baba, çocuğunu şiir ya da hikâye yazarken görse hemen azarlar. Ders çalışmasını tembihler, "boş meşgalelerle vakit kaybetmek yerine." Hele hayalperest tabiatlı çocuklar adeta "sorunlu" kabul edilir, hizaya getirilir. Mihrünnisa gibi yaratıcı ve zeki çocukları görünce insan gülümsemeden, umutlanmadan edemiyor.

23 Nisan geldi geçti ya. Çocuklarımızın içindeki ilham perisinin kanatlarını sinek kanadı gibi koparıp, sonra da bir kibrit kutusuna hapsetmekten vazgeçeriz umarım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ayrılık

Elif Şafak 2009.04.28

Bir edebiyat festivali için geldiğim Paris'te, sabahın kör bir saatinde sıradan bir otel köşesinde, önümde bilgisayar, yanımda buz gibi olmuş kahve, öylece oturuyorum.

Dışarıdan bir çöp arabası geçiyor suları sıçratarak. Sokak henüz karanlık. Turistler uyanmamış daha. Bütün şehir derin uykuda.

Bir ben varım koca salonda, bir de uykusunu alamamış bir garson kadıncağz. Orta yaşlı bir kadın bu. Muhtemelen anne. Belli ki yorgun. Çocukları, kocası evde. Ütüsü, çamaşırı, bulaşığı bekliyor. O ise bu saatte kalkmış gelmiş; üzerinde bir otel üniforması. "Sen nerden çıktın şimdi? Gitsen de şuracıkta biraz şekerleme yapsam" dercesine bakıyor yüzüme. Kahvaltı istemediğimi, hizmet beklemediğimi anlayınca rahatlıyor. Bir kenara oturup şişmiş ayak bileklerini ovuyor. O tek kelime İngilizce bilmiyor, ben de Fransızcadan hep sınıfta kalıyorum. Dolayısıyla konuşmuyoruz. Kelimelerle değil, mimiklerle anlaşıyoruz. Ve kadının merak ettiği soruyu yüzünden okuyorum. Bana diyor ki: "Madam, merakımı mazur görün lütfen. Ama neden demindenberi boş boş bilgisayara bakıyorsunuz?"

"Çünkü bir yazı yazmam gerek," diyorum. "Bir veda yazısı bu. Elim gitmiyor...."

"Sevgilinizden mi ayrılıyorsunuz?" diyor Fransız garsonun gözleri, meraktan çakmak çakmak.

"Tanımadığım birinden ayrılıyorum," diyorum.

"İnsan tanımadığı birinden ayrılır mı?" diyor kadın. "Mümkün mü bu?"

"Evet mümkünmüş... Ayrılık illa da tanıdıklarımızla olacak değil ya. Bir köşe yazarı senelerdir yazdığı köşeyi bıraktığında tanımadığı okurlarından ayrılır mesela. Kıszen de olsa..."

Buruk bir yazı bu. Kaleme alması zor bir yazı. Uzun zamandır salı günleri yazdığım bu köşeye artık veda ediyorum. Bundan böyle bir başka günlük gazetede düzenli olarak yazmaya başlayacağım. Kolay bir karar olmadı bu. Ya da öylesine verilmiş. Çok düşündüm, tereddüt ettim. Ama sonra hayatın önüme getirdiği bu değişikliğe itimad ederek kalbimi açmaya karar verdim.

Bunu şimdiye kadar pek dillendirmedim ama Zaman'da yazdığım için kimi "dışı modern zihni bağnaz" çevrelerde o kadar çok önyargıya muhatap oldum ki. Bu yüzden beni yaftalayan, damgalayan, öteleyen, hiç tanımadıkları halde adeta avuçlarının içi gibi tanırmışçasına hakkımda ileri geri konuşanlar oldu. Üzüldüm ama fazla aldırmadım. İnsanın bilmediği kişiler hakkında gıybet etmemesi, zanlar üretmemesi gerektiğini hatırladım. Bunun yanı sıra gayet samimi bir merakla soranlar da oldu: "Neden Zaman'da yazıyorsunuz?" Doğrusu, "neden yazmayayım ki?" diye düşündüm her seferinde. Çünkü ne insanları ne insanlığı zihnimde "bunlar" ve "onlar" diye ikiye ayırmıyorum. Ve bir toplumun yapay kategorilere bölünmesini sağlıksız buluyorum. Sanatın ve sanatçının işi, kesimlerin sözcüsü olmak, çatışmalar üretmek değil; kimseyi dışlamadan mümkün olduğunda yapıcı, barışçıl bir yaklaşımla bütünlemek ve birlemek.

Zaman'daki okurlarımı hep sevdim, önemsedim. Bu gazetede yazmak beni son derece özel, sevecen ve aktif bir okurla buluşturan kıymetli bir tecrübe oldu. Bu sayede Türkiye'nin her yerinden insan hikâyeleri dinledim. Gittiğim her üniversitede, katıldığım her kamuya açık söyleşide, yurtiçinde ve yurtdışında nice edebiyat etkinliğinde roman okurlarımın arasında Zaman okurlarım da oldu hep. Beni sadece romanlarımdan değil, aynı zamanda köşe yazılarımdan takip eden meraklı, samimi, tutarlı, dost bir kesim. Bilhassa gençler... Şimdi en zoru onlara anlatmak bu gidişimi.

Garson kadın gülümseyerek bakıyor ekrana yazdığım kelimelere. Anlamadığı halde, anladığını düşünüyorum. Sezgileriyle. Bazen insan "bittiği" için değil, sırf "gittiği" için ayrılır. Gidebilmek ister. Uzak sulara yelken açmak. Yeni bir gazetede bambaşka okurlarla buluşmak. Bir edebiyatçı için önemlidir bu. Zihnen ve ruhen göçebe olmak. Bir limana demir atmamak. Önyargısız bir şekilde her daim yolculuk yapmak, algılarını açık tutmak.

Tazelenmek, demlenmek, yenilenmek... Göç etmek. "Oldum" zannetmemek. Hep öğrenci kalmak hayatta, her adımda öğrenmeye devam etmek, devamlı bir oluş halinde...

Bazen ayrılmak, "terk etmek" demek değildir. Bu köşenin sevgili ruhdaş okurlarının beni anlayacağını umuyorum. Her birine baki selam, dostluk ve muhabbetle... şükranla... e.safak@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)